STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00088

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

Permanent preservation of this book was made possible by
Lenore & Win Gerson and Elaine & Bernard Troy
in memory of
Leon Gerson

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אָרעמע און פריילעכע

צווייטער בוך

שלום-עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1920

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אָרעמע און פרייליכע. צווייטעס בוך.

אינהאלט

א „וויגרישנע ביליעט" 7

מיט׳ן עטאפ 51

הונדערט איינס 101

מיין ערשטער ראמאן 117

צוויי אנטיסעמיטען 149

אפגעשלאגענע הושענות 163

מען איז זיך מוחל 191

מע הוליעט 225

א „וויגרישנע ביליעט"
(א לאָטעריי־צעטעל)

ערצעהלונג.

געשריבען אין יאָהר 1902.

א „וויגרישנע בילעט"

א.

— בנימטשיק — דאָס וואַכסט ביי מיר אַ וויגרישנע בילעט.

אַזוי האָט געזאָגט ישראל דער שמש פון דער אַלטער שוהל אויף זיין זוהנדעל בנימין, וואָס האָט געהאַט אַ שם פאַר אַ גוט יונגעל נאָך בשעת ער האָט געלערענט ביי ירחמיאל־משה דעם מלמד אין חדר. ירחמיאל־משה האָט זיך גאָר נישט געקאָנט אָפּ־לויבען פון איהם.

— אייער קליינער — האָט ער איינמאָל געזאָגט צו ישראל דעם שמש — איז ביי מיר, קיין עין־הרע, פון די בעסטע. ער־שטענס, איז ער אַ גרויסער מתמיד, אַ וואוילער וואָס אַ וואוילער הייסט; היינט דאָס קעפּעל זיינס, די תפיסה, מיין איך, דער זכרון — איז אַזעלכעס, וואָס מע באַדאַרף עס זוכען; ווען ביי איהם זאָל זיין דער זכרון אַזוי ווי די תפיסה, מיין איך פאַרקעהרט, די תפיסה אַזוי ווי דער זכרון — עהע־הע!

דעם „עהע־הע!" ציהט־אויס ירחמיאל־משה דער מלמד מיט אַ ניגון, און ישראל דער שמש ווערד ברייטער ווי לענגער.

— גאָט זאָל אייך געבען געזונט און פרנסה! — בענשט ער דעם מלמד און העלפט איהם צונויפלעגען דעם טלית־ותפילין. דאָס איז גלאַט אַזוי, אַ מתנה הייסט דאָס; שכר־למוד פאַר זיין קינד צאָהלט ישראל דער שמש גלייך מיט אַלע בעלי־בתים, צוויי

קארבען א זמן, א חוץ חנוכה־געלד און פורים־געלד, האט ישראל דער שמש לעבט אליין כמעט נאר פון חנוכה־געלד און פורים־געלד. נאר וואס מאכט דאס אויס? דער מנהג העולם איז שוין אזוי פון קדמונים, אז מיר מוזען לעבען אומעטום איינער פונ'ם אנדערען: איך נעם ביי יענעם און געב אייך; איהר נעמט ביי מיר און גיט יענעם. אמת, עס מאכט זיך גאנץ אפט, אז נעמען ביי מיר נעמט איהר צוויי מאל אזוי פיעל ווי מע בעדארף, און געבען גיט איהר יענעם א מכה; דערפאר, אז כ'וועל נאר קאנען, וועל איך ביי יענעם נעמען דריי מאל אזוי פיעל און וועל א י י ך געבען א מכה. מיר וועלען זיך מיט'ן חשבון, האט קיין יסורים ניט, אויסגלייכען. חכמים רופען דאס אן מיט פערשיעדענע נעמען: „געזעץ פון דער נאטור", „לעבענס־מלחמה", „פאליטישע עקאנאמיע" וכדומה; נאר אזוי ווי מיט אונזער מעשה קעהר זיך עס שוין נישט אן, לכן געהען מיר ווייטער.

שפעטער, אז בנימטשיק איז דורכגעגאנגען דעם גאנצען קורס ביי ירחמיאל־משה'ן, האט איהם ישראל דער שמש זעהר געוואלט אפגעבען צו רב אלי־מאיר דעם גמרא־מלמד, האט איהם אלי־מאיר נישט געקאנט צונעמען: ראשית, איז שוין ביי איהם געוועזן דער חדר פול ווי איין אויג; והשנית, האט ישראל נישט געקאנט צאהלען אזא שכר־למוד, ווי די נגידישע בעלי־בתים. האט בנימטשיק געטהאן דאס, וואס אנדערע טהוען: אז מע האט ניט מיט וואס צו צאהלען, לערענט מען אליין. דערויף איז פארהאן א גרויס בית־המדרש מיט א סך סטענדערס, מיט א סך שטיקלעך ליכט פון די יאהרצייטען, מיט א סך ספרים: חומשים, פסוקים, משניות'ען, גמראס מיט מדרשים — און וואס ניט? אבי מע וויל נאר, קאן מען לערנען אויף א בוידעם אויך. קארג גרויסע מענשען, גאונים, זענען אויסגעוואכסען ביי אונז אט אזוי, ערגיץ ביי א סטאטשיק אין בית־המדרש? אזעלכע גרויסע מענשען, גאונים, מפורסמים וואלטען מיר, קאן זיין, געהאט איצטער אהן א שעור; דער חסרון איז אבער, וואס אין די לעצטע פיערציג־

פופציג יאָהר האָט זיך פער׳גנב׳עט אין אונזער ווינקעל אריין א שטראַהל פון ליכטיגקייט און האָט אָנגעשפּאַרט דוקא אין בית־המדרש אריין, דוקא דאָרטען, צווישען די אָרעמע בחורים, און אָנשטאָט דעם, מע זאָל לערנען „יורה־דעה", האָט מען בגנבה גענאַשט א שטיקעל „ביאור", שטילערהייד געשלונגען מליצה־ספרים, זיך געוואָרגען מיט א רוסישער גראַמאַטיקע און פּערבי־סען מיט מאַפּו׳ס א ראָמאַן. פון אַזאַ מין לערנען האָבען קיין גאונים, רבנים מפורסמים, געוויינטליך, ניט געקאָנט ארויס. אי־דישע קינדער האָבען זיך צעקראָכען איבער דער וועלט, געוואָרען א תל; דאָקטוירים, אדוואָקאַטען, משוררים, מחברים, שרייבערס, לעהרערס און גלאַט אפּיקורסים. קיין רב — נישט איינער א רעכטער. דאָס הייסט, רבנים זענען ארויס פון זיי א סך; נאָר וואָסערע רבנים? קאַזיאָנע! „קאַזיאָנע" איז דער טייטש אָנ־געהאַנגענע — אשטייגער, ווי מע הענגט־אָן עמיצען א לונג־און־לעבער אויף דער נאָז; צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט — נאַט אייך א באָמבע און האַלט זיך מיט איהר... נאָר אַזוי ווי מיט אונזער מעשה געהער זיך עס נישט אָן, לכן געהען מיר ווייטער.

אונזער בנימטשיק האָט געלערענט אין בית־המדרש נישט אַליין — מיט נאָך צוויי חברים, אויך אַזעלכע אָרעמע בחורים׳לעך ווי ער, און דאָס איז טאַקי געווען דער חסרון, וואָרום איין מענש אַליין קאָן אַזוי גראָב נישט זינדיגען, ווי מיט יענעם בשותפות. א סימן האָט איהר פון אדם הראשון: כל זמן ער האָט זיך גע־שפּאַציערט אין גן־עדן איינער אַליין, איז געווען שטיל, א מחיה; און אַז עס האָט זיך נאָר אריינגעמישט די מוטער חוה, אַזוי האָט זי איהם באַלד אָנגערעדט, ער זאָל פּערזוכען פונ׳ם עץ־הדעת, און מי יודע אויף וואָס זי וואָלט איהם נאָך ארויפגעפיהרט, מע זאָל זיי ניט בעצייטענס ארויסטרייבען... דער משל איז געזאָגט געוואָרען אַקעגען בנימינ׳ען. בנימין זאָל געווען זיצען און לער־נען אין בית־המדרש איינער אַליין, וואָלט געווען אַז וואויל איז איהם; ער האָט דאָך אָבער געלערענט מיט נאָך חברים, אויך

אזעלכע נאקעטע און באָרוויסע, הונגעריגע און דאָרשטיגע, ווי ער, — האָט מען תמיד זיך נאָר געריסען אהין, אויף דער גרויסער ליכטיגער וועלט, אויף דער וועלט פון חכמה און פון וויסענשאַפט. אליין זענען זיי געווען דאָ, און זייער קאָפּ איז געלעגען דאָרטען, צווישען די גרויסע, צווישען די געלערענטע, צווישען די גליקליכע. עס האָט זיי געצויגען אהין, ווי אַ מאַגנעט, ווי אַ קליין קינד ציהט אויס די הענטלעך צו דער מאַמע... איז שוין עפּיס אַ חידוש, אַשטייגער, אַז איינמאָל אין אַ שבת־צונאַכטס האָבען דריי בית־מדרש־בחורים, איציק, יוסיל און בנימטשיק, ניט גע־סטייעט? וואָס הייסט ניט געסטייעט? — נישטאָ און אַ סוף! מע האָט זיי אויסגעזוכט אין שטאָדט, וואו די וועלט האָט איין עק! מילא, יענע צוויי חברה־לייט, איציק און יוסיל, זענען קבצנ'ישע קינדער, יתומים, אָהן אַ טאַטען אָהן אַ מאַמען, — וועמען זענען זיי אָפּגעגאַנגען? אָבער בנימטשיק! ישראל דער שמש האָט איינגעלעגט די וועלט, איבערגעקלערט גאָט ווייסט וואָס, און האָט זיך בערוהיגט ערשט אויף מאָרגען, אַז ס'איז אָנ־געקומען אַ בריוועל פון אַלע דריי וויסע־חברה'ניקעס, אַז מע זאָל גאָר נישט איבערטראַכטען, זיי זענען, ברוך השם, געזונד און שטאַרק; זיי האָבען אַרויסגעזעהען (אַזוי שרייבען זיי), אַז דאָ אין בית־המדרש איז פאַר זיי קיין תכלית ניט, לכן האָבען זיי זיך אַוועקגעלאָזט אין דער ישיבה אריין, קיין ווילנאָ, קיין וואָלאָזשין אָדער אין „דער מיר“... זיי האָבען מיט אַ כיון אויסגערעכענט אַלע דריי ישיבות, בכדי מע זאָל ניט וויסען, אין וואָסער אַ שטאָדט זיי צו זוכען. אָט דאָס הייסט אָפּגעאַרבייט קלוג, מיט שכל!...

ס'איז אָבער געווען אומזיסט דאָס פערשטעלען זיך מיט'ן בעהאַלטען זיך מיט'ן אַנטלויפען. ס'איז זיי קיינער מיט קיין פּאַטשט נישט נאָכגעלאָפען. די שטאָדט איז געווען, אדרבה, צו־פריעדען. ערשטענס, וועט זיין ווינציגער מיט אַ צוויי־דריי אָרעמע בחורים, וואָס מע מוז זיי אויסהאַלטען ווי ס'ניט איז; מע קאָן דאָך זיי נישט לאָזען אַזוי, זיי זאָלען אויסגעהן פון הונגער. והשנית,

איז טאַקי גלאַט שען, אַז אָרעמע קינדער ווילען לערנען. הלואי וואָלטען אַלע אידען געקאַנט, וואָלטען זיי זיך אויך אַוועקגעלאָזט ערגיץ אין עק וועלט, אַבי מע זאָל ניט דאַרפען מוטשען זיך, טראָגען דעם עול פון פרנסה...

ב.

וואָס איז געוועזען דער סוף פון יענע צוויי בחורים'לעך, איציק און יוסיל — ווייסען מיר נישט, נאָר פון בנימטשיקען האָט ישראל דער שמש אין אַ האַלב יאָהר אַרום מקבל געוועזען אַ בריעף ניט פון וואָלאָזשין, ניט פון ווילנא און ניט פון „דער מיר", נאָר פון איין אַנדער שטאָדט, פון אַ גרויסער שטאָדט, אַז ער זאָל זיך גאָר ניט זאָרגען, וואָרום ער, בנימטשיק הייסט דאָס, געפינט זיך אויפ'ן „רעכטען וועג", עס וועט פון איהם, מיט גאָט'ס הילף, זיין אַ לייט, גאָט זאָל איהם נאָר העלפען, ער זאָל אָפּגעבען דעם עקזאַמען און אריין אין גימנאַזיע, וועט ער, אם ירצה השם, געהן ווייטער און „שטודיערען דאָקטאָר"; און אַז ער וועט „אויסשטודיערען דאָקטאָר", וועט ער האָבען אַ פיינע בכבוד'ע פרנסה אין האַנד, און וועט קאָנען אויסהאַלטען טאַטע-מאַמע אויף דער עלטער; דער טאַטע וועט פערשפּאָרען האָרעווען, זיין אַ שמש, און די מאַמע אַ שמש'טע; און די שוועסטער וועט ער, בעזרת השם, חתונה מאַכען אַלע דריי, און מע וועט זיצען אַלע אינאיינעם בשלום ושלוה, און מע וועט האָבען פיעל נחת. „און דאָס וואָס איז שייך צו אידישקייט, — אַזוי האָט בנימין געשריבען — זאָלט איהר זיך, מיינע ליעבע און געטרייע, גאָר ניט זאָרגען; מע קאָן זיין געלערנט ווי די גאַנצע וועלט, און פון דעסטוועגען וואָס צו גאָט איז צו גאָט. איך דאַווען, זאָלט איהר ווייסען, אַלע טאָג, און לעג תפילין, און וואַש זיך צום עסען, אַבי ס'איז נאָר פאַרהאַן וואָס, מחמת עסען — עסען מיר דאָ איין מאָל אין צוויי טאָג, וואָס גאָט גיט, אַמאָל אַ

טרוקען שטיקעל ברויט, און אמאָל א י י נ ג ע ט ו נ ק ע ן א י ן ז א ל ץ ־ ו ו א ס ע ר, און אז עס מאַכט זיך, ס'איז נישטאָ גאָרניט, סמאַטשקעט מען אַ שטיקעל צוקער. צוקער איז אַ סגולה צום הונגער, פערשלאָגט דעם אַפּעטיט. דערפאַר לערענט מען אָבער געשמאַק! פערגעסט ניט: פיער גראַמאַטיקעס בעדאַרף מען אויסלערנען! הײַנט וואו איז געאָגראַפּיע? וואו איז היסטאָריע? און וואו איז „שאר־ירקות"? מאַטעמאַטיקע איז בלאָטע; אַלגעבּרע, זאָל איך צו קיין חרפּה ניט זײַן, האָבען מיר נאָך געלערענט אין דער היים, אין בית־המדרש, און די מליצה־ספרים, וואָס מיר האָבען זיך דעמאָלט אָנגעלייענט, קומען אונז הײַנט צונוץ ביי'ם שרייבען „סאָטשיניעניעס". איין שטיקעל חסרון, וואָס דאָס לשון איז ביי אונז אַ ביסעל ניט אַזוי שאַרף, ווי מע בעדאַרף. נאָר צו גאָט אַ האָפענונג, מיר וועלען דאָס אויך איבערקומען בשלום. איהר זאָלט זיך גאָר ניט זאָרגען, עס וועט, אם ירצה השם, אַלסדינג זײַן אַזוי ווי מע בעדאַרף. דער עיקר — נאָר ניט געזאָרגט און געהאָפט אויף דעם וואָס לעבט אייביג!"

ישראל דער שמש, אַז ער האָט בעקומען דאָס דאָזיגע בריוועל, איז ער באַלד אַוועק צו ירחמיאל־משה דעם מלמד, — איין אַלטער גוטער ברודער, איין עהרליכער איד און אַ בעל־סוד.

— זייט זשע מוחל, לייענט־דורך דאָס דאָזיגע בריוועל, און אַז איהר וועט דאָס דורכלייענען, וועט איהר זיך מטריח זײַן טאַקי אין איינוועגס אָנשרייבען איין ענטפער, דאָס הייסט, איך וואָלט געקאָנט אפילו אַליין אָנשרייבען, נאָר אַלץ הייסט געשריבען. אודאי וועט איהר בעסער אָנשרייבען פון מיר, למאי זאָל איך לייקענען?

ירחמיאל־משה דער מלמד ווייסט גאַנץ גוט, אַז ישראל דער שמש זאָגט נעבאַך אַ גרויסען ליגען. אַזוי לאַנג שמייסט מען איהם, ווי לאַנג ער קאָן אָנשרייבען איין ענטפער! נאָר ארויסבעווייזען איהם, אַז ער איז אַ ליגנער — איז ער ניט מחויב. למאי זאָל ער מבייש שטעלען אַ מענשען? האָט ער אָנגעזאָטעלט די נאָז מיט

א פּאָר משונה־מאָדנעברילען, וואָס זענען בעשטאַנען פון א שטי־קעל דראָט מיט צוויי בענדלעך: אין איין אויגעל איז געשטאַנען א בלעכעל, און דאָס אַנדערע איז געווען לעדיג, גלאַט א לעכעל. האָט ישראל נישט געקאָנט זיך איינהאַלטען און האָט איהם א פרעג געטהאָן:

— וואָס טויג אייך, רבי, אַזא בריל? איהר זעהט דען עפּיס אויף איהר?

— אַלץ גלייכער ווי אָהן א בריל, כ'בין שוין איינגע־וואָהנט! — האָט איהם ירחמיאל־משה געענטפערט, גענומען דאָס בריוועל א ביסעל פון דערווייטען, איין אויג (יענס וואָס אונטער'ן בלעכעל) צוגעמאַכט, און מיט'ן אַנדערען אויג (יענס וואָס אונטער'ן לעכעל) האָט ער געלייענט גיך ווי א וואַסער, און הויך אויף א קול, זיך אָפּגעשטעלט אַלע מאָל און געקוקט אויף ישראל'ען, ווי איינער רעדט: „הייבט פערשטעהט איהר, וואָס הייסט געקאָנט לייענען?"

און ישראל איז געשטאַנען בשעת מעשה דעם קאָפּ א ביסעלע אויף א זייט און פעררישען אַרויף מיט גדלות, ווי איינער רעדט: „הייבט פערשטעהט איהר, וואָס הייסט געקאָנט שרייבען?"...

— נו, רבי, וואָס וועט איהר הייבט זאָגען? — האָט זיך ישראל אָנגערופען צו ירחמיאל־משה'ן, נאָכדעם אַז ירחמיאל־משה האָט אויסגעטהאָן די ברילען און אוועקגעגעבען איהם דאָס בריוועל.

— וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — האָט איהם ירחמיאל־משה געענטפערט מיט א זיפץ. — אודאי, אודאי! מהכתיתי, זעהר פיין, אבי ער דאַוועט אַלע טאָג און לעגט תפילין. הלואי וויי־טער ניט ערגער, חלילה...

— איך שמועס עס אַקעגען דעם, וואָס ער וואַכסט, מיין בנימטשיק הייסט דאָס, א מענטש, אַט דאָס מיין איך! — אַזוי מאַכט צו איהם ישראל דער שמש, און מיינען מיינט ער גאָר עפּיס אַנדערש. ביי איהם אויף דער צונג ליגען גאָר די ווערטער: „גימנאַזיע", „דאָקטאָר"... נאָר אַרויסלאָזען דאָס פונ'ם מויל האָט ער מורא, רופט ער זיך אָן צו ירחמיאל־משה'ן:

— איך שמועס אקעגען דעם, וואס איהר זאגט, ער לערענט זיך אויף... דאקטאר? הא? וואס זאגט איהר? איהר זענט דאך עפּיס א איד א חכם.

ירחמיאל־משה ווייסט, אז ער איז א איד א חכם, נאר וואס קאן ער איהם דערויף זאגען? אודאי, ווען ס'זאל זיין געוועגדט אן איהם, אן ירחמיאל־משה'ן, וואלט ער איהם נישט געלאזט שטור־דיער'ען אין די גימנאזיעס; צו וואס טויג ישראל דעם שמש א זוהן פון גימנאזיעם מיט דאקטוירים גאר? נאר, אפנים, עמיצער פרעגט ביי איהם איין עצה? און ירחמיאל־משה דער מלמד קוקט מיט פערגלעזערטע אויגען אויף דער וואנט און לאזט־ארויס א טיעפען זיפץ. ישראל דער שמש פערשטעהט, וואס בעדייט דער דאזיגער זיפץ: ער איז מיט זיך אליין אויך נאך נישט אינגאנצען פארטיג; ער איז אליין אויך נישט אזוי צופריעדען מיט דער גימנאזיע. נאר צוריק שמועסענדיג: סטייטש, זיין זוהן, זיין בנימטשיק וועט זיין „דאקטאר“!

— עלעהיי — זאגט ער צום מלמד און פער'גנבה'ט זיך מיט ווערטער — עלעהיי א בעל־מלאכה? „דאקטאריע“ איז דען ניט קיין מלאכה? ובפרט ער דאווענט אלע טאג און לעגט תפילין, הלואי ווייטער, חלילה, ניט ערגער...

ישראל דער שמש שטעהט א ווייל, נאכדעם רופט ער זיך אן צום מלמד און קוויינקעלט זיך:

— איך האב דאך אייך געזאגט, רבי, אז כ'האב צו אייך א בקשה, מטריח זיין זיך אפענטפערען אויפ'ן בריוועל. נאר וואס דען? איהר קענט דאך אונזער שטעדטעל... מע האט ליעב האל־טען יענעם אין מויל... און אליין בין איך א פארקויפטער מענטש... די וויסטע פרנסה... איך האב אייך געוואלט בעטען, ס'זאל דער־ווייל זיין בסוד. איהר פארשטעהט?...

— איך פארשטעה, פאר וואס זאל איך ניט פארשטעהן? — זאגט ירחמיאל־משה און זאטעלט זיך אן נאך א מאל מיט זיינע מאדנע ברילען, נעמט א שטיקעל פאפּיער און א טינט־און־פעדער,

טונקט איין די פען און ווארט וואס דער שמש וועט איהם זאגען וואס צו שרייבען.

— שרייבט איהם, זייט מוחל, — דיקטירט איהם ישראל דער שמש — לבני היקר מוהר"ר בנימין. ראשית שרייב איך דיר, אז מיר זענען אלע, ברוך השם, אין בעסטען געזונט, געב גאט דאס נעמליכע פון איהם צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער, אמן. והשנית, שרייבט איהם, אז איך און סימע, מיין ווייב הייסט דאס, לאזען איהם גריסען גאר פריינדליך, און בעטען איהם, ער זאל אונז שרייבען אפטע בריוולעך פון זיין מאכען וואס ער מאכט אין געזונט, און שרייבט, אז מיר ווינטשען איהם אלדאס גוטס און הצלחה, ער זאל מצליח זיין דארטען, און שרייבט איהם, ער זאל זיך גאר ניט זארגען, גאט איז א פאטער, דער עיקר, ער זאל זיך אפהיטען אין געזונט זאל ער זיך אפהיטען, און זיין א איד, ווא־רום דאס איז דער עיקר, און שרייבט איהם, אז איך שיק איהם א קערבעל שיק איך איהם (ישראל קראצט זיך אין אלע קעשע־נעס), און שרייבט איהם, אז איך וואלט געשיקט מעהרער, האב איך ניט, מחמת די פרנסה איז איצטער זעהר געשלאגען, עס פארדיענט זיך ניט קיין געלט פארדיענט זיך ניט, נישטא קיין יאהרצייטען, און פון חתונות מיט ברית'ען שמועסט מען ניט, איך געדענק שוין ניט די צייט, ווען ס'זאל זיין ביי אונז א חתונה, פון זינט רב הערש האט חתונה געמאכט די לעצטע טאכטער איז ניט געווען ביז אהער איין חתונה. דאס הייסט, ס'איז געווען א פאר חתונות, נאר אלץ הייסט חתונות. אויך מיר חתונות!...

— ששש... חאפט ניט אזוי! — זאגט צו איהם דער מלמד. — איהר פאהרט, ווי מיט פאטשטאווע פערד, איך קאן אייך ניט דעריאגען. נו, ווייטער?

— און ווייטער שרייבט איהם, אז מעהר איז ניטא וואס צו שרייבען, און שרייבט איהם, אז איך לאז איהם גריסען גאר פריינד־ליך, און סימע, די מאמע הייסט דאס, לאזט איהם גריסען גאר

פריינדליך, און אַלע שוועסטער לאָזען איהם גריסען, פעסיל און סאָסי און ברכה'צי, גאָר פריינדליך, און שרייבט איהם, ער זאָל אָפּ־היטען אידישקייט און זאָל זיין א איד, דאָס איז דער עיקר, און ווייטער... אז איהר וועט אָפּשרייבען, וועל איך זיך אָפּ'חתמ'נען...

אז דער מלמד האָט דאָס אַלכּדינג אָנגעשריבען, האָט ישראל דער שמש פערקאַטשעט די אַרבעל, גענומען די פען פּאַוואָלינקע מיט צוויי פינגער און האָט זיך אָנגעברייט צו טהון איין „איידעלע מלאכה", אָנידערגעלעגט אויפ'ן פּאַפּיער זיין אייגענעם נאָמען ישראל, און דעם נאָמען פון זיין טאַטען נפתלי, עליו השלום, און די פאַמיליע ריטעלמאַן, געדרעהט בשעת מעשה מיט דער צונג אין אַלע זייטען, עס ווענדט זיך ביי וואָסער איין אות; למשל: א „למד" געהט רעכטס — געהט די צונג רעכטס, א „נון" געהט לינקס — געהט די צונג לינקס. פאַרהאַן מענשען, וואָס האָבען אַזאַ טבע נישט נאָר בשעת זיי אַליין — אפילו בשעת יענער טהוט עפּיס איין אַרבייט און זיי שטעהען ביי דער זייט און קוקען, דרעהען זיי מיט דער צונג...

ס'עט פערשטעהט זיך, אז אין שטעדטעל איז מען גיך געוואָהר געוואָרען פון דעם סוד, אז ישראל דעם שמש'ס זוהנדעל שטודיערט אין די גימנאַזיעס „אויף דאָקטאָר", און עס האָט איהם נישט גע־שאַדט, חלילה, צו דער פּרנסה גאָר נישט; מע האָט איהם נאָר דעקוטשעט מיט ווערטער:

— וועט איהר האָבען, הייסט דאָס, א זוהן א „יאָקטאָר" אָהן א היטעל? און אפשר נאָך מיט א קנעפּעל? וואָס פאַר א פּנים וועט איהר דעמאָלט האָבען, רב ישראל? ווי א הוהן זיצט־אויס קאַטשקעלעך; די קאַטשקעלעך לאָזען זיך שווימען אויפ'ן וואַסער, און די הוהן שטעהט און קוואָקעט...

ישראל דער שמש האָט דאָס אַלסדינג איבערגעטראָגען שטיל־לערהייד און געטראַכט ביי זיך אין האַרצען: „לאַכט, לאַכט פון מיין בנימטשיקען; דאָס איז ביי מיר א „ווינגרישנע בילעט"!"...

ג.

איינמאָל — ס'איז געווען ערב פסח, סימע די שמש'טע און אַלע דריי טעכטער, פעסיל און סאָסיל און ברכה'צי, האָבען גע־ראַמט אויף יום־טוב — עפּענט זיך די טהיר און עס קומט־אריין עפּיס א יונגערמאַנטשיק מיט ווייסע קנעפּ, מיט א מאָדנע היטעל אויפ'ן קאָפּ, און פאַלט סימען אויפ'ן האַלז, און נאָכדעם פעסלען און סאָסלען און ברכה'צין, און עס ווערד א קושעריי.

דאָס איז געווען בנימין.

סימע האָט זיך אזש צעוויינט פאר פרייד.

— זוהנעניו! קדיש מיינער!

איז אָנגעקומען ישראל א פּערסאָפּעטער, א דערשראָקענער, און האָט זיך צעשריגען אויפ'ן ווייב.

— שאַ, שאַ! זעה נאָר, זי האָט זיך א ביסעל צעיאָכמערט, טאָמער ווייסט דו וואָס איז דאָס געווין וואָס?

און אַליין, אז ער האָט בעטראכט בנימינ'ען, ווי ער איז אויס־געוואכסען, האָט ער זיך אויך קוים איינגעהאַלטען פון געוויין. נאָר א מאַנסביל איז ניט קיין אידינע. א אידינע אז זי וויינט, מוז זי באַלד אָנהויבען שנייצען די נאָז; און א מאַנסביל אז ער וויל אפילו וויינען, קאָן ער מאכען אזוי, אז מע זאָל מיינען, אז ער לאכט.

— ווען ביזט דו געקומען ווען? אנו, דרעה זיך נאָר אויס צו מיר מיט'ן הינטען! — מאכט ער צום זוהן. — וואָס איז דאָס פאר א מין הלבשה אויף דיר? טהו זיך אויס, פאר וואָס טהוסט דו דיך ניט אויס?

און אז בנימין האָט זיך אויסגעטהאָן און איז געבליבען אין א בלויען מונדיר מיט א סך זילבערנע קנעפּלעך, און די בעקלעך זענען געווען רויט, און די בלויע אויגען האָבען געגלאַנצט, — האָט ער טאַקי געהאַט דעם זיעבעטען חן ניט נאָר ביי זיי — ביי

איטליכען אין די אויגען. ווער עס האָט איהם געזעהען, האָט זיך נישט געקאָנט זאַט אָנקוקען אין איהם. „קיין עין-הרע, אויס־געוואַכסען ישראל דעם שמש'ס זוהנדעל, געוואָרען אַ פּאַרשוין!"... פייגה-לאה דער שכנה'ס טעכטערעל מינצי, אַ מיידעל פון אַ יאָהר נייענצעהן מיט שוואַרצע אויגעלעך און מיט אַ געדיכטען שוואַר־צען צאָפּ, פערפלאָכטען אונטען מיט אַ רויט סטיינגעלע, וואָס פּאַסט איהר זעהר צום פּנים, איז אַריינגעקומען צו סימען כלומרשט אַ פרעג טהון, אפשר געפינט זיך ביי איהר איין איבעריג טעפּעל, וואָס זי דאַרף עס נישט? — חאַטש זי ווייסט גאַנץ גוט, אַז סימע האָט אויף איהר לעבען נישט געפּרובט האָבען קיין איבעריגע טעפּלעך. דאָס איז נאָר געוועזען איין אויסרעד אויף אָנצוקוקען בנימינ'ען, אַ גלאַנץ טהון מיט די שוואַרצע אויגעלעך און אַ וואָרף טהון הין און צוריק מיט'ן געדיכטען שוואַרצען צאָפּ און מיט'ן רויטען סטיינגעלע, זיך אויסדרעהען און אַנטלויפען, און שפּעטער אביסעל נאָך אַ מאָל אַריינלויפען, מיט אַ נייעם אויסרעד און ווידער אַ מאָל דאָס אייגענע, אזוי, אַז בנימינ'ס דריי שוועסטער, פּעסיל און סאָסיל און ברכה'צי, אלע דערוואַכסענע שוין, האָבען אַ קוק געטהאָן איינס אויפ'ס אַנדערע, ווי איינער רעדט: „טאָמער ווייסט דו וואָס איז דאָס דרעהען, וואָס זי דרעהט זיך?"... און בנימין האָט דערווייל אוועקגערופען די מאַמע אויף אַ זייט און האָט איהר עפּיס געגעבען אַ מטבע, אריינגערוקט אין האַנד אריין, זי זאָל מאַכען „אַ שענעם פּסח". סימע האָט אויף איהר לעבען אזוי פיעל געלד נישט געהאַלטען אין האַנד! און פאַר די שוועס־טער האָט ער געבראַכט צו פיהרען מתנות און מתנות: סטיינגעס, מיט קעמעלעך, מיט שפּיעגעלעך, מיט שמאָכטעליאַקעס אָהן אַ שיעור! און דער מאַמען אַ זיידענע פעטשיילע, אַ געלע מיט רויטע און מיט בלויע קווייטען. סימע די שמש'טע האָט זיך אזש צע־וויינט פאַר פרייד.

— וואָס איז דאָס? ווי קומט צו דיר געלט? — פרעגט איהם ישראל מיט אַ געלעכטער.

— וואָס הייסט, ווי קומט צו מיר געלט? — ענטפערט איהם בנימין מיט גדלות. — איך פאַרדיען שוין היינט, ברוך השם, אכט קאַרבען אַ חודש. איך געב „שטונדען". איך לעהרען, הייסט דאָס, מיט קינדער, צאָהלט מען מיר. איך בין שוין אין גימנאַזיע אין פינפטען קלאַס. אכט קלאַסען איז פאַרהאַן. נאָך דריי קלאַסען, דריי יאָהר הייסט דאָס, ענדיג איך די גימנאַזיע און טרעט־אַריין אין אוניווערזיטעט, שטודיערען אויף דאָקטאָר...

בנימין דערצעהלט און דערצעהלט, און אַלע שטעהען און לאָזען נישט אַראָפּ פון איהם קיין אויג, און טראַכטען זיך: „אַט דאָס זאָל טאַקי זיין בנימין? יענער באַרוויסער בנימטשיק, וואָס האָט זיך געוואַלגערט אין בית־המדרש?... אכט קאַרבען אַ חודש... אכט קלאַסען... אַ זיידענע פאַטשיילע... אוניווערזיטעט... דאָקטאָר"...

גאָט ווייסט, אויב עס האָט נאָך עמיצער געהאַט אַזאַ פריי־ליכען פסח, אַזאַ געהויבענעם סדר, ווי עס האָט געהאַט ישראל דער שמש. מילא, פון וויין אויף אַרבע־כוסות און פון פסח'יגען בראָנפען, פון פיש און קניידלעך און פאַלירטשיקעס, שמועסט מען ניט; איך רעד פון דער הגדה, וואָס ישראל און בנימין האָבען געזונגען ביידע איינס איבער דאָס אַנדערע — ס'איז געווען אַ מחיה צו הערען! אַז ס'איז געקומען צו „רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה...", האָבען זיי זיך ביידע צעשאָקעלט און געגומען אַ הויכען טאָן, האָט סימע, וואָס איז געזעסען די גאַנצע צייט און געקוקט אויף איהר טרייסט, אויף בנימינ'ען, מיט אַ מאָל אָנ־געהויבען מאַכען פּיסקעס אויף צו וויינען, האָבען זיך אַלע דריי שוועסטער, פעסיל און סאָסיל און ברכה'צי, נישט געקאָנט איינ־האַלטען און האָבען זיך צעלאַכט, און אויף זיי קוקענדיג האָבען אַלע אָנגעהויבען לאַכען און סימע אויך — ס'איז שוין געווען אַ פסח ביי זיי, וואָס זאָלט איהר קלערען!

יום־טוב אין דער פריה, אַז בנימין איז געקומען אין שוהל אַריין, האָט מען בעטראַכט דאָס „סטעדענטעל" מיט די זילבערנע

קנעפּ, ווי אַ ווילדע חיה. יונגלעך, קונדייסים, האָבען איהם אַרומ־גערינגעלט פון אַלע זייטען, געטייט מיט די פינגער און געלאַכט אין פּנים אריין. נאָר בנימין איז געשטאַנען די גאַנצע צייט מיט'ן סדור'ל און האָט געדאַווענט, און אַז ס'איז געקומען, אַז מע האָט איהם אויפגערופען צו דער תורה (רב מאָניש דער גבאי האָט צוליעב געטהאָן ישראל'ן דעם שמש און האָט געשענקט זיין זוהן איין עליה), און בנימין האָט געמאַכט די ברכה הויך אויף אַ קול מיט'ן יום־טוב'דיגען ניגון, איז אין שוהל געוואָרען אַ הור־האַ: „וואָס זאָגט איהר אויף אונזער ישראל'ס זוהנדעל!"

פאַר'ן ארויסגעהן פון שוהל האָט דער נגיד פון שטעטעל, רב הערש, אַ זאָג געטהאָן צום שמש, ער זאָל איהם צופיהרען זיין זוהנדעל.

— ישראל! — האָט געזאָגט רב הערש צום שמש ברייטליך, ווי אַ נגיד בעדאַרף צו זאָגען בשעת ער רעדט מיט אַ קלענערען פון זיך, האַלט זיך בשעת מעשה ביי'ם זיידענעם גאַרטעל, קוקט נישט גלייך אין די אויגען אריין און רעדט מיט אַ צווייענדיג הוסטעל פונ'ם האַלז און פון דער נאָז. — ישראל! אנו, קום נאָר אהער, המ... המ... מיט דיין זוהנדעל; לאָם איך איהם... המ... המ... אויך אָנקוקען!

דערהערט, אַז רב הערש וויל רעדען מיט ישראל דעם שמש'ס „סטעדענטעל", האָט זיך דער עולם אַ לאָז געטהאָן הארכען, וואָס וועט מיט איהם עפּים רעדען דער נגיד און וואָס וועט ער איהם ענטפערען. בנימין איז צוגעגאַנגען צו רב הערשען, ווי צו זיינעם אַ גלייכען, גאָר נישט געשעמט זיך, איהם אָפּגעגעבען שלום, ווי איין אַלטער, און רב הערש האָט אַ קוק געטהאָן אויף בנימינ'ען פון אויבען אַראָפּ, נישט געוואוסט, ווי אַזוי זאָל ער מיט איהם רעדען: זאָל ער איהם זאָגען „איהר" — אַזאַ וועוורוק? צופיעל כבוד פאַר'ן שמש'ס זוהנדעל! זאָגען איהם „דו" — איז עפּים אויך נישט אַזוי, פאַרט אַ „סטעדענטעל" מיט קנעפּ, אַ גאַנץ פּריצ'על...

איז רב הערש געפאַלען אויף איין עצה און האָט מיט איהם אָנ־געהויבען רעדען גאָר בלשון נסתר: „וואָס מאַכט מען? ווען קומט מען? ווען פאָהרט מען צוריק?" בנימין האָט ארויסגע־שטעלט דעם רעכטען פוס אויף צו־פריהער, איין האַנד האָט ער אריינגעלעגט אין בוזעם און מיט דער אַנדערער האָט ער געשטשי־פעט די אויבערשטע ליפּ, אָפּגעענטפערט אויף איטליכס וואָרט גייציג, גאָר נישט אָנגעהויבען צו שעמען זיך אפילו! רב הערשען איז דאָס יאָ געפעלען און נישט געפעלען: „נישט קיין נאַריש בחור'על, נאָר, דאַכט זיך, איין עזות־פּנים אַ גרויסער"... אזוי טראַכט זיך רב הערש און לאָזט זיך אריין מיט בנימינ'ען אין אַ ברייטען שמועס אריין מכח קלאַסען, וויפיעל איז פאַרהאַן קלאַ־סען? און צו וואָס בעדאַרף מען דאָס דוקא אַכט קלאַסען? פאַר וואָס ניט קיין נייען קלאַסען? און וואָס איז דער חילוק פון איין קלאַס ביז'ן אַנדערען קלאַס?... „אויף דער טאַבליצע אזאַ שענער איד — און אזאַ בהמה!"... אזוי טראַכט זיך בנימין און גיט איהם צו פערשטעהן דעם שכל, וואָס איז דער חילוק פון איין קלאַס ביז'ן אַנדערען. רב הערשען שטעהט ניט אָן די מעשה, וואָס אזאַ שנעק גיט איהם צו פערשטעהן דאָס, וואָס ס'איז נישטאָ גאָר צו פערשטעהן, מאַכט ער צו איהם:

— מילא בקצור, דאָס פאַרשטעהט אַ מינדסט קינד. אָבער פאַר וואָס איז דער שכל פון אַכט קלאַסען, ניט קיין נייען?

— וואָרום ווען סע זאָל זיין נייען קלאַסען, וואָלט איהר גע־פרעגט, פאַר וואָס עפּיס דוקא נייען קלאַסען, ניט קיין צעהן?

אזוי ענטפערט איהם אָפּ בנימין, און דער עולם צעלאַכט זיך; נאָר איין רב הערש לאַכט נישט. ער קלערט זיך בשעת מעשה: „אָ, אַ רעכטער שייגעץ!" און טהוט אַ הוסטעל פונ'ם האַלז און פון דער נאָז: „המ... המ... צייט געהן אהיים... המ... המ... מאַכען קידוש"...

ווער עס האָט ניט אָנגעקוקט דעמאָלט ישראל דעם שמש, וואָס איז געשטאַנען ביי דער זייט, געקוקט פון איינעם אויפ'ן

אַנדערען און געשלונגען בנימינ׳ס ווערטער, דער האָט ניט געזעהען קיין גליקליכען מענשען קיינמאָל אויף זיין לעבען. ער האָט געווארט ביז רב הערש וועט שוין אַפּלאָזען זיין זוהן און ער וועט קאָנען געהן מיט איהם אהיים; דאָרט קוקט מען שוין ארויס אויף איהם, די מאַמע מיט אַלע דריי שוועסטער; אויפ׳ן טיש ליגען שוין אָנגעגרייט מסתמא די שענע מצות און אין אויוועו זידט אַ געשמאַקער באָרשט אַ פּסח׳יגער, און הייסע קניידלעך מיט שמאַלץ, און אפשר נאָך אַ טייגעכץ אויך... און אז רב הערש האָט זיך אויסגעהוסט און איז געגאַנגען מיט זיינע מקורבים צו זיך אויף קידוש, האָט ישראל דער שמש פערבעטען צו זיך אויף קידוש זיין איין־און־איינציגען גוטען פריינד, זיין בעל־סוד, ירחמיאל־משה דעם מלמד, האָט איהם מכבד געווען מיט אַ גלע־זעל וויין פונ׳ם אמת׳ן ראָזינקעס־וויין, און סימע האָט זיך אויס־געפּיינט פאַר איהם מיט אַזעלכע מינים חרעמזלעך, וואָס ס׳איז שווער געווען צו זאָגען מבינות, וואָס ליגט אין זיי: צי מעהר האָניג, צי מעהר שמאַלץ, מחמת זיי זענען געווען אי געגנוג זיס, אי געגנוג פעט, זיי האָבען זיך אַזש געקלעפּט צום גומען, און די שמאַלץ האָט גערונען איבער דער באָרד. ירחמיאל־משה, וואָס האָט געהאַט אַ טבע פון שווייגען און זיפצען, אַז ער האָט גענומען דאָס ערשטע גלעזעל וויין פונ׳ם אמת׳ען ראָזינקעס־וויין, האָט זיך איהם שוין אָנגעהויבען דרעהען דער קאָפּ און די צונג האָט זיך ביי איהם אויפגעבונדען, און ער איז מיט אַ מאָל געוואָרען בע־רעדעוודיג, האָט פערהערט בנימינ׳ען, צי ער גערענקט נאָך דעם חומש מיט רש״י, וואָס ער האָט אמאָל געלערענט מיט איהם אין חדר.

בנימין האָט גערענקט אי דעם חומש, אי די רש״י, און ישראל דעם שמש׳ס הארץ איז שיער נישט ארויסגעשפּרונגען פאַר תענוג.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? — האָט ער זיך אָנגערופען צום מלמד שוין אויף יענער זייט טהיר.

— א כלי שלימה! — מאכט צו איהם ירחמיאל־משה, נעמט־צונויף די ליפּען און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

— אָבער א איד, הא? — זאָגט צו איהם ווייטער דער שמש און קוקט איהם אין די אויגען אריין.

— מיט גאָט'ס הילף! — מאכט ירחמיאל־משה.

— איאָ, א „ווינגרישנע ביליעט", הא?

דערויף טהוט ירחמיאל־משה א מאך מיט'ן קאָפּ, מיט די אויגען און מיט די הענד; ער מאכט אזא מינע, וואָס ס'איז שווער צו פערשטעהן, וואָס ער מיינט; מע קאָן רעכענען אי אזוי, אי אזוי, יאָ א ווינגרישנע ביליעט און ניט קיין ווינגרישנע ביליעט. וואָס ווייסט א מענש?...

— א גוטען יום־טוב! — זאָגט ער און קושט נאָך א מאָל די מזוזה. — גאָט זאָל העלפען דערלעבען איבער א יאָהר, און מע זאָל זיין געזונט און מע זאָל געהן איינער צום אנדערען אויף שמחות, אין גיכען אויף א חתונה ביי אייערע טעכטער, און נאָכ־דעם, אם ירצה השם, ביי אייער זוהן, און אידען זאָלען אויס־געלייזט ווערען פון אלע צרות, און מע זאָל הערען בשורות טובות ישועות ונחמות אויפ'ן כלל אידען, וואָרום ס'איז שוין צייט גאָט זאָל עפּיס רחמנות האָבען, אידען זאָלען עפּיס אויפגערעכט ווערען, און ס'זאָל זיך פאַרבעסערען אין די פּרנסות, און ס'זאָל גלאָט עפּיס ווערען גוט אויף דער וועלט און פריילין אויפ'ן הארצען, און ס'זאָל זיין... ס'זאָל ווערען... ס'זאָל... ס'זאָל... ס'זאָל...

ירחמיאל־משה דער מלמד ווייסט שוין אליין ניט וואָס ס'זאָל זיין און וואָס ס'זאָל ווערען. ער האָט שוין, דאכט זיך, אויסגעזאָגט אלסדינג, וואָס ער האָט געהאַט. איז ער געבליבען שטעהן ניט אהין ניט אהער; ווי אזוי געהט מען אוועק גלאָט אזוי, אין מיטען דרינען, אָהן א זייַ־געזונד? א גליק, וואָס ער האָט זיך דערמאָנט:

— און ס'זאָל... קומען משיח!

— אָמן! — האָט איהם געענטפּערט ישראל דער שמש און אין האַרצען ביי זיך האָט ער געטראַכט: לאָז פריהער מיין בנימין ענדיגען דאָקטאָר און נאָכדעם לאָז קומען משיח...

ד.

ווי לעבעדיג און ווי פרייליך עס איז געווען ביי ישראל דעם שמש אין שטוב בשעת בנימין איז אָנגעקומען, אַזוי איז דאָרטען געווען אומעטיג און טרויעריג ביי זיין אָוועקפאָהרען צוריק אין דער גרויסער שטאָדט אַריין. וויינען האָט קיינער נישט געוויינט, נאָר ס'איז גלאַט געווען איטליכען בעזונדער אָנגעזאָלעט אויפ'ן האַרצען, ווי צו אַ לויה חלילה. סימע האָט זיך אפילו אַ פּאָר מאָל יאָ אַ נעם געטהאָן צום פאַרטוך, האָט ישראל, וואָס אַלע אין שטוב האָבען געציטערט פאַר איהם און געהאַט דרך־ארץ, געגעבען אויף איהר אַזאַ קוק, אַז זי האָט פערשטאַנען, אַז מע דאַרף נישט וויינען. ישראל האָט געוואָלט, ס'זאָל דוקא זיין פרייליך, האָט ער פריהער בעוואָהרענט, אָנגעזאָגט דעם ווייב און אַלע דריי טעכטער, אַז קיינער זאָל זיך ניט דערוועגען לאָזען אַ טרער. נאָר אַז בנימין האָט זיך אָנגעהויבען קושען און ס'איז געקומען צו דער מאַמען, האָט סימע אַרויסגעלאָזט עפּיס אַ מאָד־נעם קוויטש פונ'ם האַלז און איז פערשטאַרבען געוואָרען אויף בנימינ'ס האַלז; דעמאָלט האָבען זיך אַלע דריי שוועסטער גע־נומען שנייצען די נעזער, מחמת זיי האָבען דערפיהלט, אַז ביי זיי אויף די ברעמען טאַנצען טרערען און אין האַלז איז ביי זיי געוואָרען מיט אַ מאָל שרעקליך ענג... נאָר איין ישראל האָט זיך געהאַלטען, ווי אַ מענש; ער האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען פון דער „ווייבעריי" מיט זייערע „וואָלוועלע טרערען", חאָטש אַליין האָט ער געפיהלט, ווי טויזענד קעץ גראַבלען איהם מיט די נעגעל ביי דער נשמה, און ס'איז איהם אָפּגעגאַנגען אַ מינוט ער

זאָל זיך צעוויינען. נאָר א מאַנכביל איז פּאָרט א מאַנסביל; ער האָט זיך מיישב געווען און האָט גאָר אָנגעהויבען ווערמלען זיך, חאָטש עס האָט זיך ניט געקלעפּט קיין וואָרט צו א וואָרט, און אַרומטאַנצען הין און צוריק, ווי א משוגע'נער, געהאָלפען בנימין'ען זיך אָנטהון, געמאַכט חוזק פון די זילבערנע קנעפּ מיט דער פּאַדקע וואָס פון הינטען, און סוף כל סוף, נאָך אַלע ווערטלעך זאָגען מיט'ן אַרומטאַנצען, האָט ער אויסגעזעהען, ווי א מענש, וואָס האַלט ביי אַרויסרייסען זיך א צאָהן.

נאָך איין נשמה איז געווען פערצאָרענט און שטאַרק טרויעריג פון בנימין'ס אוועקפאָהרען, חאָטש יענע נשמה האָט זיך אָנגעקעהרט מיט איהם א ווילד־פרעמדע. דאָס איז געווען פייגה־לאה דער שכנה'ס טעכטערל מינצי מיט די שווארצע אויגעלעך, מיט'ן געדיכטען שוואַרצען צאָפּ און מיט'ן רויטען סטיינגעלע. וואָס פאר א מחותנת'טע איז דאָ געווען מינצי? וואָס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט איהר בנימין, וואָס זי איז אַרויסגעגאַנגען איהם בעגלייטען אַזש אין דרויסען אַרויס, געשטאַנען צונויפגעלעגט די הענד אויפ'ן האַרצען און געזיפצט? און וואָס האָט בעדייט דאָס קוקען, וואָס זיי האָבען זיך ביידע אַזוי געקוקט אין די אויגען אַריין? ווען האָבען זיי צייט געהאַט צו בעקענען זיך, אז א גאַנץ פּסח איז בנימין געווען אין געפּענגעניש ביי זיינע דריי שוועסטער, וואָס האָבען איהם נישט אָפּגעלאָזט אויף קיין מינוט? נאָר אויך די אייגענע מעשה, ווער קאָן דאָס ערוב זיין פאַר א בחור מיט א מיידעל, אז זיי זיצען־אָפּ א פּאָר וואָכען אונטער איין דאַך און עס ציהט זיי איינס צו דאָס אַנדערע, ווי א מאַגנעט? אפשר האָבען זיי זיך דורכגעוואָרפען מיט א פּאָר ווערטער און זיך נאָך א קוועטש געטהאָן די האַנד אויך — ווער קאָן דאָס וויסען?... אפשר האָבען זיי זיך בעגעגענט פּאַרנאַכטליך אין הויז ערגיץ אין א ווינקעלע און האָבען זיך אין דער פינסטער שטילערהייד צעקושט — איך וויים? למאַי זאָל איך זאָגען אַזעלכעס, וואָס איך האָב נישט געזעהען מיט די אויגען?... א קונץ נעמען און אויס־

טראַכטעגן פונ'ם קאָפּ גלאַט אַ בבא-מעשה? מילא בנימין — גאָרנישט; ער וועט זיך אָוועקפּאַהרען צוריק אין דער גימנאַזיע און וועט פערגעסען דעם זיי-געזונד; אָבער מינצי? מינצי איז אַ מיידעל צו לייטען, און אַ שען מיידעל דערצו! זי בעדאַרף חתונה האָבען, איהר קאָן דאָס חלילה שאַדען צום שידוך!... אודאי וואָלט געווען אַ גרויסער יושר, אַז דער ראָמאַן זאָל זיך נישט ענדיגען אַזוי גיך, אַז די ליעבע צווישען זיי זאָל ברענען ווי אַ העליש פייער, אַז עס זאָלען געהן הין און צוריק פלאַמפּייעריגע בריוולעך, אַז בנימין זאָל ענדיגען דאָקטאָר און קומען און פאַלען מינצי'ן צו די פיס; אָדער לאָז ער נישט וואַרטען, ביז ער וועט אַמאָל ענדיגען דאָקטאָר, און באַלד אַרויס'גנב'ענען מינצי'ן דורכ'ן פענסטער און אַנטלויפען מיט איהר קיין פּאַריז, אַהין וואו עס לויפען אַלע העלדען פון אונזערע אידישע נאַטירליכע „העכסט-אינטערעסאַנטע" ראָמאַנען... אי, וואָס וועלען זיי טהון אין פּאַריז? זיי וועלען דאָך דאָרט פּגר'ען פאַר הונגער! אַ דאגה מיר — אודאי דאַרף איך געהן פערזאָרגען דעם תכלית פון ישראל דעם שמש'ס זוהן מיט פייגה-לאה דער אַלמנה'ס טאָכטער! וואָס איז? איך קאָן נים בעשטעהן, אַז בנימין אָדער מינצי זאָל פּלוצים בע-קומען עפּיס אַ צעהן מיליאָנשטיקלעך ירושה פון אַ רייכען פעטער, וואָס איז געווען פריהער אַ באַנדיט און נאָכדעם אַ באַראָן, ווי אין אַלע „העכסט-אינטערעסאַנטע" ראָמאַנען? צי איך קאָן נים אויספיהרען, אַז בנימין אַליין זאָל געפעלען ווערען אין פּאַריז און זאָל ווערען פּרעזידענט? אָדער אין מינצי'ן זאָל זיך פערליעבען אַ פּרינץ (וואָס מאַכט אייך אוים וואָסער פּרינץ? קאַרג פּרינצען פאַרהאַנען אויף דער וועלט — טאַטעניו!), און זי זאָל פער-לייקענען פאַר איהם, אַז זי איז אַ כלה פאַר'ן פּרעזידענט, דאָס הייסט פאַר בנימינ'ען, און ער, דער פּרינץ הייסט דאָס, זאָל זי אָפּגילטען פון קאָפּ ביז פיס, און אַז עס קומט צו דער חופה, וואַכסט-אוים בנימין, געוויינטליך פערמאַסקירט, מיט נאָך צוויי באַנדיטען, און גנב'עט-אַוועק די כלה פון אונטער דער חופה און

אנטלויפט מיט איהר קיין לאָנדאָן — און געה לאָד מיך! יענער, דער פּרינץ, איז אָבער אויך נישט קיין פּראָמאָך, יאָגט ער זיי נאָך מיט א געזונדען פּאָלק זשאַנדארמען און וויל זיי חאַפּען; ווארפט־אראָפּ בנימין די מאַסקע, מע טהוט א קוק — שאַ, ס'איז גאָר דער פּרעזידענט פון פראַנקרייך! פּאַלען זיי אין אָהנמאַכט, און מע טהוט פּאַר איהם קניהען און בוקען, און מע פיהרט איהם מיט גרויס פּאַראַד קיין פּאַריז אינאיינעם מיט מינצי'ן, און פון דאָרטען פאָהרען זיי גלייך אהיים, אָנגעשטאָפּט מיט גאָלד און מיט בריליאַנטען, און קומען־אָן פּונקט אין דער צייט, ווען ישראל ליגט פּאַר צרות און פאַר הונגער טוידט־קראַנק, סימע איז שוין לאַנג געשטאָרבען (סע שפּיעלט א גרויסע ראָלע, טאָמער שטאַרבט א אידינע אין א ראָמאַן!), אַלע דריי שוועסטער, פּעסיל און סאָסיל און ברכה'צי, שטעהען אויף די קניהעס ביי'ם טאַטענ'ס בעט און גיסען מיט טרערען, און פייגה־לאה די אלמנה ברעכט די הענד און בעוויינט איהר מינצי'ן מיט זודיגע טרערען.

— שוין באַלד א יאָהר — רופט זיך אָן צו איהר ישראל מיט זעהר א שוואַכער שטימע — שוין באַלד א יאָהר זינט אונזערע ליעבע קינדער זענען פאַרשוואונדען געוואָרען, און מיר העד רען נישט אויף צו וויינען. מיין סימע נעבאָך איז געשטאָרבען; איך שטאַרב אַוועק און לאָז־איבער מיינע דריי טעכטער, ווי אויפ'ן וואַסער. וואָס וועט זיין פון זיי? גוואַלד, גאָטעניו, וואָס שווייגסט דו?!

פּלוצים עפענט זיך די טהיר, און עס פאַלען אריין אין שטוב אריין בנימין דער פּרעזידענט פון פראַנקרייך און מינצי די פּרינצעסין פון לאָנדאָן, אָנגעטהאָן בגדי־מלכות.

— ליעבער פאָטער!

— ליעבע מוטער!

— ליעבער ברודער!

— ליעבע שוועסטער!

— טהייערע טאָכטער!

— וואו זענט איהר געווען אזוי לאנג?
— אין פאריז און אין לאָנדאָן.
— וואָס איז ביי אייך דאָרטען אין די זעק און אין די טשע־מאָדאַנקעס?
— גוואלד! סאמע אימפּריאַלען! דאָס האָבען מיר אייך גע־בראַכט אַ מתנה... יאָ, איהר ווייסט, אז אונז קומט מזל־טוב?
— וואָס איז דען?
— מיר זענען דאָך חתן־כלה!
— אויב אזוי, קומט דאָך אונז אַלעמען מזל־טוב!
— מזל־טוב! מזל־טוב! מזל־טוב!!!

. . . .

אזוי וואָלט איך געטהאָן, ווען איך זאָל שרייבען אַ נ אַ ט י ר־ל י כ ע ן „העכסט־אינטערעסאַנטען ראָמאַן". נאָר איך דערצעהל גלאַט אַ מעשה פון איין אָרעם־בחור, וואָס האָט זיך אוועקגעלאָזט נישט קיין פּאַריז און נישט קיין לאָנדאָן, נאָר גלאַט אזוי אין אַ גרוי־סער שטאָדט אריין זיך לערנען, — האָבען מיר נישט נויטיג אויסצור־טראַכטען פונ'ם קאָפּ נסים ונפלאות, וואָס נישט געשטויגען נישט געפלויגען, און דערצעהלען בעסער די מעשה וואָס איז געווען.

ה.

דריי יאָהר זענען איבערגעגאַנגען פון יענעם גליקליכען פּסח, וואָס מיר האָבען בעשריבען. אַ סך וואַסערען זענען אָפּגעלאָפען, אַ סך צרות זענען אויסגעשטאַנען ישראל דער שמש דאָ און זיין זוהן בנימין דאָרטען; אַ סך נעכט איז ניט געשלאָפען ישראל דער שמש דאָ און בנימין זיין זוהן דאָרטען; ישראל דער שמש איז ניט געשלאָפען קיין נעכט, ווייל ער האָט איבערגעטראַכט און גע־האַט יסורים פון זיין בנימינ'ען, וואָס ער האָרעוועט נעבאָך אזוי

שטאַרק, און בנימין איז ניט געשלאָפען קיין נעכט, ווייל ער האָט זיך געגרייט צום עקזאַמען.

„גאָט זאָל מיר העלפען, איך זאָל שוין אריבערשפּרינגען דעם עקזאַמען, — אַזוי האָט בנימין געשריבען אַהיים — וועל איך דער־מאָלט קומען צו פאָהרען צו אייך, מיינע ליעבע און געטרייע, אויף אַ גאַנצען זומער זיך אויסרוהען די ביינער!"...

און ישׂראל דער שמש האָט אַרויסגעקוקט אויף דער גוטער בשׂורה פונ׳ם „עקזאַמענט", ווי מע קוקט אַרויס אויף משיח׳ן. איהם האָט זיך פאָרגעשטעלט, אַז בנימין קומט צו פאָהרען אַ פאַר־טיגער דאָקטאָר, אַ גרויסער דאָקטאָר; די גאַנצע שטאָדט לויפט זיך צונויף אָנקוקען „ישׂראל דעם שמש׳ס דאָקטאָר"; מע שלאָגט איהם אָפּ די טהירען, דער מיט אַזאַ בקשה און דער מיט אַזאַ בקשה; איטליכער זוכט זיך אַ צד; אפילו הענזעל דער איינ־בינדער, אַ שלים־מזל מיט אַ קרום פּיסעל, — אַז ער געהט שפּרינגט ער אונטער, — איז אויך געקומען צו שפּרינגען.

— וואָס ביזט דו דאָ פאַר אַ רב שמעלקע, האַ? — פרעגט איהם ישׂראל.

הענזעל דער איינבינדער, גענוג ער הינקט־אונטער אויף אַ פוס, רעדט ער נאָך שעפּיליאַווע אויך, קאָן ניט אויסרעדען קיין רי"ש.

— סטייטש, יב ישיאל, איך בין דאָך אייעיי איין אייגענעי קיוב.

— וואָס פאַר אַ קרוב ביזט דו? — פרעגט איהם ישׂראל, חאָטש ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז ער איז אַ קרוב, אפילו אַ ווייט־ליכער, נאָר פאָרט אַ קרוב.

— מיין עלטעי־פעטעי יאובן און אייעי סימע׳ס מוהמע ייזעל זענען געווען אייגענע שוועסטעי און בידעי.

— אוודאי קעהרסט דו זיך אָן מיט מיין זוהן אַ קנעפּעל! — זאָגט צו איהם ישׂראל. נאָר הענזעל דער איינבינדער מאַכט אַזאַ קרום פּנים, אַז ער האָט אויף איהם רחמנות און לאָזט איהם צו.

— נו? — פרעגט איהם ישראל ביי'ם ארויסגעהן פון בנימינ'ען. — וואָס הערט זיך, שלים־מזל?

— הונדעיט און צוואַנציג יאָהר זאָלט איהר לעבען! — ענט־פערט איהם הענזעל, האלט אַ זשמענע מיט גאָלד, שפּרינגט אויפ'ן פּיסעל און דאָס פּנים פלאַמט איהם און שוויצט אזש.

— די משפּחה דיינע! — זאָגט ישראל צו סימען מיט אַ שטאָך און בעווייזט איהר מיט די אויגען אויפ'ן שלים־מזל הענ־זעל דעם איינבינדער.

— נעבאך אַ גרויסער אביון! — פערענטפערט איהם סימע.

— דערימאַך איז וואָס? קאָרג אָרעמע לייט פּארהאַן אין שטאָדט?... — אַזוי זאָגט ישראל, נאָר מיינען מיינט ער עפּיס אַנדערש; ער האָט מורא, אז מע וועט אַזוי שלעפּען ביי זיין זוהן בסדר, וועט מען איהם מאַכען פּאַר אַ קבצן.

— גענוג! — זאָגט ישראל און שליסט צו די טהיר. — גענוג אייך שוין צו געהן אויף־און־אַפּ! לאָזט איהם אָפּרוהען זיך חאָטש אַ ביסעל פונ'ם וועג!...

ישראל דער שמש איז אין זיינע לופטיגע גילדענע מחשבות פערגאַנגען אַזוי ווייט, אז ער האָט אָנגעהויבען מאַנקירען מיט דער שטעלע; ס'איז איהם נמאס געוואָרען דאָס שמשות, זיין איטליכען אַ משרת, אויסשטעהן יעדענ'ס קאַפּריז, טראָגען אויפ'ן קאָפּ איט־ליכענ'ס יאָהר־צייט, חנפה'נען איטליכען בעזונדער, יוצא זיין פּאַר, קיין עין־הרע, אַזאַ עולם מיט אידען, וואָס אַלע ווילען דוקא דעם אויבען־אָן אין מזרח, אַלע ווילען דוקא שישי, אַלע ווילען דוקא דעם ערשטען פּסוק פון „אתה־הראית״! און אז די גבאים צווישען זיך קריעגען זיך, איז ווער דאָס כפּרה־היהנדעל? דער שמש! אז צוויי נגידית'טעס אין שוהל צעאַמפּערען זיך איבער'ן אתרוג, וואָס מע האָט צו איינער געשיקט פריהער ווי צו דער אַנדערער, איז וועמען פליהט דעמאָלט אין טאַטען אריין? — דעם שמש! ווער האָרעוועט מעהר פון אַלע? ווער קומט אהיים שבת און יום־טוב שפּעטער פון אַלעמען? ווער זעצט זיך צום טיש דעמאָלט, ווען אַלע

שלאָפען שוין? אלץ דער שמש — אז אָך און וועה איז איהם! און טאָמער ווייסט איהר, וואָס האָט ער דערפון? צרות האָט ער דערפון, מיט עגמת־נפש, מיינע שונאים, מיט בזיונות, מיט גריזאָ־טע, אז קיין שכירות נעמט ער ניט, בלייבט נאָר די הכנסה, דאָס וואָס עס מאכט; איז ווי באלד עס מאכט זיך, מאכט דאָס, און אז עס מאכט זיך ניט, מאכט דאָס מכות...

— ישראל! וועסט מוחל זיין א לויף טהון צו מיר אהיים. — אזוי האָט איהם אין יענער צייט א זאָג געטהאָן איינמאָל רב הערש דער נגיד און האָט זיך בשעת מעשה געגלעט דאָס בייכעל און גע־געבען אלע מאָל א צווייענדיג הוסטעל. — טהו א שפרונג אויף איין פוס צו מיר אהיים, זיי מוחל, און המ... המ... זאָג מיין שרה'ן, אז ביי מיר אונטער'ן קישען המ... המ... האָב איך איבערגעלאָזט די שליסעלעך; טאָמער וועט זי זיי זוכען, זאָל זי וויסען המ... המ... וואו זיי צו זוכען.

ישראל דער שמש איז געוואָהנט געוואָרען שטעהן פאר רב הערש דעם נגיד, ווי א סאָלדאט פאר א גענעראל, און איידער ער לאָזט־ארויס דאָס וואָרט „געה", לויפט ער שוין; נאָר איצטיגס מאָל האָט זיך ישראל עפּיס נישט אזוי געחאפּט און האָט געמור־קעט אונטער דער נאָז:

— שליסעלעך... טאַטענ'ס משרת... לאָז מען געהן, אז מע דארף... אבי טרייבען יענעם ווי א הונט...

— וואָס מורקעסט דו? — פרעגט איהם רב הערש דער נגיד, וואָס איז ניט געוואָהנט געוואָרען צו אזעלכע זאכען.

— ווער מורקעט ווער? איך מורקע דען? גלאַט איך זאָג, לאָז מען געהן, אז מע דארף... דאָס הייסט, איך געה, אָטאָ געה איך... אָטאָ...

ישראל לאָזט זיך לויפען מכח די שליסעלעך און שעלט בשעת מעשה רב הערש דעם נגיד מיט אלע נגידים, זיי זאָלען געהן כפּ־הקלע. לאָז נאָר גאָט העלפען זומער, אז ס'וועט קומען צו פאָהרען זיין זוהן — שלאָגט ער מיט זיי אלעמען כפּרות!...

ז.

גאָט האָט געהאָלפען, דער זומער איז געקומען, נאָר בנימין איז נישט געקומען. און בריעף האָט ער אויך אָנגעהויבען שיקען נישט אזוי אָפט, ווי פריהער, און די בריעף אליין זענען עפּיס אויך געוואָרען וואָס ווייטער אַלץ קירצער, אַלץ אומעטיגער. ער האָט נאָר מודיע געווען, אז דעמאָלט און דעמאָלט בעדארף זיין ביי איהם אזא און אזא עקזאַמען.

„דער דאָזיגער עקזאַמען — אזוי האָט געשריבען בנימין אין זיין לעצטען בריעף — דאָס איז ביי מיר דער יום־הדין, ווארום טאָמער פעהלט מיר, חס ושלום, איין זעכצעהנטעל, וועל איך נישט קאָנען אריין, און אז איך וועל ניט אריין איצט, וועל איך מוזען בלייבען אויף איבער־א־יאָהר, און ווער ווייסט, וואָס וועט זיין איבער־א־יאָהר, טאָמער איז איבער־א־יאָהר נאָך ערגער? וואָס זשע וועל איך דעמאָלט טהון? וואָס וועט זיין ווייטער? אויף וואָס האָב איך בעדארפט אזוי פיעל האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען? אזוי פיעל לערנען, חזר'ען אויף אויסווענינ, הונגערען גאַנצע טעג, ניט שלאָפען קיין נעכט און פריהערען, ווי א הונד? נישט איך אליין פרעג די דאָזיגע קשיא — עס זענען דאָ נאָך א סך אזעלכע, וואָס זענען פערבליבען נאָך פון פאר־א־יאָהרען און קאָנען נישט אריין, ווייל סע פעהלט זיי צו דער נאָרמע, און אַט שפּרינגט־אונטער דער פּריזיוו, און אויפ'ן עקזאַמען שניידט מען — ס'איז שלעכט!... ביטער און פינסטער!"...

ישראל דער שמש איז ארומגעגאַנגען אָהן א קאָפּ. ער האָט נישט געקאָנט פערשטעהן, פאר וואָס זענען עפּיס בנימינ'ס בריווּלעך געוואָרען מיט א מאָל אזוי אומעטיג? ער האָט געבעטען ירחמיאל־משה דעם מלמד, ער זאָל שרייבען בנימינ'ען, וואָס איז דאָס פאר נאָרמעס, און וואָס הייסט „עס פעהלט א זעכצעהנטעל"? מע מעסט דען ביי'ם עקזאַמען אויך מיט א מאָס, אזוי ווי ביי'ם פּריזיוו? און וואָס הייסט „מע שניידט ביי'ם עקזאַמען"? ווער

שניידט? פאר וואָס שניידט מען? הכלל, ער זאָל איהם ארויס־שרייבען אלסדינג באריכות, און זאָל גאָר ניט זאָרגען, ער זאָל זיך פערלאָזען אויף דעם וואָס לעבט אייביג, ער קאָן אלץ, און דער עיקר, ער זאָל זיין א איד, וועט אלסדינג, אם ירצה השם, זיין גוט...

אויף דעם דאָזיגען בריעף און אויף אלע איבעריגע בריעף האָט שוין אָבער ישראל דער שמש מעהר קיין ענטפער נישט בעקומען. ישראל איז נישט געוואָהנט געוואָרען, אז פון בנימינ'ען זאָל אזא צייט קיין בריעף ניט זיין. ער האָט אזוי לאנג איהם געשריבען און געשריבען, ביז ער האָט אויפגעהערט צו שרייבען. ס'איז איהם גע־ווען א בזיון פאר ירחמיאל־משה דעם מלמד...

— וואָס קאָן עס זיין, וואָס ס'איז ניטאָ קיין בריעף אזוי לאנג? — פרעגט סימע ביי ישראל'ען און בעקומט פון איהם א פסק, ווי געוויינטליך.

— כשר'ע בהמה! ער האָט מעהר ניט וואָס צו טהון, נאָר שרייבען בריוולעך? וואַרט־אויס א ביסעל, לאָז ער אָפּגעבען דעם „אקזאמענט", וועט ער דיר דעמאָלט שרייבען!...

בעקומען איהרס, טרעט סימע אָפּ, ווי א הונד בשעת ער חנפה'ט זיך צו צום בעל־הבית, דרעהט מיט'ן ווידעל און בעקומט א „פשאָל־וואָן!"

ישראל איז ארומגעגאנגען מיט א געשוואָלענעם הארץ און מיט א שווער געמיטה; ער האָט זיך גאָר קיין אָרט ניט געקאָנט געפי־נען. וואָס זיין קאָפּ האָט איבערגעקלעהרט אין דער צייט — זאָל קיין פאָטער נישט וויסען, און די חלומות, וואָס ער האָט געזעהן ביינאכט, זענען געווען מורא'דיגע, שרעקליכע חלומות. איינמאָל חלום'ט זיך איהם, אז ער פאָהרט צו־גאַסט צו זיין זוהן אינאיינעם מיט סימען. געפאָהרען־געפאָהרען, איבער בערג, איבער טהאָלען, וואַלד־איין וואַלד־אויס. געקומען צו פאָהרען צו א גרויסען פּאַ־לאַץ, פרעגט ער: „דאָ זיצט ריטעלמאַן דער דאָקטאָר?" זאָגט מען: „זיצען זיצט ער דאָ, נאָר מע קאָן איהם ניט זעהן". פרעגט ער: „פאר וואָס?" זאָגט מען איהם: „דערפאַר, ווייל מע לאָזט

קיינעם ניט צו". רופט זיך אָפּ ישראל: „גײט זאָגט איהם, זייט מוחל, אז דער טאַטע איז געקומען". „און די מאַמע" — רופט זיך אָן סימע. „אַט האָסט דו דיר, ס'קאַפּצעל קומט, זי איז אויך דאָ אין מיטען!" — זאָגט צו איהר ישראל. און אזוי ווי זיי רעדען, דער־זעהט ער פון דער ווייטען א „ידנעראל מיט פּאַליעטען"; ער וואָלט געמעגט שווערען, אז ס'איז בנימין. ישראל לאָזט זיך געהן, און סימע נאָך איהם, נאָר וויפיעל זיי געהען, קאָנען זיי צו איהם ניט גרייכען. „גיכער א ביסעל! זעה־נאָר, ווי זי שלעפּט זיך? נו, ריהר זיך!" — שרייט ער צו סימען, אוןביידע לאָ־זען זיי זיך לויפען, לויפען מיט אלע כחות, און ישראל הערט נישט אויף צו שרייען אויף סימען: „ניכער! גיכער! שלעפּט זיך ווי א טשערעפּאַחע! סימע, פּאַרברענט זאָלסט דו ניט ווערען!!"...

— גאָט איז מיט דיר, וואָס שרייסט דו? — זאָגט צו איהם סימע און טאַרעט איהם פון'ם שלאָף. ישראל חאַפּט זיך אויף, שטעלט־אויס א פּאָר אויגען, שפּייט־אויס דריי מאָל, קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, ווערד אנשלאָפען און זעהט א נייעם חלום, נאָך איין ערגערען ווי פריהער: א שווארצע חופּה... שוואר־צע ליכט... א שווארצע מטה... עמיצער שטעהט מיט איין אָפּ־צוויינגע און וויל איהם ארויסרייסען א צאָהן. לאָזט ער זיך ניט, באָרעט זיך. דערהערט ער בנימינ'ס קול:

— טאַטע!... טאַטע!... ס'איז פון דיין טובה וועגען...

. . . .

ז.

פון לעמעל דעם סטאַראָסטא האָט איהר געהערט אמאָל? צי איהר הערט דאָס ערשטע מאָל לעמעל'ס נאָמען? ווי קומט דאָס? ער איז דאָך א איד, וואָס האָט א שם אומעדום. א חוץ וואָס ער איז א סטאַראָסטע אין אופּראַווע און א קאָבלעפּעל און

פיהרט דאָס גאַנצע שטעדטעל ביי דער נאָז, איז ער אַ גאַנצער מאַכער דאָרט אין דער „גובערניע", אויסגעבונדען מיט אַלע גרעס־טע. אַז ער קומט צו פאָהרען אין דער „גובערניע", זאָגט ער, ווייסט ער ניט, וואוהין ער זאָל געהן פריהער; איטליכער, זאָגט ער, שלעפּט איהם צו זיך: „פּאני לעמעל! גאָספּאָדין לעמעל! רב לעמעל!" — סע טהוט זיך! אַלע מאָל, ווען ער קומט צו פאָהרען פון דער „גובערניע", מוז ער ברענגען עפּיס אַ נייעס, וואָס זאָל זיין נאָכדעם אויף דריי חדשים צו רעדען: אַ גרויסען אָנזעץ פון דריי מאָל הונדערט טויזענד, אַ מורא'דיגע שרפה, וואָס פינף און זיעבעציג נפשות זענען פערברענט געוואָרען, אָדער אַ שרעקליכע הריגה אין מיטען שטאָדט, וואָס די האָר שטעלען זיך קאַפּויר. און חאָטש ביי לעמלען זענען די אָנזעצען אַ ביסעל צו אָפּט, די שרפות מיט די הריגות כמעט אַלע וואָך, פון דעסט־וועגען איז קיינעם ביז אהער נישט איינגעפאַלען, ער זאָל זיך אָנידערשטעלען דערויף. אויף קיין מעשה פרעגט מען קיין קשיא ניט; למאי די גאַזעטען? די גאַזעטען מעגען? איהר דאַרפט נאָך געדענקען מן הסתם די שרעקליכע מעשה, וואָס איז געווען בעשריבען אַנומעלטען אויף אַלע גאַזעטען. פערלאָפען האָט זיך דאָס אין ביאַליסטאָק, אין ריגאַ אָדער אין זשיטאָמיר — איך געדענק שוין ניט אַקוראַט. אַזוי איז געווען די מעשה: איינמאָל איז געזעסען אַ פרוי מיט אַ זויגעדיג קינד אויף די הענד. פּלוצים צעוויינט זיך דאָס קינד. וויל די פרוי דעם קינד געבען זויגען און צעשפּיליעט זיך. שפּרינגט־אַרויף אַ שלאַנג צו איהר אויפ'ן שויס און חאַפּט די ברוסט אין מויל אריין און לאָזט ניט אַרויס שוין באַלד דריי מעת־לעת. אַלע דאָקטוירים מיט די גרעסטע פּראָפעסאָרען קומען צו פאָהרען און פאָהרען אַוועק. זיי ווייסען ניט וואָס צו טהון: אָפּרייסען די שלאַנג מיט גוואַלד — האָבען זיי מורא, טאָמער לאָזט זי דעם גיפט, איז די פרוי אַ פערפאַלענע; לאָזען זי זאָל זויגען — וועט זי פון איהר אַרויסציהען דאָס דם־התמצית! וואָס דער סוף וועט זיין — וועלען מיר מסתמא מודיע

זיין אונזערע לעזער... אזוי לאָזען־אויס די גאַזעטען, און שוין מעהר אַז דריי יאָהר שרייבען מיר אויס און לייענען די גאַזעטען און ווייסען נישט עד היום דיָם סוף פון דער שרעקליכער מעשה, און וואָס מאַכט די אומגליקליכע פרוי נעבאַך? רעכענען, אַז די שלאַנג זויגט נאָך — איז עפּיס נישט צו גלויבען, עס קומט אויס בּיסעל חוץ לדרך הטבע; און ווידער, אַז די פרוי זאָל האָבען געשטאָרבען — וואָלטען דאָך די גאַזעטען געשריבען. לכן מוזען מיר אָנקומען דערצו, אַז ס'איז נישט קיין פרוי, נישט קיין ברוסט און נישט קיין שלאַנג. וואָס דען איז דאָס? אַפּנים, אַ ליגען!

אָדער נישט לאַנג האָבען מיר געלייענט אויף די גאַזעטען אַזאַ מעשה: אין אַ קליין שטעדטעל (דאַכט זיך, אין באָברויסק) איז געווען אַ אידישע חתונה. די כּלי־זמר האָבען געשפּיעלט. די מחותנים האָבען געטאַנצט. די סאַרווערם מיט די סאַרווערקעס זענען ארומגעלאָפען פערטאַרעראַמט, ווי געוויינטליך אַ חתונה. פּלוצים זאָגט די כּלה, ס'איז איהר נישט גוט, און לעגט זיך צו אויף אַ ווײלעטשקע. און אַזוי ווי זי האָט זיך צוגעלעגט, אַזוי איז זי אַנשלאָפען געוואָרען. די כּלי־זמר שפּיעלען, די מחותנים טאַנצען, די סאַרווערם מיט די סאַרווערקעס לויפען־ארום פער־טאַרעראַמט — די כלה שלאָפט. מע האָט שוין אָפּגעשפּיעלט, אָפּגעטאַנצט, אָפּגעגעבען די גילדערנע יויך — די כלה שלאָפט. דער עולם איז זיך צעגאַנגען אהיים, מע פערלעשט די ליכט — די כלה שלאָפט. מע שטעהט אויף אין דער פריה — די כלה שלאָפט. מע לעגט זיך שלאָפען — די כלה שלאָפט. מע שטעהט אויף — די כלה שלאָפט. הקיצור, ס'איז שוין דריי וואָכען נאָך דער חתונה — און די כלה שלאָפט! „וואָס מיט איהר איז געשעהען, וועלען מיר מסתמא באַלד געבען צו וויסען אונזערע לעזער"...
סע פערשטעהט זיך, שוין דאָס אַנדערע יאָהר אַז מיר שרייבען אויס נאָר דאָס דאָזיגע בלאַט, מיר האָבען מורא, טאָמער האַפּט זיך אויף די כלה און מיר וועלען אפילו ניט ווייסען ווער ס'האָט אונז געשלייערט — עס איז אָבער אַרויסגעוואָרפען די טרחה;

אַלע טאָג, אַז עס קומט אָן דאָס בלאַט, איז דאָס ערשטע פרעגט מיך מיין ווייב:

— וואָס הערט זיך מיט דער באָברויסקער כלה?

— נישטאָ גאָרנישט. די משמעות, אַז זי שלאָפט נאָך. —
אַזוי ענטפער איך מיין ווייב, און ביי זיך אין הארצען טראַכט איך מיר: „אוי־וועה, איך האָב מורא, אויב די גאַנצע מעשה איז ניט קיין אויסגעטראַכטע מעשה, שקר וכזב?"...

אַזוי איז מיט אונזער לעמלען אויך. דער חילוק איז נאָר, וואָס די גאַזעטען, אַז עס מאַכט זיך, זיי האַקען אריין אַמאָל אַ ליגען, טהוען זיי דאָס מיט אַ מיין — זיי מיינען געלד; און אונזער לעמעל דער סטאַראָסטע איז גלאַט אַ שקרן און אַ פּלאַפּ־לער. הייגט שטעלט זיך פאַר, וואָס פאַר אַ יום־טוב ס'איז גע־ווען פאַר אונזער סטאַראָסטע, אַז ס'איז אָנגעקומען פּלוצים אין דער אופּראַווע פון דער „גובערניע" אַ פּאַפּיער, מע זאָל אויס־שליסען פונ'ם אידישען קהל בנימינ'ען, דעם זוהן פון ישראל ריטעלמאַן, מחמת ער האָט אָנגענומען איין אַנדער גלויבען...

לעמעל דער סטאַראָסטע, אַז ער האָט נאָר איבערגעלייענט דאָס פּאַפּיער, האָט ער פערגעסען אַלע געשעפטען מיט דער או־פּראַווע, געחאַפּט דאָס פּאַפּיער און איז אוועקגעלאָפען אין גאַס אריין, זיך אַלע מאָל אָפּגעשטעלט, איינגערוימט איטליכען בע־זונדער אַ סוד אויפ'ן אויהער און צעפּויקט איבער דער גאַנצער שטאָדט.

פאַרהאַן צייטען, וואָס מע קאָן זיי אָנרופען די „שטילשוויי־גענדיגע טעג". דער הימעל איז לויטער, קיין שפּרינקעלע, קיין ווינטעלע, שאַ־שטיל אַרום און אַרום; אַלע שלאָפען, ווי אויסגע־שטאָרבען די גאַנצע שטאָדט, — פּלוצים, מע ווייסט ניט פון וואַנען, עס פּאַלט־אַראָפּ אַ באָמבע און רייסט־אויף די גאַנצע וועלט. אַלע חאַפּען זיך אויף און לאָזען זיך לויפען: „הא? וואָס? וואו? וואָס איז געשעהען?" — עס ווערד לעבעדיג, פריילין אין שטעדטעל.

די מעשה מיט ישראל דעם שמש׳ס זוהנדעל איז געווען יענע באַמבע, וואָס האָט אויפגעריסען דאָס גאַנצע שטעדטעל און אויפ־געוועקט אַלע אידען. איטליכער בעזונדער איז געווען אַזוי צע־קאָכט און אויפגעטראָגען פון דער מעשה, גלייך ווי ס׳איז איהם נוגע אין נפש אָדער אין פּרנסה, גלייך ווי עס געהט איהם מעהר נישט אָפּ, נאָר דאָס. אַ סך האָבען אוועקגעוואָרפען דאָס גע־שעפט, דאָס עסען אין מיטען, און אַרויסגעגאַנגען אין מאַרק „הע־רען וואָס הערט זיך?״ אַרום רב הערש דעם נגיד׳ס שטוב זענען געשטאַנען גאַנצע רעדלעך מענשען, און רב הערש אַליין איז גע־שטאַנען אין אַ חאַלאַט און אין דער יאַרמעלקע ביי׳ם גאַניק פון שטוב, אַרומגערינגעלט מיט זיינע מקורבים און מיט גלאַט אידען ווילד־פרעמדע, וואָס חנפה׳נען און לעקען איהם, טאָמער וועט דערפון עפּיס אַרויס אַמאָל אַ שטיקעל טובה, אַ קשיה אויף אַ מעשה?... רב הערש דרשה׳ט, און די לעקערס פּאָדטאַקעווען איהם:

— מסתמא! וואָס דען? זיי זענען ניט גערעכט? זיי זענען זעהר גערעכט!

— אַ שמש, אַ פערד, אַ קבצן — וויל ער זיין קליגער פון דער גאַנצער וועלט! — זאָגט רב הערש מיט זיין צוויייענדיג הוסטעל. — המ... המ... אַ דאָקטאָר האָט זיך איהם גאָר פאַרוואָלט מאַכען פון זיין זוהנדעל! און אַז ער וואָלט זיין אַ שמש ווי דער טאַטע, צי, חלילה, אַ מלמד, וויים איך ניט, וואָס ס׳וואָלט געווען! איך וואָלט אַ בעלן זיין הערען, וואָס זאָגט דער שמש אונזערער אַצינד? צי ער ווייסט נאָך ניט פון דער בשורה, המ... המ...? עפּיס זעהט מען איהם ניט, דעם שלים־מזל. וואו קאָן ער זיין?

עס האָבען זיך געפונען אַזעלכע, וואָס האָבען זיך ניט גע־פוילט געהן אין שוהל אַריין און צום שמש אהיים — און האָבען ישראל׳ען נישט געקאָנט געפינען אין ערגיץ.

ח.

די וואָס זענען געוואָהנט געוואָרען צו די „העכסט־אינטערע־סאַנטע ראָמאַנען" וואָלטען אַ בעלן געווען, אַז ישראל דער שמש זאָל זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד, אָדער ער זאָל לויפען צום טייך זיך טרינקען, אָדער ער זאָל אַרויף אין בית־מדרש אויפ'ן בוידעם און זיך אויפהענגען אויף די באַנטענעס, ווייב און קינדער זאָלען יאָמערען און קלאָגען, די שטאָדט זאָל זיך וויעגען, קאָכען ווי אין אַ קעסעל — הכלל, עס זאָל דונערען און בליצען! עס קאָן זיין, אַז איצטיגס מאָל וואָלט איך זיי צוליעב געטהאָן. נאָר וואָס קאָן איך מאַכען, אַז ישראל דער שמש ווייסט נאָך גאָר נישט פון קיין פותר און פון קיין חלום? דעמאָלט, ווען די גאַנצע שטאָדט האָט זיך אַרומגעטראָגען מיט'ן „פּאַפּיער", איז גאָר ישראל גע־זעסען ביי זיין איין־און־איינציגען גוטען פריינד און בעל־סוד ירחמיאל־משה דעם מלמד. אין דער אייגענער צייט, וואָס ס'איז אָנגעקומען אין דער אופּראַווע דאָס געוויסע „פּאַפּיער", האָט ישראל דער שמש אָפּגענומען פון דער פּאָסט אַ גאַנצען פּאַקעט, וואָס איז איהם אָנגעקומען פון זיין זוהן. ער האָט נאָך קיינמאָל אַזאַ גרויסען, אַזאַ לאַנגען בריעף נישט געהאַט פון בנימינ'ען — אַ גאַנצע מגילה! דורכגעלייענט מיט גרויס מיה אַ פּאָר בלעטלעך און ניט פערשטאַנען כמעט איין וואָרט, איז ער אַוועק צו ירחמיאל־משה דעם מלמד.

— ס'איז דאָ! — האָט ישראל אויסגעשריגען נאָך פון דער טהיר מיט אַ שמחה.

— אַ בריוועל פון אייער זוהן?

— נאָך אַ מין בריוועל, אויף דריי בויגעלעך פּאַפּיער!

דערהערט דריי בויגעלעך פּאַפּיער, האָט דער מלמד אוועק־געלעגט שער־און־אייזען, און די תלמידים האָבען זיך דערוויילע מחיה געווען. אַ קלייניגקייט, מע וועט קאָנען שפּיעלען דערוויילע אין „פּאַטשערלעך" און אין „טרעפּעניש", און גלאַט אַזוי זיך

אָפּרוהען פון׳ם חומש איז אויך עפּיס ווערטה! ירחמיאל־משה האָט אָנגעטהאָן די בעקאַנטע ברילען אויף דער נאָז און האָט זיך גע־נומען לייענען דעם בריעף בקול רם און מיט אַ ניגון. נאָר כל זמן עס האָט זיך געלייענט, האָט זיך געלייענט; וואָס ווייטער־ווייטער האָט ער אָנגעהויבען אַ ביסעלע זיך פּערראיקען און אָפּשטעלען זיך, ווי מע געהט אויף שטיינער, ווייל ס׳איז אוועקגעגאַנגען הארבע עברי, מאָדנע ווערטער, אַזעלכע, וואָס ער האָט זיי אויף זיין לע־בען אין ערגיץ ניט בעגעגענט. ער האָט אַלע מינוט צורעכט געמאַכט די בריל אויף דער נאָז, צוגעטראָגען דאָס בריוועל נע־הענטער צום פענסטער, געקנייטשט מיט די פּלייצעס און געקייעט די ווערטער:

— המ... המ... עפּיס מלאכים־שפּראַך... נאַציע, מאַנציפּאַ־ציע... פּצפּציה... לאָז מיך אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע!

ישראל איז געזעסען, געזעסען אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער האנד ביי׳ם עק טיש, געקוקט, געקוקט ירחמיאל־משה׳ן אין מויל אריין, זיך צוגעהערט מיט מח צו איטליכעם וואָרט, געוואָלט חאַפּען דעם רעכטען געדאַנק — און ניט געקאָנט בשום אופן. ער האָט ניט פערשטאַנען, וואָס בעדייט דאָס, וואָס בנימין פּלוצים פערענטפערט זיך און שווערט זיך מיט שבועות, אַז ער איז דער איינענער מענש וואָס פריהער, אדרבה, נאָך מיט מעהר ליעב־שאַפט און נאָך מיט מעהר געטריישאַפט... ישראל האָט ניט גע־קאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס זאָל ער איצטער ניט זיין דער איינע־נער וואָס פריהער? און וואָס בעדייט דאָס דאָזיגע, וואָס ער בעט פון איהם, ער זאָל איהם מוחל זיין? וואָס זאָל ער איהם מוחל זיין?... „עס האָט אנדערש נישט געקאָנט זיין, שרייבט ער, ער האָט געגנוג געמוטשעט זיך, ווייל ער ווייסט, זאָגט ער, גאַנץ גוט, וואָס פאַר אַ וועהטיג ער טהוט־אָן זיינע עלטערען; נאָר דאָס שלאָגען זיך פון קינדווייז אָן צו דער ליכטיגקייט, דאָס רייסען זיך צו דער וויסענשאַפט איז ביי איהם אַזוי גרויס, אַזוי שטאַרק, אַז עס האָט גובר געווען".

דאָ דערמאָנט זיך ישראל אינ'ם חלום, וואָס סע האָט זיך איהם גע'חלומ'ט, און עס טהוט איהם אַ טיאָכקע דאָס האַרץ, ווי אַ מענש, וואָס דערמאָנט זיך, אַז מע בעדאַרף איהם מאַכען איין אָפּעראַציע... ער טהוט זיך אַ כאַפּ:

— וואָס? וואָס? נאָך אַ מאָל, לייענט נאָך אַ מאָל, וואָס שרייבט ער וואָס?...

ירחמיאל־משה טהוט אַ רוק די ברילען אַרויף און וויל לייענען נאָך אַ מאָל, פּלוצים עפּענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין...

בתיה־הינדע די רביצין, ירחמיאל־משה'ס ווייב, אַ אידינע ניט אַזאַ גראָבע ווי אַ הויכע, און ניט אַזאַ שענע ווי אַ געלע, מיט אַ גרויסען קאָשעק פונ'ם מאַרק. אין קאָשעק האָט זיך געפונען פון כל טוב: קאַרטאָפּלעס, און ציבעלעס, און צוויי שוואַרצע רעטאַכער, און אַ שטיקעל לונג־און־לעבער, וואָס זי האָט קוים אויסגעוויינט ביי שמחה־ליב דעם קצב, מחמת לונג־און־לעבער איז אַזאַ סחורה, וואָס אויף דעם איז, ברוך השם, פאַרהאַן תמיד הונדערט בעלנים; ווייבער שלאָגען זיך איבער דעם אין מאַרק, ווי, להבדיל, אין שוהל די מאַנסבילען איבער „אתה־הראית", — און ס'איז גאָר קיין חידוש ניט: אַז קאָסטען קאָסט דאָס וואָל־וועל, און קיין ביינער האָט דאָס ניט. דאָס אַז מע קאָכט מיט קאַרטאָפּלעס און מיט ציבעלעס און מיט גענוג פעפער און סע דושעט זיך גוט איין און ס'איז מאָסטקע — איז דאָך עס טעם גן־עדן!...

אַריינגעקומען און דערזעהען דעם שמש זיצען ביי'ם טיש מיט איהר מאַן און לייענען, האָט בתיה־הינדע אַ קוק געטהאָן אויף זייביידען און געוואָלט זעהען, צי דער שלים־מזל ווייסט שוין, צי ניין? נאָר פון זייערע פּנימ'ער האָט זי נישט געקאָנט אַרויסזעהען גאָרניט, האָט זי אַוועקגעשטעלט דעם קאָשעק און אַ וואונק געטהאָן צו איהר מאַן, בשעת מעשה זיך אַ וויש געטהאָן מיט דער האַנד איבער'ן פּנים פון אונטען אַרויף.

— חמיל־משה, קום־נאָ אהע!? — האָט זי איהם אַ זאָג געטהאָן. ירחמיאל־משה האָט זיך געשטויסען, אז בתיה־הינדע וויל איהם מסתמא עפּים זאָגען, האָט ער אויסגעטהאָן די ברילען און האָט זיך ארויסגעהאפּט אויף אַ מינוט אין הויז ארויס, און דאָרט, אויף יענער זייט טהיר, איז פאָרגעקומען צווישען מאַן און ווייב שטילערהייד, אונטער פּיער אויגען, אַזאַ מין געשפּרעך:

זי: ער ווייסט שוין?

ער: ווער?

זי: דער שלים־מזל.

ער: וואָסער שלים־מזל?

זי: דער שמש.

ער: פון וואָס?

זי: פונ'ם זוהן.

ער: פון וואָסער זוהן?

זי: פון בנימינ'ען.

ער: אז וואָס?

זי: די גאַנצע שטאָדט האָט צו טהון!

ער: מיט ועמען?

זי: מיט זיין זוהן.

ער: מיט וועמענ'ס זוהן?

זי: מיט'ן שמש'ס זוהן.

ער: אז וואָס?

זי: טפו זאָלסט דו ווערען!...

גאָט ווייסט, וויפיעל דאָס געשפּרעך וואָלט זיך נאָך געצויגען, ווען דער שמש אַליין זאָל ניט געווען אונטערקומען אַ דערשראָ־קענער און אַ פרעג טהון:

— הא? וואָס? וואָס דערצעהלט איהר עפּים? וואָס האָט איהר עפּים געזאָגט בנימין — וואָס?

בתיה־הינדע האָט נישט געוואוסט, וואָס זאָל זי טהון, ווי אַזוי דרעהט מען זיך דאָ אוים? למאי זאָל זי זיין דער שליח?

אמעהר, וועט זי איהם בעסער אפשיקען גלייך צו לעמעל דעם סטאראסטע, לאז ער זיך מיט איהם שלאגען קאפ אן וואנד.

— גאר נישט, וויים איך! — מאכט בתיה־הינדע אוןווישט זיך דאס פנים מיט דער האנד ארויף. — עפים א פאפיער, זאגט מען, איז אנגעקומען מכח אייער זוהן.

— וואסער א פאפיער? — פרעגט ישראל, טוידט ווי די לעהם.

— אין דער אופראווע דארטען. — זאגט בתיה־הינדע.

— וואסער אופראווע?

— צום סטאראסטע.

— מכח וואס?

— לעמעל, הייסט דאס.

— אז וואס?

— אייער בנימין, הייסט דאס.

— וואס בנימין? בנימין? — פרעגט שוין ישראל מיט כעס.

— איך וויים וואס? פרעגט מיך בחרם! זייט זיך מטריח אהין, צו לעמלען הייסט דאס, ער איז איצטער אין מארק, לעמעל הייסט דאס, מיט'ן פאפיער.

„פאפיער... לעמעל... אופראווע... בנימין... די גאנצע שטאדט... וואס זאל דאס בעדייטען?" — טראכט זיך ישראל, און ער פיהלט, אז עס פלאמט איהם א באק און עס פייפט איהם אין אויהער. ער רוקט־אן דאס היטעל, בויגט זיך איין אין דרייען און לאזט זיך געהן.

ט.

פארהאן מענשען, וואס האבען ליעב אנקוקען יענעם בשעת אומגליק, ארייגקוקען יענעם גלייך אין פנים אריין דוקא בשעת ער וויינט, נאכקוקען יענעם, ווי אזוי ער געהט נאך דער לויה, זיך

צוקוקען, ווי יענער ברעכט די הענד, שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנד, וכדומה. איך האַלט נישט פון אַזעלכע סצענעס. לאָז מען זאָגען וואָס מע וויל — איך האָב פיינט טרויעריגע בילדער. מיין מוזע טראָגט נישט קיין שוואַרצען שלייער אויפ׳ן פנים; מיין מוזע איז איין אָרעמע, נאָר אַ פריילּיכע... וואוהין האָט זיך געלאָזט לויפען ישראל דער שמש? מיט וועמען האָט ער זיך געזעהען? וואָס האָט ער געהערט? וואָס האָט ער געזאָגט? — פרעגט גאָר נישט, איהר וועט דערפון קיין תענוג נישט האָבען. וואָס וועט אייך אַרויסקומען, אַשטייגער, אַז איהר וועט געוואָהר ווערען, אַז ס׳איז פאַרהאַן מענשען, וואָס יענעמ׳ס צרה איז ביי זיי נאָר אַ „נייעס", יענעמ׳ס הארץ איז אַ פידעל, יענעמ׳ס נערווען זענען סטרונעס, יענעמ׳ס וויינען איז אַ ניגון און יענעמ׳ס נשמה — אַ שפּיעלעכעל? וואָס וועט אייך אַרויסקומען, למשל, אַז איהר וועט שוין געוואָהר ווערען, אַז עס האָבען זיך געפונען אַזעלכע, וואָס האָבען דערלעבט אַ נקמה אין ישראל דעם שמש, דערפאַר, וואָס ער האָט זיך אַרומגעטראָגען טאָג ווי נאַכט מיט זיין „וויגרישנע בילּיעט"?

— אַ מצוה! — האָט געזאָגט הנגיד רב הירש מיט זיין צווייענדיג הוסטעל און געגלעט זיך בשעת מעשה דאָס בייכעל. — אַ מצוה! לאָז אַ קבצן המ... המ... ניט שפּרינגען אין פנים אריין! דאָקטוירים גאָר, המ... המ...!

אַ סך האָבען, געוויינטליך, רחמנות געהאַט אויפ׳ן שמש נעבאַך. נאָר איך מיין, אַז עס בעדאַרף אייך זיין קענטליך דאָס וואָרט „נעבאַך".

— לאָז אייך גאָט היטען פון אַ אידישער טובה און פון אַ אידישען „נעבאַך", — אַזוי פלעגט זאָגען מיין באָבע מינדע עליה השלום — וואָרום פון אַ אידישער טובה קאָן הארט ווערען דער קאָפּ און פון אַ אידישען „נעבאַך" — הייליק די צייהן...

ערשט אַרום פאַרנאַכטליך האָט זיך ישראל פערשלעפּט אהיים, קוים אַ לעבעדיגער, שטיל זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, אויס־

געטהאָן די שטיוועל, געריסען קריעה און האָט זיך אוועקגעזעצט אויף א שעה „שבעה". דאָס אייגענע האָבען געטהאָן סימע און אַלע דריי טעכטער — פעסיל, סאָסיל און ברכה'צי, — געוויינט־ליך, גענוג געוויינט, גענוג גע־אָמערט און גענוג געשלאָגען זיך קאָפּ אָן וואנד, חאָטש זיי האָבען גענוג איינגעלעגט די וועלט נאָך פריהער, איידער ישראל איז געקומען.

שפּעטער, אז ירחמיאל־משה דער מלמד איז געקומען זיי מנחם־אָבל זיין, האָט ער געטראָפען אזא מין בילד: ישראל איז געזעסען בעהאַלטען דעם קאָפּ צווישען די קניהעם; סימע האָט זיך פערשטעלט דאָס פּנים מיטביידע הענד און געוויינט שטילער־הייד, און פעסיל, סאָסיל מיט ברכה'צין זענען געזעסען מיט רויטע געשוואָלענע אויגען און געקוקט מיט פערגליווערטע פּנים'ער איט־ליכע אין איין אַנדער ווינקעל. דער וועהטיג מיט'ן בזיון איז פאר זיי אַלעמען געווען, אפּנים, אזוי גרויס, אז זיי האָבען נישט גע־קאָנט קוקען איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אריין...

אריינגעקומען איז ירחמיאל־משה שטיל, אָהן א גאָט־העלף, ווי געוויינטליך מע קומט אריין צו איין אָבל, זיך אוועקגעזעצט פאוואָלינקע ביי דער זייט, אויף איין עק בענקעל, א זיפץ געטהאָן און שא — שטום ווי די וואנד. שפּעטער א ביסעל — נאָך א זיפץ, און אנשוויגען געוואָרען, און ווייטער א זיפץ, און ווידער אנשוויגען געוואָרען. ערשט אין עטליכע מינוט ארום האָט ער זיך ארומגעקוקט, אז ס'איז עפּיס נישט קיין תכלית זיצען אזוי און שווייגען, מע בעדאַרף עפּיס זאָגען א גוט וואָרט. נאָר וואָס זאָגט מען? מילא, נאָך א בר־מינן, אז עס מאַכט זיך, חלילה, מע זיצט שבעה און מע קומט מנחם־אָבל זיין, געפינט זיך נאָך ווערטער: „ד' נתן ד' לקח"... אָדער: „א מענש איז, משטיינס געזאָגט, געגליכען צו א פליעג"... אָדער: „דער טוידט — דאָס איז אזא זאַך, וואָס אויסדרעהען זיך דערפון קאָן מען ניט"... אָדער: „עט, הבל הבלים, גלויבט מיר, מיר וועלען אַלע שטאַר־בען"... וכדומה אַזעלכע ווערטער. וואָס שטאַרק פריילין אויפ'ן

הארצען קאָן פון זיי ניט ווערען; נאָר דאָך איז דאָס אַ שטיקעל רפואה: מענשען רעדען־אויס דאָס הארץ, ווערד אַ ביסעל גרינ־גער. אָבער וואָס קאָן מען זאָגען דאָ, ביי אַזאַ מין „שבעה" זיצען נאָך אַ לעבעדיגען?... ירחמיאל־משה טהוט זיך אַ דרעה אויפ'ן בענקעל מיט אַ הוסטעל, וויל עפּיס אַ זאָג טהון, נאָר סע זאָגט זיך ניט. ער פּרובט זיך עטליכע מאָל, ביז קוים־קוים — ער האָט זיך צערעדט. און אַז ער האָט זיך צערעדט, האָט ער נישט גע־קאָנט זיך אָפּשטעלען, נישט געוואוסט דורך וואנען מע האַפּט זיך ארוים.

— טאַ, מילא, אויך די אייגענע מעשה. ס'איז דאָך נאָר, ווי זאָגט ער, אַ נסיון, מיין איך, פון גאָט, וואָרום אַלסדינג, הערט איהר, איז פון איהם, אָהן איהם טהוט זיך ניט קיין זאך, אַ מינדסטען פינגער הויבט אַ מענטש נישט אויף פון אונטען ביז מע הייסט איהם נישט דאָרטען פון אויבען... ער איז, וואָס טויג מיר מעשיות, אַ רעכטער בעל־הבית, אוי, אַ בעל־הבית!... און איהם פאָלגט מען, נאָך אַ מין פאָלגען, אוי־אוי־אוי!... דעריבער איז געדרונגען, איהר הערט, אַז עס באַדאַרף זיין אַזוי ווי עס איז. אַ סימן האָט איהר, עס זאָל באַדאַרפען זיין ניט אַזוי, וואָלט געווען ניט אַזוי, וואָרום ווער נויט דאָס איהם, ס'זאָל דוקא זיין אַזוי און ניט אַזוי? און אַז ער זאָל וועלען, ס'זאָל זיין ניט אַזוי, וועט איהם עמיצער זאָגען אַ דעה: ניין, לאָז בעסער זיין ניט אַזוי, מיין איך, לאָז בעסער זיין אַזוי און ניט אַזוי?...

ירחמיאל־משה האָט געפּיהלט, אַז ער הויבט עפּיס אָן צו רעדען אַזעלכעס, וואָס ס'איז ניטאָ וואָס צו הערען, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, גענומען אַ שמעק טאַבאַק, אָנגעבויגען דעם קאָפּ אויף אַ זייט און ארויסגעלאָזט אַ טיעפען זיפץ, און האָט ביי זיך גע'פועל'ט, אַז מע בעדאַרף זיך אויפהויבען געהן. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען „אויפהויבען זיך"; געה הויב זיך אויף, אַז מען איז צוגעקאָוועט צום בענקעל! נישטאָ, הערט איהר, קיין ערגע־רער וויזיט אויף דער וועלט, ווי מנחם־אבל זיין. וויפיעל מאָל

מיר מאכט זיך קומען צו יענעם מנחם־אָבל זיין, קאָן איך קיינ־מאָל נישט אויפהויבען זיך און אוועקגעהן אָהן א זייט־געזונד. איך בעט גאָט אַלע מאָל, עס זאָל זיך עפּיס טרעפען א נס מן השמים: אָדער דער וואָס זיצט זאָל אנשלאָפען ווערען זיצענדיג, וועל איך מיך פּאַוואָלינקע אויף די שפּיץ פינגער ארויס׳גנב׳ען פון שטוב; אָדער ס׳זאָל זיך מאַכען עפּיס פּלוצים אין דרויסען א געשלעג, א שרפה, איין איינגעלויף, וועל איך מיך דערווייל קאָנען ארויסחאַפּען פון געפענגניש... ירחמיאל־משה איז געזעסען נאָך אביסעל, ביז ער האָט א קוק געטהאָן פריהער אויף דער סטעלי און נאָכדעם אויף אַלע פיער ווענד, געזוכט, אפּנים, א זייגער, און א זאָג געטהאָן צו זיך אליין:

— מע באדאַרף אָנהויבען טראַכטען מכח געהן... די ווייסע־חברה׳ניקעס וועלען איבערקעהרען דעם חדר מיט דעם קאָפּ אראָפּ און מיט די פיס ארויף.

און נאָך עטליכע מאָל לאָזענדיג זיך צו דער טהיר און אומ־קעהרענדיג זיך צוריק, האָט ער קוים אריבערגעשפּאַנט מיט איין פוס אויף יענער זייט שוועל, און ערשט דאָ האָט ער זיך דער־מאָנט זיי אויסרעדען דאָס הארץ, טרייסטען, זיי זאָלען אויפ־הערען זאָרגען, וואָרום גאָט איז א פּאָטער, ער קאָן... און ער האָט זיי אָנגעזאָגט נאָך א מאָל, אז על־פּי דין, דאָס הייסט, ווי דער מנהג איז, בעדאַרפען זיי זיצען נישט מעהר ווי א שעה, און טאָ־מער, חלילה, א ביסעל מעהר, איז אויך אָהן איין אומגליק, און אם ירצה השם, אויף דערנאָכט נאָך מעריב וועט ער זיך אריינ־חאַפּען נאָך א מאָל א ביסעל זיצען, און זאָרגען זיך זאָלען זיי זיך ניט זאָרגען, מחמת גאָט איז א פּאָטער, וואָס ער קאָן מאַכען, קאָן דאָס קיין מענשען־פערשטאַנד נישט משיג זיין... ובפרט זיי האָ־בען קינדער, זאָלען געזונד זיין, שוין דערוואַכסענע, קיין עין־הרע...

די שעה איז איבערגעגאַנגען, און ישראל מיט זיין הויז־געזינד זענען אויפגעשטאַנען פון דער ערד שטיל, אָהן ווערטער, אָנגעטהאָן די שיך און צעקראָכען זיך איטליכער אין א בעזונדער

ווינקעל... ישראל (איך זאָל ניט מורא האָבען פאר א גוזמא, וואָלט איך געזאָגט, אז ער האָט זיך אין דעם איינעם טאָג א רוק געטהאָן אויף צעהן יאָהר!) האָט אויף דער גיך אָפּגעחאַפּט מנחה, זיך אָפּגעקלאָפּט תחנון, אויסגעשפּיגען „עלינו" און געלאָזט זיך געהן אין בית־המדרש אריין, ער זאָל חאַטש פערחאַפּען צו מעריב. דערווייל איז ער דאָך שמש, א פערקויפטער מענש, מוז ער זיין אויפ'ן אָרט. פּרנסה, הערט איהר, — אוי איז דאָס א סגולה, א מיטעל צו פערטרייבען אַלע זאָרגען, פערגעסען אַלע צרות!...

— וואָס הערט זיך עפּיס מיט אייער „וויגרישנע בי־ליעט"? — האָבען זיך געפונען אזעלכע לעדיגגעהערס, וואָס האָ־בען איהם א פרעג געטהאָן. — וואָס מאַכט עפּיס אייער זוהן?

— עליו השלום, וואו האָב איך א זוהן? — ענטפערט ישראל מיט א ביטער שמייכעל...

אין דעם דאָזיגען שמייכעל איז געלעגען אזוי פיעל גאַל, אז די לעדיגגעהערס איז אזש געוואָרען איבער דער טבע, און זיי זענען אָפּגעטראָטען אויף א זייט. ס'איז געווען געגוג, מע זאָל איהם נאָר א קוק טהון אין פּנים אריין, אז מע זאָל מיט איהם שוין מעהר ניט וועלען רעדען פון זיין זוהן.

* * *

וואָס איז געווען ווייטער? וואָס איז דער סוף מיט בנימינ'ען? צי האָט ער געשריבען נאָך בריעף? און וואָס האָט ער געשריבען? און צי האָט איהם דער פאָטער געענטפערט, צי ניין? און אז ער האָט איהם געענטפערט — וואָס האָט ער איהם געענטפערט? — קוועטשט מיך ניט; אצינד וועל איך אייך ניט זאָגען גאָרנישט. איך בין אייך נאָר מחויב צו זאָגען, אז פאר ישראל דעם שמש איז שוין נישט געווען מעהר קיין בנימין. געשטאָרבען בנימין.

דער „וויגרישנע ביליעט", דאָס לאָטעריי־צעטעל, איז פ א ר ישראל דעם שמש אַרוים אין טיראַזש...

מיט'ן שטאָף

ערצעהלונג.

געשריבען אין יאָהר 1903.

מיט'ן עטאַפּ

קאַפּיטעל א.

המן איוואַנאָוויטש פּליסעצקי.

אַזוי האָט מען גערופען דעם נייעם פּריסטאַוו, וואָס איז אראָפּגעקומען קיין טעפּליק. דאָס הייסט, דער אמת'ער נאָמען זיינער איז געווען גאָר אַ ה אַ מ ע מ נ אָ ן אַ פּ אָ נ ע ג ע נ אָ־ ו ו י ט ש, נאָר די טעפּליקער אידען, וואָס האָבען ליעב צונעמע־נישען, האָבען איהם משנה־שם געווען איבער צוויי טעמים: ערש־טענס, איז המן איוואַנאָוויטש אַ סך קירצער און אַ סך גרינגער אויסצורעדען; געהט, אַשטייגער, נעמט־אָן אַ פולע מויל מיט צונג און רעד־אויס „אַ־האַ־מעמ־נאָן אַ־פּאָ־נע־גע־נאָ־וויטש״! דאָס איז נומער איינס. והשנית, זינט טעפּליק איז אַ שטאָדט, געדענקט מען נאָך ניט אַזאַ המן אַ פּריסטאַוו, ווי דער דאָזיגער נייער פּריס־טאַוו המן איוואַנאָוויטש פּליסעצקי. אין טעפּליק זענען שוין גע־ווען אַלערליי פּריסטאַוועס, אי גוטע, אי שלעכטע, אי נעמערס, אי נקי־כפּים'ניקעס, דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס פּשוט נעמען זיי ניט, סיידען אַמאָל אונטער אַ יום־טוב „לשנה־טובה״, וואָס רעכענט זיך ניט, אָדער אַ מתנה צום טאָג פון געבאָרען, און ווער זאָגט זיך אָפּ דערפון?... מיר זענען אַלע אַמאָל געבאָרען געוואָרען, און דער טאָג פונ'ם געבאָרען איז ביי יעדען מענשען אַ יום־טוב, איינגעפיהרט

פון קדמונים, נאָך פון פּרעה מלך מצרים, ווי מיר ווייסען דאָס פון דער הייליגער תורה, אז אינ'ם טאָג פון זיין געבאָרען האָט פּרעה געמאַכט אַ סעודה פאַר אַלע זיינע קנעכט, דעם שר־המשקים אַרויס־געלאָזט פון טורמע און דעם שר־האופים אויפגעהאָנגען אויף אַ בוים, אזוי ווי יוסף האָט זיי פּותר־חלום געווען מיט דריי טאָג פריהער... אַנגעקומען קיין טעפּליק, האָט ער זיך, צום אַלעם ערשטען, גענו־מען ריינינגען דאָס שטעדטעל, נאָר ריינינגען וואָס ריינינגען הייסט. די טעפּליקער פערד־גנבים, וואָס האָבען אַ שם אויף דער גאַנצער וועלט, האָט ער אין איינע צוויי חדשים אויסגערוויכערט, נישט גע־לאָזט פון זיי, איהר זאָלט זאָגען, איינעם אויף אַ רפואה. אויף וועמען ער האָט נאָר געהאַט אַ שטיקעל אויג, האָט ער איהם גע־פּאַקט, נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און אָפּגעשיקט מיט'ן עטאַפּ קיין הייסין אין טורמע אריין, — לאָז מען זיך מיט איהם דאָרטען רעכענען. נאָכדעם האָט ער זיך גענומען צו די גאַסען און צו די אידען. די גאַסען האָט ער געוואָלט, מע זאָל האַלטען ריין, נישט וואַרפען קיין מיסט גלייך אין פּנים אריין, נישט גיסען קיין פּאָמעניצעס ביי דער טיר און נישט טהון קיין אַנדערע זאַכען וואָס ניט שען... און די אידען, האָט ער געוואָלט, זאָלען זונטאָג פאַר האַלבען טאָג ניט עפענען קיין קלייטען, מלמדים זאָלען ניט קנעלען אָהן שיינצעטלעך און קיין עירוב אין שטאָדט זאָל ניט זיין; מע וועט זיך בעגעהן, האָט ער געזאָגט, אָהן דעם דאָזיגען „טעלע־גראַף" אויך... און אפילו אין שוהל, טאָמער האָבען זיך אידען צעשלאָגען, צעאַמפּערט פאַר „אתה־הראית", מכבד געווען איינס דאָס אַנדערע מיט פּעטש, האָט ער זיך אויך ליעב געהאַט אריינ־מישען. אַט אַזאַ רשע איז דאָס געווען!

מילא, די קלייטען מע זאָל האַלטען צוגעמאַכט — האָט ער גע'פועל'ט. אַי, טאָמער ניט אזוי פּינקטליך ביז דוקא צוועלף אַ זייגער? — האָט ער זיך שוין געמאַכט ניט ווייסענדיג, וואָרום ער האָט שוין קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט. וואָס ער האָט געקאָנט, האָט ער געטהאָן; נאָר זיין אַ שומר ביי די אידישע קלייטען, אַב־

טונג געבען, טאָמער עפּענט אויף אַ איד אַ האַלבע טיר — דאָס איז דאָך אַ זאַך וואָס אוממעגליך. זעהט איהר, מיט'ן עירוב האָט ער די ערשטע צייט יאָ געהאַט אַביסעל צרות. אַלע פרייטאָג־צו־נאַכטס פלעגט מען דעם עירוב אָנציהען, און שבת אין דער פריה פלעגט ער איהם אַראָפּרייסען, און אויף איבעראַכטאָג שבת איז אויסגעוואַכסען אַ פרישער עירוב, און אַזוי עטליכע מאָל כסדר. און וויפיעל ער האָט ניט נאָכגעקוקט דורך די שומרים, ווער סע ציהט אָן דעם עירוב, האָט ער ניט געקאָנט כאַפּען דעם גנב, ביז ער האָט זיך אַליין מיט זיין כבוד געמוזט איינמאָל בעהאַלטען אין דרויסען, אין אַ ווינקעלע, און איז אויסגעזעסען די גאַנצע נאַכט און געלאָקערט, און ערשט העט־העט אַרום פאַרטאָג האָט ער געפּאַקט פּייסי דעם שמש'ס יונגעל סאַמע ביי דער רעכטער אַרבייט, ווי ער פערדרעהט דאָס שטריקעל. האָט ער איהם אָנגענומען פאַר'ן לינקען אויהער און אָפּגעפיהרט איהם אין סטאַן אריין און פערשפּאַרט אויף אַ גאַנצען טאָג אין „חדר". פון דעמאָלט־אָן איז טעפּליק געבליבען אָהן איין עירוב עד היום הזה, און דער עולם האָט אָנגעהויבען טראָגען אים שבת נאָטיכלעך און זייגערס אויף וואָס די וועלט שטעהט.

נישט אַזוי גרינג איז איהם אָנגעקומען די מלחמה, וואָס ער האָט געפיהרט מיט די מלמדים. די מלמדים האָבען איהם געטהאָן צום טוידט. אָט האָט ער געפּאַקט אַ מלמד מיט צוואַנציג תלמידים און צוגעמאַכט דעם חדר, און אָט האָט ער איהם געחאַפּט מיט די אייגענע תלמידים שוין אין איין אַנדער געסעל. צוגעמאַכט דעם דאָזיגען חדר אויך און געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל, ער טהוט אַ קוק — אהאַ! ער האָט זיך פערקליבען ערגיץ אויף אַ בוידעם אין דער וויבערשער שוהל און פון דאָרטען זיך געלאָזט הערען מיט'ן געזאַנג פון זיינע צוואַנציג תלמידים — איין אומגליק מיט די אידישע קינדער! מע קאָן זיי גאָרנישט אָפּטרייבען פונ'ם לערנען! „ממה נפשך, האָסט דו זיך שוין פערקליבען אויף אַ בוידעם קנעלען, טאָ זיץ דאָרטען און קנעל צעזעצטערהייד אין דער קרענק,

נאָר ליאַרעם ניט אַזוי, לאָזען חאָטש מיינע אויהערען ניט הערען!"... אַזוי האָט געִ'טענה'ט פּליסעצקי מיט'ן מלמד און האָט איהם געִ־שוואָרען, אַז טאָמער חאַפּט ער איהם נאָך אַ מאָל, שיקט ער איהם אַרויס פון טעפּליק אין פיער און צוואַנציג שעה. דער מלמד האָט די מעשה גאַנץ גוט אויסגעהערט און געטהאָן זיינס, אַראָפּגעלאָזט זיך פון דער ווייבערשער שוהל און אַראָפּגענידערט ערגיץ אין אַ קעלער און דאָרטען געקנעלט, און דוקא מיט אַ ניגון, מיט'ן געִ־וויסען מלמד'ישען ניגון, וואָס אָהן איהם האָט דאָס אידישע לערנען פּונקט אַזאַ טעם, ווי דער קאַלטער קוגעל וואָס די היינטיגע אַריס־טאָקראַטען אין די גרויסע שטעדט עסען אין דערוואָכען... המן איוואַנאָוויטש האָט אַזוי לאַנג „געוואָיעוועט" מיט די מלמדים, ביז ער האָט אַ שפּיי געטהאָן אויף זיי און האָט זיך געמאַכט כלא ידע...

קאַפּיטעל ב.

דער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּ־ליקער פון טעפּליק.

מחמת אין טעפּליק זענען די איינוואָהנער, צום מייסטען, אידען, האָט דער נייער פּריסטאַוו געהאַט צו טהון כמעט נאָר מיט אידען, און ער האָט זיך אין אַ קורצער צייט בעקענט מיט אַלע טעפּליקער בעלי־בתים, געוואוסט יעדען איינציגען ביי'ם נאָמען, געוואָהר געוואָרען ביי זיי אַלסדינגג, די גרעסטע סודות, גערעדט מיט זיי האַלב אויף אידיש און גיך געוואָרען צוגעלאָזט, ווייך ווי וואַכס — אַ גוטער ברודער!

די נגידים, די פיינע־בריהס, די קאָכלעפלען, די וואָס האָבען ליעב געוועלטיגען, אַז זיי האָבען דערזעהען, אַז דאָס פּריצ'על לאָזט זיך צו, האָבען זיי אָנגעהויבען זיך איינקויפען צו איהם תחילת

מיט א שטיקעל שבת'דיגע פיש („זשידיוווסקא ריבא"), א גלעזעל פסח'יגען בראנפען („פייסאחאוקא"), פערביסען מיט א שטיקעל אידישע מצה („זשידאוווסקאיא מאצא"), און נאכדעם האבען זיי זיך שוין געפרובט אונטערפאהרען צו איהם מיט א שמייכעלע — נתנ'ען איהם עפּיס אין יד אריין. האבען זיי אבער געחאפּט פונ'ם דאזיגען המן אזא מיאוס'ען פסק, אז זיי וועלען שוין פערזאגען קינדס-קינדער, אז מע זאל יענעם אין יד אריין קיין מעות ניט נתנ'ען, איידער מע ווייסט איהם, ו ו ע ר ער איז און ו ו א ס ער איז...

— טי דומאיעש, יאסקא, פּאדשמיראוואט מעניא טוואאימי מעות'אמי, זנאטשיט טי גרויסער מאשעניק! א נעם איהם א חדר! *

די ווערטער „א נעם איהם א חדר" זענען ביי איהם תמיד געווען פארטיג אויף דער צונג, און געהייסען האט דאס איינזעצען, פערשפּארען, אדער אפּשיקען מיט'ן עטאפּ אין דער שטאדט אריין, קיין הייסין. און האט ער די דאזיגע ווערטער ארויסגעלאזט פונ'ם מויל, איז שוין געווען פערפאלען, כל מלכי מזרח ומערב האבען שוין דערצו ניט געקאנט העלפען גארניט! אט אזא מין נפש איז דאס געווען! און דער גוטער יאהר זאל איהם וויסען — האט זיך ארייננעחאפּט צו איהם אין די הענד אריין איין ארעמאן, וואס האט ניט מיט עפּיס צו געהן, האט דער דאזיגער רשע ארויסגענומען פון זיין אייגענער קעשענע א קערבעל אדער צוויי און געשענקט א נדבה, און א זאג געטהאן דערביי אויף זיין אויסגעמישט לשון:

— נא טיבע מילאסט חסד נא וועצאוועס**.

נאר אויף וויפיעל ער האט רחמנות געהאט אויף איין ארע־מאן, אזוי פיעל האט ער פיינט געהאט א נגיד. און ווער שמועסט

---

* דו רעכענסט, יאסי, מיך אונטערשמירען מיט געלד, איז א סימן, אז דו ביזט א שווינדלער, זעצט איהם איין! — ** נא דיר א גמילות־חסד אויף הוצאות.

א טעפּליקער נגיד, און ווער שמועסט נאָך דעם טעפּליקער נגיד שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק — איהם האָט ער גאָרנישט גע־קאָנט סובל זיין און לאַנג-לאַנג געזוכט אויף איהם א חטא און נישט געקאָנט געפינען, ביז גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער האָט איהם געפּאַקט. ומעשה שהיה כך היה:

דער דאָזיגער שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק, א חוץ וואָס ער איז געווען א איד א נגיד, איז ער געווען איין עקשן און א גדלן און א גרויסער בעל-נצחון. האָט זיך איהם עפּיס פערוואָלט א זאַך, און האָט ער זיך שוין איינגעשפּארט, איז געווען גרינגער גענומען און אריבערטראָגען טעפּליק אויף איין אַנדער אָרט, איי־דער איבערשפּארען שלום-בערען. אז המן איוואַנאָוויטש האָט ארויסגעגעבען זיין בעפעהל, אז מע זאָל דאָס מיסט אין דרויסען ניט וואַרפען און די פּאָמעניצע ביי דער טיר נישט גיסען, האָט שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק געפרעגט א קשיא: „וועמענ'ס עסק איז דאָס? ס'איז מיין מיסט מיט מיין פּאָמעניצע, מעג איך מיר טהון מיט דעם וואָס איך וויל".

— רב שלום-בער, — האָט מען זיך געפּרובט איהם איבער־שפּארען — דער המן וועט דערזעהען די פּאָמעניצע, וועט זיך טהון חושך!

— מיט'ן קאָטער! — האָט דערויף געענטפערט שלום-בער, וואָס האָט פיינט געהאַט צו רעדען א סך ווערטער.

— רב שלום-בער, איהר וועט חאַפּען איין אַקט!

— זיעבען און זיעבעציג אַקטען!

— רב שלום-בער, מע וועט זיך, חלילה, אויסגליטשען נעבען אייער שטוב, און די שעה זאָל ניט זיין אויסברעכען א פוס.

— האַלז-און-נאַקען! — האָט שלום-בער געענטפערט און גע־הייסען, מע זאָל שיטען מיסט און גיסען פּאָמעניצעס אויף וואָס די וועלט שטעהט!

איז געקומען צו איהם פּליסעצקי מיט פּאָליציי און האָט איהם געמאַכט איין אַקט, האָט שלום־בער זיך אַנידערגעשטעלט מיט איהם אַ ביסעל אויס׳טענה׳נען גאַנץ ברייטליך, ווי אַ נגיד קאָן. האָט איהם פּליסעצקי געלאָזט בעטען, ער זאָל בעסער שווייגען, און בשעת מעשה געזאָגט איהם אַ פּאָר האַרבע ווערטער: „אידישע חוצפּה" („זשידאָווסקאָיע נאַחאַלסטוואָ"), „שווייג, דו אידישע צורה!" („מאָלטשי, זשידאָווסקאַיאַ ראָזשאַ"), וכדומה נאָך אַזעלכע מינים קאָמפּלימענטען. האָט דאָס אונזער נגיד פערדראָסען, און ער האָט מכבד געווען דעם פּריסטאַוו מיט׳ן נאָמען המן, גע־זאָגט איהם פאַר עדות, אַז ער איז אַיין אמת׳ער המן, אָט דער המן וואָס אין דער מגילה! — האָט מען דאָס פערצייכענט אין פּראָטאָקאָל און אונטערגעפיהרט אונטער אַזאַ „סטאַטיאַ", אַז מע האָט אונזער שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק פער׳משפּט, מחילה, זיצען צוויי וואָכען — און עס האָט נישט געהאָלפען קיין שום רבונו־של־עולם!

סע פערשטעהט זיך, אַז גאַנץ טעפּליק האָט זיך געוויעגט, געגאַנגען חאָדאָראָם פון אַזאַ מעשה. סטייטש, מע האָט פער׳משפּט דעם נגיד צוויי וואָכען טורמע! די גאַנצע שטאָדט אין אַרויס־געגאַנגען אָנקוקען, ווי מע פיהרט שלום־בער׳ען אין „חדר" אַריין. סע איז נישט געבליבען, ווי מע זאָגט, קיין קינד אין וויעגעל, און שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, אַז מע האָט איהם דורכגע־פיהרט איבער׳ן מאַרק אין „סטאַן" אַריין, האָט ער אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, און זיין ווייב סטיסי־פּערעל די נגידית האָט זיך פאַר בזיון בעהאַלטען אין דער היים, און דער גאַנצער עולם איז געשטאַ־נען, געקוקט און געשוויגען, אינוועניג אין הארצען דוקא געוועזן צופריעדען: ערשטענס, אַ מצוה; לאָז אַ איד אַ נגיד ניט זיין ביי זיך אַזוי תקיף. און צווייטענס, האָט מען שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק גלאַט נישט ליעב געהאַט אין שטאָדט, דערפאַר וואָס ער איז געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ גרויסער „דבר־אחר", אַ קמצן, און זיין ווייב סטיסי־פּערעל האָט געזשאַלעוועט אַ אידען

א שטיקעל ברויט, האָטש זיי זענען געווען, ווי מע זאָגט אין טעפּליק, „אָנגעשטאָפּט מיט געלד", און קיין קינדער האָבען זיי אויך ניט געהאַט. „ווען איך זאָל האָבען זייער געלד, — האָט זיך יעדער טעפּליקער געווינשעוועט און האָט באַלד געמאַכט א גרויסע הנחה — ווען איך האָב האַטש האַלב, האָטש א דריט־חלק פון זיי, וואָלט די שטאָדט פון מיר א סך מעהר הנאה געהאַט!"... און עס קאָן זעהר זיין; נאָר אַזוי ווי אין טעפּליק האָט געהאַט געלד נאָר איין שלום־בער טעפּליקער און זיין ווייב סטיסי־פּערעל, און ווייטער קיינער ניט, האָט דערפון אין טעפּליק קיינער קיין הנאה נישט געהאַט: ניט די שטאָדט, ניט שלום־בער דער גביר, ניט זיין ווייב די נגידית. און אפשר האָבען די צוויי יאָ געהאַט הנאה פון דעם? עס ווענדט זיך, וואָס ביי אייך ווערד אָנגערופען „הנאה"? ביי די טעפּליקער אידען ווערד אָנגערופען „הנאה", אז איהר פערנעמט אומעדום דעם אויבען־אָן, סיי אין שוהל, סיי אויף איין אסיפה, סיי אויף א שמחה; אז איטליכער טראָגט אייך אקעגען דעם גוט־שבת, דעם גוט־יום־טוב, דעם גוט־מאָרגען; אז בשעת איהר רעדט, שווייגט מען, און וואָס איהר זאָלט ניט זאָגען, איז דאָס א חכמה. הנאה הייסט, אז איין מאָל אין יאָהר שמחת־תורה קומט זיך צונויף דער גאַנצער עולם צום נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק בלומרשט אויף „פּראַקעס", ער זיצט כמלך בגדוד אויבען־אָן און הייסט דעם עולם נעמען צו ביסלעך בראָנפען, און סטיסי־פּערעל די נגידית קוקט אין די גלעזלעך אריין... מע זינגט א ניגון, און מע האַפּט א טענצעל, וכדומה אזעלכע מינים פערגעניגען, וואָס אויב איהר זענט ניט קיין טעפּליקער, קאָנט איהר גאָרניט האָבען אין דעם קיין שום געפיהל. און גלאַט וואָס איז ווערטה דאָס, אז א מענש פיהלט, אז ער איז איינער, אז נאָר ער איז דער „עפּיס" — ער, און ווייטער קיינער?

אין טעפּליק איז געווען נאָר איין שלום־בער טעפּליקער; אין טעפּליק איז געווען נאָר איינער אזוינער, און ווייטער קיינער.

קאפיטעל ג.

א פריוויליכער קבצן.

אין טעפליק זאָלען ניט זיין קיין מסירות און קיין מוסרים, דאָס הייסט, מענשען, וואָס געבען אכטונג איינס אויפס אנדערע, אז מע זאָל ניט מאכען קיין פערברעכען און קיין פאלשקייטען, — וואָלטען נייען און נייענציג חלקים עבירות פערבליבען אומבע־שטראָפט, און טעפליק וואָלט געווען פול מיט בעל־עבירה׳ניקעס, ווי, להבדיל, סדום. נאָר מחמת אין טעפליק גיט מען שטארק אכטונג איינס אויפס אנדערע, און אז מע דערזעהט עפּיס איין עולה אויף יענעם, אָדער מע דערהערט, אָדער מע שמעקט־אָן, אָדער סע דאכט זיך נאָר אויס, אז יענער האָט געטהאָן איין עולה, נעמט מען און מע שרייבט אוועק „צו נאטשאלסטווע" עטליכע ווערטער: אזוי און אזוי איז די מעשה, טאָמער גלויבט איהר ניט, זייט זיך מטריח אהין און אהין — וועט איהר דאָרט געפינען דאָס און דאָס... אי, טאָמער לאָזט זיך נאָכדעם אויס א בוי־דעם — איז אויך אָהן איין אומגליק; קומען קומט דערפאר גאָרניט, וואָרום אונטערשרייבען דעם אייגענעם נאָמען איז ניט נויטיג, איהר קאָנט זיך חתמ׳ענען פערשטעלט: אָדער „איש־אמת", אָדער א „גור־טער פריינד", אָדער א „פריינד פונ׳ם דין", אָדער גאָר אָהן א שום חתימה מאכט אויך ניט אויס, אבי איהר זאָלט אָנווייזען וואוהין מע זאָל געהן און וואָס מע זאָל זוכען... פּליסעצקי האָט זיך, נישקשה, געמעגט בעריהמען, אז קיין שפּיאָנען בעדארף ער נישט האָבען, די טעפליקער בעלי־בתים זענען אליין גוטע שפּיאָנען.

נאָך אזא מין הקדמה וועט אייך שוין קיין חידוש ניט זיין, וואָס מע האָט איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען בעלאגערט בערעל דעם רויטען מיט דעם קרומען פוס פונקט אין דער מינוט, ווען ער איז געזעסען אויף דער ערד, די פאָלעס פון דער קאפּאָטע פער־קאטשעט און אונטערגעשטעקט אין גארטעל אריין, איבער א גרוי־

סען בוטעל מיט ראָזינקעס־וויין און צעגאָסען איהם אין קליינע פלעשלעך, וואָס ער אליין טאַקי פלעגט זיי נאָכדעם פרייטאָג צע־טראָגען אויף קידוש, געשמאַק געקייעט מיט'ן מויל די פראָבקעס און צוגעקלאַפּט פון אויבען מיט דער האַנד און שטאַרק געשוויצט. פליסעצקי האָט פּאַוואָלינקע אויפגעעפענט די טהיר, בעטראַכט בע־רעל דעם רויטען, ווי געשמאַק ער אַרבייט, געשטאַנען אַ פּאָר מינוט אויף דער שוועל, זיך איבערגעקוקט מיט פּאָליציע, און אַז בערעל האָט אויפגעהויבען די אויגען און דערזעהען — המן איוואַנאָוויטש שטעהט ביי דער טהיר, איז ער אויפגעשטאַנען פון דער ערד, צו־געגאַנגען צו איהם מיט'ן קרומען פּוס, אַ קוק געטהאָן איהם גלייך אין די אויגען אַריין, ווי איינער רעדט: „דו וועסט מיך מסתמא שטראָפירען? שטראָפיר מיך, וואָס וועסט דו ביי מיר נעמען? דעם דלות?"

ווי קומט דאָס, וואָס אונזער בערעל איז געווען אַזוי תקיף? ווייל ער האָט נישט געהאַט וואָס צו שרעקען זיך. אמת, ער האָט געמאַכט פון ראָזינקעס וויין, צעגאָסען איהם אין פלעשלעך און צעטראָגען איהם צווישען בעקאַנטע אויף קידוש, און דערפון טאַקי געלעבט, נאָר אַז אָך און וועה איז געווען צום וויין און אַז אָך און וועה איז געווען צום לעבען! דער וויין איז ניט געווען קיין וויין, דאָס לעבען איז ניט געווען קיין לעבען; גאָרניט, אַבי יוצא זיין, מאַכען אַ ברכה „בורא פרי הגפן" — פּאָרט ניט קיין פּראָסטער בראָנפען, און אַ שטיקעל טהועכטס, אַ פּרנסה, איז דאָס פּאָרט, חאָטש האָבען האָט ער דערפון געהאַט, משטיינס געזאָגט, וואָסער אויף חלה, נאָר אַלץ גלייכער ווי גאָרנישט... וועה־וועה, וויפיעל אידען זענען פאַרהאַן אין טעפּליק, וואָס טהוען גאָרנישט און פער־דיענען גאָרנישט און האָבען גאָרנישט, אָבער טאַקי לחלוטין גאָר־נישט!

און טאַקי אָט די דאָזיגע „גאָרנישטדיגע" אידען, וואָס טהוען גאָרנישט און פערדיענען גאָרנישט און האָבען גאָרנישט, האָבען זיך מתקנא געווען אין בערעל דעם רויטען, וואָס לעבט „ווי אַ

מאגנאט", האט אלע שבת פיש און פלייש, זאגט מען, און קוילעטש אודאי, און קינדער אין חדר האלט מען, און דעם א קליידעל מאכט מען, און א ציעג איין אייגענע האט מען — און אלץ פונ׳ם ביסעל ראזינקעס, וואס ער „פערקאלעפוטשעט" און מאכט דערפון וויין אויף קידוש! האט מען גענומען און מע האט אוועקגעשריבען פלי־סעצקי׳ן א בריעף מיט׳ן געוויסען נוסח, וואס הויבט זיך אן בזו הלשון:

„אזוי ווי מיר האבען שטענדיג אין זינען נאר קאזנא מיט איהרע אינטערעסען, און אזוי ווי פאר דער קאזנא איז דאס געווים א גרויסער היזק טאמער האנדעלט איינער אהן א פאטענט, און אזוי ווי בערעל דער רויטער, א ן ז ש ע ב ע ר ק א ק ר י וו א ק, האנדעלט מיט וויין אהן א שום פאטענט שוין אזוי פיעל יאהרען, און אזוי ווי ער אליין, בערעל דער רויטער, א ן ז ש ע ב ע ר ק א ק ר י וו א ק, מאכט איהם טאקי מיט זיינע אייגענע הענד, און אזוי ווי די רעכטע פאבריקאציע קומט־פאר ביי בערעל דעם רויטען, א ן ז ש ע ב ע ר ק א ק ר י וו א ק, און אזוי ווייטער".

דאס תקיפות פון איין ארעמאן איז גאר קיין קאטאוועס ניט: וואס ארעמער דער ארעמאן איז, איז ער ביי זיך מעהר תקיף, א סך מעהר תקיף ווי דער גרעסטער נגיד. איך האב אליין געהערט פון איין ארעמאן, וואס האט זיך אויסגע׳טענה׳ט מיט׳ן אנדערען ארעמאן:

— וואס גלייכסט דו זיך צו מיר, דו פארך איינער? דו פאר־מאגכסט נאך א פאר גאנצע שטיוועל מיט א שטיקעל פאלטא, און איך האב דערויף אפילו קיין השגה ניט!

די ווערטער זענען געזאגט געווארען מיט אזא גרויסקייט, אז ווען עס שטעהט דערביי רויטשילד, פאלט ער אראפ ביי זיך.

המן איוואנאוויטש האט דערוויילל בעטראכט בערעל דעם רויטענ׳ס אפארטאמענטען, וואס זענען בעשטאנען פון דריי חדרים, דאס הייסט, צוויי אלקערס מיט א קיך, און אלע דריי חדרים זענען געווען פערשטעלט מיט בעטלעך, און די בעטלעך זענען געווען

בעזעצט מיט קינדער, און די קינדער זענען געווען האַלב־אָנגעטהאָן און האַלב־נאַקעט, דאָס הייסט, פונ׳ם האַלז ביז׳ן פּופּיק זענען זיי געווען אָנגעטהאָן, און פונ׳ם פּופּיק און ווייטער זענען זיי געווען נאַקעט, און באָרוויס אודאי. פאַר דער דאָזיגער האַלב־נאַקעטער און באָרוויסער חברה איז דער פּריסטאַוו געווען איין אָנגעלעגטער פּאַרשוין, וואָס זיי האָבען אַזעלכם קיינמאָל נישט געזעהען. זיי האָבען זיך ניט געפּוילט, אַראָפּ פון די בעטלעך, פּאַוואָלינקע זיך אונטערגע־גנב׳עט צום פּריץ און געקוקט איהם אין פּנים אריין, בעטראַכט די גילדענע קנעפּ און אַ טאַפּ געטהאָן דעם קוטאַס פונ׳ם שווערט, און פּליסעצקי האָט דערווייל געפיהרט אַ שמועס מיט בערעל דעם רויטען, וואָס מיר געבען איהם דאָ איבער וואָרט ביי וואָרט:

פּ ל י ס ע צ ק י: ווערליג מע שרייבט אויף דיר, באַדאַרפסט דו פּאַרדיענען שען געלט?

ב ע ר ע ל: נישט צו פאַרזינדיגען, הלואי ווייטער ניט ערגער, בעסער האָט קיין שיעור ניט.

פּ ל י ס ע צ ק י: וואָס זשע געהען ביי דיר די קינדער נאַקעט און באָרוויס?

ב ע ר ע ל: בכדי זיי זאָלען בעסער וואַכסען.

פּ ל י ס ע צ ק י: און מיט׳ן געלט וואָס טהוסט דו?

ב ע ר ע ל: איך טהו אזוי ווי די גמרא לעהרענט אונז.

פּ ל י ס ע צ ק י: די גמרא? ווי אזוי לעהרענט אייך די גמרא?

ב ע ר ע ל: די גמרא לעהרענט אונז טהיילען דאָס געלט אויף דריי חלקים: אַ דריטעל אין דער ערד, אַ דריטעל אין מזומן, אַ דריטעל אין מסחר.

פּ ל י ס ע צ ק י: איך זעה ארויס, אז דו ביזט אַ גאַנץ פּריי־ליכער פּאַרשוין.

ב ע ר ע ל: וואָס האָב איך צו זאָרגען? וואָס פעהלט מיר און וואָס האָב איך? זאָג מיר בעסער, אדוני פּריץ, וואָס שרייבען

דיר אויף מיר די אידען און וואס קאן מיר קומען נאך דיין איצ־טיגען וויזיט?

פליסעצקי: וועסט אלסדינג וועלען וויסען, וועסט דו זיך אלט ווערען. דו וויז מיר נאר אקארשט אלע דיינע שאפעס. איך דארף ביי דיר נאך עפים א זוך טהון, טאמער וועל איך ביי דיר געפינען, א חוץ וויין, נאך עפים גוטע זאכען...

בערעל: אך, מיט'ן גרעסטען כבוד! טאמער געפינסט דו ערגיץ אסיגנאציעס, ארער גאלד, אדער זילבער, איז יחדיו, חצי שלי וחצי שלך.

פליסעצקי: ביזט מיר עפים צו פרייליך, ווי איינער וואס פאר'ן טוירט.

בערעל: עס קאן זיין, קיינער ווייסט ניט ווען'ס מאר־גען, ווי אין דער גמרא ביי אונז שטעהט געשריבען: „זאלסט תשובה טהון א טאג פאר'ן טוירט". און אזוי ווי א מענטש ווייסט דאך ניט, ווען דער מלאך־המות קאן איהם א חאפ טהון פאר'ן גארגעל, לכן...

דא האט איהם דער פריסטאוו איבערגעשלאגען די רעד, א רוף געטהאן פאליציע פון דרויסען און געהייסען, מע זאל איהם נעמען אין „חדר" אריין. דערהערט די דאזיגע ווערטער, איז ביי בערלען פערקיהלט געווארען אינוועניג, און אין שטוב איז געווארען א געוויין, גלייך ווי מע וואלט ארויסגעטראגען א טוירטען.

סע פערשטעהט זיך, אז באלד איז מען אין טעפליק געוואהר געווארען פון דער מעשה פון איין עק שטאדט ביז'ן אנדערען, און מען איז צונויפגעלאפען פון אלע גאסען זעהען, ווי מע פיהרט נאך א אידען אין „חדר" אריין, מע ווייסט ניט פאר וואס. דאס הייסט, פאר וואס — איז מען שוין געוואהר געווארען; וואס הייסט, מע וועט אין טעפליק ניט געוואהר ווערען? ובפרט מע האט גע־זעהען, אז המן איוואנאוויטש האט געטראגען א פלעשעל מיט וויין, וואס בערעל מאכט אויף צו פערקויפען אהן א פאטענט. די זאך איז נאר — וואס קאן איהם דערפאר קומען? שטראף, צי טורמע?

אויף דערויף האָבען די טעפּליקער אידען זיך געשאַרפט די מוחות, און רחמנות געהאַט אויף בערעל דעם קבצן א סך מעהר, ווי אויף שלום־בער דעם נגיד, און נישט געקאָנט העלפען איהם דערצו גאָרניט, סיידען מיט א קרעכץ.

קאַפּיטעל ד.

נאָך א פּערבערעכער.

המן איוואַנאָוויטש האָט דעם טאָג גענומען זיך צו די טעפּלי־קער אידען גאָר אויף איין אַנדער אופן. ער האָט דעם אייגענעם טאָג געפּאַקט נאָך א אידען, אַזעלכען, וואָס האָט, אייגענטליך, גאָרניט פערזינדיגט, נאָר ס'איז אַזוי געווען די מעשה: ס'איז געווען אין טעפּליק א בעהעלפער, העניך דער בחור. האָט דער דאָזיגער העניך געהאַט איין עלטערען ברודער דוד־ליב. האָט דער דוד־ליב בעדאַרפט שטעהן היינטיגס יאָהר צום פּריזיוו און האָט געוואָלט האָבען א לגאָטע, ווייל זיין אַנדערער ברודער העניך איז נאָך ניט אַלט געווען קיין אַכצעהן יאָהר, — אַזוי האָט געזאָגט דוד־ליב און אַזוי האָבען אויסגעוויזען זיינע פּאַפּירען, וואָס ער האָט צוגעשטעלט אין דער פּריסוטסטוויע אין הייסין. נאָר דאָס איז נאָך אַלץ ווינציג, וואָס א איד קאָן זאָגען און „צושטעלען" פּאַפּירען; מע בעדאַרף א קוק טהון אויפ'ן קליינעם אליין, וועט מען שוין וויסען, וויפיעל ער איז אַלט. איז אָנגעקומען צו פּלי־סעצקי'ן א פּאַפּיער, ער זאָל צו־שטעלען העניכען קיין הייסין, און פּליסעצקי, אַז מע שרייבט איהם „צו־שטעלען", בעדאַרף זיין „צו־געשטעלט". האָט ער צוגעשיקט צו איהם דעם אוריאַדניק און מע האָט דעם בחור גענומען און געבראַכט צו פיהרען צום פּריסטאַוו אין „סטאַן" אַריין.

דער קאָליר פון העניכ'ס פּנים איז געווען דאָס, וואָס מע רופט אָן א „מיתה־משונה־קאָליר", און דערצו האָט ער נאָך געהאַט א

בעלמע אויף איין אויג, און געקוקט האט ער אויף א זייט, א ביסעל צוגעשאקעלט מיט'ן קעפעל אויך; הייגט דער איבערשרעק, וואס מע האט איהם אויפגעהאפט, ווי ער שטעהט און געהט. ער ווייסט ניט פאר וואס און פאר ווען — דאס אלסדינג האט איהם צוגעגעבען א בעזונדער מין ווילדקייט, און ער האט געמאכט אויפ'ן פריסטאוו גאר נישט קיין גוטען איינדרוק, און צווישען זיי איז פארגעקומען א קורצער, נאר א לעבעדיגער שמועס:

— דאס ביזט דו, העניך טעלערלעקער? — האט איהם פליסעצקי א חאפ געטהאן און בעטראכט איהם פון אויבען אראפ.

— דאס בין איך העניך טעלערלעקער. — האט איהם העניך געענטפערט גאר גייציג, און האט באלד בערעכענט, אז דאס רופט מען איהם מכוח'ן פריזיוו פון זיין ברודער דוד־ליב, האט ער פערחאפט פריהער, נאך איידער מע וועט ביי איהם פרעגען: — איך בין נאך ניט אלט קיין אכצעהן יאהר, ווי איך בין א איד, אז ניט!...

— אזוי? א חוץ שבתים און יום־טובים! — האט איהם פליסעצקי געענטפערט און א קוק געטהאן איהם גלייך אין די אויגען אריין און דערזעהען די בעלמע. פון דעם דאזיגען קוק איז העניכען געווארען פינסטער אין די אויגען, קאלט אין בויך און קאלעמוטנע אויפ'ן הארצען, און ס'איז איהם דורכגעפלויגען אין איין רגע א טרויעריגע מחשבה אין קאפ: „אוים לגאטע, פארפאלען דוד־ליב!"... און העניך האט שטארק חשק געהאט א טובה טהון דעם ברודער נעבאך, און ער האט זיך ארויסגעשטעלט פאר א שתדלן און האט בעקומען לשון און מיט א מאל צערעדט זיך פאר פייער און פאר וואסער: „איך שווער אייך, אז איך בין מעהר ניט אלט ווי זיעבעצעהן יאהר מיט א חודש, אדער אפשר נאך אהן א חודש, איך זאל אזוי דערלעבען קומען אהיים בשלום! קוקט ניט דערויף, וואס איך זעה אוים אפשר עלטער, ס'איז ביי אונז אזא גדל'ע, אזא וואוכס הייסט דאס, וואס פון פופצעהן יאהר אן הויבט זיך אן שיטען ביי אונז א בערדעל"...

פּליסעצקי האָט אויף העניכען געקוקט, געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און געשמייכעלט, ווי איינער רעדט: „צו דיין בעלמע, וואָס דו האָסט אויפ׳ן אויג, און צום מיתה־משונה־קאָליר פון דיין פּנימ׳על פּאַסט דיר טאַקי דאָס בערדעל, כלעבען״... נאָכדעם האָט ער אַ זאָג געטהאָן צום סאָטסקי, אַז ביז ער וועט דאָ איבערקוקען זיינע פּאַפּיערען זאָל ער איהם אַראָפּפיהרען אַראָפּ אין „חדר״ אַריין, און העניך האָט אָנגעוואָהרען מיט אַ מאָל דעם גאַנצען מוטה, דאָס פּנים איז איהם געוואָרען נאָך מעהר טוידט ווי תמיד, און אין האַרצען ביי זיך האָט ער בעגראָבען דעם ברודער נעבאַך אויף אייביג: „אוי, ביזט אויף צרות, דוד־ליב, אַז אַך און וועה איז דיר!״...

— הער נאָר אויס, דו, אָדם אַ מענטש, צפּור אַ פויגעל, קאַטש־קע רוק זיך! ווי קומסט דו אהער אין קאָטשומענט אַריין? וואָס פאַר אַ מעשה האָסט דו פאַרשטופּט און ווער האָט דיך גע׳מסר׳ט?

אזוי האָט זיך אָנגערופען בערעל דער רויטער צום נייעם פּאַר־שוין, צו העניך דעם בחור, און דער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק האָט איהם פון דערווייטען גענומען בעטראַכטען פונ׳ם קאָפּ ביז די פּיס, ווי מע בעטראַכט אַ גנב, וואָס מע האָט איהם נאָר־וואָס געחאַפּט מיט אַ גנבה. העניך פון זיין זייט האָט בע־טראַכט דעם נגיד, ווי אַ דולער, און פון גרוים התפּעלות, וואָס ער זעהט פאַר זיך אָט דעם נגיד, האָט ער אָנגעהויבען בעלעבעטשען מיט דער צונג, אליין נישט געוואוסט וואָס ער רעדט. און בערעל דער רויטער, וואָס איז פון תמיד אָן, ווי מיר ווייסען שוין, געווען אַ פריילינער פּאַרשוין, ליעב געהאַט זאָגען ווערטלעך דעמאָלט אפילו, ווען ער האָט ניט געהאַט אויף שבת, האָט זיך דאָ איצט פאַר׳ן נגיד אויסגעשטעלט, געמאַכט חוזק פונ׳ם נאַרישען בחור, ווי דער שטייגער איז פון איין אָרעמאַן, אַז ער בעגעגענט זיך מיט׳ן אַנדערען אָרעמאַן, נאָך אַ גרעסערען שלים־מזל פון זיך, און

בכדי דער נגיד זאָל האָבען פערגעניגען, טרעט ער צו יענעם מיט די פיס.

— ס'איז אַ מעשה דאָ מיט מיר, איך ווייס ניט אַליין נאָך וואָס, מיין דוד־ליב, וועה איז מיר! טאָמער, איך ווייס, אַ קשיא אויף אַ מעשה, עטוואָס מעהר פון אַכצעהן איך, איז ער אַ פאַר־פאַלענער חלילה...

אזוי בעלעבעטשעט העניך, דערצעהלט די מעשה, ווי אַרום ער קומט אהער, און בערעל דער רויטער שלאָגט איהם איבער:

— וואָס פּאַטשט דו מיט די ליפּען, דו שוטה בן פּיקהאָלץ? זאָג ווערטער! מירקע, געב לשון!

— איך זאָג וואָס מיין דוד־ליב געבאָך, — מאַכט צו איהם העניך און שטעלט זיך פּלוצים אָפּ אין מיטען און טהוט אַ פרעג ביי בערעל דעם רויטען:

— ווי אזוי זעה אויס ביי אייך אַשטייגער אין די אויגען איך?

— ווי אזוי דו זעהסט אויס? דו זעהסט אויס ווי אַ פּראָ־אדם, — ענטפערט איהם בערעל און צעלאַכט זיך אַליין פון דער חכמה, און קוקט אויף'ן נגיד, צי דער נגיד לאַכט אויך... דעם נגיד אָבער לאַכט זיך ניט. ער בעטראַכט דעם שלים־מזל העניך, ווי ער געהט אָפּגעריסען־אָפּגעשליסען, און וואונדערט זיך, צו וואָס, אַשטייגער, לעבט אזעלכם אויף דער וועלט?

— ניין! — זאָגט העניך און קוקט מיט איין אויג אויף'ן נגיד און מיט דער בעלמע אויף בערלען. — ניט דאָס מיין איך! איך מיין, וויפיעל, אַשטייגער, וואָלט א י ה ר געגעבען מיר?

— וואָס געגעבען?

— יאָהרען, הייסט דאָס, מיין איך.

— אַ? וויפיעל דו ביזט אַלט? איך רעכען, אז נישט מעהר ווי אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג, און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק?

העניך האָט פאַר הארצוועהטיג און פאַר כעס אזש ארויסגע־לאָזט א קוויטש און איז אַנגעפאַלען אויף בערעל דעם רויטען, גלייך ווי יענער האָט איהם געוואָלט קוילען.

— משוגע, צי חסר דעה? וואָס רעדט איהר וואָס? ערשט ניט לאַנג צוואַנציג דוד־ליב געוואָרען יאָהר הייסט דאָס, און מיט דריטהאַלבען עלטער פון מיר סך־הכל, היינט דער חשבון אייערער וואו איז? אבי הייסט דאָס גערעדט!

און העניך האָט בשעת מעשה אויסגעזעהען אזוי וויסט, אזוי טרויעריג, אויף זיין פּנים איז געלעגען אויסגעצויגען אזוי פיעל רחמנות, אַז דער נגיד אַליין האָט זיך פעראינטערעסירט און האָט איהם א פרעג געטהאָן:

— איהר זענט, הייסט דאָס, צוויי ברידער, אַפּנים, ווי סע־זעהט אוים?

— צוויי ברידער מיט איין אַלטער מאַמע הייסט דאָס, און א מיידעל פון א יאָהר דרייצעהן דיענט, און נאָך א ברודערעל א קלענערס אין א קלייט בלומרשט, און נאָך מיידלעך צוויי קליי־נע, מיט איינעם אין דער תלמוד־תורה א יונגעלע, און אויף זיין קאָפּ אַלע, און טאָמער חלילה וחס געהט אוועק ער, מעגען נעמען די טאַרבעס מיר און געהן איבער די הייזער אַלע...

און העניך דערצעהלט, ווי אַזוי ער קאָן, די גאַנצע מעשה מיט'ן פּריזיו, מיט דער לגאָטע, וואָס, אַפּנים, עמיצער האָט איהם גע'מסר'ט, אַז ער איז עלטער פון אכצעהן יאָהר, חאָטש ער קאָן געהן שווערען א שבועה דאורייתא, אַז ער איז נאָך גיט אַלט קיין אכצעהן, נאָר עפּיס מעשה־שטן, ווי אויף צו להכעיס, שיט זיך איהם, העניכען, א באָרד, און אַלע זאָגען אויף איהם, אַז ער זעהט־אוים פון א יאָהר צוואַנציג, אויב ניט מעהר; ווי באַלד אַזוי, האָט דאָך דוד־ליב קיין לגאָטע אפילו א ברעקעל ניט, היינט וואָס וועלען זיי טהון, טאָמער חלילה „קריכט ער אוועק"?...

און העניך קערעוועט זיך אַפּ מיט דער בעלמע אויף א זייט, הויבט אָן הוסטען כלומרשט, שנייצט־אויס די נאָז און ווישט זיך די אויגען.

— נעבאך א רחמנות... — האָט זיך ניט ווילענדיג ארויס־געחאַפּט ביי'ם נגיד.

— א שלים־מזל! — האָט איהם בערעל דער רויטער צוגע־געבען מיט א האלב שמייכעלע, וואָס האָט בעדייט אי חוזק גע־מאכט, אי רחמנות געהאט. — ער, ווי איהר קוקט איהם אָן, איז א שלים־מזל, און דער ברודער זיינער — איך קען איהם — איז גלאַט א צעקוועטשטער; ער טויג אזוי פאַר א סאָלדאַט, פונקט אזוי ווי איך...

און בכדי מע זאָל זעהן, אז ער, בערעל דער רויטער, טויג טאַקי ניט פאַר קיין סאָלדאַט, שטעלט ער ארויס דאָס קרומע פיסעל זיינס.

קאפּיטעל ה.

דער עטאַפּ האָט געריהרט.

ביז דעם היינטיגען טאָג, וואָס עס קומט פאַר אונזער געשיכטע, און ביז דער לעצטער מינוט האָט זיך דעם טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק נישט געגלויבט, אז מע וועט איהם נעמען און שיקען מיט'ן עטאַפּ אין הייסין. ער האָט זיך די גאַנצע צייט גע'בריה'ט, געשריבען פּאַפּיערען, געזוכט זכות־אבות. נאָר פליסעצקי האָט זיך געלעגט אין דער לענג און אין דער ברייט, אז אונזער טעפּליקער נגיד זאָל מאַכען א שפּאַציר פון טעפּליק קיין הייסין מיט'ן עטאַפּ, און דוקא צו פוס.

— טי פּאַדיאַש או מעניא מיט די רגלים! — האָט איהם המן איוואַנאָוויטש געזאָגט האלב אויף רוסיש און האלב אויף לשון־קודש, ווי זיין שטייגער איז. און ווי אויף צו

להכעיס, איז דער טאָג געווען אַ ליכטיגער, אַ װאַרעמער זומער־טאָג. ווי אַ חתן פון דער חופה איז אַרויסגעגאַנגען דער קיילעכיגער פייעריגער זון־קוגעל, פריילעך ווי אַ גבור, אָנגעגרייט צו מאַכען די גרויסע הימעלדיגע רייזע, בעלייכטען אַלעמען מיט זיין שיין און בעגיסען איטליכען מיט זיין װאַרעמקייט, קיינער װעט זיך ניט אויסבעהאַלטען פון זיין היץ, בשעת ער צעברענט זיך גוט און גליהט אָן די ערד, ווי אַ קאַלך־אויווען. קרעמער האָבען איבערגעלאָזט זייערע קראָמען, בעלי־מלאָכות — זייערע װאַרשטאַטען, מלמדים — זייערע חדרים, און מען איז געגאַנגען קוקען, ווי מע פיהרט דעם נגיד מיט'ן עטאַפּ. און די טעפּליקער אידען, בעטראַכט דעם נגיד, ווי ער שטעהט מיט איין אַראָפּגע־לאָזטען קאָפּ, האָבען זיי געזאָגט איינס דאָס אַנדערע, אַז מע בעדאַרף זיך נאָר אַראָפּנעמען אַ מוסר; און אינוועניג ביי זיך אין הארצען האָט מען געקוועלט, דערלעבט אַ נקמה. רחמנות האָבען זיי נאָר געהאַט אויף בערעל דעם רויטען נעבאַך און אויף העניך דעם בחור. פון דעם נגיד'ס װעגען האָט מען אַרויסגעטראָגען געפלאָכטענע קוילעטשען, געבראָטענע קאַטשקעס מיט נאָך אַנ־דערע מינים עסענוואַרג אין װעג אריין. און בערעל דעם רויטען האָט דאָס ווייב מיט די קינדער געבראַכט צו טראָגען אַ בולקע, פּיש־קאַרטאָפּליעס מיט אַ זשמוט יונגען קנאָבעל. נאָר איין העניך איז געבליבען אָהן אַ שום שפּייז אין װעג אריין; האָבען זיך אַרומגעקוקט װילד־פרעמדע, זיך צונויפגעלעגט פאַר רחמנות און געקויפט פון זיינעטוועגען אַ ברויט, אַ פּאָר פּישלעך מיט ציבע־לעס. און די אַלע מאכלים האָט מען איבערגעגעבען דעם עטאַפּ אויף די הענד, .ן דער עטאַפּ האָט דאָס אַלסדינג צוגענומען גאָר פריינדליך, צוגעזאָגט, אַז ס'װעט זיין גאַנץ, ס'װעט ניט געמינערט װערען דערפון אַ האָר אפילו. און המן איוואַנאָוויטש האָט זיך בעוויזען ביי זיך אויפ'ן גאַניק און אַ זאָג געטהאָן צום עטאַפּ, ער זאָל ריהרען, און דער עטאַפּ האָט געריהרט, און נאָך איהם גאַנץ טעפּליק.

דער עטאַפּ איז בעשטאַנען פון איין לאַוורע דעם סאָטסקי, אַ האָריגער נפש מיט אַ האָריגער סוויטקע, מיט אַ הויך האָריג היטעל אַ מיט אַ גרויסען סוקעוואַטען שטעקען, פון אויבען מיט אַ גרויסער הילצערנער גאַלקע און פון אונטען מיט אַ שאַרף שטיק אייזען ווי אַ שפּיז. די געבראָטענע קאַטשקעס מיט די געזאַלצענע שלעך האָט ער פערנומען אונטער איין אָרעם, די בולקעס מיט'ן קנאָבעל מיט די שאָר ירקות — אונטער'ן אַנדערען אָרעם, דעם ראַפּאָרט האָט ער פערשטעקט פאָרענט אין בוזעם, און דער עולם האָט זיך געלאָזט אין וועג אַריין גיך, אַ סך גיכער, ווי מע קאָן זיך פאָרשטעלען. די גיכקייט האָט זיך גענומען דערפון, וואָס אונזערע אַרעסטאַנטען האָבען געוואָלט שוין פּטור ווערען, אַרויס גיכער פון דער שטאָדט, געבעטען לאַוורען דעם סאָטסקי, ער זאָל צעטרייבען דאָס קליינוואַרג, וואָס האָבען זיך ניט געפוילט אַרויסבעגלייטען זיי העט־ווייט, אַזש אויף יענער זייט מיהלען; האָט לאַוורע אויפגעהויבען דעם לאַנגען שטעקען מיט'ן אייזערנעם שפּיץ, און חברה קונדייסים זענען זיך צעלאָפען, ווי די איבערגעשראָקענע פויגלעך, און די אַרעסטאַנטען זענען געבליבען אַליין אויפ'ן פרייען פעלד, אויפגעהערט לויפען מיט אַזאַ אימפּעט, אַנגעהויבען מאַכען אַביסעל קלענערע טריט און אַ שמועס געטהאָן מיט'ן עטאַפּ מכוח צוזעצען זיך אַ ביסעל אויפ'ן גרינעם גראָז און אַ ביסעל איבערחאַפּען דעם אָטהעם.

דער עטאַפּ, דאָס הייסט לאַוורע דער סאָטסקי, איז גאָרניט געווען אַזאַ שלעכטער מענש. מע האָט דאָס ביי איהם דוקא גיך גע'פּועל'ט, ובפרט, אַז ער האָט אַליין אויך געוואָלט אַ ביסעל שוין אָפּרוהען זיך און האָט שטאַרק חשק געהאַט איבערחאַפּען, פערזוכען פון יענע געבראָטענע קאַטשקעס, וואָס דער ריח האָט איהם אַ גאַנצען וועג געקיצעלט אין נאָז. פון די אידישע קוילעטשען האָט ער שוין אפילו געפּרובט אָפּברעכען אַ פּאָר שטיקלעך און האָט געפונען, אַז זיי זענען גאַנץ גוט אויפ'ן טעם; אויך פון די פישלעך האָט ער פערזוכט, וואָס אינאיינעם מיט'ן קנאָבעל

איז דאָס געווען גאָר נישקשה׳דיג. און מחמת די ארעסטאַנטען זענען געגאַנגען פריהער און דער עטאַפּ פון הינטען, האָבען די ארעסטאַנטען נישט בעמערקט, אז דער עטאַפּ קייעט, און אז זיי האָבען זיך ארומגעקוקט, האָבען זיי צווישען זיך איבערגעשמועסט זיך אויף אידיש.

— דער ערל אכל׳ט גאַנץ געשמאַק. — זאָגט דער נגיד און קוקט אויף לאַוורען, ווי ער קנייפּט דעם קוילעטש און רוקט אין פּנים.

— זאָגט חאָטש „קיין עין־הרע ניט". — מאַכט בערעל דער רויטער פריילּיך, ווי זיין שטייגער איז. — איך קאָן אייך שווערען בנאמנות, אז איך האָב, אויף איהם קוקענדיג, באַקומען אפּעטיט צום עסען. וואָס זאָגסט דו, העניך? סע חלש׳ט דיר נאָך ניט אונטער׳ן טלית־קטן?

העניך דער בחור האָט א געשמאַקען שלונג געטהאָן די שליים, ווי איין אָכס בשעת ער איז מעלה גרה, און דערביי א זאָג געגעבען אויף זיין איבערגעקעהרטער שפּראַך:

— זאָגען שטאַרק קאָן איך ניט, אז איך בין הונגעריג, נאָר אין מויל, מהכתיתי, עפּיס געמומען וואָלט איך, ס׳זאָל זיין וואָס.

— ביי מיר איז פאַרהאַן אלסדינג. — רופט זיך אָן דער נגיד און חאַפּט א קוק אויפ׳ן עטאַפּ.

— ביי מיר, אָהן אביסעל בראָנפען, הייסט נאָך ניט אלסדינג. — מאַכט בערעל דער רויטער און חזר׳ט דאָס איבער מיט א כיון נאָך א מאָל אויף רוסיש, בכדי דער ערל זאָל פערשטעהן פון וואָס מע רעדט.

— טשי פּראַוודאַ, לאַוורע, שאָ בעז הורילקי שאָ בעז זובאָוו?* — טהוט בערעל דער רויטער א מאַך צום עטאַפּ.

— אַווזשעזש!** — ענטפערט איהם דער עטאַפּ גאַנץ ערנסט.

---

* ס׳איז אמת, לאַוורע, אַז אָהן בראָנפען איז ווי אָהן ציינער?
** אודאי!

און מע האָט זיך אַזוי לאַנג איבערגעוואָרפען מיט ווערטער, ביז ס'איז געבליבען ביי'ם עולם: אַזוי ווי ס'איז ניט ווייט פון דאַנען קיין גראָנאָוו, סך־הכל אַ פּאָר ווערסט, זאָל איינער פון די אַרעסטאַנטען, העניך דער בחור געוויינטליך, ער איז יונגער, אַ שפּרונג טהון אַהינצוצו אויף איין פוס און ברענגען אַ פלעשעל בראָנפען, און די איבעריגע צוויי אַרעסטאַנטען, שלום־בער טעפּ־ליקער פון טעפּליק און בערעל דער רויטער, נעמען איהם אויף זיך, אויף זייער ערבות, אַז ער וועט ניט אַנטלויפען. און מע האָט זיך צוגעזעצט אויפ'ן גראָז אין מיטען פעלד, אויף אַ בערגעל אונטער אַ בוים,ביידע אַרעסטאַנטען האָבען זיך אַריינגעלאָזט אין אַ שמועס, און דער עטאַפּ האָט זיך בעזעצט נעבען זיי און געקוקט אַהין, אויפ'ן וועג קיין גראָנאָוו.

קאַפּיטעל ו.

ער דערמאַנט איהם אַלטע חטאים.

ווען איך זאָל זיין אַ מאַהלער אָדער חאָטש אַ פאָטאָגראַף, וואָלט איך אַראָפּגעחאַפּט די דאָזיגע גרופּע, די דריי נפשות, וואָס זיצען זיך אַזוי שען אין מיטען פעלד, אויפ'ן בערגעל, אונטער אַ בארענבוים מיט קליינע גרינע בלעטלעך, אַ בוים, וואָס סע וואַכ־סען אויף איהם פעלד־באַרלעך, יענע מינים באַרלעך, וואָס זענען האַרטער פון שטיינדלעך, און וואָס מע קאָן זיי ניט נעמען אין מויל אַריין, און וואָס מע ווייסט ניט, אויף וואָס האָט זיי גאָט בעשאַפען אויף דער וועלט... צווישען לאַוורע דעם סאָטסקי מיט דעם הויכען האָריגען היטעל פון איין זייט און בערעל דעם רויטען מיט'ן קרומען פוס און מיט'ן רויטען ריהרעוודיגען פנים מיט וויימפּערלעך פון דער אַנדערער זייט, האָט אונזער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק מיט די קליינע אויגעלעך

און מיט'ן שיטערען בערדעל, מיט דער נייער שווארצער געווענ־טענער קאפּאָטע און מיט'ן שבת'דיגען זיידענעם קאשקעט אויפ'ן קאָפּ, אויסגעזעהען ווי אַ מחותן צווישען בעלי־בתים, אָדער ווי אַ געהויבענער פּארשוין צווישען פּראָסטע מענשען, וואָס האָבען די עהרע צו זיצען מיט איהם אינאיינעם. אַזאַ מענש ווייסט שוין, ווי אַזוי זיך צו האַלטען, דאָס הייסט, האַלטען האַלט ער זיך בלומרשט פּראָסט, כלומרשט גלייך מיט אַלעמען, נאָר פּאָרט נישט דאָס, וואָס אַלע. פון וואָס ער וויל, פון דעם רעדט מען, וואָס ער זאָגט, בעדאַרף מען הערען, און אַז יענער רעדט, מעג ער איבער־שלאָגען אין מיטען.

— וואָס זאָגט איהר אויף דער היץ? — האָט ער אַ זאָג געטהאָן צו בערעל דעם רויטען מיט אַ זיפץ און אַ קוק געטהאָן אַרום און אַרום, פערקאַטשעט די אַרבעל ביז די עלענבויגענס און זיך געפּאָכט מיט'ן זיידענעם קאשקעטעל איבער'ן קאָפּ.

— יאָ, ס'איז ניט קאַלט. — האָט איהם בערעל געענטפערט און אויך אַ קוק געטהאָן אַהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ס'זאָל חאָטש ניט זיין קיין רעגען. — טהוט זיך דער נגיד ווייטער אַ זאָג און אַ קוק אַרויף אויפ'ן הימעל.

— יאָ, עס פּאַסט אונז טאַקי צו די זיידענע קליידער! — גיט איהם נאָך בערעל און קוקט אַהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ניט קיין שלעכטער ערל אונזער שומר. — זאָגט זיך ווייטער דער נגיד און קוקט אויף אַ לאַנגען וואָגען אַ לעדיגען, וואָס פּאָהרט־דורך פּארביי מיט אַ פּאָר גרויסע אָכסען און אַ קליין שייגעצעל זיצט אויפ'ן וואָגען און דרעהט מיט דער בייטש.

— אונזער שומר? — מאַכט בערעל און קוקט אַהין, וואו דער נגיד קוקט. — עס מעגען זיין פּאַר איהם די כפּרה דריי אידען אַזעלכע, וואָס געהען מסר'ען איין אָרעמאַן, אַז ער מאַכט עטליכע פלעשלעך וויין פון ראָזינקעס און צעטראָגט זיי צווישען באַקאַנטע אויף קידוש און לעבט דערפון מיט ווייב און קינדער שוין כמה וכמה יאָהרען.

— ווי מיינט איהר? — שלאגט איהם איבער דער נגיד אין מיטען די רעד און קוקט אויפ'ן וועג, וואס געהט קיין גראַ־נאָוו. — ווי מיינט איהר? ער קאן ניט פארבלאָנזעט ווערען, מיין איך מאכען פליטה, אָט דער דאָזיגער בחור, ווי אזוי רופט איהר איהם?

— אָט דער שמינדער בגעץ? — מאכט בערעל און קוקט אויפ'ן וועג, וואס געהט קיין גראַנאָוו. — ער האָט דען עפּיס חוטא בעגל געווען, געטהאָן א קרימינאַל, וואס ער זאל דארפען אָפּ־טרעטען? ער איז אזא פארברעכער, פונקט אזוי ווי איך, למשל.

— וואס קאָן אייך, אשטיינגער, קומען פאר אזא מעשה? — טהוט איהם דער נגיד א חאפּ און קוקט אויף בערלען פון אויבען אראָפּ מיט איין אויג; דאס אנדערע האט ער צוגעמאכט, קייעט בשעת מעשה א גרעזעל אונטער די צייהן.

— פאר וואסער מעשה? פאר'ן ראַזינקעס־וויין? קיין „רעסטאנסקע ראָטע" פאר דעם „קרימינאל" אוּדאי ניט. נאָר איך וויים, וואס מע קאָן אויף מיר ארויפלעגען פאר א שטראָף? לאָז מען מיך שטראַפירען — וואס הער איך זיי? וואס וועט מען ביי מיר נעמען? דעם דלות? סיידען זיצען? מילא, וועלען מיר זיצען א פּאָר טעג. למאי איהר? איהר זענט דאָך עפּיס, קיין עין־הרע, א איד א נגיד, כלעבען! איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, רב שלום־בער, האָט קיין פאראיבעל נישט, איך אויף אייער אָרט וואלט ניט געזעסען אין „חדר" איבער אזא נארישקייט, איבער א פּאָמעניצע גאָר. ערשטענס, וואלט איך ניט געפיהרט מיט פּאליציע קיין עקשנות, און צווייטענס, ווען איך בין אין אייער שטאנד, וואלט מען מיך ניט געפיהרט מיט'ן עטאפּ פאר אזא זאך. טעפּליק אליין וואלט דאס גאר ניט באדארפט דער־לאָזען, אז דער נגיד פון שטאָדט זאל געהן מיט'ן עטאפּ, ווי א פראָסטער מענטש, גלייך מיט אלע קבצנים...

אין איין אנדער צייט וואלט בערעל דער רויטער פאר אזא שפּראך געקאָנט חאפּען א מיאוסען פּסק פונ'ם טעפּליקער נגיד;

ער וואָלט געווים „געעפּענט ביי איהם מיט'ן קאָפּ די טהיר" פאַר אַזעלכע ווערטער. נאָר איצט, געהענדיג מיט'ן עטאַפּ קיין הייסין, האָט שלום־בער מקבל באהבה געווען אויף זיך אַלסדינג. איצט האָט מען איהם געקאָנט זאָגען וואָס מע וויל. און בערעל דער רויטער האָט זיך גערעכענט מיט איהם, ווי ווייט ער האָט נאָר געקאָנט, און דוקא מיט גוטע רעדעלעך, דוקא ניט געקריעגט זיך. ער האָט זיך צוגערוקט מיט זיין קרומען פוס צום נגיד אַזוי נאָהענט, אַז דער נגיד האָט זיך געמוזט אַביסעל אָוועקרוקען פון איהם, און בערעל האָט אָנגעהויבען בזו הלשון:

— איהר ווייסט, רב שלום־בער, פון וועו אָן מיר קענען זיך שוין? מיר קענען זיך שוין פון אַ צייט מיט יאָהרען! איך געדענק אייך, אַז איהר זענט נאָך געווען אַט אַזאַ ווערריקעל (בערעל האָט בעוויזען מיט דער האנד הארט ביי דער ערד). איהר באַדאַרפט זיין אין מיינע יאָהרען, אפשר עלטער מיט אַ יאָהר אָדער צוויי, און איהר דאַרפט מיך געדענקען, וואָרום מיין זיידע און אייער פאָטער זענען געווען... שרעקט זיך נישט, ניט קיין קרובים, דאָס הייסט, אפילו יאָ שטיקלעך שני־שבשלישים, זעהר ווייטע קנעפּלעך פון דער מאַמע'ס צד, נאָר גאַנץ נאָהענטע שכנים אין אַלטען בית־המדרש, אַ שטאָדט אַקעגען אַ שטאָדט, אייער פאָטער אין מזרח־וואַנט און מיין זיידע אין שפּיגעל־באַנק, אַזוי אַז איהר פלעגט זיך שטעלען שמונה־עשרה, האָבען מיר אייך געזעהען פון הינטען. איך געדענק נאָך אפילו אייער פאָטער'ס אַטלעסענע, גלאַנצענדיגע פלייצע מיט די ברייטע אַכסלען, מיט דער גרויסער זילבערנער עטרה פונ'ם טלית, און מיין זיידע, רב נפתלי דער וויינער, איהר דאַרפט איהם געדענקען, פלעגט אָנרוקען דעם געלען טלית איבער'ן קאָפּ און מיך קנייפּען, איך זאָל אריינקוקען אין סדור אריין, וואָרום איך האָב אַזוי געוואָלט דאַווענען מסתמא ווי איהר. איך האָב גאַנץ גוט געזעהען, — איך בין דאָך געשטאַנען פון הינטען — אַז בשעת שטילע שמונה־עשרה האָט איהר גאָר געקוקט אַראָפּ אויף די שטיוועלעך, וואָס

האָבען ביי אייך געסקריפּעט, און ווי אזוי האָב איך אייך, למשל, מקנא געווען אויף אייערע תמיד נייע שטיוועלעך, אז מיינע זענען געווען תמיד אַלט, שטענדיג מיט לאַטעס, וואָרום איבער מיין קראַנקען פוס האָב איך קיינמאָל נישט געקאָנט האָבען קיין רעכטע שטיוועל, און איבער דעם דאָזיגען קראַנקען פוס האָב איך תמיד געהאַט צרות: אַ חוץ וואָס ס'איז מיר שווער געווען צו געהן, פלעגט מען נאָך פון מיר שטענדיג לאַכען און רופען מיך „קריוואַק" און נאָכקרימען זיך מיר, ווי איך געה, און מעהר פון אַלע טאַקי איהר, רב שלום-בער, ס'זאָל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, מיט נאָך אַזעלכע נגיד'ישע קינדער, פאַנסקי צאַפּיקלעך, ווי איהר...

— איך? — טהוט זיך דער נגיד אַ חאַפּ און דערמאַנט זיך, אז ס'איז אמת, מע פלעגט איהם טאַקי נאָכמאַכען, ווי ער שפּרינגט אויף איין פוס.

— דאָס נאָכמאַכען אַליין וואָלט נאָך געווען נישקשה; איהר פלעגט מיך ניט וועלען אריינגעמען אין דער חברה, מיך טרייבען מיט שטעקענס און אָנטרעטען מיר אויפ'ן קראַנקען פוס, זיך שטעלען כלומרשט אומגעהרען מיט'ן אָפּצאַס אויף די פינגער, אזוי אז איך זאָל פיהלען, איך זאָל טאַקי שרייען. פלעג איך שרייען, און איהר פלעגט לאַכען, זיך האַלטען ביי די זייטען...

— דאָס טראַכט איהר אויס שוין מסתמא פונ'ם קאָפּ. — רופט זיך אָן צו איהם דער נגיד און ווערד רויט פאַר בזיון, וואָס ער פלעגט זיך אזוי רעכענען מיט אַ קאַליקע, און ער דערמאַנט זיך, ווי אזוי ווילד געבאַלעוועט ער איז געווען קינדווייז, געקאָנט טהון וואָס ער האָט געוואָלט.

— אַ סימן וועל איך אייך זאָגען: איך האָב דערצעהלט דעם זיידען, האָט דער זיידע דערצעהלט אייער פאָטער, האָט אייער פאָטער נישט געוואָלט גלויבען און האָט זיך צעשריען אויף מיין זיידען, אז זיין זוהן איז אַ שטיל קינד און וועט זיך ניט אָנהויבען מיט „קבצנישע קינדער". איהר הערט? ק ב צ נ י ש ע

קינדער!... פון דעמאָלט אָן בין איך געוואָהר געוואָרען, ווער איך בין, אז איך בין א קבצניש קינד... האָב איך אומיסטנע גע־פרעגט דעם זיידען, וואָס דאָס בעדייט. האָט מיך דער זיידע קלאָר געמאַכט, וואָס הייסט א קבצניש קינד און וואָס הייסט א נגידיש קינד. נאָר איך האָב נישט פארשטאַנען, פאר וואָס מעג א נגידיש קינד אָנטרעטען א קבצניש קינד אויפ'ן פוס, און א קבצניש קינד באַדארף שווייגען? האָב איך געפרעגט דעם זיידען. האָט מיר דער זיידע געזאָגט: דערפאַר, ווייל א נגיד איז ניט קיין קבצן און א קבצן איז ניט קיין נגיד, דאָס הייסט, א נגיד איז א נגיד און א קבצן איז א קבצן... האָב איך דאָס ניט אָנגע־הויבען צו פארשטעהן און האָב א קוק געטהאָן דעם זיידען אין די אויגען אריין, טאָמער וועל איך עפּיס פון די אויגען געוואָהר געוואָרען א פשט צו די ווערטער. האָב איך אָבער פון זיינע אויגען ניט ארויסגעזעהען גאָרניט! איך האָב נאָר ארויסגעזעהען ווי א טונקעלע חמאַרע אויף זיין פּנים און קנייטשען אויפ'ן שטערן, און ווייטער גאָרניט... און איך באַדארף זיך מודה זיין פאר אייך, ס'איז דאָך שוין איין עבר'דיגע זאַך: איך האָב פון דעמאָלט אָן פיינט געקראָגען אלע נגידים מיט אלע נגידישע קינדער, און מעהר פון אלע האָב איך פיינט געקראָגען אייך...

— מיך? — דער נגיד האָט זיך אזש א חאַפּ געטהאָן פאר'ן האַרצען.

— אייך, אייך! איהר זענט דאָך דעמאָלט געווען נאָך גאָר א יונגעל, האָט קיין פּאַראיבעל נישט — א שנעק; מיר זענעןביידע, הייסט דאָס, געווען דעמאָלט נאָך יונגע וועוועריקלעך; און נאָכדעם אפילו, אז מיר זענען אונטערגעוואַכסען, געוואָרען ביידע בר־מצוה־יונגלעך, בחורים'לעך שוין, האָט איהר זיך גאָר אָפּגעקע־רעוועט פון מיר, זיך געמאַכט גלייך ווי איהר קענט מיך ניט, מורא געהאַט קוקען אויף מיר, טאָמער זאָג איך אייך א גוט שבת, וועט איהר מיר חלילה דאַרפען ענטפערען א גוט יאָהר, האָט איהר געזשאַלעוועט, אפּנים; עס האָט אייך ניט געלוינט...

דער טעפליקער נגיד, שלום־בער טעפליקער פון טעפליק, האט זיך אזש א רוק געטהאן אויפ'ן ארט און א מאך געטהאן מיט דער האנד, ווי איינער רעדט: „מאהלט אייך, ס'איז ניט אזוי די מעשה"... און ביי זיך האט ער זיך דערמאנט, אז ס'איז מעגליך, ווארום זיין פאטער פלעגט איהם זאגען שטענדיג, אז ער איז ניט גלייך צו אנדערע יונגלעך...

— האט קיין פאראיבעל נישט, רב שלום־בער, א נאריש־קייט געדענקט זיך. אויף מיין ערשטער חתונה (איהר האט פריהער חתונה געהאט פאר מיר) האב איך אייך געשיקט א חתונה־צעטעל, האט איהר אפילו ניט געענטפערט מיט קיין בריעף.

— כלעבען, איך געדענק ניט...

— ווי קומט איהר געדענקען? למאי איהר געדענקט ניט דאס אויך מסתמא, אז איך בין, ניט היינט געדאכט, דאס ערשטע מאל געבליבען איין אלמן, האב איך געשיקט מיין פעטער יאסי'ן (דער זיידע איז שוין דעמאלט געווען א שוכן־עפר), ער זאל אייך זאגען, אז איך בין געבליבען מיט צוויי קליינע קינדער, ווי אויפ'ן וואסער, האט איהר איהם געענטפערט, אז איהר זענט א יונגער־מאן, וואס קאטארי מישט זיך ניט אין קהל'שע זאכען...

— א י ך האב אזוי געענטפערט? זעהט נאר, צי אייער פעטער יאסי האט אייך ניט דערצעהלט, מחילה, קיין ליגען...

— עס קאן זיין, אפשר זענט א י ה ר גערעכט... איך וויים נאר, אז איהר האט מיר ניט געהאלפען ניט דעמאלט דאס ערשטע מאל און ניט דאס אנדערע מאל, אז איך בין, ניט היינט געדאכט, אפגעברענט געווארען, ארויס ווי די מאמע האט מיך געהאט, און אויך שפעטער, אז מיר האבען זיך בעגעגענט איינמאל אין הייסין אויף דער אכסניה, אויב איהר געדענקט, בשעת יריד, איהר זענט געקומען צו פאהרען קויפען, דאכט זיך, אויב איך האב ניט קיין טעות, א פאר פערד, און אפשר א בהמה, און אפשר גאר פאר־קויפען קארן? —

דער נגיד רייבט זיך דעם שטערן, ווי א מענש, וואָס וויל זיך דערמאָנען א זאַך, וואָס ער געדענקט נישט, און ס׳איז איהם א חידוש, וואָס ער האָט דאָס שוין לאַנג פערגעסען און יענער ניט. און עס שטעהט איהם ניט אָן די מעשה, וואָס בערעל דער רויטער, וואָס אין טעפּליק וואָלט ער גאָר ניט האָבען די זכיה מיט איהם צו רעדען צוויי איבעריגע ווערטער, זאָל האָבען א העזה איהם אויסצוזעצען דאָ די פּעהלערען, דערמאָנען איהם אַלטע חטאים! און סע שטעהט איהם ניט אָן די מעשה, און ער וויל עפּיס אָנהויבען רעדען, קומט אָן העניך פון גראַנאָוו מיט א פלעשעל בראָנפען, קוים וואָס ער חאַפּט דעם אָטהעם, אזוי איז ער געלאָפען, מורא געהאַט, טאָמער פאָהרט עמיצער אָן און מע פּאַקט איהם מיט׳ן בראָנפען. און אַלע דריי פערברעכער זעצען זיך צו דער סעודה, נעמען פריהער צו קאַפּלעך בראָנפען, זענען מכבד אויך דעם עטאַפּ מיט א פּאָר גלעזלעך; דער עטאַפּ זאָגט זיך ניט אָפּ, נאָר ער פערקרימט זיך, ווישט-אָפּ מיט דער האָריגער סוויטע די גראָבע וואָנצעס און שיקט-אָפּ צו אַלדי שווארצע יאָהר גראַנאָוו מיט זיין שטאַרקען בראָנפען.

— דוזשע הירקאַ, נעחיי יאָמו סים טשערטיוו! * — מאַכט לאוורע און טהוט א מאַך מיט דער האַנד, ווי א מענש, וואָס גיט זיך א נדר, אז מעהר זאָל ער שוין אין מויל אריין ניט נעמען קיין טראָפּען אפילו! פון דעסטוועגען, אז ס׳איז געקומען נאָך די פיש און מע האָט זיך גענומען צו דער קאַטשקע, האָט מען איהם פאָרט איינגעבעטען, ער זאָל נעמען א גלעזעל. עס האָט זיי טאַקי געקאָסט אביסעל מיה, נאָר מע האָט ביי איהם גע׳פּועל׳ט, ער זאָל דאָס אויסטרינקען ביז׳ן דנאָ, מחמת מע וויל איהם אָנגיסען נאָך א גלעזעל.

איבערגעביסען, האָט זיך דער עולם צוגעלעגט א ביסעלע אונטער׳ן שאָטען פון׳ם בארענבוים, נישט חלילה דרימלען, נאָר

---

* צו בימער, זיעבען רוחות זאָל איהם זיין!

גלאט אזוי קוקען ארויף אין בלויען הימעל אריין, זעהען ווי קליינע חמארעס רוקען זיך אן, צערייסען זיך, ווערען צעגאנגעז אזוי ווי רויך, און א מחנה ווארענעס, וואס האבען זיך אויסגעמושטירט אין צוויי פאסען, ווי א דל"ת, שוועבען און שוועבען און שטעהען אויף איין ארט.

ליגען מיט'ן פנים ארויף און קוקען אין הימעל אריין נאכ'ן עסען איז א טייערע סגולה אויף צו אנשלאפען ווערען. דער ערשטער האט דאס בעוויזען דער עטאפ אליין, וואס ס'האט זיך גיך געלאזט הערען פון איהם א מורא'דיגער חראפ, ווי פון איין איבער־געשראקען פערד, און תיכף נאך איהם האט זיך געלאזט הערען איין אקאמפאנימענט פון העניכ'ס נאזלעכער, וואס האבען אויך געארבייט ניט שלעכט, האטש ער האט זיך אלע מאל אליין אויפ־געחאפט פון זיין חראפען און געבעלעבעטשעט מיט דער צונג, ווי זיין שטייגער איז:

— איינגעמיינט זעהר וואס בין געלאפען איך פיער ווערסט גוטע, אליץ מורא געהאט טאמער חלילה פאהרט ער אן און פאקט מיך, דער פריסטאוו הייסט עס...

נאר דער טעפליקער נגיד שלום־בער טעפליקער פון טעפ־ליך און בערעל דער רויטער זענען ניט געשלאפען. דער נגיד האט זיך שטארק פעראינטערעסירט צו וויסען, וואס פאר א בקשה האט צו איהם בערעל געהאט דעמאלט אין הייסין אויפ'ן יריד. און בערעל דער רויטער האט איהם צוליעב געטהאן און האט איהם דערצעהלט די מעשה, וואס מיר געבען זי איבער מיט זיין אייגע־נער שפראך, ווארט ביי ווארט.

קאפיטעל ז.

א נארישקייט געדענקט זיך.

— האָט קיין פּאראיבעל ניט, א נארישקייט געדענקט זיך. — אזוי הויבט אָן בערעל די מעשה מיט א לעבעדיגען טאָן, ווי זיין שטייגער. — געקומען בין איך קיין הייסין ניט אויפ'ן יריד; מיינע אָכסען האָבען זיך נאָך געהאָדעוועט און מיינע שיפען אויפ'ן ים זעגען נאָך געווען ווייט. וואָס זשע האָב איך געטהאָן אין הייסין אויפ'ן יריד, ווילט איהר וויסען? איך בין געקומען אָנקוקען א חתן גאָר פאר מיין מיידעל, די עלטערע הייסט עס, פונ'ם ערשטען ווייב. כ'האָב מיך מיישב געווען, פארשטעהט איהר מיך, דאָס ערשטע קינד, א יתומה, האָטש אפילו א יונג קינד, נאָר א שטיפמאמע פּיקט אין קאָפּ אריין, איך זאָל זי חתונה מאכען, האָטש פרעגט זי, וואָס וועט איהר ארויסקומען, אז איך וועל זי שוין חתונה מאכען? ווער וועט איהר העלפען קאָכען און באקען און צוואָגען די קליינע קינדער, און וועמען וועט זי שעלטען, טראָגען פאר די צעפּ? נאָר געה רעד מיט א אידינע! בקיצור, ס'איז געבליבען חתונה מאכען. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען: חתונה מאכען! מיט וואָס? מיט די פינף פינגער? אין אונזער גראד, ווי ניט ווי — אויסקליידען דארף מען. עס רעדט זיך אזוי „אויסקליידען"; מיינען מיינט מען א קליידעל א סיצענס, און א פּאָר שיך און זאָקען, און העמדער האָטש א האלב טוץ, און פון בעט־געוואנט שמועסט מען ניט, א פּאָר קישענס, איין איבערבעט, א שטיקעל קאָלדרע... און ווי אזוי, איך בעט אייך, גיט מען ניט האָטש אזא הונדער־טער נדן? און דאָ איז ניטאָ קיין הונדערט קאָפּיקעס אפילו. און ווי אויף צו להכעיס, זעצט ער מיר מיט בריעף, משה־אהרן

דער שדכן, ימח שמו, איהר דארפט איהם קענען, איין בריעף נאָכ'ן אנדערען, אז ס'איז פארהאן אין הייסין, שרייבט ער מיר, איין אנטיקעל, א מציאה, איינם ביי גאָט, דאָס אנדערע ביי יענקעל דעם סטאָלער, א בחור'על פון געמיינעם גראד, נאָר א געראָטענער, מיט לערנען און מיט שרייבען און מיט שפיעלען אויפ'ן פיעדעל — סע עקט זיך גאָר די וועלט מיט איהם! שרייב איך איהם אוועק, משה־אהרנ'ען הייסט עס, א בריוועל, אז ער־שטענס, האַלט איך נאָך ניט ביי קיין שדוך, צווייטענס, דארף איך וויסען, וויפיעל וויל ער נדן, טאָמער איז דאָס ניט פאר מיין בייטעל? און דריטענס, לאָז קומען יענקעל דער סטאָלער פריהער אקאָרשט אָנקוקען די כלה... קומט מיר אָן צוריק א בריעף פון איהם טאַקי, פון משה־אהרנ'ען הייסט דאָס, אז דאָס, וואָס איך שרייב, אז איך האַלט ניט ביי קיין שדוך — איז בלאָטע, וואָרום ער געהט מיט דעם גאַנג, אז א מיידעל איז ניט קיין יונגעל — וואָס זאָגט איהר אויף זיין אויפטהו? — און דאָס, וואָס איך פרעג זיך נאָך מכות נדן, איז דאָס גלאָט, זאָגט ער, פון מיר א גרוים נארישקייט. מע רעדט דען פון איין אָכס, מע זאָל זיך, זאָגט ער, דארפען דינגען? אזוי טאַקי שרייבט ער מיר. און מכות אָנקוקען מיין טאָכטער איז, זאָגט ער, איין איבעריגע זאַך גאָר. וואָרום ס'איז גלייך ווי אָנגעקוקט. געוועזן עפּיס איי־נער א הייסינער ביי מיר אין שטוב, קאָן ער זיך, זאָגט ער, גאָר פון איהר ניט אָפּלויבען! בקיצור, בריעף אהער, בריעף אהין — איך האָב גענומען די פיס אויף די פּלייצעס און האָב עולה רגל געוועזן, צו פוס הייסט דאָס, קיין הייסין. געקומען קיין הייסין און דערזעהען דעם בחור, בין איך צו איהם צוגעזאָדען געוואָרען! וואָס זאָל איך אייך זאָגען? איך האָב נאָך אזא מין אנטיק זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מיינע פיס, ניט געזעהען און ניט געהערט אפילו! מילא, א פּנים — א פּרינץ; א קאָפּ — א מינים־טער; א מויל — פּערעל; א האַנד — גאָלד! דאָס לערענט, דאָס רעדט, דאָס שרייבט און דאָס לייענט — אויסקושען דארף

מען איהם איטליכם אבר! היינט שפּיעלט דאָס אויפ'ן פּיעדעל — אַ כּפּרה, הערט איהר, אַלע שפּיעלערס מיט אַלע כּלי־זמר פון דער וועלט! איך וויים גאָרניט, וואו ווערד אַזעלכס געבוירען? וואָס טויג אייך, ער האָט מיך געפּלעפּט, דער שקאָץ, און איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, אַז ס'זאָל זיך קעהרען די וועלט, איך מוז איהם נעמען פאַר אַ חתן! נאָר געה נעם, אַז סע נעמט זיך ניט! נישטאָ מיט וואָס, חאָטש לעג זיך און שטאַרב! איין הונדערטער איך זאָל חאָטש האָבען, דאָס הייסט, חאָטש אויף איבערדרעהען זיך, איהר פאַרשטעהט אַ מעשה? וואָרום דעם בחור אַליין האָט ניט אויסגעמאַכט גאָר ניט, געב איהם יאָ, געב איהם ניט; דער סטאָלער, ימח שמו, האָט זיך אָבער געשטעלט איין מאָל פאַר אַלע מאָל, עס מעג קומען די בת־מלכה אַליין, וועט ער איהם אָהן נדן נישט לאָזען געהן צו דער חופּה, מע זאָל אויפלויפען. „רב משה־אהרן, זאָג איך, וואָס שווייגט איהר?" „וואָס, זאָגט ער, זאָל איך שרייען? גיט זיך עפּיס איין עצה, זאָגט ער, וואָרום ס'איז שלעכט. מיט דעם סטאָלער, זאָגט ער, וועט איהר גאָרניט מאַכען, ס'איז אַ ביטערער יונג, איך האָב איהם שוין, זאָגט ער, אַליין געוואָלט געבען נעכטען מיט'ן העבעל איבער'ן קאָפּ!" איהר הערט ווער־טער? און דאָ דער חתן דרעהט זיך פאַר די אויגען, נעמט צו ביי מיר אַ שטיק חיות. איך פיהל, אַז ממש איך עק זיך, איך געה־אויס, איך שטאַרב. אָט־אָט שטאַרב איך!... דערווייל, איך טהו אַ קוק אויף דער אכסניה — רב שלום־בער טעפּליקער! גאָט אַליין, טראַכט איך מיר, האָט אייך געבראַכט! און איך בין נישט פויל אויף דער פען און געה־צו צו אייך און שטעק אייך אָפּ אַ ברייטען שלום־עליכם, אַשטייגער, ווי דאָ אַצינד. וואָס מיין איך? איך מיין, אַז מסתמא וועט איהר מיך אַ פרעג טהון, וואָס טהו איך אין הייסין? וועל איך אייך זאָגען — אַ שידוך; וועט איהר מיך פרעגען: וואָסער שידוך? וועל איך אייך זאָגען — מיט יענקעל דעם סטאָלער; וועט איהר פרעגען: וואָס געב איך נדן? וועל איך אייך זאָגען — אָט דאָס איז טאַקי דער גאַנצער

אומגליק, וואס דער סטאָלער הייסט זיך אנידערלעגען א הונדער־טער, און איך האב א פייג, ניט קיין הונדערטער — וועט שוין זיין רעכט, איהר פארשטעהט, צי ניין? ווי זשע איז אבער דער דין, אז איהר האט מיך אפילו ניט אנגעהויבען צו פרעגען, וואס איך טהו אין הייסין? האב איך מיך ניט געפוילט און האב אייך אליין דערצעהלט, אז איך בין געקומען נישט צוליעב דעם יריד, נאר מכח א שידוך. וואס האב איך געמיינט? איך האב געמיינט: ווי וועט איהר מיך ניט א פרעג טהון, וואסער שידוך? וועל איך אייך זאגען: מיט יענקעל דעם סטאָלער; וועט איהר פרעגען: וואס געב איך נדן? וועל איך אייך זאגען — הערטסט דו, אט דאס איז דאך דער גאנצער אומגליק!... צום סוף — ווער? וואס? איהר הויבט אפילו ניט אן צו פרעגען! בין איך מיך מיישב און דערצעהל אייך אליין, ווער דער שידוך איז, און לויב דעם בחור אין טאג אריין, ווי דער אמת איז. הקיצור, איך רעד און איהר שווייגט! איך זעה ארויס, אז מיינע ווערטער קריכען אייך, אפנים, ווינציג־וואס אין קאפ אריין, ווי זאגט מען, אין איין אויהער אריין, פונ'ם אנדערען ארויס; האב איך מיך מיישב געוועזען: וואס וועל איך דא שפיעלען פאליטיק? אמעהר, לאם איך שוין אפזאגען אלסדינג, ווי זאגט איהר, א צאהן ארויס־רייסען — מיט'ן ווארצעל! אודאי האט איהר מיר דעמאלט אפ־געזאגט, ווי א טוידטען, און נאך גוט אפגעבאדען אויך!

— איך האב אייך אפגעבאדען? וואס האב איך אייך דען געזאגט?

— ווילט איהר, איך זאל אייך זאגען מיט א סימן? א נארישקייט גערעדנקט זיך. איהר האט מיך אפילו געפרעגט, וואס פאר א מחותן בין איך מיט אייך, וואס איהר זאלט זיך צעווארפען אויף מיר מיט הונדערטערס?

— מסתמא האט איהר מיר ניט געזאגט, אויף וואס איהר דארפט...

— נאָך אַ מין זאָגען! אַ סימן האָט איהר, איהר האָט מיר אפילו דעמאָלט אַ זאָג געטהאָן: למאי איהר וואָלט וועלען אַ שידוך טהון מיט רויטשילדען?... און אַז איך האָב אייך געזאָגט, אַז ער שפּיעלט אויפ׳ן פּיעדעל, דער חתן הייסט דאָס, האָט איהר מיך אַ פרעג געטהאָן — אַ נאַרישקייט געדענקט זיך: „וואָס עפּיס אויפ׳ן פּיעדעל? פאַר וואָס ניט אויפ׳ן טרומייט?"... מיר האָט זיך געעקט דאָס חיות, געפּאַלען שטיקער פליישׁ, און איהר האָט געמאַכט חוזק, געזאָגט ווערטלעך. אפנים, ס׳איז אייך גע־ ווען גוט אויפ׳ן הארצען?...

דער טעפּליקער נגיד, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, האָט אויסגעהערט די מעשה, געשוויצט און געשוויגען. ער זאָל גע־ דענקען אַקוראַט, ווי די מעשה איז געווען, געדענקט ער ניט; נאָר געווען איז עפּיס אַ מעשה מיט אַ הונדערטער — דאָס ווייסט ער געוויס... און ער שעמט זיך פאַר זיך אַליין, פאַר וואָס האָט ער דעמאָלט אָפּגעזאָגט אַ געמיינעם אידען אין אַזאַ זאַך, וואָס פאַר איהם איז דאָס געווען אַ קלייניגקייט — ער האָט געגוג הונדער־ טערס, און פאַר יענעם וואָלט דאָס געווען כמוצא שלל רב. און די מעשה אַליין פעראינטערעסירט איהם שטאַרק, און ער טהוט אַ פרעג ביי בערעל דעם רויטען:

— נו, און מיט׳ן שידוך וואָס איז געוואָרען ביי אייך?

— גאָרנישט.

— וואָס הייסט גאָרנישט?

— ער האָט ניט געוואָלט, דער סטאָלער הייסט דאָס, חאָטש געב איהם אַ קרענק!

— און אייער טאָכטער? אייער מיידעל?

— מיין טאָכטער? אַז אָך און וועה איז מיר! זי ליגט שוין לאַנג אין דער ערד... איך אַליין האָב זי באַגראָבען... גע־ נומען און באַגראָבען אַ קינד... דאָס הייסט, וואָס בין איך שול־

דיג? פון זיך האב איך קיין געלט נישט געקאנט מאכען!... געוואָרט נאָך א יאָהר, נאָך צוויי, קיין אידישער מאָנאַסטיר איז ניט פאַרהאַן, און דאָ די שטיפמאַמע פיקט — בקיצור, איך האָב זי חתונה געמאַכט פאַר איין איינבינדער, איין אָרעמאַן נעבאַך, א גאַנץ עהרליכער אפילו, נאָר א קראַנקער, א טשאַכאָטניק, אָפּגעמוטשעט זיך עטליכע יאָהר און אוועקגעשטאָרבען און איבערגעלאָזט מיר א ירושה דריי אייניקלעך יתומים, וואָרום זי האָט זיך אָנגענומען פון איהם די טשאַכאָטקע און איז אין א יאָהר אַרום איהם נאָכגעשטאָרבען, זיי צו לענגערע יאָהר. איהר פאַרשטעהט א מעשה? — און אַצינד, לא די איך האָב אַליין, קיין עין־הרע, קינדער פוןביידע ווייבער, באַדאַרף איך האָבען אויף זיך נאָך דריי יתומימ'לעך. דערפאַר זאָלט איהר אָבער אָנקוקען קינדער, קיין עין־הרע, — איך ווייס ניט, צי ס'איז פאַרהאַן אַזעלכע געראָטענע קינדער ביי'ם גרעסטען נגיד, מע זאָל אויספאָהרען די גאַנצע וועלט! „זיידע, וואוהין פיהרט מען דיך?" — האָבען זיי נעבאַך א פרעג געטהאָן ביי מיר, בשעת דער המן האָט געהייסען מיך נעמען אין „חדר" אריין. „קיין הייסין, האָב איך זיי געזאָגט, אויף איין טאָג פאָהר איך אַהינצוצו. איך וועל אייך ברענגען פון דאָרטען, זאָג איך, טשיקעלאַד!" מיינט איהר, זיי האָבען ניט פאַרשטאַנען, אַז איך זאָג א ליגען? איהר האָט באַדאַרפט אָנקוקען, ווי זיי האָבען זיך אַלע דריי אַרומגעשטעלט אַרום מיר, ווי די שעפעלעך, נישט געוויינט, ניין! נאָר טרערען זענען געשטאַנען ביי זיי אויף די אויגעלעך. איהר קאָנט פאַרשטעהן, וואָס דאָס איז פאַר קינדער, אַז המן איוואַנאָוויטש אַליין האָט ארויסגענומען פון זיין אייגענער קעשענע א גילדען און האָט זיי געשענקט, זיי זאָלען זיך קויפען קאָנפעקטען.

קאפיטעל ח.

שייך צו העניך דעם בחור און צו זיין הויזגעזינד.

בערעל דער רויטער איז בעצייטענס אנשוויגען געווארען, אויפגעשטאנען פונ׳ם ארט, זיך אויסגעגלייכט א ביסעל דעם קראנקען פוס און איז צוגעגאנגען צו העניכען, האט איהם מכבד געוועזען מיט א שנעל אין נאז אריין.

— הער נאר דו, שמינדער בגעץ, האסט זיך גוט אויסגע־שלאפען?

העניך מיט דער בעלמע האט זיך פונ׳ם שנעל אויפגעחאפט, זיך אויסגעווישט די אויגען און דערזעהען, דער נגיד קוקט אויף איהם, האט ער זיך געשווינד אויפגעהויבען פון דער ערד, אנ־געהויבען בעלעבעטשען מיט דער צונג, ווי זיין שטייגער איז:

— בין גאר ניט אנגעהויבען שלאפען, אלץ געטראכט האב איך, טאמער חלילה, ווי איך בין א איד, מיין דוד־ליב, מע זאגט מיר מעהר פון אכצעהן אלט, מיט די קינדער וואס וועט זיין?

— א ביסעל א לשון, ברענגען זאל ער! — מאכט בערעל דער רויטער צום נגיד. — א רעכטער שלים־מזל! איהר קאנט פארשטעהן, אז איך בין קעגען איהם דער נגיד. דאס האט ער מיר צו פארדאנקען, וואס זיין דוד־ליב האט איצט אזא שטעלע און קאן אויסהאלטען, קיין עין־הרע, אזא געזינדעל פון אכט פיקערס.

— נייען, קערט איהר מיינען. — פעררירכט איהם העניך מיט זיין איבערגעקעהרט לשון אויף דער לינקער זייט. — צוויי ברידער מיט א מאמע איין אלטע, און א מיידעל פון א יאהר דרייצעהן דיענט, און נאך א ברודערעל א קלענערס אין א קלייט כלומרשט, און נאך מיידלעך צוויי קליינע, מיט איינעם אין תלמוד־תורה, א יונגערער, הייגט וואו בין איך?

— דו ביזט אין דער ערד! — מאַכט צו איהם בערעל. — ביזט געוועזן אַ בהמה און וועסט בלייבען אַ פערד! אַזוי ווי איהר קוקט איהם אָן, אָט דעם פּעטאַך, — מאַכט בערעל צום נגיד — האָט ער אַ ברודער דוד־ליב, איז ער אַ מיניסטער אַקעגען איהם. דאָס הייסט, איבעריג קלוג איז ער אויך ניט; ער איז אַ מיטעל־מעסיגער, דאָס הייסט, ניט קיין גרויסער חכם און ניט קיין קליי־נער נאַר. איין מעלה האָט ער — ער איז איין עהרליכער. דאָס הייסט, זיי זענען אַלע עהרליכע, חאַפּען נישט קיין בייגעל פונ'ם מאַרק. קומט צו געהן צו מיר איינמאָל דוד־ליב און דערצעהלט מיר אַ גאַנצע מעשה: באשר אין הייסין האָט זיך אויסגעבויעט אַ צוקערניע, און זי געהער, די צוקערניע הייסט דאָס, צו רב זלמן ראַדעמישלער, און רב זלמן ראַדעמישלער איז אַ סאַדעגירער חסיד, און איך בין אַ סאַדעגירער חסיד, און זיין פאָטער בעני טעלער־לעקער, עליו השלום, איז געוועזן אַ סאַדעגירער חסיד, — בכן וויל ער, דוד־ליב הייסט דאָס, איך זאָל מיך זעהען מיט רב זלמן ראַ־דעמישלער און זאָל ביי איהם פּועל'ען, אפשר וועט ער איהם צו־נעמען, דוד־ליבען הייסט דאָס, קיין הייסין אויף דער צוקערניע, איהם געבען עפּיס אַ שטעלע. „וואָס פאַר אַ שטעלע, כדומה למשל, קאָנסט דו, זאָג איך, פארטרעטען?" זאָגט ער צו מיר: „וואָסער ס'ניט איז, זאָגט ער, אבי אַ שטעלע". „שטעהן זאָלסט דו, זאָג איך, אין געהאַקטע וואונדען, וואָס קאָנסט דו?" וואָס איך קאָן? — זאָגט ער. — איך קאָן אַלסדינג: איך קאָן אי חשבונ'ען, אי רעכענען, אי בוכהאַלטעריע, אי שרייבען, אי פאַרשרייבען"... „וואו, זאָג איך, האָסט דו דאָס אַלסדינג אויסגעלערענט זיך?" „פון זיך אַליין", מאַכט ער צו מיר און נעמט־אַרויס אַ בויגען פּאַפּיער און גיט מיר, איך זאָל בעווייזען רב זלמנ'ען זיין כתב. בקיצור, וואָס טויג אייך, ער האָט מיר אַזוי לאַנג דעקוטשעט, ביז איך האָב איהם אויסגע'בטל'ט אַלע בייזע חלומות, און האָב זיך אוועקגעלאָזט קיין הייסין צו רב זלמן ראַדעמישלער, און דוקא, ווי זאָגט ער, המן איוואַנאָוויטש, מיט די רגלים. געקומען קיין

הייסין צו רב זלמנ'ען — לאזט מען מיך ניט אריין. וואס איז די מעשה? זאגט מען מיר: אויב איך בין געקומען גלאט אזוי, האט רב זלמן קיין צייט ניט, און אויב איך דארף האבען „פא־דיעלו", זאל איך מיך מטריח זיין אין קאנטאר אריין. בין איך מיך מיישב: פע, סע שטעהט מיר ניט אן די גאנצע מעשה! וואס איז דאס פאר א דבורים — ניטא קיין צייט? פא־דיעלו? קאנטאר? ביי אונז, סאדעגירער, געהען נישט אן אזעלכע שטיק! „געהט, זאג איך, זאגט רב זלמנ'ען, אז איך, בערעל דער רויטער פון טעפליק, בין געקומען צו איהם מכוח זעהר א נויטיגען ענין, און דוקא ניט פא־דיעלו, און דוקא באלד, ווארום איך האב קיין צייט ניט!" זאגט מען מיר: רב זלמן דאווענט, ער האלט פון פארענט. „אויב אזוי, זאג איך, איז עפים אנדערש! דאווענען פון פארענט דאווען איך אויך". חאטש אפילו, אז מע וויל שמועסען צוריק, וואס געהער זיך אן איינם מיט'ן אנדערען? מע קאן דאווענען פון פארענט און אפמאכען בשעת מעשה טויזענד גע־שעפטען. נאר ווי די מעשה איז — א נגיד איז ער דאך, און פאר א נגיד דארף מען האבען דרך־ארץ; א סימן — ווען איך בין, למשל, א נגיד, וואלט פאר מיר די גאנצע וועלט געהאט דרך־ארץ... בקיצור, איך זעץ מיך אוועק און ווארט. איך ווארט א שעה און צוויי און דריי, און דוקא אין דרויסען ביי דער טהיר — א מעשה אהן איין עק. איך זעה: מענטשען געהען אויף־און־אפ, דער אריין, דער ארויס. פון קיך דערוויייל טראגט מען סאמא־ווארען מיט כל המינים גוטע זאכען... קלער איך מיר: ע, דאס טויג דאך אויף כפרות! מע זאל מיך אזוי פיהרען אין באד אריין — דאס שטעהט מיר שוין ניט אן! און בין מיך מיישב, וואס וועל איך ווארטען אויף כבוד? איין עפען־אויף די טהיר, און אריין גלייך אין שטוב אריין, און „שלום־עליכם, רב זלמן!" „עליכם שלום, פון וואנען איז א איד?" „פון טעפליק, זאג איך, איהר האט מיך ניט דערקענט? בערעל הייס איך, געוועז אינאיינעם אמאל אין סאדעגירע". „סע קאן זיין, מאכט ער, נאר איך האב

אייך ניט דערקענט און קען אייך איצטער אויך ניט; ס׳איז ביי מיר, זאָגט ער, ניט פאר אייך געדאכט, שטארק געשלאָגן די ראיה. געווען, זאָגט ער, ביי מאנדעלשטאמען, מיר פארשריבען שווארצע ברילען און אָנגעזאָגט, איך זאָל ניט לייענען גאָרניט און ניט שרייבען און היטען זיך פון דער שיין"... „ע, טראכט איך מיר, רב זלמן, איהר פאררעדט מיר די צייהן"... און רוף זיך אָן צו איהם: „הערט זשע אויס, רב זלמן, די מעשה דערפון איז אזוי. בענין האָט איהר דאָך געקענט, מסתמא?" מאכט ער צו מיר: „וואָסער בענין?" „בעני טעלערלעקער, זאָג איך, פון טעפ־ליק". — „ניין, מאכט ער, איך הער דאָס ערשטע מאָל אזא נאָ־מען — טעלערלעקער". „וואָס טויג מיר, זאָג איך, רב זלמן, פוילע תנועות? איהר האָט איהם גאנץ גוט געקענט, מיר האָבען אינ־איינעם, זאָג איך, געטרונקען מיט איהם וויין אין סאדעגירע, און געטאנצט ביי׳ם רבין אויפ׳ן טיש, און ניט איין מאָל אפילו גע־קושט זיך, לאָז ער זיין ווייט אָפגעשיידט, ער איז שוין אויף דער אמת׳ער וועלט, דאָ ניט לאנג געשטאָרבען, אייך צו לענגערע יאָהר". דערהערט די דאָזיגע ווערטער „געשטאָרבען", ווערד מיין רב זלמן גאָר איין אנדער מענטש — די נגידים האָבען, אפנים, שטארק מורא פאר׳ן טוידט! — און רופט זיך אָן צו מיר: „וואָס זשע ווילט איהר פון מיר?" „וואָס, זאָג איך, זאָל איך וועלען? איך וויל נאָר מקיים זיין צוואת המת; דער דאָזיגער בעני טעלער־לעקער, עליו השלום, האָט א פאָר שעה פאר׳ן טוידט צוגערופען מיך און נאָך אידען און דערצעהלט א מעשה, אז ער איז געווען ביי אייך א פאָר מאָל אין הייסין, געוואָלט מיט אייך עפּיס איבער־שמועסען, האָט מען איהם ניט צוגעלאָזט, און מחמת ער איז געווען א מענטשעל, פארשטעהט איהר מיך, א שטילס, לאָז ער מיר מוחל זיין, אָהן חכמות, האָט ער געזעהען, מע לאָזט ניט צו, האָט ער פארקערעוועט דעם דישעל און מארש צוריק אהיים. אצינד, אז ער האַלט ביי געהן אין אזא ווייטער נסיעה, וואָס צוריק קומט מען שוין ניט, געזעגענט ער זיך מיט איטליכען באַ־

זונדער און לאָזט גריסען פריהער דעם רבין און נאָכדעם אייך, און בעט, מע זאָל אייך איבערגעבען, אַז ער פאַרלאָזט זיך אינ־גאַנצען אויף אייך, אַז איהר וועט מסתמא די אלמנה מיט די יתומים ניט פאַרלאָזען". „וואָס זשע קאָן איך פון זייערטוועגען טהון?" מאַכט ער און נעמט זיך צו דער קעשענע. טראַכט איך מיר: אַ נדבה? צדקה תציל ממות? פע! „וויל איך, אַז איהר זאָלט, זאָג איך, צונעמען זיין עלטערען זוהן דוד־ליבען, איהם געבען עפּיס אַ שטעלע". אַ נגיד, אַז ער דערהערט דאָס וואָרט „שטעלע", באַקומט ער דעם שלאָג. „ווי קומט צו מיר אַ שטעלע? וואו האָב איך היינט שטעלעס? פאַרנומען אַלע שטעלעס!" „דאָס וועט איהר, זאָג איך, דערצעהלען איין אַנדערען, און מיט מיר טאָרט איהר אַזאַ שפּראַך ניט רעדען, און בעני'ס יונגעל באַ־דאַרפט איהר צונעמען גאָר אָהן אַ שום תירוץ. ער קאָן, זאָג איך, חשבונ'ען, און רעכענען, און בוכהאַלטעריע, און שרייבען, און פאַר־שרייבען, און הייסט, זייט מוחל, געבען אַ ביסעל בראָנפען און עפּיס צובייסען, וואָרום איך האָב נאָך היינט אין מיין מויל נישט געהאַט".

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך זיין — די סאַדע־גירער זענען ביי זיך פראַסט; ער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז ער נעמט איהם צו, און איך האָב עולה רגל געווען אהיים און האָב צוגעשיקט צו איהם דוד־ליבען, און ער האָט זיך דאָרט פריהער אַביסעל אָפּגעוואַלגערט, וואָרום רב זלמן האָט איהם געזאָגט, אַז ער מוז איבעררעדען פריהער מיט'ן זוהן, מיט רב יוסילען, און רב יוסילע איז ניטאָ. נאָכדעם, אַז ס'איז געקומען רב יוסילע, איז ניט געווען רב זלמן. וואָס טויג אייך מעשיות, מע האָט איהם צוגענומען, און ער איז היינט דאָרטען גאָר אַ גאַנצער פלאָקען־שיסער.

— אַ קאַסירער, — פערריכט איהם העניך און גיט צו פער־שטעהן אויף זיין לשון, וואָס בעדייט קאַסירער: — ער פאַר־

נעמט זיך מיט געלט הייסט דאס, ער נעמט־או געלט און ארויס גיט ער געלט.

— א דאנק דיר, וואס דו האסט זיי קלאר געמאכט, וואס הייסט קאסירער, אניט, וואלטען זיי ניט געוואוסט. — מאכט צו איהם בערעל דער רויטער און געהט צום עטאפ און טהוט איהם א טארע ביי דער סוויטע און וועקט איהם אויף.

— עי, לאוורע, מיט'ן קאפ זאלסט דו אנלעגען, פארא נא פאח־מעליע!

און לאוורע פאלגט איהם, שטעהט־אויף פאוואלי פון דער ערד, פערשטעלט זיך מיט דער האנד און קוקט אין הימעל אריין, וואו האלט די זון, נעמט דעם שטעקען, צעהלט איבער די דריי ארעסטאנטען און לאזט זיך אין וועג אריין.

קאפיטעל ט.

דער נגיד שלאגט זיך על־חטא.

די זון האט שוין געהאלטען ווייט בארג־אראפ אינ'ם שפאציער איבער'ן טיעפען בלויען הימעל, די היץ האט אנגעהויבען ווערען א ביסעל קלענער, און דער עטאפ האט געהאלטען ביי אריינצוקומען קיין גראנאוו — דער ערשטער פונקט פון זייער נסיעה, און בכדי מע זאל קומען פארטיג אויפ'ן ארט, האבען זיך אלע דריי ארעסטאנטען אוועקגעשטעלט הינטער'ן שטאדט, נעבען א ווינט־מיהל, מיט'ן פנים צו מזרח; דאווענען מנחה, און לאוורע איז געשטאנען אנגעשפארט אויפ'ן גרויסען שטעקען, וואס מיט'ן אייזערנעם שפיץ פון אונטען. דאס היטעל פעררוקט א ביסעל צוריק, און געקוקט, ווי די אידען שאקלען זיך און שלאגען זיך מיט די הענד אין הארצען. געשמאקער פון אלע האט געדאווענט דער נגיד. שלום־בער טעפליקער פון טעפליק האט שוין לאנג מיט אזא כונה

ניט געהאַוועגט, ווי אַצינד. ער האָט זיך באמת געשלאָגען: אשמנו, בגדנו, גזלנו, מיט׳ן גאַנצען האַרצען, חרטה געהאַט אויף דעם, וואָס ער האָט געזינדיגט פאַר לייטען, געקאָנט העלפען איין אָרעמען אידען און ניט געהאָלפען, געקאָנט איהם גליקליך מאַכען אפשר און האָט דאָס ניט געטהאָן. פאַר וואָס? ווייסט ער אַליין ניט! און ער האָט גענומען פערגלייכען זיך צו אָט דעם קבצן, בערעל דעם רויטען, און ס׳איז איהם געוועזן בזי־בזיון פאַר זיך אַליין. אָט דער דאָזיגער קבצן, וואָס האָט אַליין קוים אַ טאָג אי־בערצוקומען, האָט זיך ניט געפוילט פון יענעמ׳ס וועגען געהן צו־פוס, אונטערפאַלען צו אַ גביר, זיך מאַכען מיט דער בלאָטע, אבי טהון אַ טובה איין אָרעמען אידען. און ער? שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק האָט נישט געוואָלט הערען, נישט זעהען יענעמ׳ס צרות — קאַלט, קאַלט ווי אייז. און עס האָט איהם שטאַרק־שטאַרק פערדראָסען, וואָס סע האָט זיך אַזוי געמאַכט, און מעהר פון אַלץ האָט איהם פערדראָסען די מעשה מיט׳ן שידוך אין הייסין אויפ׳ן יריד... ער האָט דערפיהלט, אַז ער, שלום־בער, איז פאַר בערעל דעם רויטען אַ גרויסער חייב, און אפשר האָט ער אַ גרויסען חלק אין בערעל דעם רויטענ׳ס טאָכטער׳ס טוידט, וואָרום ווען ער הערט זיך דעמאָלט צו צו זיין בקשה, ווען ער לעגט־צו האָטש אַ לויט רחמנות, האָטש איין טראָפּען ליעבשאַפט צו איין אָרעמען אי־דען, בשעת יענעם ליגט דער חלף אויפ׳ן האַלז, וואָלט איצט אפשר יענעמ׳ס טאָכטער געלעבט און געווען אפשר גליקליך?... און שלום־בער פיהלט זיך, אַז ער זאָל קאָנען פערריכטען האָטש וויפיעל ס׳ניט איז זיין פערברעכען, עפּיס ברענגען אַ קרבן, מיט וואָס ניט איז פערשמירען, בעפּוצען, פערהיילען די דאָזיגע מכה, וואָלט איהם צוגעקומען אַ שטיק געזונד. נאָר ער ווייסט נישט, ווי אַזוי ער זאָל דאָס טהון? און ער פערטיעפט זיך אינ׳ם דאַווענען, און דאָס גאַנצע לעבען זיינס שטעהט־אויף פאַר זיינע אויגען, ווי פון אַ קבר, און כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען טראַכט ער וועגען אַזעלכע זאַכען, כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען דערזעהט

ער זיך ווי אין אַ שפּיגעל; ער דערזעהט זיך דורך און דורך, און ער פערשטעהט ניט, ווי אַזוי איז ער געווען ביז אַהער אַזוי בלינד? ווי אַזוי האָט ער געקאָנט מיינען אויף זיך, אַז ער איז איין עהרליכער איד און אַ לייטישער מענש? ווי אַזוי האָט ער געקאָנט מיינען, אַז ער איז יוצא דערמיט, וואָס ער דאַווענט אַלע טאָג און וואָס ער רוקט־אַריין אַמאָל אַ האַרטען דרייער אַ נדבה?...

און דער טעפּליקער נגיד, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, הויבט זיך אָן דערמאַנען, ווי אַזוי ער האָט „געטהאָן צדקה", זיך געדונגען פאַר איטליכען גראָשען, וואָס מע האָט ביי איהם געריסען ווי מיט צוואַנגען, און ער דערמאַנט זיך, ווי אַזוי ער האָט אַריינגע־געבען אַמאָל אַ ספר־תורה אין שוהל אַריין, געטהאָן דאָס פאַר זיין נשמה, מחמת ער האָט נישט קיין קינדער, האָט נישט קיין קדיש, געמאַכט אַ סיום־התורה, ניט געזשאַלעוועט קיין לעקאַך און בראַנ־פען, געהוליעט אַ גאַנצע נאַכט, און אויף מאָרגען, אַז דער סופר רב שמשון איז געקומען צו איהם בעטען אַ גמילות־חסד, האָט ער איהם אָפּגעזאָגט ווי אַ טוידטען... וכדומה אַזעלכע „מעשים טובים" הויבט ער אָן דערמאַנען זיך אַצינד, און ער ווערד פער־ברענט פאַר בושה פאַר זיך און פאַר אַ סך אַזעלכע שענע אידען נגידים ווי ער, וואָס זענען פערקאָכעט אין זייער געלד, וואָס קאָ־נען זיך מיט דעם ניט צעשיידען. און שלום־בער דערפיהלט, אַז זיין נשמה איז ביז אַהער געשלאָפען, אַז זיין האַרץ איז געלעגען ערגיץ אונטער אַ פּרעס, מיט אייז בעדעקט. קיין קאַפּ וואַרעמקייט, קיין ברעקעל רחמנות! און עס ווילט זיך איהם עפּיס טהון אַצינד פון בערעל'ס וועגען, עפּיס אַזעלכעס, וואָס זאָל פערריכטען דעם גרויסען פעהלער, פערגעבען די גרויסע עבירה קעגען איהם, אָפּ־ווישען זיין שולד! נאָר ער ווייסט ניט וואָס ער זאָל טהון און ווי אַזוי ער זאָל דאָס טהון. און ער לאָזט זיך אַראָפּ גאַנץ טיעף צו זיך אין האַרצען, אין דער נשמה אַריין, און פערשטעהט ניט בכלל, וואָס איז געווען ביז אַהער זיין לעבען אויף דער וועלט, און וואָס האָט ער דאָ מתקן געווען? אָפּגעלעבט זעכס און פופציג

יאָהר, מעהר ווי דריי פערטעל פון זיין לעבען, געפיהרט א לאַנגע מלחמה, געקלויבען א גראָשען צו א גראָשען, נישט געגעבען יענעם, נישט פערגונען זיך אליין, — פון וועמענ׳ס וועגען וועט דאָס אָלסדינג זיין? וועמען וועט ער דאָס איבערלאָזען, אז קיין קינדער האָט ער ניט, און די קרובים זענען איהם שונאים — זיי זאָלען קאָנען, וואָלטען זיי איהם דערטרונקען אין א לעפעל וואסער! און שלום־בער הויבט־אָן אונטערפיהרען א חשבון צו אלץ, וואָס ער האָט געטהאָן, און איבערקלערען, פאַר וואָס האָט ער אזוי פיעל שונאים? פאר וואָס האָט נישט פון איהם די וועלט? און עס שטעהען־אויף פאַר איהם זכרונות שוין לאַנג פערגעסענע און מחשבות, וואָס זענען געלעגען ביי איהם ביז אהער טיעף אויפ׳ן דעק פון זיין נשמה, און עס ווערד איהם קאַלעמוטנע אויפ׳ן הארצען... און ער גיט זיך דאָס וואָרט, אויף די עלטערע יאָהרען חאָטש פערבעסערען זיך, און זיין נשמה חאפט זיך אויף, און זיין הארץ ווערד צעגאַנגען, און אין זיינע אויגען ווערד ליכטיג — ער דערזעהט אזעלכעס, וואָס ער האָט ביז אהער ניט געזעהען, און דערפיהלט אזעלכעס, וואָס ער האָט ביז אהער ניט געפיהלט. ער פיהלט זיך ווי א נייגעבאָרענער, עפּיס אזוי פריש און לעבעדיג, ווי נאָך קיינמאָל ניט אין זיין לעבען.

אָפּגעדאַווענט מנחה, לאָזען זיך אונזערע פאַרשווינען מיט׳ן עטאפּ ווייטער אין וועג אריין. בערעל שפּרינגט־אונטער מיט איין פוס, מאַכט חוזק פון העניכען, און דער נגיד געהט פערטראַכט, אלע מאָל גיכער און גיכער. זיין קאָפּ איז איצט פול מיט מחשבות, זיין הארץ פול מיט געפיהלען! עפּיס קלערט ער, עפּיס טהוט ער, עפּיס בויעט ער.

— וואָס לויפט איהר אזוי? — מאַכט צו איהם בערעל דער רויטער. — איהר פליהט אזוי, אז איך קאָן אייך מיט מיין קראַנקען פוס ניט אָניאָגען.

— ס׳איז אייך שווער צו געהן, רב בערעל? — אזוי מאַכט צו איהם דער נגיד מיט אזא ווייכקייט, וואָס ער האָט דאָס פון

איהם נאָך קיינמאָל ניט געהערט. — האַלט זיך אָן ביי מיר, נאַט אייך מיין האַנט, רב בערעל. אם ירצה השם, אז מיר וועלען קומען בשלום צוריק אהיים, זאָלט איהר ביי מיר זיין, און דו אויך, העניך, וואָרום איך דאַרף אייך זעהר נויטיג האָבען, איך דאַרף אייך עפּיס זאָגען.

בערעל האָט ניט פערשטאַנען, וואָס פאַר א נויטיגע זאַך בע־דאַרף ער זיי זאָגען? און פאַר וואָס עפּיס אין דער היים דוקא? פאַר וואָס זאָל ער עס ניט זאָגען באַלד? און בכלל, וואָס איז ער עפּיס פּלוצים געוואָרען אזוי ווייך און האָפּערדיג?...

פון העניכען שמועסט מען ניט; יענער האָט גאָר געעפּענט דאָס מויל, ניט פערשטאַנען, וואָס הייסט איהם דער נגיד קומען? ער האָט זיך איינגעשטעלט און האָט א זאָג געטהאָן:

— אויב נאָר ער וועט רחמנות האָבען דער אויבערשטער, דוד־ליב מיינער וועט אַרויס...

— סאַי ווי סאַי, — מאַכט צו איהם דער נגיד, — טאָמער אפילו ניין — נעם איך איהם אויף זיך, דאָס הייסט, אייך נעם איך אויף זיך, אַלעמען נעם איך אויף זיך... האַלט זיך אָן אָן מיר, רב בערעל, ס'איז אייך שוועהר צו געהן...

* * *

אז דער עטאַפּ איז אריינגעקומען קיין גראָנאָוו, איז שוין די זון געוועז א פערגאַנגענע, איבערגעלאָזט נאָך זיך א סימן, א גרויי־סען גילדענעם פּאַס אויפ'ן ברעג הימעל. און בעגעגענט האָט מען אונזערע פאַרשוינען מיט מוזיק — א גאַנצער כאָהר, וואָס איז גע־וועזען אויסגעמישט פון א קוואַקען פון זשאַבעס און פון א מעקען פון דער טשערעדע שאָף און ציעגען, וואָס האָבען אויפגעהויבען א מורא'דיגען שטויב — און דאָס איז געוועזן דאָס גליק, וואָס איבער די גראָנאָווער ציעגען האָבען די גראָנאָווער אידען דורכגע־לאָזט דעם עטאַפּ, נישט בעמערקט אפילו, ו ו ע מ ע ן מע האָט דאָ

דוכגעפיהרט פארביי גראנאוו! אניט, וואלטען זיי די גראנאַ־ווער אידען דאָרט מקבל פנים געווען מיט׳ן זעלבען כבוד און אַרויסגעבעגלייט מיט דעם זעלבען פאראַד, ווי מע האָט זיי מקבל פנים געווען נאָכדעם אין מיכאַילאָווקע, אין מיטשולקע, אין קראַס־נאָפּילקע, אין זדאַקאָוויץ און אין די אַלע איבעריגע עטאַפּנע פונק־טען, וואָס צווישען טעפּליק און צווישען הייסין.

הונדערט איינם

א מעשה.

געשריבען אין יאהר 1903.

הונדערט איינס

א.

דער שענער דער אלטער טייך בוג, וואָס לויפט איבער'ן יוג צווישען דניעפּער און צווישען דניעסטער און פּאָלט־אריין, ווי זיי, אין שווארצען ים אריין, שניידט־דורך לויפענדיג צוויי גובערניעס, חערסאָנער און פּאָדאָליער, דאָרט וואו עס ליגען צעוואָרפען אָהן א שום סדר צוויי אידישע שטעדטלעך: ה אָ ל ט ע און ב אָ־ה אָ פּ אָ ל י ע. די דאָזיגע צוויי שטעדטלעך — דאָס איז, איי־גענטליך, איין שטאָדט, נאָר דער טייך האָט זיי ווי צעשיידט, ווי צעריסען אויף דער האלב, און מענשען האָבען זיי צוריק צונויפ־געבונדען מיט א בריק, אזוי אז פוןביידע שטעדט איז געוואָרען ווידער איין שטאָדט: אָט זענט איהר, דאכט זיך, אין באָהאָ־פּאָליע, עס געהט ניט אוועק קיין פינף מינוט — זענט איהר שוין אין האָלטע; און דאָס אייגענע צוריק: אָט זענט איהר נאָר־וואָס געווען אין האָלטע, איהר טהוט א קוק — אהא, איהר זענט שוין ווידער אין באָהאָפּאָליע!

האָלטע האָט א צייט מיט יאָהרען זיך גערעכענט פאר א דאָרף, און באָהאָפּאָליע — פאר א שטעדטעל. איז דערפאר אויף האָלטע געפאלען דער גורל פונ'ם 3־טען מאי 1882, אז אידען טאָרען זיך דאָרטען איבערנאַנייעס ניט בעזעצען.

פון דעמאָלט אָן איז האָלטע געוואָרען שטאַרק חשוב ביי די באָהאָפּאָליער אידען, וואָס האָבען אַלע מיט אַ מאָל בעקומען חשק זיך בעזעצען דוקא אין האָלטע, און דוקא נאָכ'ן 3־טען מאַי.

פון יענעם 3־טען מאַי אָן האָבען די באָהאָפּאָליער אידען אָנ־געהויבען זיך שטילערהייד אַריבערפּעקלען קיין האָלטע. נאָר ס'איז זיי ניט געראָטען; מע האָט זיי געבעטען מחילה זעהר שען איבער דער בריק צוריק קיין באָהאָפּאָליע: „גאָספּאָדין איצקאָ, פּאָזשאַ־לאָיטיע נאַזאַד דאָ באָהאָפּאָלסקאהאָ ראַבינאַ!" אָדער מע האָט איהם פּערקערעוועט דעם וואָגען אָהן ווערטער און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ געלעכטער: „אַ פּאָהר־פּאָהר נאַ באַרדיטשעוו".

— סטייטש! — האָט נעבאַך יענער גע'טענה'ט. — איך בין אַ האָלטער פון כמה וכמה יאָהרען! יאַ מאַיע סאָבסטוועננע גאָרעד או שקאָלע — איך האָב דאָרט איין אייגענע שטאָדט אין בית־מדרש! יאַ מאַיע סקילקע ראָדיטשי נאַ קלאַדבישטשע — איך האָב דאָרט קרובים אויפ'ן בית־עולם!

די אַלע טענות האָבען אָבער געהאָלפען, ווי דער פּאַראַיאָה־ריגער שניי.

— דאָקומענטע — פּאַפּיערען! — האָט מען איהם גע־ענטפערט, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה מיט „פּאַפּיערען". אידען האָבען דעמאָלט געגעבען צו לייזען געלד פאַר פּאַפּיער... די האָדאַטאַיעס האָבען מאַסף ממון געווען, די מוסרים האָבען גע־האַט וואָס צו טהון... ווּעמען עס האָט געגאָלטען, און ווּעמען ניט. אַ סך האָבען אידען אַליין קאַלי געמאַכט זיך מיט זייערע מסירות; איבער זייערע מסירות האָבען נעבאַך אַ סך משפחות געמוזט פּער־נעמען די בעבעכעס און עמיגרירען איבער דער בריק פון האָלטע קיין באָהאָפּאָליע, און ס'איז צוגעקומען נייע קבצנים, נייע עסערס, וואָס עסען אייגנס דאָס אַנדערע... אידען האָבען זיך ניט געוואָלט אַזוי גיך אונטערגעבען, האָבען זיי מלחמה געהאַלטען (אויף פּאַ־פּיער, געוויינטליך). און ס'איז אַוועק אַ מלחמה צווישען אידען מיט פּאָליציע און צווישען אידען מיט אידען; עס זענען געפלוי־

גען פאפיערען אין פאליציע, פון פאליציע אין דער גובערניע, פון דער גובערניע אין סענאט, פון סענאט אין דער גובערניע און פון דארט צוריק אין פאליציע — און די מלחמה האט זיך אזוי געצויגען צוואנציג יאהר כסדר. איך האב מורא, אז דער היסטאריקער, וואס וועט אמאל קומען בעשרייבען די געשיכטע פון די דאזיגע צוויי שטעדטלעך, וועט ער מוזען דאס דאזיגע שטיקעל צייט א נאמען געבען: „די געשיכטע פון דער צוואנציג־יעהריגער מלחמה”. די אלטער מיט די באהאפאליער אידען וועלען שוין וויסען וואס מע מיינט...

צווישען די אנשי־מלחמה זענען געווען צוויי מענשען: ירחמיאל־משה באהאפאלסקי פון האלטע און זיינער א בלוטיגער שונא נחמן־ליב האלטיאנסקי פון באהאפאליע.

ב.

עס זאל אייך גאר ניט זיין קיין חידוש און איהר זאלט ניט פרעגען קיין קשיות, וואס ירחמיאל־משה איז א האלטער און הייסט באהאפאלסקי און נחמן־ליב איז א באהאפאליער און הייסט האלטיאנסקי? למאי איך קאן איינעם א טשערקאסקי, וואס וואהנט אין ביעלאצערקאוו, און איינעם א ביעלאצערקאווסקי, וואס וואהנט אין טשערקאס? היינט קאן איך איינעם א טאראשטשאנסקי, וואס וואהנט אין קרעמענטשוג, און א קרעמענטשוצסקי, וואס זיצט אין טאראשטשע? דאכט זיך, וואס וואלט געווען אזוי שלעכט, אז טשערקאסקי, וואס קומט ארויס מסתמא פון טשערקאס, זאל זיך זיצען אין טשערקאס, ביעלאצערקאווסקי אין ביעלאצערקאוו, טאראשטשאנסקי אין טאראשטשע און קרעמענטשוצסקי אין קרעמענטשוג? איז דער תירוץ: ווען איטליכער מענש זאל דארפען זיין צוגעבונדען צו זיין שטאדט, וואלט דאך די וועלט קיין קיום ניט געהאט!... נאר מיר קעהרען זיך אום צום 3־טען מאי 1882.

נחמן־ליב האַלטער, וואָס איז כל ימיו געווען אין באַהאָפּאָליע, האָט בעדאַרפט פונקט דעם 2־טען וואָס אַקעגען יענעם 3טען מאַי נעכטיגען אין האַלטע און זיין דאָרטען פערשריבען ביי׳ם אוריאַד־ניק אויף א פּראָטאָקאָל — און דאָס האָט איהם געדיענט פאַר א בעווייז, אַז ער איז א האַלטער תושב. אָט דאָס הייסט, אַז סע באַשערט איינעם א גליק, דעם אַנדערען איין אומגליק!

סע פערשטעהט זיך, אַז ירחמיאל־משה׳ן האָט די דאָזיגע מעשה רעכט פערדראָסען, און ער האָט געטהאָן אַלסדינג, וואָס ער האָט געקאָנט, און האָט אַזוי לאַנג געגראָבען אויף נחמן־ליב׳ען, ביז ער האָט דערוויזען מיט אותות ומופתים, אַז נחמן־ליב איז א באַהאָפּאָליער. אודאי איז נחמן־ליב אויך ניט געשלאָפען און אויסגעוויזען מיט פּאַפּיערען, אַז דעם 2־טען אַקעגען 3־טען מאַי 1882 איז ער געווען פערשריבען אין האַלטע ביי׳ם אוריאַדניק אין די ביכער; א סימן איז: דער נאָמען אליין, האַלטיאַנסקי, בעווייזט, אַז ער, נחמן־ליב, איז א האַלטער, און ירחמיאל־משה איז א באַהאָפּאָליער, ווי דער נאָמען זיינער בעווייזט: באַהאָ־פּאָלסקי פון באַהאָפּאָליע...

אַזוי האָט געשריבען נחמן־ליב אין דער גובערניע אריין אויף ירחמיאל־משה׳ן. ירחמיאל־משה האָט אָבער אויך ניט געשוויגען. ער האָט אַרויסגענומען פּאַפּיערען און אויסגעוויזען מיט עדות, אַז נחמן־ליב, חאָטש ער רופט זיך האַלטיאַנסקי, איז ער א באַהאָ־פּאָליער. א סימן: ער האָט אין באַהאָפּאָליע איין אייגענע דירה מיט א שטאָרט אין דעם מגיד׳ס קלויז. וואָס דאַרף א האַלטער איד א דירה אין באַהאָפּאָליע מיט א שטאָרט אין דער באַהאָפּאָ־ליער קלויז?

הקיצור, מע האָט זיך אַזוי לאַנג געשלאָגען מיט פּאַפּיערען אין דער גובערניע אריין, און די צוויי אידען האָבען זיך אַזוי צו־געגעסען, ביז ס׳איז אָנגעקומען, מע זאָל זיי ביידען אַרויס׳משלח׳ען פון האַלטע און אַכטונג געבען, מע זאָל זיי אהינצו ניט אריינ־לאָזען, א חוץ בייטאָג.

ג.

— בהמה, וואָס שווײַגט איהר?

— וואָס וועט מיר העלפען, אַז איך וועל שרײַען?

— פאַרהאַן אַ סענאַט, גיט אײַן אין סענאַט!

— וואָס זאָל איך אײַנגעבען אין סענאַט, אַז די גובערנסקי פּראַוולעניע האָט געפונען, אַז איך בין אַ באָהאָפּאָליער?

און דערצו האָט זיך אַרײַנגעמישט ירחמיאל־משה'כע:

— מע דאַרף ניט געהן אין סענאַט! סענאַט פעהלט איהם נאָך! דו ווילסט, אפּנים, מע זאָל אונז אַרויסשיקען פון באָהאָפּאָליע אויך?

אומעטום פּלעגט ירחמיאל־משה'כע אויספיהרען. נאָר דאָ האָט זי ניט געקאָנט פועל'ען גאָרניט. ירחמיאל־משה איז געוועזן אַ גוטער עקשן און איז אַוועק מיט אַ פּאַפּיער אין סענאַט אַרײַן, און שטעלט אײַך פאָר אַ מעשה:

ס'איז אַוועקגעגאַנגען אַ היבש שטיקעל צײַט, איך האָב מורא אויב ניט אַ יאָהר צוואַנציג; אײַנמאָל זיצט ער זיך אַזוי בײַ זיך אין קלײַט, תחילת זומער איז דאָס געוועזן, ער האָט אפילו ניט אין זינען געהאַט דעם סענאַט אין דער לינקער פאה, כמעט פערגעסען גאָר, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ סענאַט אויף דער וועלט, קומט מען צו געהן און מע רופט איהם צום פּריסטאַוו.

— וואָס איז שוין עפּיס אַ נײַעס בײַ דיר? ווידער אַ מאָל „סוויטשנע סבאָר”? זײַנע עסקים! — רופט זיך אָן ירחמיאל־משה'כע צו ירחמיאל־משה'ן.

— לאָז מיך אַזוי וויסען אַ בײַזע וועטשערע מיט דיר אינאײנעם! — מאַכט ירחמיאל־משה. — אַ פּריסטאַוו רופט, קאָן מען קײן דבר־אחר ניט זײַן און מע מוז געהן.

— זעה נאַר, מע זאָל דיך דאַרט חאַטש ניט „רעשטע־וועו"! — בעגלייט איהם ארויס ירחמיאל־משה'כע פון קלייט מיט אַ יברכך.

עס האָט נישט געדויערט קיין האַלבע שעה, איז ירחמיאל־משה אריינגעפלויגען אין קלייט אריין, קוים געקאָנט אויסרעדען:

— מזל־טוב!... אָנגעקומען פון סענאַט... געקומען, אז איך בין אַ באָהאָפּאַליער... איך מעג שוין, הייסט דאָס, זיצען אין באָ־האָפּאָליע...

ירחמיאל־משה'כע האָט אַ פּליעסק געטהאָן מיט די הענד:

— אַ גדולה אויף דער באַבע! וואָס זאָגט איהר אויף דעם מזל־טוב? ער מעג שוין זיצען אין באָהאָפּאָליע!

— טפו, וואָס זאָג איך באָהאָפּאָליע? איך מיין האָלטע מיין איך!

— האָלטע? אזוי זשע רעד!... נו, ירחמיאל־משה, וואָס האָב איך דיר געזאָגט?

— וואָס האָסט דו מיר געזאָגט?

— איך האָב דיר ניט געזאָגט, זאָלסט געהן אין סענאַט?...

ירחמיאל־משה איז געווען אזוי צופריעדען, אזוי גליקליך, אז ער איז אַרויסגעלאָפען אין שטאָדט און אויסגעפּויקט פון איין עק ביז'ן אנדערען, אז ס'איז אָנגעקומען פון סענאַט, אז ער איז אַ האָלטער און מעג זיצען אין האָלטע, און ער קלויבט זיך אַריבער, אם ירצה השם, אין גיכען קיין האָלטע. ירחמיאל־משה האָט דעם טאָג נישט געגעסען, נישט גערוהט; ער איז געלאָפען פון איינעם צום אַנדערען. עס האָט איהם עפּיס געטראָגען אין דער לופטען. ווען ער האָט בעגעגענט, האָט ער אָפּגעשטעלט.

— געהערט?

— וואָס? פון סענאַט? געהערט, ווי דען? מזל־טוב אייך.

— מיט מזל זאָלט איהר לעבען.

— ווען רעכענט איהר אריבערפאָהרען?

— אם ירצה השם, נאָך שבועות.

— לאָז גאָט געבען אין א גוטער שעה.

— א דאנק!

ד.

א ישועה, אז גאָט העלפט א מענשען, איז אודאי זעהר גוט, נאָר א ישועה מיט א נקמה אינאיינעם — דאָס איז איינע פון די גרעסטע זאכען אויף דער וועלט, וואָס דאָס פערגעניגען דערפון לאָזט זיך ניט בעשרייבען; זעהען, ווי יענער איז מקנא, ווי דער שונא ווערד צעזעצט קוקענדיג, נעמט־איין א מיתה משונה — דאָס גיט־צו דעם מענשען אזוי פיעל מוטה, שטארקייט און אכזריות, אז פאר נצחון פערגעסט ער זיך און הויבט אָן צו טהון נארישקייטען.

אונזער ירחמיאל־משה האָט ניט אויפגעהערט צו גראגערען מיט'ן סענאַט אויף יעדען טריט און שריט, אזוי אז עס האָט זיך אָלעמען צוגעגעסען, געוואָרען נמאס, טריף ווי חזיר. עס האָט שוין פשוט געשלאָגען צו דער גאָל אויסהערען פון איהם נאָך א מאָל סענאַט, און ווידער א מאָל סענאַט, און אָבער א מאָל סענאַט!

נאָר אויב דאָס איז געווען נמאס צו הערען דער גאנצער שטאָדט, היינט ווי האָט דאָס געקאָנט בראָטען און ברענען נחמן־ליב'ען נעבאָך, אז ער האָט דאָס בעדאַרפט אליין אויסהערען פון איהם אָלע מינוט, אָלע רגע? ירחמיאל־משה האָט שטענדיג גע־זוכט מיט די אויגען נחמן־ליב'ען, און וואו נחמן־ליב איז גע־שטאַנען — אהין איז ער צוגעגאנגען און געזאָגט:

— אפנים, אז אין סענאַט זיצען טאַקי פאָרט מענטשען!...

נחמן־ליב טרעט־אָפּ אויף אַ זייט און בעהאַלט זיך, נאָר ירחמיאל־משה זוכט איהם אָפּ און רעדט ווייטער, נישט צו איהם, צו אַנדערע, נאָר אַזוי, אַז ער זאָל אויך הערען:

— איך בין אומיסטנע נעכטען איבערגעבליבען נעכטיגען אין האַלטע אויף ביינאַכט, געוואָלט, דער פּריסטאַוו זאָל צו מיר קומען; איז ער, אויף צו להכעיס, ניט געקומען!

צווישען ירחמיאל־משה'ן מיט ירחמיאל־משה'כען איז געווען, ברוך השם, אַזאַ גוט לעבען, אַז אומעטום, וואו זי האָט נאָר גע־קאָנט, האָט זי איהם געטהאָן אויף קידער־ווידער; נאָר דאָ, ביי נחמן־ליב'ס מפּלה, איז זי איהם געקומען צו הילף און האָט איהם געהאָלפען פּויקען איבער דער שטאָדט און דעקוטשען נחמן־ליב'ען מיט נחמן־ליב'עכען, אַזוי אַז יענע האָט שוין געבעטען גאָט, עס זאָל שוין אַוועקגעהן שבועות און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען זאָלען שוין אַרויספאָהרען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר. — „מע קאָן גאָר קיין קאָפּ ניט אויפהויבען פון זיי!" און גאָט האָט רחמנות געהאַט, ס'איז אַוועקגעגאַנגען שבועות און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען האַפּען זיך נישט אַריבערצופאָהרען קיין האַלטע. וואָס האָבען זיי קיין צייט ניט? זיי ווילען פערשפּעטיגען שפּעטער מיט אַ וואָך? אַבי, דאַנקען גאָט, זיי מעגען שוין! — ביז ס'איז געקומען זונטאָג, דער 25־טער מאַי, און די בלעטער (ווער האָט אויסגעטראַכט אָט די „בלעטער"?) האָבען געבראַכט צו טראָגען אַ ידיעה פון הונדערט איין שטאָדט, וואָס אידען מעגען דאָרטען זיצען, בויען הייזער, קויפען ערד, פּלאַנצען גערטנער! הונדערט איין שטאָדט, און האַלטע אויך בתוכם — אַזאַ מעשה איז ניט געהערט געוואָרען! ירחמיאל־משה האָט נישט געגלויבט קיינעם.

— עס קאָן ניט זיין, ס'אַ ליגען! — האָט ער געשריגען. — צוואַנציג יאָהר כסדר האָט מען נישט געטאָרט איבערנעכטיגען אַ נאַכט, פּלוצים וועט מען מעגען בויען הייזער, קויפען ערד, פּלאַנ־צען גערטנער? און גראָדע הונדערט מיט איין

שטאָדט, און גראָדע האַלטע אויך בתוכם! דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט, דאָס וואַכסט מסתמא פון נחמן־ליב׳ען, נחמן־ליב׳ס קאָפּ דערביי, פאַרחאַפּט זאָל ער ווערען!

— דעמאָלט ווען ביי מיר וועט אויסוואַכסען האָר אויף דער דלאָני, דעמאָלט וועט מען מעגען זיצען אין האַלטע!

אַזוי האָט ירחמיאל־משה געשריגען, און ירחמיאל־משה׳כע, וואָס האָט אויך געהערט אין מאַרק עפּיס אַ נייעס מכח הונדערט איין שטאָדט און האַלטע אויך בתוכם, האָט איהם צוגעבערעמעלט, פּאַרטאַקעוועט:

— אויב ס׳איז אמת די מעשה מיט דיין סענאַט, מעגסט דו זיך טאַקי באַגראָבען מיט איהם אינאיינעם.

אַזוי זאָגט ירחמיאל־משה׳כע און ברענט און פלאַמט, ווי אַ פערפלאַמטער שבת־קוילעטש.

פּלוצים עפענט זיך די טיר און עס קומט אַריין דער שמש פון׳ם מגיד׳ס קלויז מיט אַ אידיש בלאַט־צייטונג.

— נאַט אייך, רב ירחמיאל־משה, דאָס האָט מען אייך געשיקט אַ בלאַט, איהר זאָלט מוחל זיין איבערלייענען וואָס דאָ שטעהט; דאָ איז פאַרהאַן עפּיס אַ נייעס, זאָגען זיי, מכח באַהאַפּאָליע און מכח האַלטע, ה ו נ ד ע ר ט א י י ן ש ט אָ ד ט, פאַרקנייטשט אָן־אַ און אונטערגעשטרייכט נומער 94.

ירחמיאל־משה האָט שוין פערשטאַנען, ווער האָט זיך דאָס מטריח געווען. ער האָט גענומען דאָס בלאַט, אָנגעטהאָן די ברילען, און עס האָט זיך איהם אַ וואָרף געטהאָן אין די אויגען אַריין דער נומער 94 און דאָס וואָרט „האַלטע”. דאָס איבעריגע האָט ער שוין גאָר ניט געוואָלט לייענען. ער האָט פערשטאַנען, אַז די מעשה איז איין אמת, און איז צוגעגאַנגען צו ירחמיאל־משה׳כען. ירחמיאל־משה׳כע האָט שוין פערשטאַנען וואָס דאָס בעדייט, האָט זי אַ זאָג געטהאָן צו ירחמיאל־משה׳ן מיט אַ ביטער געלעכטער:

— נו? ד י י ן סענאַט!...

— וואָס עפּיס מ י י ן סענאַט?

— וועמענ׳ס דען סענאַט? ס׳האָט זיך איהם פאַרגלוסט אַ סענאַט האָט זיך איהם פאַרגלוסט! קומען זאָל אויף אייך אַלע אַ שרפה, רבונו של עולם!

ה.

אַ וויסטער טאָג איז דעמאָלט געקומען אויף ירחמיאל־משה׳ן מיט זיין ווייב. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זי געגרייט צום טיש, געקלונגען שטאַרק מיט די טעלער און מיט די לעפעל, געשמיצט מיט די גאָפּלען.

— געה שוין, געה וואַש זיך שוין! — רופט זיך אָן ירחמיאל־משה׳כע צו ירחמיאל־משה׳ן. — זיעבעצעהן מאָל באַדאַרף מען איהם בעטען צום טיש!

— זיעבעצעהן מאָל? דאַכט זיך, נאָך אפילו איין מאָל ניט? — מאַכט ירחמיאל־משה מיט אַ זיפץ און געהט זיך וואַשען און הויבט אויףביידע הענד אין דער הויך און זאָגט „שאו ידיכם" און טראַכט זיך בשעת מעשה: „הונדערט מיט איין שטאָדט... פראַנק און פריי... און האַלטע אויך בתוכם"... ער זעצט זיך צום טיש, מאַכט אַ המוציא און זוכט עפּיס אויפ׳ן טיש און קאָן ניט געפינען, און מחמת מע טאָר ניט מפסיק זיין, מאַכט ער מיט די הענד, קוקט אָן אַ זייט און רעדט אויף לשון־קודש:

— אי־אָ־נו־מלח — זאַלץ!?

— מלח, זאַלץ, שמאַלץ! אָט שטעהט דאָך די זאַלץ ביי דיר אונטער דער נאָז! אָטאָ, וואָס אָקעסט דו, וואָס?

ירחמיאל־משה האָט קוים אַראָפּגעשלונגען דאָס שטיקעל ברויט, זיך שיער ניט דערוואָרגען מיט׳ן ערשטען ביסען, און האָט זיך געחאַפּט צום לעפעל ווען מע האָט בעדאַרפט אַ גאָפּעל, און צום גאָפּעל ווען מע האָט בעדאַרפט אַ לעפעל. אַ גאַנץ עסען

זענען זײ געזעסען דער אהער, דער אהין, און געשװיגען בײדע. עס האט זיך געהערט א קלינגען פון די כלים, א זופען און ניאמקען פונ׳ם עסען. אײן מאל נאר האט ירחמיאל־משה׳כע א זאג גע־טהאן:

— א שטילער מלאך דורכגעפלױגען...

ירחמיאל־משה האט גארנישט געענטפערט, און אזױ איז איבערגעגאנגען דער גאנצער װארעמעס שטיל, מע האט געקאנט הערען א פליעג. נאכ׳ן עסען האט ירחמיאל־משה געקאלופעט מיט׳ן גאפעל די צײהן און א זאג געטהאן צו דער סטעלי:

— מים־אחרונים־װאסער...

ירחמיאל־משה׳כע האט איהם א קוק געטהאן אין די אױגען אריין, אײנגעבױגען דעם קאפ א ביסעל אויף א זײט:

— זאג נאר, ירחמיאל־משה, אויף װעלכער זײט ביזט דו דאס אויפגעשטאנען היינט?

ירחמיאל־משה האט איהר דערויף נישט געענטפערט גאר־ניט. ער האט נאר אפגעגאסען מים אחרונים, א שמיץ געטהאן דעם טעלער פון זיך און האט אנגעהויבען בענשען שטילערהייד.

אצינד איז געװוען די בעסטע צייט, אז ירחמיאל־משה׳כע זאל זיך מיט איהם קאנען אפרעכענען, דאס הייסט, דערגעהן איהם די יאהרען מיט װערטער, עסען איהם און טאטשען, װי א װארעם, און איהם געבען װיפיעל סע װעט אין איהם אריין, ער זאל ניט זיין משוגע, נישט ארויסבעװייזען דעם כהן און נישט שמיצען זיך מיט קיין טעלער.

— זעה נאר, ער שמיצט זיך דאס א ביסעל! גלייך װי מע װערד פון איהם גליקליך... א מאנסביל... מיינט ער שוין, אז ער מעג אלסדינג... א מאנסביל און א חשוב אין סענאט! א קליינינ־קייט? פסנו!

ירחמיאל־משה האלט דעם קאפ אראפ, די אויגען צוגע־מאכט, שאקעלט זיך און בענשט שטילערהייד: „הזן ומפרנס לכל

ומטיב לכל"... און ירחמיאל-משה'כע טהוט זיך איהרם; זי טאַטשעט איהם:

— פרעג איהם וואָס? ווייסט ער אַליין ניט! וואָס ביזט דו, אשטייגער, אין קאַקעס (אין כעס) אַ גאַנץ פריהמאָרגען? ס'איז דאָך דיין סענאַט, ניט מיינער!

ירחמיאל-משה הויבט-אָן בענשען אַ ביסעל העכער:

— „ככתוב ואָכלת ושבעת..." און לאָזט אויס מיט אַ ניגון און ציקעלט זיך: „על הא-אַ-אַ-אָרץ ועל המזון".

ירחמיאל-משה'כע לאָזט דורך אַ מינוט און הויבט אָן ווייטער:

— אַ מין רציחה! אַ מין כעס! עס האָט זיך אין איהם אַ ביסעל צעברענט אַ פייער! מע זאָל באַהיט און באַוואָהרענט ווערען!

ירחמיאל-משה העכערט דאָס קול נאָך שטאַרקער:

— „לעד לחן ולחסד ולרחמים ולרוח הצלה והצלחה"...

— דאַכט זיך, פאַרקעהרט? — זאָגט ירחמיאל-משה'כע. — אַז מע דערהערט ישועות ונחמות אויף אידען, באַדאַרף, אדרבה, הנאה טהון?

ירחמיאל-משה העכערט דאָס קול נאָך שטאַרקער:

— „ברכה וישועה נחמה פרנסה וכלכלה ורחמים וחיים ושלום וכל טוב!"...

ירחמיאל-משה'כע וויל ניט אנשוויגען ווערען:

— פרעג איהם, אשטייגער, וואָס אהרט דאָס איהם? וואָס דערלעגט ער דאָ? נחמן-ליב וועט מעגען זיצען אין האַלטע? לאָז ער זיצען אין געהאַקטע וואונדען! עס זאָל מיך אָנהויבען צו אהרען!... צעזעצטערהייד!...

ירחמיאל-משה זידט ווי אַ קעסעל, האַלט-איין דעם כעס אין זיך ווי ווייט ער קאָן און הויבט אָן זאָגען די „הרחמנס" נאָך העכער און מיט אַ וויינענדיגען ניגון.

אַ מענש איז דאָך אָבער ניט פון אייזען. ירחמיאל-משה'כע טאַטשעט איהם אַזוי לאַנג, ביז ער נעמט-צונויף ביידע קולעקעס

אקעגען איהר פּנים, קריצט מיט די צייהן און שרייט־אוים אויף א קול :

— אוי, הרחמן הוא יברך אותי ואת אשתי ואת זרעי ואת זרע זרעי ! טפו !... — און לויפט־ארוים פון שטוב, ווי א משוגע־נער.

* * *

נחמן־ליב מיט נחמן־ליב'עכען זענען אריבערגעפאהרען קיין האלטע, און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען זענען פער־בליבען אין באהאפאליע עד היום הזה !

מיין ערשטער ראָמאַן

געשריבען אין יאָהר 1903.

מײן ערשטער ראָמאַן

דאָס ערשטע קאַפּיטעל.

[די ערשטע שטעלע און דער כח פֿון פּראָטעקציע].

װער עס האָט פֿערזוכט דעם טעם פֿון זיצען שפּעט בײנאַכט אַ הונגעריגער בײ אַ שמעלצענדיג ליכטעל, אײנגעהילט אין אַ צעריסען פּעלצעל, און חזר'ען גראַמאַטיקע: אימעניטעלנעי — ביעלעי סװיעזשעי חליעב; ראָדיטעלנעי — ביעלאַהאָ סװיעזשאַ־האָ חליעבאַ; דאַטעלנעי — ביעלאָמאו סװיעזשעמאו חליעבאו, און בשעת מעשה זאָל זיך גלוסטען חאָטש אַ שװאַרץ אַלט געבאַקען שטיקעל ברויט — און ס'איז ניטאָ... װער עס האָט פֿערזוכט דעם טעם פֿון שלאָפֿען אויף אַ האַרטער באַנק מיט אַ װײכען קולאַק צו־קאָפּענס, און דאָס לעמפּעל טשאַדעט, און דאָס קינד װײנט, און די אַלטע װאָרטשעט... װער עס האָט פֿערזוכט דעם טעם פֿון אַ פּאָר שטיװעל, װאָס איין אָפּצאַס איז אָפּגעשפּרונגען און אַ פּאָד־מעטקע שלעפּט זיך נאָך און קװאַטשקעט, און איהר קאַנט פֿון איהר בשום אופֿן ניט פּטור װערען... װער עס האָט פֿערזוכט דעם טעם פֿון אָפּטראָגען דעם זײגער אין לאָמבאַרד אַרײן, און דער לאָמ־באַרד װיל איהם ניט אָננעמען, מחמת די קאָפּערטע איז ניט פֿון רײן זילבער און די געדערים זענען ניט װערטה קיין פּיערער... װער עס האָט פֿערזוכט דעם טעם פֿון בעטען בײ אַ גוטען פֿרײנד

א גמילות־חסד, און ער לאָזט זיך לאַנג ניט בעטען, לעגט־אַריין די האַנד אין קעשענע און האַפּט־אַרויס דאָס ביַיטעלע און שווערט איַיך, אַז ער האָט ניט א גראָשען... ווער עס האָט דאָס אַלסדינג פערזוכט, אַליין איבערגעלעבט, — דער וועט מיך אפשר פערשטעהן, ווי אַזוי מיר איז געווען אויף דער נשמה, אַז איך האָב בעקומען א שטעלע — די ערשטע שטעלע — פון צוועלף קאַרבען א חודש מיט קעסט און קוואַרטיר און אויף אַלעם גרייטען!

ווי אַזוי איך האָב די שטעלע בעקומען — וויל איך איַיך נישט בעמיהען, און איך מיין, אַז איך בין גאָר נישט מחויב איַיך אַלסדינג דערצעהלען, אַז איך האָב א פעטער, און דער פעטער האָט א מוהמע, און די מוהמע האָט א בעקאַנטען, און דער בעקאַנטער האָט א קרוב, און די מוהמע האָט א מחותן זעהר א רייכען, נאָר א פּראָסטען בעל־הבית, וואָס וואָהנט אין א דאָרף, האָט א זוהן א בן־יחיד און זוכט א לעהרער אויף אידיש און אויף רוסיש און אויף דייטש און אויף בוכהאַלטעריע, און זאָל זיין א טאַטענ׳ס א קינד, און זאָל קאָסטען וואָלוועל — פּונקט אַנגעמאָסטען פאַר מיר! און איך האָב אַנגעווענדט אַלע מיינע כחות און איך בין אַוועקגעלאָפען צום פעטער און האָב געבעטען דעם פעטער, ער זאָל בעטען די מוהמע, אַז זי זאָל בעטען דעם בעקאַנטען, אַז ער זאָל בעטען דעם קרוב, אַז דער קרוב זאָל פּועל׳ען ביי זיין מחותן דעם רייכען בעל־הבית, אַז ער זאָל נעמען מיך, ניט קיין אַנדערען, וואָרום אחוץ מיר איז פאַרהאַן אין מאַזעפּעווקע נאָך אַזעלכע בחורים׳לעך, וואָס קענען אידיש און רוסיש און דייטש און בוכהאַלטעריע, און וואָס זענען איַיך גרייט צו פאָהרען אין דער וועלט אַריין, אַבי א שטיקעל ברויט. נישט אַזוי גיך האָט מיין בעל־הבית אַרויסגערעדט דאָס גוטע וואָרט, אַז ער נעמט מיך; ער האָט זיך לאַנג געשלאָגען מיט דער דעה: ערשטענס, צי זאָל ער נעמען א לעהרער, צי ניין? און צווייטענס, אויב נעמען, צי זאָל ער נעמען מיך, צי איין אַנדערען? ביז גאָט האָט געהאָלפען, ס׳איז ביי איהם געבליבען, אַז ער זאָל יאָ נעמען, און דער גורל איז געפאַלען אויף מיר, מחמת

די קענטעניש (אַזוי האָט ער געזאָגט) שפּיעלען ביי איהם אַ קליי־נע ראָלע; קענערס, האָט ער געזאָגט, זענען היינט פאַרהאַן ווי די הינט; דער עיקר איז ביי איהם, אַז דער לעהרער זאָל זיין „אַ טאַטענ'ס אַ קינד". און אַזוי ווי איך בין אַ טאַטענ'ס אַ קינד, דערפאַר „נעמט ער מיך". אַזוי האָט ער מיר געזאָגט, מיין נייער פּרינציפּאַל. נאָר איך האָב מורא, אַז ער האָט געזאָגט, מחילה, ליי־גען: מיינע איבעריגע קאָנקורענטען זענען אויך „טאַטענ'ס קינ־דער" נישט ווינציגער פון מיר. נאָר וואָס דען? זכות־אָבות, פּראָטעקציעס.

יאָ, גרויס און שטאַרק איז דער כח פון פּראָטעקציע! און אַז וואויל איז דעם מענשען, וואָס האָט אַ פעטער, וואָס ער האָט אַ מוהמע, וואָס זי האָט אַ בעקאַנטען, וואָס יענער האָט אַ קרוב, וואָס ער האָט אַ מחותן אַ רייכען בעל־הבית, וואָס וואָהנט אין אַ דאָרף און האָט אַ בן־יחיד און זוכט אַ לעהרער אויף אידיש און אויף רוסיש און אויף בוכהאַלטעריע, און זאָל זיין אַ „טאַטענ'ס אַ קינד", און ס'זאָל קאָסטען וואָלוועל!...

דאָס צווייטע קאַפּיטעל.

[מיין פּרינציפּאַל פּערוויענט מיך מיט זיינע גוזמות, און איך חאַפּ אַ דרימעל].

ווער איז געווען מיין פּרינציפּאַל? וואָס איז ער געווען? וואָס פאַר אַ פּנים האָט ער געהאַט: צי אַ הויכער, צי אַ נידעריג־ער? צי אַ דינער, צי אַ גראָבער? צי אַ געלער, צי אַ שוואַר־צער? איך מיין, אַז ס'איז אייך ניט אַזוי נויטיג צו וויסען. ווי אַזוי מע רופט איהם — איז אייך, דאַכט מיר, אויך ניט נוגע אין לעבען. עס קאָן זיין, אַז ער לעבט נאָך ערגיץ, פּאַסט מיר גאָר ניט, איך זאָל אַרויסשטעלען דעם נאָמען זיינעם. לאָם איך אייך בעסער איבערגעבען דעם שמועס, וואָס מיר האָבען געהאַט דאָס ערשטע

מאָל, בשעת ער האָט מיך גענומען צו זיך אין וואָגען אריין — א גאַנץ פיינער עקיפּאַזש מיט צוויי שענע פערד — און האָט מיך מכבד געווען מיט אַ ציגאַר — די ערשטע ציגאַר, וואָס איך האָב אויף מיין לעבען פערוייכערט און וואָס האָט מיך אָפּגעקוילעט אויף אייביג.

— פאָהרט איהר ארויס, הייסט דאָס, יונגערמאַן, דאָס ערש־טע מאָל פון שטאָדט אין דאָרף אריין? — אזוי מאַכט ער צו מיר און קוקט אויפ'ן גרויען אַש פון דער שווארצער ציגאַר. — איהר קערט אודאי מיינען, יונגערמאַן, אַז אַ דאָרף איז מי יודע וואָס, און מיר, דאָרפסאידען, ווייסען ניט וואָס גוט איז? איהר וועט זיך פארגינען אָנקוקען, יונגערמאַן, אַ זיצעכטס פון אַ דאָרפסאיד, אַ שטוב מיט אַ הויף מיט אַ גאָרטען — אַ פּאַלאַץ, אַ דוואָרעץ! חדרים און חדרים'לעך, איך זאָל אייך זאָגען, יונגערמאַן, בלא גוזמא, כמעט ביז צוואַנציג. וואָס זאָג איך צוואַנציג? אריבער דרייסיג! אַי, צו וואָס דאַרף איך אזוי פיעל חדרים? איך ווייס אַליין ניט: צוליעב די געסט. עס קומען צו מיר אָפּטמאָל געסט. וואָס זאָג איך אָפּטמאָל? אַלע וואָך, אַלע טאָג. ניטאָ דער טאָג, סע זאָל ניט קומען קיין גאַסט, צוויי געסט, דריי געסט, און נאָך וואָסערע געסט! אַ פּריץ, אַ פּריסטאַוו, איין איספּראַווניק, אַ מיראָוואָי... איך לעב מיט זיי אַלע זעהר גוט. לאָם איך האָבען די ברכות, וויפיעל מאָל סע מאַכט זיך: איך זעה אַ קאַרעטע מיט פיער פערד פאָהרט־צו גלייך צום גאַניק; פרעג איך: ווער איז דאָס געקומען? זאָגט מען מיר: יעוואָ פּרעוואָסחאָדיטעלסטוואָ, דאָס הייסט, דער גובערנאַטאָר אַליין... נו, קאָן מען ניט זיין קיין דבר־אחר, און מע מוז איהם אויפנעמען, ווי סע קעהר צו זיין, איהם אָפּטרעטען די גרעסטע חדרים מיט'ן גאַנצען גאָרטען. און ביי מיר אַ גאָרטען — מעג מען איהם אָנקוקען! אַ וואַלד, ניט קיין גאָרטען! מיינע עפּעל, מיט מיינע בארען, מיט מיינע פלוימען! היינט וויינטרויבען? אַלסדינג איז ביי מיר, ברוך השם, פאַרהאַן אייגענס: ווישניק פון מיינע וויינשעל, און וויין פון מיינע וויינ־

טרויבען, און ראָזינקעס איינגענע, און אפילו פיש אויך איינגענע פונ'ם איינגענעם טייך, און נאָך וואסערע פיש, קאַרעסען און קאַר־פען און שלייען און לעשטשעס — לעשטשעס אַט אַזעלכע אַ... — דערביי טהוט מיין פּרינציפּאַל אַ מאַך מיטביידע הענד אין דער ברייט, און איך בויג זיך אָן אַביסעל אויף אַ זייט, בכדי איך זאָל איהם קאָנען דורכלאָזען זיינע לעשטשעס...

ער הערט נישט אויף צו דערצעהלען גוזמות, און איך האָרך, האָרך מיט קאָפּ, שלינג, שלינג די ווערטער. די קאַרעטע וויעגט זיך ווי אַ וויעגבעטעל, די פערדלעך שמייסען מיט די ווידלען און לויפען, לויפען אָהן איין אָפּשטעל, און איך קאָן אייך אַקוראַט ניט זאָגען, צי פונ'ם וויעגען זיך אין דער ווייכער קאַרעטע, צי פון די פערד'ס שמייסען מיט די ווידלען, צי אפשר פונ'ם פּרינציפּאַל'ס גוזמות — איך הויב אָן צו חאַפּען אַ דרימעל... עס איז אַ שענע וואַרעמע זומער־נאַכט! אַ גרינג ווינטעל פער'גנבה'ט זיך אַלע מאָל און טהוט מיך אַ שמיר, אַ גלעט, ווי מיט סאַמעט, איבער'ן פנים, און איך ווער אַנשלאָפען, און פונ'ם שלאָף הער איך, אַז מיין פּרינציפּאַל חראָפּעט געשמאַק.

אַז מיר זענען געקומען צו פאָהרען אויפ'ן אָרט, האָט שוין די זון געהאַט איינגעפאָהרען אַ שטיק הימעל; ריין איז זי געווען, די יפהפיה, ריין און לויטער, ליכטיג און לעבעדיג, געשמייכעלט צו מיר גאָר פריינדליך און אָפּגעגעבען מיר אויפ'ן נייעם אָרט אַ שענעם, אַ ברייטען גוט־מאָרגען.

דאָס דריטע קאַפּיטעל.

[אַ צעטעל פון ליגנערס, אַ קאַלטער קוק און אַ וואַרעמע רעקאָמענדאַציע].

פאַרהאַן אַלערליי מינים ליגנערס אויף דער וועלט. פאַרהאַן ליגנערס אַזעלכע, וואָס קיינער נויט זיי ניט, קיינער שלעפּט זיי ניט פאַר דער צונג, נאָר גלאַט אַזוי — ס'איז דאָ אַ מויל און סע

רעדט. צווישען די דאָזיגע ליגנערס זענען פאַרהאַן דרייערליי מינים: אַ ליגנער אויף נעכטען, אַ ליגנער אויף היינט און אַ ליגנער אויף מאָרגען. דער נעכטיגער ליגנער וועט אייך דער־צעהלען בבא־מעשיות, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען; ער וועט אייך שווערען, אַז ער איז דערביי אַליין געווען — און געהט זייט חוקר ודורש, זוכט עדות, לייקענט איהם אָפּ!... אַ היינטיגער ליגנער — דאָס איז ניט קיין ליגנער, אייגענטליך, נאָר אַ בעריהמער; ער וועט אייך דערצעהלען, אַז ער האָט, אַז ער ווייסט, אַז ער קאָן — און געהט פערהערט זיך מיט איהם!... דער מאָרגענדיגער ליגנער — דאָס איז גלאַט אַ גוטער מענש, וואָס זאָגט אייך צו גילדענע בערג: ער וועט געהן, ער וועט רעדען, ער וועט טהון פון אייערטוועגען — און איהר דאַרפט איהם גלויבען אויף נאמנות. די אַלע דריי מינים ליגנערס ווייסען, אַז זיי זאָגען אַ ליגען, נאָר עס מאַהלט זיך זיי אויס, אַז יענער גלויבט זיי. פאַרהאַן אָבער אַזאַ מין ליגנער, וואָס בשעת ער זאָגט־אָפּ דעם ליגען, מיינט ער אַליין, אַז ער האָט געזאָגט איין אמת, און איז איבערצייגט, אַז יענער מיינט אויך, אַז ס'איז איין אמת, און בשעת מעשה האָט ער באמת הנאה. דאָס איז אַ מענש, וואָס לעבט אינ'ם עולם־הדמיון, אַ מענש, וואָס פאַנטאַזיערט. מע קאָן זאָגען: דאָס איז אַ מין מחבר, וואָס קלערט־אויס אַלע מאָל אַ נייע מעשה, פע געסט וואָס ער האָט נעכטען דערצעהלט, און די פאַנ־טאַזיע אַרבייט ביי איהם אַלע מאָל אַ פרישען געדאַנק, אַ שפּאָגעל־נייע אידעע.

אָט פון דעם לעצטען מין ליגנערס איז געווען מיין פּרינציפּאַל. איהר פערשטעהט שוין אַליין גאַנץ גוט, אַז פונ'ם דוואָרעץ האָט זיך אויסגעלאָזט אַ גאַנץ געוועהנליכער הויף, פונ'ם פּאַלאַץ — אַ גאַנץ געוועהנליכע שטוב מיט אַ סך ווינציגער פון דרייסיג חדרים און חדרימ'לעך. דער גאָרטען איז געווען אַ גאַנץ געוועהנליכער גאָרטען. אויפ'ן אָרט פון וויינטרויבען זענען געווען גרינע אַגרע־סען, אויפ'ן אָרט פון וויין — פשוט'ער עפּעל־קוואַס, און אויפ'ן

אָרט פון די גרויסע לעשצעס זענען געווען קליינע העכטלעך, אי דאָס — ניט פונ׳ס אייגענעם טייך, נאָר געבראַכטע פון מאַרק...

בעגעגענט האָט אונז אַ גראָבע אידינע מיט אַ פּאַק שליסלען. דער קוק, וואָס זי האָט אויף מיר געוואָרפען, איז געווען אַ קאַל־טער קוק, און מע קאָן ניט זאָגען, אַז ס׳איז מיר געווען זעהר שטאַרק אָנגענעהם. דער דאָזיגער קוק האָט בעדייט: „וואָס איז דאָס פאַר אַ שלים־מזל?״... מיין בעל־הבית האָט דעם קוק פער־שטאַנען און האָט מיט אַ חניפה׳לע ווי פערענטפערט זיך פאַר איהר:

— דאָס האָב איך געבראַכט אַ נייעם לעהרער פאַר׳ן „קינד״... וואו איז דאָס „קינד״?

— דאָס קינד שלאָפט נאָך. — האָט זי איהם געענטפערט מיט אַ קול פון אַ מאַנסביל און האָט מיך מכבד געווען מיט נאָך איין קאַלטען קוק, וואָס קאָן פערקיהלט ווערען פון איהם אין די געדערים. אַ גליק, וואָס דער פּרינציפּאַל האָט געהייסען, מע זאָל עפּיס געבען צום טיש, און האָט מיך בעזעצט נעבען זיך און האָט מיר אין עטליכע מינוט, ביז מע האָט דערלאַנגט דעם סאַמאָוואַר, אויסדערצעהלט וואָס זיין זוהן קען, ווי גוט ער לערענט און ווי שען ער שרייבט.

— זיין שרייבען האָט אַ שם! די וועלט טראָגט זיך אַרום מיט זיינע בריעף! דייטש איז ביי איהם די מוטער־שפּראַך. היינט רעדט ער פראַנצויזיש!

די בעל־הבית׳טע מיט די שליסלען האָט דערלאַנגט צום טיש קעז און פּוטער און סמעטענע און מילך און האָניג, און נאָך גוטע זאַכען, און עס וואָלט געווען גאָר ניט שלעכט, ווען זי זאָל אַליין זיך ניט געווען אַוועקזעצען אַקעגען און וואַרפען אויף מיר מיט איהרע זיסע אויגען. מיין פּרינציפּאַל האָט פערשטאַנען איהר קוק און האָט איהר אויף אַ מינוט אויסגערעכענט דעם יחוס מיי־נעם, ווער איך בין און וואָס איך קען, און איך האָב געפיהלט, אַז עס ברענט ביי מיר דאָס פּנים מיט די אויגען מיט׳ן קאָפּ און מיט

די האָר פונ'ם קאָפּ. נאָך מיין פּרינציפּאָל'ס וואָרעמער רעקאָ־מענדאַציע איז אויסגעקומען, אַז איך בין דעם בעל־שם'ס איין אייניקעל און קום־אַרויס פון סאַמע רבנים מיוחסים און גבירים אדירים, און קאָנען קאָן איך מעהר פון אַ סטודענט און פון אַ דאָקטאָר און פון אַ פּראָפעסאָר און פון דריי פּראָפעסאָרען... צי האָט זי געגלויבט די דאָזיגע פּזמונות — ווייס איך ניט. נאָר דער קאַלטער האַרטער קוק איהרער איז געוואָרען, דאַכט מיר, אַ ביסעל וואָרעמער און ווייכער.

דאָס פיערטע קאַפּיטעל.

[דאָס „קינד" עסט פאַר דריי סאָלדאַטען, און דער לעהרער געהט אויס פאַר הונגער].

דאָס קינד איז געוועזן אַ הויכער, אַ גראָבער, אַ געזונדער, אַ ווייסער, אַ שענער, אַ לעבעדיגער, אַ פרייליכער בחור מיט ווייסע רויטפּאַרביגע באַקען, מיט היבשע פעטע פּיסקעס, מיט אַ הויכען ווייסען שטערן, מיט גוטע גרויע אויגען, מיט פּעבקע ווייסע הענד, ווי פּאַמפּושקעס, און האָט ליעב געהאַט דריי זאַכען: עסען און שלאָפען און לאַכען. נאָר מעהר פון אַלץ האָט ער ליעב געהאַט דאָס עסען. און עסען האָט מען דאָרט געגעסען פון אין דער פריה ביז ביינאַכט. אַ חוץ טיי און קאַווע און איבערבייסען און אָנבייסען און וואָרעמעס און מיטאָג און וועטשערע, האָט די מאַמע אַלע מאָל אַריינגעשיקט דעם „קינד" אַ גלעזעל שאָקאָלאַד, אַ בייגעל, אַ קיכעל, אַ לעקאַכעל, אַ ביסעל איינגעמאַכטס, און אָפּט־מאָל אַ לעבערעל, אַ פּופּיקעל, און גלאַט אַ שטיקעל בולקע, דאָס האַרץ זאָל ניט חלש'ען... און דער לעהרער האָט דאָס בעדאַרפט צו־זעהען, שלינגען די שליים און פערשטילען דעם הונגער מיט אַ ציגאַר־טיטון...

די ערשטע צייט, ביז דער רבי איז זיך ניט צונויפגעגאַנגען מיט'ן תלמיד, האָט ער געליטען דעם אמת'ען טעם פון הונגער, וואָרום דעם תלמיד'ס מוטער, די בעל־הבית'טע מיט די שליסלען, האָט איהם געגעבען מכות, ניט קיין עסען. אין שטוב האָט זיך תמיד געפונען עסענוואַרג, און איבערהויפּט מילכיגס, לרוב, נאָר אַלסדינג איז געווען אונטער'ן שלאָס. דער פּרינציפּאַל פּלעגט זיך אָפּטמאָל אַריינמישען, מע זאָל געבען דעם לעהרער עסען; דערויף פּלעגט די בעל־הבית'טע אָנהויבען קלינגען מיט די שליסלען — אַ סימן, אַז זי איז אין כעס — און זאָגען:

— סטייטש, ווי דען? מע גיט איהם עסען דריי מאָל אַ טאָג, האָסט דו געהערט אַ ביסעל!...

און דאָס איז געווען אַ גרויסער ליגען! נישט נאָר דריי מאָל אַ טאָג — אפילו איין מאָל ניט. איך האָב וויפיעל מאָל בע־מערקט פון דער ווייטען, ווי מע וואַרפט־אַרוים שטיקער פליישׁ, ווי מע גיסט־אויס קריגלעך מיט מילך — אין דער צייט, ווען איך האָב געַחלש'ט ביי זיך אין חדר נאָך אַ שטיקעל ברויט. די טעג, וואָס דער פּרינציפּאַל איז ניט געווען אין דער היים, בין איך פּשוט אויסגעגאַנגען פון הונגער. מיין גליק איז געווען, וואָס איך בין בעצייטענס געוואָרען חבר מיט מיין תלמיד.

דאָס פינפטע קאַפּיטעל.

[דער רבי מיט'ן תלמיד שלאָגען בלאָט און מע לעבט אַ גוטען טאָג].

— אויב איהר ווילט זיך האַלטען דאָ און מיר זאָלען זיין חבר — אַזוי האָט זיך אָנגערופען איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען צו מיר דאָס „קינד“, בשעת מיר זענען געזעסען אַליין אין אונ־זער בעזונדער חדר מיט אָפענע פענסטער אין גאָרטען אַרויס — אויב איהר ווילט, מיר זאָלען זיין חבר און איהר זאָלט ניט אוועק־

פֿאַהרען, זאָלט איהר די ספרים מיט די ביכער פּאַרוואַרפֿען אונ־טער'ן טיש, און אַליין זאָלען מיר אָדער שפּיעלען אין „דאַמקעס", אָדער אין „זעכס־און־זעכציג", אָדער מיר זאָלען זיך גאָר אויס־ציהען אויף די בעטלעך מיט'ן פּנים אַרויף און שפּייען אויף דער סטעלי.

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט מיין תלמיד און טהוט אַ שליידער די ספרים מיט די ביכער אונטער'ן טיש, טהוט זיך אַ וואַרף אויפ'ן בעטעל מיט'ן פּנים אַרויף און טהוט אַ שפּיי דורך די ציינער, נאָר אַזוי קונציג, אַזוי בריה'ש, אַז ער דערלאַנגט גלייך צו דער סטעלי, און מיר ביידע הויבען אָן לאַכען.

פֿון דעמאָלט אָן איז אָוועקגעגאַנגען ביי אונז אַ לעבען, ווי גאָט אין אָדעס. דער תלמיד האָט אויסגעלערענט דעם רבי'ן שפּיעלען אין „דאַמקעס" און „זעכס־און־זעכציג" (איך בין זיך מודה, אַז ביז דעמאָלט האָב איך ניט געוואוסט קיין צורה פֿון קיין קאָרט, און אַז איך האָב מיך בעקענט מיט דעם שפּיעל, האָב איך ליעב גע־קריגען אַ קערטעל דאָס חיות!). דער רבי האָט געשלאָגען בלאַט מיט'ן תלמיד און האָט פֿערוואָרפֿען אַלע ספרים מיט אַלע ביכלעך און האָט געשפּיעלט מיט'ן תלמיד אין „דאַמקעס" אָדער אין „זעכס־און־זעכציג", אָדער געלעגען און געשפּיגען אויף דער סטעליע, אָדער געגעסען אינאיינעם מיט איהם, פֿערזוכט פֿון אַלע מאכלים צו ביסלעך, און האָט זיך אַרום איהם גוט אונטערגעפּיטערט. אין אַ פּאָר חדשים אַרום האָט ער פֿערבייגעהענדיג אַ קוק געטהאָן אויף זיך אין שפּיעגעל, דערזעהען אַ פּאָר באַקען — און האָט זיך אַליין ניט דערקענט...

צו אונז אין חדר איז נישט אַריינגעקומען קיינער, אַ חוץ דער דיענסט מיט עסענוואַרג. מיין פּרינציפּאַל איז זעלטען געווען אין דער היים, און די בעל־הבית'טע מיט די שליסלען האָט געהאַט צו טהון טאָג ווי נאַכט מיט'ן מילכיגס און מיט די קריגלעך און האָט ניט אַריינגעשמעקט צו אונז. מיר האָבען דאָס געלעבט באמת אַ גוטען טאָג, געווען פֿראַנק און פֿריי, נישט געהאַט אויף זיך קיין

שום עול פון קיין שום זאַך און פון קיין שום מענשען — ממש אַ גן־עדן!

נאָר איין מאָל האָט מיך דער פּרינציפּאַל אַ חאַפּ געטהאָן:

— נו? ווי אַזוי לערענט ער?

— אויסגעצייכענט! — זאָג איך און פערקרים זיך ניט אפילו.

— איאָ? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? — מאַכט ער צו מיר, און איך וואונדער זיך, ווי אַזוי איך קוק איהם גלייך אין די אויגען אַריין.

אין דער דאָזיגער שטוב, וואו איינער האָט געגאַרט דעם אַנדערען, וואו אַלע האָבען געפּאַלשט, געזאָגט ליגען, וואו דער שקר איז געהאָנגען אויבען־אויף, געשוועבט, זיך געלאָזט הערען אין דער לופט, — אין דער דאָזיגער שטוב האָט מען געקאָנט זיך אויסלערנען זאָגען אַ ליגען.

דאָס זעכסטע קאַפּיטעל.

[די ערשטע ליעבע־בריוולעך צווישען חתן־כלה און דאָס ערשטע פייערעל צינדט זיך אָן].

איין אַרבייט איז ביי אונז יאָ געווען: אָפּנעמען די פּאָסט און ענטפערען אויף די בריעף. און בריעף האָבען מיר געהאַט כמעט אַלע טאָג; איך זאָג „מיר" האָבען געהאַט, ווייל מיר ביידע האָבען בעדאַרפט אויף זיי געבען תשובה. די בריעף זענען געווען געשריבען צו מיין תלמיד פון זיין פיעל־געליעבטער כלה, חאָטש ער אַליין האָט זיך מיר מודה געווען, אַז ער האָט זי ווינציג־וואָס ליעב.

תחילת זענען די בריעף געווען ניט אַזוי אָפט — איין מאָל אין צוויי וואָכען, איין מאָל אין וואָך; נאָר פון זינט איך בין אַנ־

געקומען, איז דאָס שרייבען געוואָרען פערגרינגערט, און די בריעף האָבען אָנגעהויבען געהן הין און צוריק אָפּטער.

— גאָט לייענט איבער און ענטפערט איהר אָפּ. וואָס דולט זי מיר א מוח! — אזוי האָט מיר מיין תלמיד איינמאָל געזאָגט און א וואָרף געטהאָן מיר אין פנים אריין זיין פיעל־געליעבטער כלה'ס א בריוועל.

איך האָב איבערגעלייענט דאָס בריוועל, און ס'איז מיר גע־פעלען געוואָרען וואָס זי שרייבט:

מיין ליעבער טהייערער חתן! דו ווייסט, עס האָט זיך מיר צוגעגעסען דיינע גרוסען, וואָס זענען געראָטען איינס אינ'ם אנ־דערען, ווי איין מאמע וואָלט זיי געהאַט, ווי צוויי טראָפּען וואסער, וואָס געהען פון איין טייך. איך וויל הערען פון דיר עפּיס א פריש וואָרט, אזא וואָרט, וואָס זאָל מיר דערוואַרעמען דאָס הארץ און בעלייכטען די נשמה. צו קאָלט איז דאָס הארץ, צו טונקעל די נשמה!...

פון מיר דיין געטרייע כלה . . .

איך האָב ניט לאַנג געטראַכט און האָב דערויף אָפּגעענטפערט פאַר מיין תלמיד בזו הלשון:

מיין ליעבע געטרייע כלה! דו שרייבסט מיר, אז מיינע ווער־טער זענען געראָטען איינס אינ'ם אנדערען, ווי איין מאמע וואָלט זיי געהאַט; ווי קאָן דען אנדערש זיין, אז איין געפיהל האָט זיי געבוירען? דו זאָגסט, אז זיי זעהען אויס, ווי צוויי טראָפּען וואַ־סער, וואָס געהען פון איין טייך; ווי קאָן דאָס אנדערש זיין, אז זיי געהען פון איין קוואַל, פון איין הארצען? דו בעטסט ביי מיר א פריש וואָרט; קאָן דען זיין פרישער ווי דאָס וואָרט „ליעב"? קאָן דען זיין ניט ליכטיג אויף דער נשמה, אז איך דערמאָן זיך אין דיר, טהייערע כלה?!

פון מיר דיין געטרייער חתן . . .

דערויף האָבען מיר אין גיכען בעקומען אַ תשובה:
ליעבער טהייערער חתן!

דיינע זיסע ווערטער האָבען מיך איצטיגס מאָל דערפרישט און דערוואַרעמט, און ס'איז מיר ליכטיג געוואָרען אין אַלע ווינ־קעלעך. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך האָב דערהערט אַ ניי מין געזאַנג, אַ גן־עדן־מעלאָדיע פון אַ טהייערער, אַ ליכטיגער נשמה, און איך האָב דערפיהלט עפּיס ווי אַ נייע הויט אויף זיך. עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז עס וואַכסען ביי מיר פליגעל, און איך שוועב, איך שוועב אין דער לופטען, און אַ גאַנצע קאַפּעליע מלאכים געהען מיר אַקעגען, בעגריסען מיך, טראָגען מיר אַ גרוס פון מיין ליעבען טהייערען זיסען חתן, וואָס שרייבט אַזעלכע זיסע ווערטער, וואָס מיין הארץ און מיין נשמה זענען איהם אינגאַנצען, אינגאַנצען איבערגעגעבען פון איצט אָן אויף תמיד, אויף אייביג!

פון מיר דיין דיך ליעבענדע און תמיד געטרייע כלה...

ליעבע, זיסע, טהייערע און געטרייע נשמה מיינע!

ניין, דו האָסט זיך נישט טועה געווען, מיין טהייערע כלה! נישט קיין פּשוטע קאַלטע ווערטער זענען דאָס געווען, נאָר גע־פיהלען, וואָס גיסען זיך אַרויס גלייך פונ'ם הארצען און גיסען זיך אַריין צו יענעם; פעדים, וואָס ציהען זיך גלייך פון דער נשמה און ציהען־צו צו זיך און פערבינדען און פערקניפּען צוויי יונגע נשמות אויף שטענדיג, אויף אייביג, אויף אייביג. אָט־אָ־יענע אייגענע קאַפּעליע מלאכים, וואָס האָבען דיר אָפּגעגעבען אַ גרוס פון מיר, האָבען מיר געבראַכט צו טראָגען פון דיר נאָך אַ סך אַ פריינדליכערען גרוס, און מיט דער אייגענער קאַפּעליע מלאכים שיק איך דיר איבער איצטער, מיין טהייער הארץ, אַ הייסען קוש, אַ הייליגען קוש פון דיין אייביגען, אייביגען פריינד, וואָס טראָגט דיין ליכטיג געשטאַלט ביי זיך אין הארצען תמיד, אויף דער וואָהר און אין חלום.

פון מיר דיין ברענענדיג פערליעבטער חתן...

דאָס זיעבעטע קאַפּיטעל.

[מאַטעריאַל פאַר אַ נייעם בריעפענשטעלער].

אַ פונק ווערד אומגעהרען פערטראָגען גאָט וויסט פון וואַנען און פאַלט אויף אַ שטרויענעם דאַך, צינדט זיך אָן פון דעם אַ פייערעל; קומט דער ווינד און צעבלאָזט דאָס פייערעל, און עס ווערד אַ העליש פייער, אַ שרפה, אַ שרפה!

די ערשטע בריוולעך זענען געווען דער ערשטער פונק, וואָס האָט זיך צעבלאָזען, צעברענט און צעפלאַקערט אין אַ העליש פייער. די בריוולעך זענען געווען וואָס ווייטער אַלץ הייסער און הייסער; דאָס פייער איז געוואַכסען וואָס ווייטער אַלץ גרעסער און שטאַרקער. עס האָט אויסגעבראָכען אַ גרויסע, אַ מורא׳דיגע שרפה ביי מיר אין הארצען, אַ פייער האָט זיך צעוואָרפען אין מיין גאַנצען ליִיב, אָנגעצונדען אַלע מיינע נערווען, אויפגעזאָדען און אויפגעקאָכט מיין בלוט, מיך געמאַכט קראַנק, אוים מענש. איך האָב פערלאָרען דעם אַפּעטיט צום עסען, איך האָב אויפגעהערט שלאָפען, איך בין אַרומגעגאַנגען ווי אַ צעדולטער. מיין נשמה איז געלעגען דאָרטען, אין די בריוולעך, און אין זיי טאַקי איז געווען מיין איינציגער טרייסט און מיין פרייד. אַ בריעף אַז עס פלעגט אָנקומען, איז געווען ביי מיר אַ יום־טוב; איך האָב דעם בריעף געעפענט, איך האָב איהם געלייענט און איך האָב אויף איהם געענטפערט. מיין תלמיד האָט נאָר בעדאַרפט איבערשרייבען מיט זיין האַנד, און איך האָב איהם בעדאַרפט אונטערטרייבען צו דער אַרבייט. און וויפיעל האָט דאָס מיך געקאָסט בלוט, אַז איך האָב בעדאַרפט טראָגען דעם וועהטיג אינווענינג ביי זיך אין הארצען טיעף־טיעף פערבאָרגען, זיך בעהאַלטען בחדרי־חדרים מיט׳ן קאָפּ אין קישען און שטילערהייד זיך אויסוויינען, אויפשטעהן און מאַכען אַ פרייליך פנים און זיך זעצען מיט מיין ליעבען תלמיד צו דער אַרבייט — שפּיעלען אין „דאָמקעס״ אָדער אין „זעכס־און־זעכציג״.

איין שטיקעל גליק איז געווען, וואָס קיינער האָט נישט בע־מערקט אויף מיין פּנים, אַז איך געה־אויס, אַז איך צאַנק, ווי אַ ליכט. איין שטיקעל גליק, וואָס מיין תּלמיד האָט זיך צו מיר ניט אַזוי שטאַרק צוגעקוקט; ווען ער זאָל זיך צו מיר שטאַרק צו־קוקען, וואָלט ער מיך געוויס געפּאַקט. איך שטעל מיר פאָר, וואָס פאַר אַ פּנים איך וואָלט ביי איהם געהאַט אין די אויגען, ווען ער זעהט מיך קושען זיין כּלה'ס בריוולעך פון אַלע זייטען!... און ווי אַזוי קושט מען ניט אַזעלכע בריוולעך? זעהט אַליין וואָס זי שרייבט צו מיר:

מיין ענגעל, מיין נשמה, מיין טרייסט!

איך דאַרף דיר זאָגען דעם אמת. איך בין זיך מודה פאַר דיר, מיין טהייערער, אַז איך האָב דיך ביז אַהער ניט געקענט. איך האָב מיר קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, אַז איך וועל געפינען אין דיר אַזאַ קוואַל פון סאַמע געהויבענע געפיהלען, פון סאַמע הויכע געדאַנקען, פון סאַמע טיעפען פערשטאַנד, און אַזאַ איין אוצר פון וויסענשאַפט! פון דיינע קלוגע ווערטער זעה איך אַרויס, ווי ווייט דו ביזט בעלעזען, ווי ווייט דו ביזט פול אומעדום!

און עס וואונדערט מיך זעהר, פאַר וואָס האָב איך דאָס נישט געוואוסט פריהער? דאָס בעווייזט מיר נאָר דיין תּמימות מיט דיין פּראָסטקייט, וואָס געבען דיר צו חן אין מיינע אויגען נאָך מעהר ווי ביז אַהער. זאָל איך מיך ניט שעצען פאַר איינע אַ גליקליכע, וואָס מיין גורל איז געפאַלען אויף אַ מענשען, וואָס אין איהם שפּיעגלען זיך אָפּ אַלע בעסטע מעלות: שענקייט, קלוגשאַפט, קענ־טעניש, תּמימות און גוטסקייט? דיין גוטסקייט קוקט־אַרויס פון דיינע זיסע קלוגע ווערטער. דו טהוסט מיך בעשענקען מיט דיינע ליעבע בריעף פון דיין מילדער האַנד, און איך דאַנק דיר טויזענד מאָל, און איך בעט דיך אויף ווייטער נישט פערגעסען.

דיין געטרייע און אויף אייביג דיך ליעבענדע כּלה . . .

דערויף האָב איך איהר געענטפערט א ביסעל פערשטעלט:

מיין טהייערע, מיין ליעבע, מיין קלוגע און מיין וואוילע! דו האָסט מיך ניט געקענט דערפאַר, ווייל דו האָסט מיך ניט געזעהן, און דער, וואָס דו האָסט איהם געזעהן, איז געווען ניט איך, נאָר איין אָפּשיין פון מיר. שטעל דיר פאָר, אז מיר האָבען זיך נאָר־וואָס בעקענט, אז מיר האָבען זיך נאָך גאָרנישט געזעהן, אז מירביידע זענען נייגעבאָרען, און אך! ווי גליקליך זענען מיר, וואָס מיר קענען נישט די וועלט, די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען!...

פון מיר דיין שטערבליך פערליעבטער חתן . . .

האָב איך בעקומען פון איהר אזא מין ענטפער:

מיין ליעבער, מיין טהייערער, מיין מלאך פון גאָט! דיין זיסען בריעף, וואָס איך האָב פון דיר דערהאַלטען, איז פאַר מיר געווען א ספר החתום, א רעטעניש. דו שרייבסט אזוי פערשטעלט, אז איך בעדאַרף מיר לאַנג ברעכען דעם מח, ביז איך זאָל דיך פערשטעהן, און מיר דאַכט, אז איך מעג מיך איבערנעמען און זאָגען, אז איך פערשטעה דיך אַקוראַט. דו זאָגסט, אז מיר דאַרפען זיך שעצען גליקליך, וואָס מיר קענען נאָך ניט די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען. ס'איז א סימן אז איך בין טאַקי איינע איין אומגליקליכע, וואָרום איך קען שוין גראַדע יאָ די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען! און ווי זיס איז מיר צו דענקען, אז ס'איז פאַרהאַן חאָטש איינער א לייטישער און א פיינער, איין אמת'ער, א קלוגער און א גוטער מענש, און דער איינער — דאָס ביזט דו, מיין אויסדערוועהלטער בעשערטער. זיי געזונד, מיין טהייערער. שרייב מיר, וואָס לייענסט דו אצינד און וואָס פאַר א ביכער קאָנסט דו מיר רעקאָמענדירען צום לייענען? איך קוועטש דיר די האַנד מיט גרויס ליעבשאַפט און בלייב אויף אייביג

דיין געטרייע, געטרייע כלה . . .

האָב איך דערויף געענטפערט בזו הלשון:

מיין לעבען, מיין זעלע, מיין גן־עדן!

אַז דו וואונדערסט זיך אַזוי אויף מיר, היינט וואָס פאַר אַ חידוש, וואָס פאַר אַ רעטעניש בעדאַרפסט דו שוין זיין פאַר מיר? איך האָב מיר קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט אין חלום אפילו, אַז איך זאָל האָבען אַזעלכע בריעף פון דיר! פון די געצעהלטע לשון־קודש ווערטער, וואָס וואַרפען זיך דורך אין דיינע בריעף, זעה איך אַרויס, אַז דיר איז ניט פרעמד אונזער הייליגע שפּראַך. אָ, דער־פאַר אַליין שעץ איך דיך אַזוי הויך, אַז איך האָב מורא, איך בין נישט ווערטה דיין נאָמען צו דערמאַנען! איך קוק אויף דיין פּאָר־טרעט און זאָג זיך אַליין: אָט דאָס איז זי, די אמת'ע אידישע טאָכטער! אָט דאָס איז מיין אידעאַל און פאַר דיר בין איך גרייט אַלע מינוט זיך מקריב זיין מיט מיין גאַנצען לעבען! דו פרעגסט מיך, וואָס זאָלסט דו לייענען? איך שיק דיר דאָ אַ גאַנץ צעטעל פון די בעסטע רוסישע און אויסלענדישע קלאַסיקער, ווי גאָגאָל, טורגעניעוו, טאָלסטאָי, דאָסטאָיעווסקי, פּושקין, לערמאָנטאָוו, שעקספּיר, געטע, שילער, היינע, בערנע. איך האָף, אַז דו וועסט געווים הנאה האָבען. און שרייב מיר באַלד ענטפער, וואָרום דער טאָג, וואָס איך האָב פון דיר אַ בריעף, איז ביי מיר אַ יום־טוב. לעב וואָהל, מיין טהייערע! לעב וואָהל, מיין געטרייע! ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען

דיין דיך ליעבענדער און איבערגעבענער חתן . . .

האָט זי מיר דערויף אַזוי געענטפערט:

מיין קרוין, מיין שאַץ, מיין טרייסט, מיין האַרץ!

איך פערשטעה ניט, וואָס דו ביזט אַזוי נתפעל געוואָרען פון אַ פּאָר לשון־קודש־ווערטער, וואָס דו האָסט בעגעגענט אין מיינע בריעף! לשון־הקודש — דאָס איז דאָך אונזער נאַציאָנאַל־שפּראַך, דאָס חומש — דאָס איז דאָך אונזער איינציגער נאַציאָנאַל־פּאָנד, אונזער גאַנץ פערמעגען! וואָס פאַר אַ דאַנק פערדיענט אַ אידישע טאָכטער דערפאַר, וואָס זי פערשטעהט אידיש? שעמען בעדאַרף

זיך אַ אידישע טאָכטער, אויב זי ווייסט ניט חאָטש עטליכע שירים פון יהודה הלוי אויסוועניג; אַ חרפּה און אַ בושה בעדאַרף זיין אונז אַלעמען, אַז אַ אידיש מיידעל, וואָס האָט דורכגעמאַכט אַ גימנאַזיע, ווייסט ניט ווער איז מאַפּו, לעווינזאָהן, סמאָלענסקין, גאָרדאָן וכדומה אונזערע אייגענע קלאַסיקער!... פאַר דיין צעטעל דאַנק איך דיר פיעל מאָל. עס טהוט מיר באַנג, וואָס איך האָב די אַלע קלאַסיקער, וואָס דו האָסט מיר אויסגערעכענט, שוין לאַנג דורכגעלייענט אינאיינעם מיט נאָך בעריהמטע שרייבערס און פּאָע־טען, ווי, למשל: בייראָן, סוויפט, סערוואַנטעס, דיקענס, טעקעריי, שעלי, באַלזאַק, דאָדע, הוגאָ, סענקעוויטש, אָרזשעשקאָ, און נאָך און נאָך אַ סך אַנדערע. איך האָב געוואָלט עפּיס נייעס, עפּיס אַ פרישע זאַך אויף צו לייענען, און ניט קיין ראָמאַן, נאָר איין ערנסט וואָרט.

פערבלייב געזונד, מיין ליעבער און מיין זיסער, און שאַץ מיך ניט צו הויך, וואָרום וואָס צו איז איבעריג; איך בין אַ גאַנץ גע־וועהנליכע אידישע טאָכטער, וואָס איז דיר איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען.

דיין געטרייע כלה . . .

האָב איך איהר דערויף געענטפערט...

נאָר טאָמער וואָלט געוועזן געוועזן געווען שוין צו ברענגען בריעף פון חתנ׳ס צד, סאַי פון כלה׳ס צד? איך האָב מורא, עס וועט אויסקומען ניט קיין ראָמאַן, נאָר אַ בריעפענשטעלער. איך דאַרף דאָ זאָגען נאָר איין זאַך: די דאָזיגע בריעף ליגען נאָך עד היום ביי מיר אין טישקעסטעל בעהאַלטען, פערדרוקט העט־ווייט אין אַ ווינקעלע. קיין בן־אדם האָט זיי נישט אָנגעקוקט. זיי זענען ביי מיר טהייער, ווי אַלטע־אַלטע כתבים, שטילע עדות פון מיינע ער־שטע פריידען און ליידען. זיי זענען אויסגעטריקענטע אָפּגעבליאַ־קעוועטע בלומען אויפ׳ן קבר פון מיין ערשטער ליעבע, פון מיין ערשטען ראָמאַן.

דאָס אכטע קאַפּיטעל.

[איך באַד זיך אין ליגנז און גליה ווי אויף פּאַקען].

דער מענש, וואָס איז פערליעבט, קאָן מען דאָס איבערלייענען ביי איהם אויפ'ן פּנים, אַרויסזעהען נאָך דער נאָז; מע בעדאַרף זיך נאָר רעכט צוקוקען צו איהם, ווי די אויגען בלאָנזען ביי איהם אַרום, ווי ער שמייכעלט עפּיס מאָדנע, ווי ער ענטפערט נישט צו דער זאַך, ווי ער קוקט אַלע מינוט אין שפּיעגעל, בייט אַלע טאָג דאָס האַלזטיכעל, און אַז ער געהט, טאַנצט ער, און איז אַ גוטער פריינד דער גאַנצער וועלט — ער זאָל זיך ניט שעמען פאַר לייטען, וואָלט ער זיך צעקושט מיט'ן קוימענקעהרער...

נאָך מיר איז אָבער ניט געוועזן ווער עס זאָל נאָכקוקען. אמת, אַ פּאָר מאָל האָט מיך מיין תלמיד אַ פרעג געטהאָן, בשעת מיר האָבען געשפּיעלט אין „דאָמקעס", וואָס בין איך עפּיס אַזוי צעטראָגען, וואָס איך שלאָג מיינע אייגענע ציגלעך? האָב איך מיך געוואונדערט און געפרעגט: „וואָסערע ציגלעך?" אויך מיין פרינציפּאַל האָט ביי'ם טיש זיצענדיג מיך אַ חאַפּ געטהאָן, וואָס האָב איך אַזאַ שלעכט פּנים? האָט איהם די בעל־הבית'טע מיט די שליסלען אַ זאָג געטהאָן (כלומרשט מיט אַ רחמנות־פּנים, און אין הארצען איז איהר צוגעקומען אַ שטיק געזונד), אַז פון אַ צייט אַז דער לעהרער עסט גאָר ניט!...

— וואָס איז די מעשה? — האָט מיך דער פרינציפּאַל אַ פרעג געטהאָן און האָט אַליין געענטפערט פאַר מיר: — ס'איז פון צופיעל אַרבייטען, פון צופיעל לערנען; גאַנצע טעג זיצט איהר פאַרשפּאַרט אין צווייען און לערענט. געהט זיך אמאָל דורך!...

— ווען האָבען מיר צייט געהן, אַז מיר האָבען אַזוי פיעל אַרבייט? — האָט זיך אַריינגעמישט מיין תלמיד אַזוי תמעוואַטעֿנאַאיוו, אַז עס האָט זיך מיר געגלוסט איהם אָנשפּייען אין פּנים און אויסשרייען אויף אַ קול:

— גוואלד, גוואלד, אידישע קינדער, וואָס פאַר ליגנערס איהר זענט! אַ ליגנער אויף אַ ליגנער, איין ליגנער גרעסער פונ'ם אַנ־דערען!...

איך האָב דאָס אָבער ניט געזאָגט; אָנשטאָט דעם, וואָס איך זאָל זאָגען דעם אמת, האָב איך בעסער געזאָגט אַ ליגען:

— איך האָב מיך פאַרבענקט אַהיים...

— נישקשה, ער מעג בענקען! — האָט מיר מיין פרינציפּאַל אונטערגעהאָלפען דעם ליגען מיט'ן גאַנצען כח פון זיין רייכער פאַנטאַזיע. — ער האָט נאָך וועמען צו בענקען; זייער משפחה איז די ערשטע, די איינציגע משפחה, ניט נאָר ביי זיי אין שטאָדט — מע קאָן זאָגען, אַז אין גאַנצען קאַנט געפינט מען ניט אַזאַ משפחה. דער קאָוונער רב איז, דאַכט זיך, אייערער איין אייגענער געוועזען?

— אַ פעטער. — זאָג איך אומפערשעמט.

— און דער פאָרעצער מגיד איז, דאַכט זיך, אויך געוועזען אייערער אַ פעטער?

— איין עלטער־פעטער. — זאָג איך.

— און עפשטיין, דער גרויסער עפשטיין — וואָס קעהר זיך מיט אייך אָן?

— אַ שני שבשלישי. — זאָג איך.

— און רב משה'לע האלפערין איז, דאַכט זיך, אויך אייערס אַ פריינדעל...

— פון דער מאַמע'ס צד. — זאָג איך.

— נו, און די טאָלטשינער — זאָגט ער — די טאָלטשינער גבירים, האָב איך געהערט, זענען אייך גאָר נאָהענטע קרובים, דאַכט זיך?

— שוועסטער־קינדער — זאָג איך — פון דער מאַמע'ס צד, אייגענע שוועסטער־קינדער.

און איך בין העכסט צופריעדען, נישט אַזוי מיט מיינע ניי־געבאָרענע קרובים, ווי מיט דעם, וואָס איך קאָן מיר זיין רוהיג, וואָס איך קאָן מיר בלייבען אַליין מיט מיינע זיסע חלומות, מיט

מיינע הייליגע געפיהלען און מיט די ליעבע, זיסע, טהייערע בריווּ־לעך פון מיין תלמיד'ס כלה, וואָס זענען ביי מיר טהייערער פון אַלע מיינע אויסגעטראַכטע און אמת'ע פריינד, פון אַלע מיינע ווייטע און נאָהענטע קרובים.

אָט וואָס זי שרייבט מיר אין איינעם פון איהרע ווייטערע בריעף:

מיין איינציגער טרייסט! מיין מלאך פון הימעל!

וואָס זאָל דאָס בעדייטען, וואָס דו ביזט אַזוי טרויעריג? פאַר וואָס זעהען־אוים דיינע לעצטע בריעף אַזוי מעלאַנכאָליש? למאי רעדסט דו פונ'ם טוידט? וואָס בעדייטען דיינע רעטהעטנישען, וואָס דו לעגסט מיר פאָר? פאַר וואָס זאָגסט דו אויף זיך, אַז דו ביזט דער אומגליקליכסטער פון אַלע אומגליקליכע? למאי זאָלסט דו מיר אָנטהון אַזוי פיעל יסורים? פאַר וואָס זאָלסט דו מיר ניט אַנטפּלעקען יענעם גרויסען סוד, וואָס דו טראָגסט בעהאַלטען? וואָס פאַר סודות קאָנען ביי דיר זיין פאַר דער, וואָס האָט אַזוי ליעב נאָר דיך און ווייטער קיינעם ניט, און וואָס קוקט שוין אַרויס, צעהלט שוין די טעג פון אונזער גיכען גליקליכען פערבינדען זיך אויף אייביג!...

דערויף איז אָוועקגעגאַנגען פון חתנ'ס צד אַזאַ מין תשובה:

מיין הייליגע נשמה, מיין שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג! מיין גאָטהייט! איך בעט דיך, זיי מיר מוחל מיינע לעצטע בריעף! פערגעס, וואָס איך האָב דיר געשריבען! דו ביזט גערעכט, מיין טהייערע, דו ביזט גערעכט. איך טאָר מיך נישט בעקלאָגען, איך טאָר מיך נישט אָנרופען מיט דעם נאָמען „אומגליקליכער". אומ־גליקליך איז דער, וואָס האָט קיינמאָל נישט ליעב געהאַט, וואָס איז קיינמאָל נישט געוועזען געליעבט!... איך זאָג דיר נאָך אַ מאָל, אַז פאַר מיר איז גענוג דיינע בריעף אַליין, פאַר מיר איז גענוג, איך זאָל דערלעבען נאָר איין קוק טהון אויף דיר — און שטאַרבען... נאָר ניין, איך האָב זיך געגעבען דאָס וואָרט, איך זאָל מעהר ניט

רעדען פונ׳ם טוידט! דו ווילסט וויסען יענעם גרויסען סוד? אוי, ניין, דו וועסט איהם ניט וויסען ביז עס וועט קומען די גליקליכע (אָדער די אומגליקליכע) שעה פון זעהען זיך פאַר׳ דער חופּה; דעמאָלט וועסט דו געוואָהרע ווערען פון אַלסדינג... דערווייל זיי מיר געזונד, מיין טהייערע, מיין הייליגע, און שרייב מיר, שרייב מיר, שרייב מיר!

דיין אומגליקליכער גליקליכער, אָדער דיין גליקליכער אומגליקליכער, וואָס וואָלט אַ בעלן געוועזן, די צייט זאָל זיך ציהען און ציהען... אייביג און אייביג...

. . . .

דאָס נייענטע קאַפּיטעל.

[דאָס גרייטען זיך צו דער חתונה און מיינע נאַרישע חלומות].

דער וואָס איז אַמאָל אַליין געוועזן פערליעבט האָטש אַ דריט־חלק פון דעם וואָס איך — דער וועט פערשטעהן מיין האַרץ, בשעת ס׳איז געקומען די גליקליכע אָדער די אומגליקליכע צייט פון אונזער גרייטען זיך צו דער חתונה; און דער וואָס האָט געלייענט מיט קאָפּ די פריהעריגע קאַפּיטלעך — דער וועט פערשטעהן מיין האַרץ, בשעת מע האָט אָנגעמאָסטען מיין תלמיד די חתונה־מלבושים, וואָס מע האָט איהם גענייהט דריי וואָכען כסדר. חבוט־הקבר איז גאָר ניט אַקעגען מיינע שמערצען; דער גיהנם — איז אַ גן־עדן אַקעגען מיין גרויסען, גרויסען וועהטאָג.

איהר רעכענט מסתמא: קנאה, שנאה? חלילה! איך האָב געוואוסט גאַנץ גוט, אַז ליעב האָט מען ניט מיין תלמיד, נאָר מיך — מיך, דעם אמת׳ען מחבר פון די בריעף. איך האָב געוואוסט גאַנץ גוט, אַז בשעת זעהען זיך וועל איך איהר בעדאַרפען נאָר אַנט־פּלעקען דעם סוד, יענעם הייליגען סוד, זאָגען נאָר איין וואָרט, וועט

זי מיך פערשטעהן, און עס וועט אַלסדינג זיין רעכט. נאָר ווי אַזוי טהוט מען דאָס אָפּ? ווי אַזוי מאַכט מען, אַז איך זאָל קאָנען מיט איהר רעדען אונטער פיער אויגען חאָטש עטליכע מינוט? איך האָב מיר געבראָכען דערויף דעם קאָפּ, געבויעט זיעבעצעהן טויזענד פּלאַנען, איינער ערגער פונ'ם אַנדערען, און זיעבעציג טויזענד פאַנטאַזיעס, איינע נאַרישער פון דער אַנדערער. איך בין זיך מודה ומתודה, אַז עס זענען מיר געקראָכען אין קאָפּ אַזעלכע מיאוסע מחשבות, וואָס איך שעם זיך זיי איבערגעבען אויף פּאַפּיער, חאָטש ס'איז שוין אַוועקגעגאַנגען פון דעמאָלט־אָן אַ היבשע שטיק צייט. מיינט נישט, חלילה, אַז איך האָב געוואָלט אומברענגען מיין קאָנ־קורענט, סמ'ען דעם תלמיד מיינעם! לאָז גאָט אָפּהיטען אַלע אידישע קינדער פון אַזעלכע מיאוסע מחשבות! איך האָב נאָר געבעטען גאָט, ער זאָל אַזוי עפּיס טהון אַ נס, אַז מיין תלמיד זאָל פון זיך אַליין ווערען קראַנק, זיך אַוועקלעגען און אָפּטראָגען זיך אויף יענער וועלט, אָפּרייניגען מיר דעם אָרט...

איך בין זיך מודה ומתודה, אַז איך האָב געטראַכט פון דעם טאָג מיט נאַכט, ארויסגעקוקט, אַז מיין תלמיד זאָל חאַפּען ערגיץ אַ פערקיהלונג, זיך דערשוויצען און חאַפּען אַ ווינטעל, אָנהויבען הוסטען, אָדער ליגען אויף אַ היציגער שלאַפקייט, אָדער אויסגלי־טשען זיך אויפ'ן גלייכען וועג, זיך ברעכען האַלז־און־נאַקען, אָדער אומגעהרען חאַפּען פון עמיצען אַ שטיין אין קאָפּ אריין, אָדער אַ משוגע'נער הונד זאָל איהם בעפאַלען, און ער זאָל אראָפּ פונ'ם זינען, אָדער אַ שטורעמווינד זאָל אויסרייסען אַ בוים מיט'ן וואָרצעל און אומוואַלגערען גלייך אויף איהם, אָדער איין אַנדער נס זאָל גע־שעהען, — אבי ער זאָל מיר אָפּרייניגען דעם פּלאַץ.

און בשעת מעשה האָט מיר געקלעהמט דאָס הארץ, ווען גע־טהאָן אויף איהם. נעבאַך איין אומשולדיגער נפש — פאַר וואָס קומט דאָס איהם? פאַר וואָס זאָל ער געהן אַזוי יונג פון דער וועלט? און אין הארצען האָב איך איהם שוין בעוויינט, באמת בעוויינט, אָנגעשריבען אויף איהם אַ קלאָג־בריעף צו מיין געליעב־

טער און צו מיין טהייערער, אויסגעלאָזט מיט זעהר אַ טרייעריג ליעד. אינ'ם ליעד בעוויין איך און בעקלאָג גאַנץ ערנסט מיין יונגען תלמיד, וואָס איז אוועק געבאַך פאַר דער צייט; די וועלט האָב איך געגליכען צו אַ בית־עולם און איהם צו אַ יונגען בוים. אויפ'ן בוים —

שטעהט און קלאָגט, אוי וועה,
דער בית־עולם־סאָלאָוויי,
און די שטערען גיסען טרערען...

וואָס ווייטער שטעהט — געדענק איך ניט.

און ווידער חלומ'ט זיך מיר אין דער פאַנטאַזיע, אַז ס'איז שוין אוועקגעגאַנגען אַ יאָהר נאָך זיין טוידט, און מיר ביידע, איך און מיין געליעבטע, זענען געקומען צו איהם אויף „קבר־אבות" אַ ביסעל זיך אויסוויינען, איהם געבראַכט אַ מתנה פרישע שמעקענ־דיגע בלומען מיט אַ ליעד, וואָס לאָזט זיך אויס אַזוי:

אויף דיין קבר די בלומען זאָלען בליהען,
אין גן־עדן דיין נשמה זאָל רוהען!...

אַז בלומען אויף אַ קבר זאָלען בליהען — דאָס איז עפּיס ניט אַזוי מעגליך; נאָר אַז מיין תלמיד האָט געבליהט, געבליהט, ווי אַ רויז — דאָס איז געוויס. ער איז געוואָרען וואָס אַ טאָג גע־זינטער, דאָס פּנים ליכטיגער, דאָס קלאָר־ווייסע לייב פערוואַקסען מיט שמאַלץ, און איז געווען צופריעדען, פריילוך, לעבעדיג און גליקליך — גליקליך נישט פון ליעבע, נאָר פון דעם, וואָס ער פאָהרט־אריבער אין אַ ניי אָרט, אין אַ גרויסער שטאָדט, צווישען נייע מענשען, און וועט נישט אָנקוקען מעהר זיינע אייגענע, וואָס האָבען זיך איהם צוגעגעסען, געווען נמאס ווי דער טוידט.

אַזוי האָט ער זיך מיר אַליין מודה געווען, ניט איין מאָל, חאָטש אין די אויגען האָט ער זיי נאָכגעגעבען, אַז ער וועט שטאַרק־שטאַרק בענקען נאָך זיי, אַז ער ווייסט גאָר ניט, ווי אַזוי ער וועט דאָס גאָר איבערטראָגען אַפּילו.

— אָבער נאָך מיר וועסט דו בענקען? — האָב איך אַ פרעג געטהאָן מיין תלמיד.

— געוויס! געוויס! — האָט ער מיר געענטפערט און האָט מיך אַרומגענומען גאָר פריינדליך. — דיך וועל איך נעמען מיט זיך! מיר וועלען דאָרטען לעבען אַ גוטען טאָג. מיר וועלען שפּיע־לען אין „דאָמקעס", געהן אין טהעאַטער, איך וועל דיך ניט אָפּ־לאָזען פון זיך קיינמאָל, קיינמאָל ניט!

איך האָב געוואוסט, אַז ס'איז אַ גרויסער ליגען.

געבאָרען, אויפגעוואַכסען און אויפגעצויגען געוואָרען אויף שוא ושקר, האָט ער דאָ אויך געזאָגט אַ ליגען.

דאָס צעהנטע קאַפּיטעל.

[ברוך הבא — געסט].

איך וועל קיינמאָל ניט פערגעסען דאָס אויפנעמען מיט'ן כבוד, וואָס מע האָט אונז אָפּגעגעבען, אַז מיר זענען געקומען אויף דער חתונה. קודם כל האָט מען אונז אַרויסגעשיקט אַ גרויסאַרטיגע קאַרעטע צום וואָקזאַל און מע האָט אונז פערפיהרט אין זעהר אַ שענער שטוב, אָפּגעגעבען איטליכען בעזונדער איין אַנדער חדר און מכבד געווען מיט דער גוטער קאַווע מיט פּוטערגעבעקס, און נאָכ־דעם מיט'ן שענעם אָנבייסען, פרישע פּיינקוכענס מיט געבראָטענע קאַטשקעס, און מענשען — מענשען ווי מיסט זענען געקומען אונז מקבל פּנים זיין, אָפּגעבען שלום, אַלע מאָל נייע פּאַרשוינען.

ביי מיר האָבען דאָ אַלע מענשען אויסגעזעהען ווי מוראַשקעס, געשעמערירט אין די אויגען, געזשומעט ווי די פליעגען. איך בין

געוועזן פערנומען מיט מיינע אייגענע מחשבות, מיט מיינע זעהר ניט פרייליכע געדאנקען: „ווי אזוי מאכט מען דא, איך זאל זיך קאנען מיט איהר זעהען? מי יודע, צי עס וועט מיר געראטען? און וואס וועט זיין, אז זי וועט געוואהר ווערען פונ'ם הייליגען סוד? און טאמער חלילה וחס..." איך האב גאר מורא זאגען וואס... א שרעק!... א שרעק!...

אין קעשענע איז ביי מיר געוועזן, נאך פון דער היים ארויס־פאהרענדיג, צוגעגרייט... שרעקט זיך נישט — ניט קיין פיסטאליעט, חלילה, נאר א בריעף צו „איהר", א בריעף אויף דריי בויגען פא־פיער, בעשריבען מיין ראמאן, ווי אזוי ער האט זיך אנגעהויבען, און מיין ביאגראפיע אין קורצען. נאר ווי אזוי גיט מען איהר איבער דעם בריעף? דורך וועמען? און ווען וועט זי צייט האבען איהם איבערלייענען?

און די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פון כלה'ס צד לויפען ארום הין און צוריק, ווי די פער'סמ'טע מייז, טרייבען די סאר־ווערס, זיי זאלען זיך גרייטען צו דער חופה־וועטשערע, און טריי־בען די שמשים, זיי זאלען ברענגען די כלי־זמר מיט'ן רב, מע זאל שטעלען די חופה וואס פריהער, ווארום חתן־כלה פאסטען.

אז דער חתן האט ניט געפאסט — בין איך איין עדות; ער האט ביי מיר אין ח"ר זעהר פיין איבערגעביסען מיט א האלבער קאטשקע, און געזאגט האט ער, אז ער פאסט, בריה'ש אנגעצויגען אויף זיך א פנים פון א חתן, וואס פאסט און וואס דער קאפ אין איהם פערטיעפט אין זעהר ערנסטע מחשבות.

געבארען, אויפגעוואכסען און אויפגעצויגען געווארען אויף שוא ושקר, האט ער דעם טאג פון דער חופה אויך געזאגט א ליגען.

און דערווייל זענען אנגעקומען די כלי־זמר און מע האט זיך אנגעהויבען גרייטען צום בעדעקענס. ס'איז געווארען נאך א גרע־סערער טומעל, ווי פריהער; אלע האבען גערעדט, אלע האבען זיך געחאפט, אלע האבען זיך געמאכט גלייך ווי מע טהוט עפּיס — „גיבער, גיבער! לאז מען געהן! קומט־קומט!"...

און מע האָט אונז גענומען — ווער ווייס איך ניט; און מע האָט אונז געפיהרט אונטער די הענד — וואוהין ווייס איך ניט; און מע האָט צו אונז עפּיס גערעדט, עפּיס געזאָגט — וואָס ווייס איך ניט. מיר האָט זיך געדרעהט דער קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגען, געזשומעט אין די אויהערען, און דאָס הארץ, דאָס הארץ — טיק־טאַק! טיק־טאַק!

די כלי־זמר האָבען געשפּיעלט. עס האָט געוויינט אַ פידעל, עס האָט געטערעליייקעט אַ טראָמייט, עס האָט געפּייפט אַ פלייט, עס האָט געבאָראַבאַנעט די קעסעל־פּויק — באָם־באָם־באָם! און דאָס הארץ, דאָס הארץ — טיק־טאַק! טיק־טאַק!...

דאָס לעצטע קאַפּיטעל.

[דער „עפּילאָג" פונ'ם ראָמאַן].

צווישען אַלע פאַרשוינען, וואָס האָבען זיך ארומגעדרעהט און געשעמערירט פאַר מיינע אויגען, האָב איך בעמערקט איינעם, וואָס האָט זיך ארומגעדרעהט גלייך מיט מיר, ווי אַ ווילד־פרעמדער. דאָס איז געווען אַ יונגערמאַן מיט ברילען און מיט לאַנגע האָר, וואָס האָט געהאַט אויף זיך נאָר איין ארבייט; זיין ארבייט איז געווען — אויף אַלסדינג קוקען און אַלסדינג זעהען, און ווי עס האָט אויסגעוויזען, האָט ער די ארבייט געטהאָן גאַנץ געשמאַק: ער האָט געהאַלטען אין איין קוקען.

אז זיינע ברילען האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף מיר, האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז ער זעהט מיך דורך און דורך, אַז ער זעהט מיין הארץ, אַז ער זעהט מיין סוד, מיין הייליגען־הייליגען סוד, און איך האָב אַראָפּגעלאָזט די אויגען. איך האָב אָבער דערפּיהלט אויף זיך די ברילען; איך האָב געפּיהלט, אַז ער הערט ניט אויף אויף מיר צו קוקען, און איך האָב ניט ווילענדיג אויפגעהויבען די אויגען און האָב זיך ווידער בעגעגענט מיט זיינע ברילען, וואָס

האָבען געקוקט מיר אינוועניג אין הארצען אריין און געצויגען מיך צו זיך, ווי א מאגנעט.

איך וויים ניט, ווי אזוי דאָס איז געוואָרען, נאָר איך און דער יונגערמאַן מיט די ברילען זענען געשטאַנען נאָהענט איינער נעבען דעם אַנדערען און האָבען גערעדט, געוועהנליך פון דער חתונה, פונ׳ם בעדעקענס און פון חתן־כלה.

דעם חתן האָבען ביידע מחותנים צוגעפיהרט אונטער די הענד צו דער כלה, און די כלה איז געזעסען אין מיטען שטוב אויף א בענקעל מיט צעלאָזטע האָר, דאָס פנים פערשטעלט מיט ביידע הענד — אפנים, זי האָט געוויינט. די כלי־זמר האָבען געשפיעלט. עס האָט געוויינט א פידעל, עס האָט געטערעלייקעט א טראָמייט, עס האָט געפייפט א פלייט, עס האָט געבאראבאנעט די קעסעל־פויק — באָם־באָם־באָם! און דאָס הארץ — טיק־טאָק! טיק־טאָק!

„אַט־אַט — האָב איך מיר געטראַכט — אַט־אַט, נאָך א מינוט, נאָך א מינוט — און אַלץ איז פערפאַלען!״...

— א טעלעצע! — רופט זיך אָן צו מיר פּלוצים דער יונגער־מאַן מיט די ברילען גלייך אין די אויהערען אריין.

— וואו איז א טעלעצע? — פרעג איך איהם און קוק זיך ארום אויף אַלע זייטען.

— אַט זיצט זי דאָך! — מאכט ער צו מיר און בעווייזט מיר מיט די ברילען אויף דער כלה.

ער האָט דערזעהען נאָך מיין פנים, אז איך בין שטארק פער־חדוש׳ט, מאכט ער צו מיר שטילערהייד אויפ׳ן אויהער:

— א קאַלב, א בהמה, א גלאָטע, א כשר׳ע בהמה! קיין צלם פאר קיין אַלף, און א מרשעת דערצו! און נעמט אזא פיינעם חתן! איהר זענט, דאכט זיך, זיין לעהרער?

איך וויים ניט, צי ער האָט מיר אוועקגערופען, צי איך האָב איהם אוועקגערופען, צי מיר האָבען זיך ביידע אוועקגערופען אויף א זייט, נאָר אין צוויי מינוט ארום זענען מיר געזעסען איינער

אָקעגען דעם אַנדערען, ווי אַלטע בעקאַנטע, און דער יונגערמאַן מיט די ברילען — ער איז געווען דער כּלה׳ס אַ לעהרער — האָט מיר איבערגעגעבען אויף איהר אַזעלכע זאַכען, וואָס עס וואָלט געווען גלייכער און געזינטער פאַר מיר, איך זאָל דאָס בעסער ניט וויסען...

— סטייטש, און איהרע בריעף? — האָב איך אויסגעשריגען. — אום גאָטעס ווילען, איהרע בריעף?!

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, האָט דער יונגערמאַן מיט די ברילען זיך געחאַפּט פאַר׳ן הארצען און האָט אָנגעהויבען צו לאַכען און צו קאַטשען זיך פאַר געלעכטער.

— איהרע בריעף? חאַ־חאַ־חאַ! איהרע בריעף! אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאַלטען — א י ה ר ע בריעף!

— וועמענ׳ס דען בריעף זענען דאָס?

— איהרע? חאַ־חאַ־חאַ! איהרע בריעף? מיינע! חאַ־חאַ־חאַ, מיינע בריעף! מיינע! מיינע!! מיינע!!!

איך האָב געמיינט, אַז דער יונגערמאַן איז נאָר אַראָפּ פון זינען און ער וועט דעם שלאַג בעקומען. ער האָט מיך געחאַפּט פאַר ביידע הענד, מיך גענומען דרעהען איבער׳ן שטוב, מיך געשלאָגען אין די פּלייצעס און ניט אויפגעהערט צו לאַכען:

— איהרע, חאַ־חאַ־חאַ! איהרע בריעף!??

עס האָט זיך אייך ווען גע׳חלום׳ט אַ זיסער חלום: אַ פּאַלאַץ אַ שענער, גוטע מאכלים, די בעסטע וויינען, פרישע פּירות, נאָר־וואָס פונ׳ם בוים, אַ ריח פון בשמים, אַ גן־עדן... און איינע עפּיס אַ „זי״ אינ׳ם געשטאַלט פון אַ פּרינצעסין מיט גילדענע בעזילבערטע האָר... און איהר שוועבט, ניט איהר געהט, און איהר פליהט־פליהט אַלץ העכער־העכער, גלייך אין הימעל אַריין... פּלוצים הערט איהר אַ פּייפען, וואָס געהט פון אַ וואַלד ארויס — פּי־יו־יט! און אַ פּאַטש פון פליגלען און אַ משונה־מאָדנע געלעכטער „חאַ - חאַ״, וואָס צעטראָגט זיך איבער׳ן גאַנצען וואַלד און לאָזט זיך אויס מיט אַ לאַנגען געהניץ — אַאַאי!!! פאַר אייערע אויגען איז אַ טיפער

אַפּגרונד, אַט־אַט פֿאַלט איהר אַראָפּ. איהר טהוט אַ ציטער און חאַפּט זיך אויף מיט אַ קאַפּוועהטיג און קאָנט לאַנג נישט קומען צו זיך...

דעם דאָזיגען זיסען חלום האָב איך איבערגעלעבט אין דער מינוט, וואָס דער יונגערמאַן מיט די ברילען איז געשטאַנען איבער מיר און האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען פון מיינע בריעף און אויסרעכענען די מעלות פון מיין געליעבטע... ער האָט געלאַכט, און מיר האָט זיך געטריפט בלוט, אַ טראָפּען נאָך אַ טראָפּען, און געפאַלען אויף מיין פערוואונדעט הארץ, אויף מיין פער'סמ'טע נשמה.

און דאָרט אין זאַל האָבען געשפּיעלט די כלי־זמר. די פּיעדעל האָט געוויינט, די טרומייט האָט געטערעלייקעט, די פלייט האָט געפּייפט, דער באַס האָט געברומט, די קעסעל־פּויק האָט געבאַראַ־באַנעט — באַם! באַם! באַם! און דאָס הארץ — דאָס הארץ איז מיר געווען פּוסט און לעדיג, אויף דער נשמה וויסט און פינס־טער, חושך אין אַלע ווינקעלעך.

צוויי אַנטיסעמיטען

ערצעהלונג.

געשריבען אין יאָהר 1905.

צוויי אַנטיסעמיטען

א.

מאַקס בערליאַנט איז אַ געוויכערטע ליולקע. ער פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון מאָסקווע קיין לאָדז עטליכע מאָל אין יאָהר. ער איז בעקאַנט מיט אַלע בופעטשיקעס אויף די וואָקזאַלען, אויסגעבונדען מיט אַלע קאָנדוקטאָרען, געווען שוין אין די טיעפע גובערניעס, דאָרט וואו אַ איד טאָר נישט זיין מעהר ווי פיער און צוואַנציג שעה, געשוויצט אין אַלע אוטשאַסטקעס, אויסגעשטאַנען אונטערוועגענס גענוג בזיונות, ניט איין מאָל זיך געערגערט, אָפּגעגעסען דאָס האַרץ — און אַלץ איבער'ן אידענטום. דאָס הייסט, ניט איבער דעם, וואָס ס'איז פאַרהאַן אַ אידענטום, נאָר דערפאַר, וואָס ער אַליין איז, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ איד; און ניט אַזוי דערפאַר נאָך, וואָס ער איז אַ איד, ווי דערפאַר, וואָס ער האָט, מחילה, אַ אידיש אויסזעהען. אָט דער צלם אלקים — אוי, דער צלם אלקים! אויגען שוואַרצע, גלאַנצענדיגע, האָר אויך שוואַרצע, גלאַנצענדיגע — אמת'ע סעמיטישע האָר; איין אויסשפּראַך אַ גע־הרג'עטע, איין עכטע אַ אידישע, מיט אַ חי"ש, און דערצו אַ נאָז — אוי, אַ נאָז!

און ווי אויף צו־להכעיס, איז אונזער העלד בעשטראָפט מיט אַ מין פּראָפעסיע (ער איז אַ קאָמיוואָיאַזשער), וואָס ער מוז זיך אַרומפיהרען מיט דער נאָז איבער דער וועלט, און דוקא רעדען, און דוקא אַ סך רעדען — מע זאָל איהם זעהען, הייסט עס, און מע זאָל איהם הערען. קורץ — ס'איז אויף איהם אַ רחמנות.

אמת, אונזער העלד האָט זיך נוקם געווען אין דער באָרד. אָנגעטהאָן זיך און אויסגעפּוצט, טאַקי גאָר ווי אַ כלה, פערדרעהט די וואָנסעס ארויף, זיך פערלאָזט אַ לאַנגען נאָגעל און געטראָגען אַ שניפּס „אשר לא שניפּסו אבותינו", זיך געוואוינט צו די מאכלים וואָס אויפ'ן וואָקזאַל, אויסגעלאָזט זיין גאַנץ ביטער הארץ צום דבר־אחר (ס'זאָל איהם אָנגעהן, דעם חזיר, חאָטש האלב, וואָס מאַקס האָט איהם געווינשעוועט, בשעת ער האָט איהם פערזוכט צום ערשטען מאָל!), און וואָס טויג אייך גרוים? ער האָט זיך איינגעשטעלט דאָס לעבען און האָט אָנגעהויבען עסען ראַקעס.

פאַר וואָס זאָג איך „ער האָט זיך איינגעשטעלט דאָס לעבען"? ווייל אייערע שונאים זאָלען אַזוי וויסען פון זייער נאָז, ווי מאַקס בערליאַנט האָט אפילו אָנגעהויבען צו וויסען, ווי אַזוי מען איז זיך נוהג מיט ראַקעס: צי מע שניידט זיי מיט אַ מעסער? צי מע שטעכט זיי מיט אַ גאָפּעל? צי מע עסט זיי גאַנצערהייד?

און פון דעסטוועגען, נאָך די אַלע גליקען, קאָן זיך מאַקס בערליאַנט ניט אויסבעהאַלטען מיט זיין אידישקייט — ניט פון אייגענע, ניט פון פרעמדע. מע דערקענט איהם, ווי אַ בייזען שילינגער, פונקט אַזוי ווי דעם פערשאָלטענעם קין, און מע גיט איהם צו וויסען אויף יעדען טריט און שריט, ווער ער איז און וואָס ער איז. קורץ — ס'איז אויף איהם אַ גאָט'ס רחמנות!

ב.

נאָר אויב מאַקס בערליאַנט איז געווען איין אומגליקליכער מענש ביז קישינעוו, איז נאָך קישינעוו ניט געווען צו איהם קיין גלייכען. טראָגען אין זיך טיעף אין הארצען אַ גרויסען וועהטיג און שעמען זיך מיט איהם — דאָס איז אַ מין גיהנום, וואָס נאָר דער קאָן איהם פערשטעהן, ווער עס פיהלט איהם. מאַקס האָט זיך געשעמט מיט קישינעוו, גלייך ווי דאָס וואָלט געווען זיין קישינעוו... און טאַקי עפּיס גאָר ווי אויף צו־

להכעיס, האָט מען איהם פונקט אין יענער צייט, וואָס נאָך קישי־נעוו, ארויסגעשיקט אהין, אין יענע מקומות, קיין בעסאַראַביע, און ער האָט געפיהלט, אַז דאָ הויבט זיך אָן פאַר איהם אַ נייער גיהנום. קאַרג האָט ער זיך אָנגעהערט פון די דאָזיגע שענע מעשיות דאָרט ביי זיך אין דער היים? קאַרג האָט איהם געקאָכט דאָס האַרץ, פערלאָפען מיט בלוט, אויף די רציחות, וואָס מע האָט אַזעלכם ניט געהערט אויף דער גאַנצער וועלט? ער וועט דען פער־געסען יענעם טאָג, בשעת איינמאָל אין שוהל האָט מען געמאַכט איין „אל־מלא־רחמים״ אויף די „הרוגי־קישינעוו״? אַלטע אידען האָבען דעמאָלט געוויינט, ווייבער זענען געפאַלען חלשות...

געווים האָט זיך אייך געטראָפען אַ מאָל פאָהרען אין באַהן פערביי איין אָרט פון אַ „קאַטאַסטראָפע״. איהר ווייסט טאַקי גאַנץ גוט, אַז איהר קאָנט זיצען רוהיג: נאָך אַ מאָל אַזאַ אומ־גליק, אַ קאַטאַסטראָפע, אויף דעם זעלבען אָרט וועט זיך ניט טרע־פען. נאָר איהר דערמאָנט זיך, אַז אָט־אָ־דאָ האָבען נישט לאַנג געקאַטשעט זיך באַרג־אַראָפּ איין וואַגאָן נאָכ׳ן אַנדערען, און דאָ האָבען מענשען געלעגט דעם קאָפּ, דאָ האָבען געטרישטשעט ביינער, גערונען בלוט, געשפּריצט מאַרך — איהר זענט זיך מחיה, אַז איהר פאָהרט אַריבער דאָס אָרט בשלום...

מאַקס האָט געוואוסט, אַז דאָ, אין די מקומות, וועלען זיין אַ סך דבורים, מיט מימרות, מיט מעשיות, מיט זיפצען, מיט קרעכ־צען פון אייגענע, און אָנצוהערענישען מיט שטעכווערטלעך פון פרעמדע; און וואָס נעהענטער ער איז געוועזן צו יענע מקומות, האָט ער אַלץ מעהר געזוכט מיטלען, ווי אַזוי צו אַנטלויפען, אויס־בעהאַלטען זיך פון זיך אַליין...

געקומען שוין גאָר נאָהענט, האָט ער תחילת געוואָלט בלייבען זיצען אין וואַגאָן איינער אַליין. נאָכדעם האָט ער זיך בערעכענט און איז דוקא אַראָפּגעשפּרונגען מיט נאָך פּאַסאַזשירען אויפ׳ן וואָקזאַל, דוקא צוגעגאַנגען צום בופעט מיט אַ ברייטקייט, ווי אַ מענש, וואָס ס׳איז איהם שטאַרק אויפגעלעגט אויפ׳ן האַרצען, דוקא

געמאכט א שנעפסעל, פערביסען מיט די אלע גוטע זאכען, וואס א איד טאר ניט, פערטרונקען מיט א גלעזעל ביער, פעררויכערט א ציגאר און איז צוגעגאנגען צו דער שאפע, וואו מע פערקויפט ביכער און צייטונגען, און דערזעהען ליגען דאס געוויסע שענע אנטי־סעמיטישע בלאט פונ'ם געוויסען שענעם אנטיסעמיט קרושעוואן מיט'ן געוויסען שענעם נאמען „ב ע ס א ר א ב ע ץ". דארט, אין יענע מקומות, דארפט איהר וויסען, וואו עס באקט זיך דאס דאזיגע שענע בלאט, ליגט זיך עס גאנץ רוהיג: קיינער נעמט דאס ניט אין האנד אריין; די דארטיגע אידען נעמען דאס ניט, ווייל ס'איז „מוקצה מחמת מיאוס", און ניט־אידען האט זיך עס שוין צוגעגעסען. ליגט זיך עס דערפאר בשלום אין שאפע און דערמאנט נאר דעם עולם, אז ס'איז פארהאן אויף דער וועלט איינער א קרושעוואן, וואס רוהט נישט, וואס שלאפט ניט און וואס זוכט מיטלען, ווי אזוי צו בעהיטען און בעוואהרענען און בעשירמען די וועלט פון דער געפעהרליכער קרענק, וואס מע רופט זי „אידישקייט".

מאקס בערליאנט איז געווען דער איינציגער, וואס איז צו־געגאנגען צו דער שאפע און האט זיך געהייסען געבען א נומער „בעסאראבעץ". צוליעב וואס, למשל? אפשר צוליעב דעם איי־גענעם טעם, וואס ער האט זיך געהייסען דערלאנגען ראקעס? און אפשר האט ער טאקי געוואלט זעהען, וואס שרייבט עפיס אזא כלב שבכלבים וועגען אידען? ס'איז א סברה, זאגט מען, אז דאס רוב אנטיסעמיטישע בלעטער לייענען סעמיטען, דאס הייסט, מיר אליין טאקי מיט אונזער כבוד... די בעלי־בתים פון די בלעטער וויסען דאס גאנץ גוט און געהען מיט דעם גאנג, אז „דער איד איז טריפה און דער גראשען איז כשר"...

בקיצור, אונזער מאקס האט געהאנדעלט א נומער „בעסא־ראבעץ", אריינגעגאנגען מיט איהם אין וואגאן אריין, אויסגעצויגען זיך איבער דער באנק און איבערגעדעקט זיך מיט'ן בלאט, ווי מע דעקט זיך איבער, למשל, מיט א קאלדרע אדער מיט א פעלער, און בשעת מעשה איז איהם דורכגעפלויגען א מחשבה:

„וואָס וועט זיך, אשטייגער, קלעהרען אַ איד, למשל, אַז ער וועט צוגעהן און דערזעהען אַ מענשען ליגען אויסגעצויגען און איבערגעדעקט מיט אַ „בעסאַראַבעץ״? געוויס וועט שוין קיינעם ניט קומען אויף די געדאַנקען, אַז דאָ ליגט אַ איד... אַ אידעע, כלעבען, אַ טהייער מיטעל אויף פּטור צו ווערען פון אידען און בלייבען אַקעגען נאַכט אויסגעצויגען איינער אַליין, ווי אַ שררה, אויף אַ גאַנצער באַנק״...

אַזוי האָט זיך געטראַכט אונזער העלד, און בכדי ס׳זאָל שוין טאַקי קיין בן־אָדם ניט וויסען, ווער דאָ ליגט, האָט ער זיך איבער־געדעקט מיט׳ן „בעסעראַבעץ״ איבער׳ן פּנים, פערשטעלט די גאָנז אויך, מיט די אויגען, מיט די האָר, מיט׳ן גאַנצען צלם־אלקים, און ער האָט זיך פאָרגעשטעלט אַ בילד, ווי אַזוי ביינאַכט קריכט אַ איד מיט אַ סך פּעקלעך אין וואַגאָן אריין, זוכט נעבאַך איין אָרט אויף צו זעצען זיך, דערזעהט ער, עס ליגט אַ פּאַרשוין מיט אַ נומער „בעסעראַבעץ״ איבערגעדעקט — געוויס אַ פּריץ, און געוויס אַ רשע איין אַנטיסעמיט, און אפשר טאַקי קרושעוואַן אַליין — שפּרינגט ער אודאי נעבאַך אָפּ, דער איד מיט די פּעקלעך, שפּייט־אויס דריי מאָל, און ער, מאַקס, בלייבט אַליין, איינער אַליין, ווי אַ גראַף, איבער דער גאַנצער באַנק. חאַ־חאַ־חאַ, כלע־בען, אַ טהייער מיטעל, נאָך בעסער ווי אַ מענש זאָל פּלוצים אין וואַגאָן בעקומען די חאָלערע!...

דער דאָזיגער פּלאַן געפעלט אונזער מאַקסען אַזוי שטאַרק, אַז ליגענדיג אונטער׳ן „בעסאַראַבעץ״, צעלאַכט ער זיך אַזש, און אַ מענש, דאַרפט איהר וויסען, אַז ער האָט איבערגעביסען, פער־טרונקען מיט אַ גלעזעל ביער, פערררויכערט אַ ציגאַר און ליגט אַקעגען נאַכט אין וואַגאָן איינער אַליין אויף אַ גאַנצער באַנק, אויסגעצויגען ווי אַ גראַף, איז איהם גוט צו לאַכען...

שאַט, לאָז זיין שטיל. אונזער העלד מאַקס בערליאַנט, דער קאַמיוואָיאַזשער, וואָס פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון

מאָסקווע קיין לאָדז, ליגט איינער אַליין אויף אַ באַנק, צוגעדעקט מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ״, און חאַפּט אַ דרימעל. לאָמיר איהם ניט שטעהרען.

ג.

מאַקס בערליאַנט איז טאַקי אַ איד אַ חכם, נאָר היינטיגס מאָל האָט ער דוקא נישט געטראָפען. ס'איז טאַקי אַריינגעקומען אין וואַגאָן אַ פּאַרשוין, אַ גראָבער, אַ געזונדער, אַ פּאַרסאַפּעטער, מיט עטליכע טשעמאָדאַנעס, איז טאַקי צוגעגאַנגען צו מאַקסען, טאַקי בעטראַכט איהם, ווי ער ליגט דאָס איבערגעדעקט מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ״, נאָר ער האָט נ י ט אויסגעשפּיגען דריי מאָל און איז נ י ט אָפּגעשפּרונגען. ער איז נאָר געשטאַנען און האָט בע־טראַכט דעם דאָזיגען נפש, דעם אַנטיסעמיט מיט דער סעמיטישער נאָז (בשעת שלאָפען האָט זיך דאָס בלאַט אַ ביסעל אַראָפּגע־גליטשט, און די חרפּה, די נאָז הייסט עס, האָט זיך אַנטפּלעקט און אַרויסבעוויזען ביי אונזער העלד מיט איהר גאַנצען פּראַכט און גלאַנץ).

געשטאַנען עטליכע מינוט מיט אַ שמייכעל אויף די ליפּען און אָוועקגעלעגט די טשעמאָדאַנעס אויף דער צווייטער באַנק, וואָס אַקעגען מאַקסען, האָט זיך אונזער נייער פּאַרשוין אַרויסגע־חאַפּט אויף אַ פּאָר מינוט אויפ'ן וואָקזאַל, אַריינגעקומען צוריק אויך מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ״, אויפגעבונדען אַ טשעמאָדאַן, אַרויסבעקומען פון דאָרטען אַ קישעלע מיט אַ קאָלדרע, מיט אַ פּאָר שטעקשיך, מיט אַ פלעשעל אָדעקאָלאָן, זיך געמאַכט גאַנץ היימיש, אויסגעצויגען זיך איבער דער באַנק און איבערגעדעקט זיך מיט'ן „בעסאַראַבעץ״, פּונקט אַזוי ווי אונזער מאַקס בערליאַנט, געלעגען און געראַכערט, געקוקט אויף מאַקסען און געשמייכעלט, צוגעמאַכט פריהער איין אויג, נאָכדעם דאָס אַנדערע, אָנגעהויבען פּאַוואָליגקע דרימלען.

מיר לאָזען שלאָפען אונזערע ביידע „בעסאַראַבצעס", אַ באַנק קעגען אַ באַנק; מיר ווילען בעקאַנט מאַכען דעם לעזער מיט דעם צווייטען פּאַרשוין, ווער ער איז און וואָס ער איז.

ער איז אַ גענעראַל... ניט קיין גענעראַל פון דער מלחמה און ניט קיין גענעראַל־גובערנאַטאָר, נאָר אַ גענעראַל־אינספּעקטאָר, איין אַגענט, הייסט דאָס, פון אַ געזעלשאַפט. הייסען הייסט ער נ י ע מ ט ש י ק , דער נאָמען זיינער איז חיים, נאָר שרייבען שרייבט ער זיך אַלבערט, און רופען רופט מען איהם פּעטי.

אין פלוג, קומט דאָך אוים אפילו אַ ביסעל ווילדליך: מילא, אַז פון חיים וואַכסט־אויס איין אַלבערט — פערשטעהט זיך נאָך; וואָרום למאי ווי אַזוי ווערד ביי אונז פון וועלוועל „וולאַדימיר", פון ישראל „איסידאָר" און פון אברהם „אַוואַקום"? נאָר ווי אַזוי איז דאָס געוואָרען פון חיים „פּעטי"? מוז מען זיך, אַלזאָ, אַריינ־לאָזען אַ ביסעל אין חקירה, זיך פערטיעפען אין חכמת הלשון און געהן מיט'ן שכל־הישר: ראשית חכמה, וואַרפען מיר אַרוים די חית פונ'ם „חיים". נאָכדעם בעטען מיר מחילה די צוויי „יוד'ען" מיט דער „מם" — בלייבט שוין נאָר איבער די „אַלף" אַליין. שטעלען מיר צו צו דער „אַלף" נישט מעהר ווי אַ „למד" מיט אַ „בית" מיט איין „עין" מיט אַ „ריש" מיט אַ „טית" — מאַכט דאָס ניט אַלבערט? נו, און פון אַלבערט ווערד שוין במילא אַלבערטי, בערטי, בעטי, פּעטי. Sic transit gloria mundi — אָט אַזוי, הייסט דאָס, ווערד פון אַ קאַטשקע איין אינדיק.

בקיצור, אונזער פּאַרשוין הייסט פּ ע ט י נ י ע מ ט ש י ק און איז אַ גענעראַל־אינספּעקטאָר און פאָהרט־אוים די וועלט, ווי מאַקס בערליאַנט; נאָר ער איז בטבע שוין גאָר איין אַנדער מין נפש: אַ לעבעדיגער, אַ פריילּיכער, אַ בערעדעוודיגער. און חאָטש ער הייסט פּעטי און איז אַ גענעראַל־אינספּעקטאָר, פון דעסטוועגען איז ער אַ איד גלייך מיט אַלע אידען, און האָט ליעב אַ אידען, ליעב צו דערצעהלען מעשיות און אַנעקדאָטען פון אידען.

פעטי ניעמטשיק מיט זיינע אנעקדאָטען האָט אַ שם אויף דער וועלט. איין שטיקעל חסרון, וואָס וואו ערגיץ איין אנעקדאָט, האָט זיך עס, זאָגט ער, געטראָפען מיט איהם אליין טאַקי, און בשעת מעשה שווערט ער אייך אָפּ מיט כל השבועות שבעולם, און אַלע מאָל טרעפט זיך מיט איהם דער אנעקדאָט אין איין אַנדער אָרט; ער פערגעסט פון איין מאָל צום אַנדערען. די משמעות, אַז פעטי ניעמטשיק, דער גענעראַל־אינספעקטאָר, איז אַ ביסעל געחאַפּט אויף דער עברי, דאָס הייסט, ער איז אַ שטיקעל בעל־מגזם, אָדער, ווי מע רופט דאָס אין אונזערע קאַנטען, ער איז, מחילה, אַ ליגנער. האָט קיין פּאַראיבעל נישט, וואָס מיר דריקען זיך אוים אַזוי גראָב; עס וואָלט, אייגענטליך, געווען גענוג, מיר זאָלען זאָגען אויף איהם, אַז ער איז איין אַגענט, און וואָס איין אַגענט איז — ווייסט איהר דאָך אַליין...

אריינגעקומען אין וואַגאָן און דערזעהען אונזער מאַקס בערליאַנט ליגען אויסגעצויגען אויף דער באַנק, איבערגעדעקט מיט אַ נומער „בעססאַראַבעץ״, און דערקענט נאָך דער נאָז, אַז דער פּאַרשוין איז קיין שום מחותן ניט מיט קרושעוואַנען און מיט זיין שענעם „בעססאַראַבעץ״, איז די ערשטע מחשבה זיינע געווען:

— איין אנעקדאָט!... אַ נייער אנעקדאָט!... ער וועט שוין האָבען, מיט גאָט'ס הילף, וואָס צו דערצעהלען און דערצעהלען!

און פעטי ניעמטשיק האָט זיך אראָפּגעחאַפּט אויפ'ן וואָקזאַל, האָט זיך בעוואָהרענט אויך מיט אַ נומער „בעססאַראַבעץ״ און האָט זיך אַוועקגעלעגט אַקעגען מאַקסען — זעהען וואָס וועט דאָ זיין? — און איז אויך אנשלאָפען געוואָרען...

אצינד לאָזען מיר איבער דעם „בעססאַראַבעץ״ נומער צוויי, דאָס הייסט, דעם גענעראַל־אינספעקטאָר פעטי ניעמטשיק, און קעהרען זיך אום צוריק צום „בעססאַראַבעץ״ נומער איינס, דאָס הייסט, צום קאָמיוואָיאַזשער מאַקס בערליאַנט.

ד.

מאַקס בערליאַנט האָט געהאַט אַ שווערע נאַכט... אַפּנים, עס האָבען איהם געערגערט די מאכלים, וואָס ער האָט געחאַפּט אויפ'ן וואָקזאַל, מחמת עס האָבען זיך איהם געפּלאָנטעט משונה־מאָדנע ווילדע חלומות. למשל, עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער איז ניט מאַקס בערליאַנט — אַז ער איז גאָר קרושעוואַן, דער רעדאַקטאָר פונ'ם „בעסאַראַבעץ”, און אַז ער פאָהרט ניט אין וואַגאָן, נאָר רייטענדיג אויף אַ דבר־אחר, און אַ ראָק, אַ רויטער ראָק, אַ געקאָכטער, ווינקט צו איהם מיט די הערנער, און עס הערט זיך פון ערגיץ אַ געוויין: „קי־שי־נעוו!”... און ווי עפּיס אַ ווינטעל בלאָזט איהם אין די אויהערען, און ער הערט אַ שעלעשטשען פון בלעטער אָדער פון ווייבערשע קליידלעך, און ער וויל עפענען איין אויג און קאָן ניט, און ער טאַפּט זיך ביי דער נאָז — נישטאָ קיין נאָז, קיין סימן פון קיין נאָז; אויפ'ן אָרט פון דער נאָז טאַפּט ער אָן אַ „בעסאַראַבעץ”, און ער ווייסט ניט וואו ער איז. ער וויל זיך ריהרען און קאָן נישט. ער פיהלט, אַז דאָס איז אַ חלום, נאָר ער קאָן נישט גובר זיין דעם שלאָף, ער קאָן נישט געוועלטיגען אויף זיך, ער קאָן נישט! ער ליגט און ליידט נעבאַך גרויסע יסורים, ער איז ווי אין דער הינהער־פּלעט. ער פיהלט, אַז עס געהען איהם אויס די כחות. נעמט ער זיך אָן מיט'ן לעצטען ביסעל קראַפט און לאָזט־אַרויס אַ שטילען קרעכץ, וואָס נאָר ער אַליין קאָן איהם הערען, און עפענט־אויף אַ שטיקעל אויג, קוים־קוים וואָס ער זעהט, און ער דערזעהט אַ שטראַהל פון אַ ליכט און אַ געשטאַלט פון אַ מענשען, וואָס ליגט אויסגעצויגען אַקעגען איהם, אויך איינער אַליין, ווי ער, אויף אַ גאַנצער באַנק, און אויך איבערגעדעקט, ווי ער, מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ”, — און אונזער מאַקס ווערד נבהל ונשתומם: עס מאַהלט זיך איהם אויס, אַז דאָס זעהט ער טאַקי זיך אַליין אויסגעצויגען אויף יענער באַנק, און

ער קאָן בשום אופן נישט פערשטעהן דעם שכל, ווי קומט ער, מאקס, אהין, אויף יענער באנק? און ווי אזוי זעהט דאָס אַ מענש זיך אליין אָהן אַ שפּיגעל?... ער פּיהלט, אַז איינציג־ווייז שטעלען זיך איהם די האָר קאפּויר...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הויבט־אָן אונזער מאקס קומען צו די געדאַנקען און פערשטעהן, אַז יענער, וואָס ליגט דאָרט אויף יענער באַנק, איז ניט ער, מאקס, נאָר איין אַנדערער. איז איהם אָבער קשה: פון וואַנען האָט זיך גענומען אהער דער דאָזיגער פּאַרשוין, און גראָד אקעגען איהם, און גראָד מיט אַ „בעסאַראַ־בעץ"?

אונזער מאקס האָט קיין צייט ניט וואַרטען ביז טאָג, און עס ווילט זיך איהם טרעפען דאָס רעטעניש וואָס גיכער, און טאקי שוין, און טאקי באַלד; און ער טהוט זיך אַ ריהר און הויבט־אָן צו שעלעשטשען מיט'ן בלאַט, און ער דערהערט, אַז יענער פּאַר־שוין, וואָס אויף יענער באַנק, טהוט זיך אויך אַ ריהר און שעלעש־טשעט אויך מיט'ן בלאַט. בלייבט ער שטיל און קוקט זיך איין נאָך שטאַרקער, און דערזעהט, ווי יענער פּאַרשוין, וואָס אויף יענער באַנק, קוקט אויף איהם מיט אַ האַלבען שמייכעל. און אונזערע ביידע „בעסאַראַבצעס" ליגען איינס אַקעגען דאָס אַנ־דערע, און קוקען איינס אויפ'ס אַנדערע, און מע שווייגט. ביידע אַנטיסעמיטען חלש'ען, געהען־אויס וויסען, ווער מע איז; נאָר מע האַלט זיך איין מיט אַלע כחות און מע שווייגט. פאַלט פּעטי אויף אַ שכל און הויבט־אָן אויסצופייפען שטילערהייד אַ בע־קאַנטען אידישען מאָטיוו פון אַ בעקאַנט אידיש לידעל:

„אויפ'ן פּריפּעטשיק ברענט אַ פייערל"...

און מאקס האַלט איהם אונטער אויך שטיל און אויך מיט אַ פייפען:

„און אין שטוב איז הייס"...

זעצען זיך אוועק פּאוואָלינקע אונזערעביידע אַנטיסעמיטען, וואַרפען־אַראָפּ פון זיך די „בעסאַראַבעצעס" און לאָזען־אויס ביידע דעם בעקאַנטען אידישען מאָטיוו פון'ם בעקאַנטען אידישען ליע־דעל, שוין נישט מיט קיין פייפען, נאָר מיט ווערטער ממש:

„און דער רבי לעהרענט
מיט די קינדערלעך
דעם אלף־בית!"...

אָפּגעשלאָגענע הושענות

געשריבען אין יאהר 1905.

אָפּגעשלאָגענע הושענות

א.
איסר דער שמש.

I

דערמאָן איך מיך אָן איסר דעם שמש, שטעלט זיך מיר פאָר אין דער פאַנטאַזיע א מין אַלכסנדר מוקדון, א נאַפּאָלעאָן באָנאָ־פּאַרט, וכדומה אַזעלכע בילדער, גבורים פון דער היסטאָריע...

א קליינינקייט איסר? א מענש, וואָס פיהרט די גאַנצע שוהל מיט אַלע בעלי־בתים ביי דער נאָז. א מענש, וואָס האַלט דאָס גאַנצע שטעדטעל ביי זיך אין בוזעם. א מענש, וואָס דיענט ביי אַלעמען און געוועלטיגט אויף אַלעמען. א מענש, וואָס איז יעדען אונטערוואָרפען און האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט. א מענש, וואָס האָט א בייזען קוק, מורא׳דיגע ברעמען, א מעשענע באָרד, א געזונדען קולאַק מיט א לאַנגען שטעקען. א ווערטעלע אויסצורעדען איסר!

ווער האָט געמאַכט איסר׳ען פאַר א איסר? פרעגט מיך עפּיס גרינגערס. פאַרהאַן טיפען, וואָס מע קאָן זיי אָנרופען: „פערגליווערטע", „שטעהענדיגע", דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס ריה־רען זיך ניט פונ׳ם אָרט: אָט אַזוי ווי איהר האָט זיי געזעהן דאָס ערשטע מאָל, אַזוי זענען זיי געבליבען ווי אויף אייביג.

עם ווייזט זיך אייך אויס, אז זיי זענען תמיד אזוי געווען און וועלען אייביג אזוי בלייבען. קינדווייז פלעג איך מיך ניט קאָנען אָפּרייסען פון דעם איסר'ען; מיך האָט אינטערעסירט איין זאַך: ווי אזוי איז געווען איסר, בשעת ער איז נאָך ניט געווען קיין איסר? דאָס הייסט, בשעת ער האָט נאָך נישט געהאַט אָט די מורא'דיגע ברעמען, אָט די גרויסע האָרבאַטע נאָז, וואָס איז שטענ־דיג אָנגעשטאָפּט מיט טאַבעקע, אָט די מעשענע באָרד, וואָס הוי־בען הויבט זי זיך אָן, דאכט זיך, אזוי געדיכט און גראָב, און לאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא דין, מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר? ווי אזוי האָט ער אויסגעזעהן, למשל, בשעת ער איז געווען א יונגעל, געגאַנגען באָרוויס, געלערענט אין חדר און גע־האַפּט פּעטש פון'ם רבי'ן? און וואָס איז געווען איסר, בשעת די מאמע זיינע האָט איהם געטראָגען אויף די הענד, איהם געגעבען זויגען, איהם אויסגעווישט דאָס נעזעל: „איסר'על, זיסער קדיש מיינער, ליכטיגער פּנים געטרייער, מיר זאָל זיין פאר דיינע ביינ־דעלעך!״? —

אָט אזוי פלעג איך זיך קינדווייז אמאָל פערטראַכטען, זיך ניט קאָנען אָפּרייסען פון איסר'ען.

— אהיים, ממזרים, א רוח אין אייער פאָטער און מוטער אריין! — פלעגט איסר אפילו קלערען וועגען איהם נישט לאָזען.

דאכט זיך, אז איך בין איינער, פון דעסטוועגען היים איך ביי איהם מיט א לשון רבים: ממזרים! פאר וואָס קומט מיר „ממזרים״? איסר האָט פיינט, פערשטעהט איהר מיך, אז מע שטעהט און מע קוקט איהם אין די אויגען אריין. איסר האָט פיינט קליינוואַרג, קאָן נישט אָנקוקען קיין קינדער! „קינדער, זאָגט ער, — דאָס זענען כל מום רע; קינדער זענען פּאַקאָסט־ניקעס, צו־להכעים'ניקעס; קינדער זענען ציעגען, וואָס שפּרינגען אין פרעמדע גערטנער; קינדער זענען הינט, וואָס סיפּען ביי די פאָלעס; קינדער זענען חזירים, וואָס קריכען אויפ'ן טיש; קינ־דער דארפען וויסען דרך־ארץ, קינדער דארפען ציטערען, קינדער

דארפען האָבען דאָס נייעניעהריגע קדחת!..." און מיר האָבען טאקי געציטערט, טאקי געהאט דאָס נייעניעהריגע קדחת.

וואָס האָבען מיר מורא געהאט, פרעגט איהר? אנו, פּרובט, אדרבה, האָט ניט מורא, אז מע טהוט אייך א נעם פאר'ן אויהער און מע פיהרט אייך צו צו דער טהיר און מע גיט אייך האלז־און־נאקען און מע זאָגט אייך:

— אהיים, ממזרים, א רוח אין אייער פאָטער און מוטער אריין!

איהר וועט זיך אפשר קלאָגען אויף איהם פאר דער מאמען? נו, אדרבה, פּרובט! וואָס וועט זיין, ווילט איהר וויסען? אָט וועל איך אייך זאָגען וואָס ס'וועט זיין: איהר וועט קומען אהיים און בעווייזען דער מאמען איין אָנגעריסענעם אויהער; וועט די מאמע אָנפאלען אויפ'ן טאטען מיט א גוואלד: „זעה־נאָר, זעה דעם בן־יחיד דיינעם, ווי דער רוצח דער גזלן האָט איהם אָנגע־ריסען איין אויהער!" וועט אייך דער טאטע נעמען פאר א הענ־טעל און וועט אייך ברענגען אין שוהל אריין און צופיהרען גלייך צו איסר דעם שמש, ווי איינער רעדט: „גאָט, זעהט וואָס איהר האָט געטהאָן מיט מיין בן־יחיד, איהר האָט דאָך איהם שיער־שיער ניט אָפּגעריסען איין אויהער". וועט איסר געבען א הוק אויפן טאטען: „געהט אייך געזונטערהייט מיט אייערע ממזרים!" (איהר הערט? א בן־יחיד איז ביי איהם אויך „ממזרים"!). און דער טאטע וואָס וועט טהון? דער טאטע וועט אָנרוקען דאָס היטעל און וועט געהן אהיים. וועט איהם די מאמע פרעגען: „נו?" וועט איהר דער טאטע זאָגען: „איך האָב דאָס איהם מכבד געווען, אָט דעם המן הרשע! וואָס נאָך האָב איך איהם געקאָנט טהון?"...

זעהר ניט שען אפילו, אז א טאטע זאָל זאָגען אזא גראָבען לינגען! נאָר וואָס זאָל מען טהון, אז מען איז ביי א שמש אין גלות?

II

מע קאָן זאָגען, אז די גאנצע שטאָדט איז ביי איסר'ען אין גלות. וואָס ער וויל, דאָס טהוט ער. וויל איסר ניט הייצען די שוהל ווינטער אינ'ם פראָסט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענ־דיג, וועט ער אייך הערען, ווי דעם פאראַיאָהריגען שניי. וויל איסר, מע זאָל זיך שטעלען דאַוונען פריה, וועט איהר שוין פער־שפּעטיגען ו ו ע ן איהר זאָלט ניט קומען. וויל איסר אייך נישט געבען קיין עליה אכצעהן וואָכען דורכאיינאַנד, מעגט איהר קוקען צו איהם אויף דער בימה פון היינט ביז מאָרגען, הוסטען צעזעצ־טערהייד — ער וועט אייך ניט זעהן, ניט הערען! דאָס אייגענע איז מיט'ן טלית, און מיט'ן חומש, און מיט'ן מחזור, און מיט'ן אתרוג, און מיט דער הושענא. איסר וועט אייך ברענגען דע־מאָלט, ווען ער וועט וועלען, ניט ווען איהר ווילט! וואָס זענט איהר עפּיס פאר א „איהר״? „בעלי־בתים — זאָגט ער — זענען ווי די הינט, און ער איז איינער, איין שמש, קיין עין־הרע, אויף אזוי פיעל עולם — משוגע צו ווערען!״

און איסר שמיצט זיך, ווארפט זיך, מאַכט איטליכען מיט דער בלאָטע. דער גרעסטער בעל־הבית קאָן ביי איהם חאַפּען א פסק, ער זאָל ניט טרעפען די טהיר. „מיך — זאָגט ער — זאָלט איהר בעסער ניט זאַטשעפּען, ווארום איך האָב קיין צייט ניט מיט אייך צו רעדען! איהר זענט א סך, און איך בין, קיין עין־הרע, איינער!״ און קיינער זאַטשעפּעט איהם ניט; איהר זענט געהרען, אז ער טשעפּעט אייך ניט.

ס'פערשטעהט זיך, אז קיינער וועט זיך ניט איינשטעלען פרעגען ביי איסר'ען, וואו קומט אהין דאָס געלד, וואָס פאַלט־אריין פון די „בעבור־שנדרם״, פון די יאָהר־צייט־ליכט, פון דער פּושקע, וכדומה אזעלכע זאַכען, וואָס זענען שייך צו בעל־הבתיש־קייט. ווארום בעל־הבית אין שוהל איז דאָך ער — היינט ווענען דאַרף ער דאָס אָפּגעבען דין־וחשבון? דער עולם איז געהרען,

אז ער לאָזט זיי צו־רוה און וואַרפט זיי ניט די שליסלען פון בית־המדרש אין פּנים אַריין: „געהט האַלט־אויס אַליין אַזאַ שוהל מיט האָלץ און מיט וואַסער, מיט ליכט און מיט שוועבעלעך, און אַ האַנטוך אויסוואַשען דאַרף מען אויך, און אַ טאָפּלי אַריינשטעל־לען דאַרף מען אויך, און אויסשמירען די ווענט מיט דער סטעלי דאַרף מען אויך, און אַ סטענדער פאַרריכטען דאַרף מען אויך, און אַ סדור צו־קויפען דאַרף מען אויך, און אַ סליחה איינבינדען דאַרף מען אויך; און וואו איז אַ גרייגער, וואו איז אַ דריידעל, וואו איז אַ חנוכה־ליכטעל, וואו איז אַ לולב, וואו איז איין אתרוג, וואו איז אַ הושענא, און וואו איז אַ דאַס, און וואו איז אַ יענץ?"... און האָטש אַלע ווייסען גאַנץ גוט, אַז אַ גרייגער און אַ דריידעל און אַ חנוכה־ליכטעל און אַ לולב און איין אתרוג און אַ הושענאַ און אַ דאַס און אַ יענץ — זענען אַלץ אַזעלכע זאַכען, וואָס נישט נאָר מע דאַרף אויף זיי אויסגעבען געלד, אדרבה, זיי ברענגען נאָך אַריין געלד, — פון דעסטוועגען וועט זיך קיינער נישט דער־וועגען אַריינשטעקען די נאָז. דאָס געהער צום שמש; דאָס איז זיין הכנסה. „די שענע שכירות, וואָס מע נעמט זיך אָן ביי אייך?... „דער קאָפּ קאָן הארט ווערען!... וואַסער אויף קאַשע!"... אזוי זאָגט איסר, און דער עולם שווייגט.

דער עולם שווייגט; האָטש דער עולם ווייסט גאַנץ גוט, אַז איסר לעגט־אָפּ אַ קערבעל; דער עולם ווייסט גאַנץ גוט, אַז דער שמש איז אָנגעשטאָפּט מיט געלד. ס'איז גאָר אַ סברא, אַז שטי־לערהייד פערלייהט ער אַמאָל עטליכע גראָשענס, מאַכט אַ הלואה'־לע, געוועהנליך, אויף אַ בעוואָהרעניש, אויף אַ משכון. און אַ שטיבעל האָט איסר איין אייגענס, און אַ בהמה איין אייגענע, און טרינקען טרינקט ער אויס אַלע טאָג, און דוקא פון אַ גרויס גלאָז, און אַ פּעלץ טראָגט ער ווינטער, ברוך השם, ווי דער שענ־סטער בעל־הבית, און שיך טראָגט די שמש'טע גאַנצע, און אַ יופּע האָט זי זיך געמאַכט ניט לאַנג אַ נייע — פאַר קהל'ס געלד: „פאַר אונזער בלוט, אויסקרענקען זאָל זי דאָס, רבונו של עולם!"...

אזוי מומלען די בעלי־בתים צווישען זיך שטילערהייד, אז דער שמש זאָל ניט הערען. און אז דער שמש געהט־צו, האקט מען איבער דעם שמועס און מע הויבט אָן רעדען פון עפּים אנ־דערש, בליצלען מיט די אויגלעך, סמאָרקען בשעת מעשה מיט די נעז און נעמען ביי איהם א שמעק טאבעקע מיט צוויי פינגער פון זיין הילצערן פּושקעלע: „זייט זשע מוחל!"...

אָט דער „זייט־זשע־מוחל" איז א פּאסקודנער זייט־זשע־מוחל. אין איהם ליגט א חניפה'לע: „זייט זשע מוחל, ביי אייך דארף זיין א רעכטער שמעק טאבעקע"... אין איהם ליגט אויך איין אָנצוהערעניש אויף אוועקצוגעהן: „זייט זשע מוחל, גיט א שמעק טאבעקע און געהט אייך געזונטערהייד"...

איסר איז א מבין סאי אויף דער חניפה'לע, סאי אויף דעם אָנצוהערעניש. איסר ווייסט, אז דער עולם וואָלט וועלען איהם מאכען אוים שמש, אזוי ווי מע וויל לעבען. נאָר ער הערט זיי אָלעמען, ווי המן דעם גרייגער. איסר האלט זיי רעכט אין די לאפּקעס. איסר ווייסט וואָס ער האָט צו טהון.

III

ווער עס וויל יוצא זיין פאר אָלעמען, דער איז נישט יוצא פאר קיינעם; און אז ס'איז בעשערט זיך בוקען, זאָל מען זיך בוקען צום קאָפּ, ניט צו די פים.

דאָס האָט פערשטאַנען איסר, און האָט געשלאָגען בלאָט מיט די גבאים, מיט די עטליכע געצעהלטע רעדעלפיהרער פון שטאָדט. זיי האָט ער דוקא געפאָלגט, געקראָכען אונטער די בענגעל, נישט געפוילט זיך פון זייערטוועגען געהן איין איבעריגען גאנג, און גע'חנפה'ט האָט ער זיי, אז ס'האָט געשלאָגען צו דער גאָל! און ווער שמועסט, אז ס'איז געקומען די צייט פון דער קלפי, פון קלויבען גבאים, — דעמאָלט האָט איסר נישט גערוהט. ווער עס האָט נישט אָנגעקוקט דעמאָלט איסר'ען, דער האָט קיין

שענם ניט געזעהען. א פערשוויצטער, פערדרוקט דאָס היטעל ארויף, מיט'ן גרויסען שטעקען און מיט די לאַנגע שטיוועל, האָט איסר געקנאָטען די בלאָטע, געשפרייזט פון איין גבאי צום אַנ־דערען, געארבייט, געפלאָכטען, געפיהרט רכילות מיט אינטריגעס, אינטריגעס, אינטריגעס אָהן א שיעור!

אויף אינטריגעס פיהרען איז איסר פון תמיד אָן געווען איין בריה אין דער וועלט. א וואַנד מיט א וואַנד האָט ער גע־קאָנט צונויפפיהרען, פערקאָכען א קאַשע אַזוי קונציג, אַז דער גאַנ־צער עולם זאָל זיך בלאָזען איינער אויפ'ן אַנדערען, זיך קריעגען און זידלען, און עס זאָל דערגעהן אַזש צו פעטש — און ער, איסר, גאַרנישט, גאָט די נשמה! איסר, פערשטעהט איהר מיך, האָט געפיהרט דאָס רעדעל דוקא ניט שלעכט. ער האָט זיך געטראַכט: „רייסט זיך, רייסט זיך, בעלי־בתים, ביי די נעז, וועט איהר פער־געסען אינ'ם שמש"...

פערגעסען אינ'ם שמש — דאָס איז געווען פאַר אונזער איסר'ען זעהר א נויטיגע זאַך, מחמת פון א צייט אַז מע האָט זיך אַנגעהויבען צו איהם נעמען, דולען א ספאָדיק, ער זאָל אָפּגעבען דין־וחשבון, וואו קומט אהין דאָס גאַנצע געלד פון שוהל? און ווער? דוקא די יונגע־לייט, דוקא יונגווארג, דוקא אָט די „ממזרים", וואָס ער האָט זיי אַזוי פיינט געהאַט פון תמיד, וואָס ער פלעגט זיי אמאָל דערגעהן די יאָהר!

פון קינדער, זאָגט מען, ווערען לייט, און פון לייט ווערען קינדער. היבשע עטליכע דורות זענען געוואַקסען, אויסגעוואַקסען און אוועקגעגאַנגען. פון די קליינע ציעגעלעך זענען געוואָרען גרוי־סע צאַפּעס, פון די קליינע ממזרים זענען געוואָרען בעלי־בית'לעך; די בעלי־בית'לעך האָבען חתונה געהאַט, געוואָרען בעלי־בתים; די בעלי־בתים זענען געוואָרען אַלטע אידען, און איסר איז אַלץ געווען איסר. נאָר מיט א מאָל איז עפּיס אויסגעוואַקסען א דור, א נייער, א יונגער, א משונה־מאָדנער דור, א דור פון סאַמע

שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פנים׳ער, מזיקים, הולטייעס — מע זאָל בעהיט און בעוואָהרענט ווערען!

— וואָס איז איסר פאַר איין אויבערהאַר? איסר איז נישט מעהר ווי אַ שמש, וואָס דיענט ביי אונז, ניט מיר ביי איהם! ביז וואַנען וועט געוועלטיגען אויף אונז אָט דער אַלטער איסר מיט די לאַנגע פיס און מיט׳ן גרויסען שטעקען? חשבון! וואו איז חשבון? דין־וחשבון!!...

אזוי האָט גע׳טענה׳ט אָט דער נייער דור פון סאַמע שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פנים׳ער, מזיקים, הולטייעס, און דוקא אין מיטען שוהלהויף, און דוקא הויך אויף אַ קול... תחילת האָט איסר געמאַכט זיך כלא ידע, אביסעל טויבליך שוין; נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען זיי טרייבען פון שוהל, פערלעשען די ליכט, פערשליסען די טהיר; נאָכדעם האָט ער אָנגערייצט אויף זיי די בעלי־בתים פון שטאָדט, דערצעהלט אויף זיי המנ׳ס מסירות, אַז די הולטייעס מאַכען חוזק פון עלטערע מענשען, אַז זיי לאַכען אָפּ פון די גבאים, — אַ סימן: אָט האָט ער ניט לאַנג געפונען אַ פּאַפּיערעל, עפּיס אַ ליעדעל, וואָס איינער פון די הולטייעס האָט פערלאָרען.

דאַכט זיך, וואָס? אַ נאַריש ליעדעל? וואָס פאַר אַ חתונה האָט אָבער דאָס דאָזיגע נארישע ליעדעל אָנגעמאַכט אין שטאָדט! וואָס פאַר איין איבערקעהרעניש — אַי־אַי־אַי! הלואי וואָלט דאָס איסר בעסער נישט געפונען און נישט בעוויזען דאָס די גבאים, וואָלט געווען פאַר איהם אַ סך געזינדער! דאָס דאָזיגע ליעדעל, קאָן מען זאָגען, איז געווען דער אָנהויב פון זיין מפלה. די נאַ־רישע גבאים, אָנשטאָט דעם, מע זאָל דאָס ליעדעל אַראָפּשלינגען און מאַכען אַ שוויג, האָבען זיי דאָס אַליין צעשמירט. זיי האָ־בען זיך אזוי לאַנג אַרומגעטראָגען מיט דעם פון איינעם צום אַנדערען, ביז דער עולם האָט דאָס אויסגעלערענט אויף אויס־וועניג, לצים האָבען צוגעזעצט צו דעם אַ ניגון פון איין אַלט בע־קאַנט ליעדעל, און מע האָט דאָס ליעדעל געזונגען אויף אַלע

שטרעקען: בעלי־מלאכות האָבען עס געזונגען ביי'ם וואַרשטאַט, קעבינס — ביי'ם אויווען, מיידלעך — אויף די פּריזבעס, מוטערס האָבען מיט דעם פּערוויעגט קינדער... אַ נאַריש ליעדעל האָט אין זיך אַ כח: בשעת דער האַלז זינגט, טראַכט דער קאָפּ; קלערט, קלערט אַזוי לאַנג, ביז עס דערקלערט זיך עפּיס; מחשבות דרעהען זיך, דרעהען זיך, פּיקען אין מוח אַזוי לאַנג, ביז עס פּיקט זיך עפּיס אויס, און פון אַ מחשבה ווערד אַ מעשה.

די מעשה, וואָס איז אַרויס פון דעם ליעדעל, איז געווען אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע. איהר מעגט דאָס האָרכען. עס קאָן אייך צו־נוץ קומען.

IV

שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פּנים'ער, לצים, ווייסע־חברה'ניקעס, הולטייעס האָבען אַזוי לאַנג געגראָבען אויף איסר'ען, געזוכט און גענישטערט, ביז מע האָט זיך אַרויסגעשלאָגען אויף אַ שטיקעל דרך. איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען איז מען אַרויף אויפ'ן בוידעם פונ'ם אַלטען בית־המדרש און מע האָט אַנטדעקט דאָרטען אַ גאַנצען אוצר: סטערינאָווע ליכט אַ גוזמא, עטליכע פּוד וואַכס, אַ פּאָר צעהנדליג טליתים נאָך גאָר נייע, אַ גאַנצען סקלאַד פון מחזורים נאָך נישט קיין געניצטע, סדורים מיט סליחות מיט קינות מיט נאָך גוטע זאַכען, וואָס ביי אייך, קאָן זיין, האָט דאָס נישט אַזאַ ווערטה, ווי ביי אַ שמש פון אַ שוהל. מיט גרויס פּאַראַד האָט מען דעם דאָזיגען אוצר אַראָפּגעטראָגען פונ'ם בוידעם — און לאָזט אייך שוין אייער פּאַנטאַזיע אַליין פאָרשטעלען אָט דאָס בילד: פון איין זייט איסר מיט דער האָר־באַטער נאָז, מיט די מורא'דיגע ברעמען, מיט דער מעשענער באָרד, וואָס הויבען הויבט זי זיך אָן, דאַכט זיך, אַזוי געדיכט און גראָב, און לאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר... און פון דער אַנדערער זייט די שקצים,

עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ'ער, לצים, ווייסע־חברה'ניקעס, הול־טייעס, מיט'ן אוצר פון סטערינאָווע ליכט, וואכס, טליתים, סדורים, מחזורים, סליחות און קינות א גאנצער סקלאד! מיינט נישט פון דעסטוועגן, אז איסר האָט זיך חלילה פערלאָרען. איסר איז נישט פון די מענשלעך, וואָס באלד עפּיס פערלירען זיי זיך. ער איז נאָר געשטאנען, געקוקט און גע'חידוש'ט זיך, ווי קומט דאָס גאָר אהער, אין שוהל אויפ'ן בוידעם?!...

אויף מאָרגען גאנץ פריה האָט זיך בעוויזען אויפ'ן פּארקאן פון דער שוהל אזא מין אנאָנס, מיט קרייד אויפגעשריבען:

„בכאן פערקויפט מען יאָהרצייט־ליכט במקח השוה".

אויפ'ן אנדערען טאָג איז שוין געווען איין אנדער אויפ־שריפט. אויפ'ן דריטען טאָג — ווידער איין אנדער אויפשריפט. און איסר האָט געהאט א גוט שטיקעל ארבייט: אלע פריהמאָרגען פלעגט ער שטעהן מיט א נאסער שמאטע אָפּרייבען די דאָזיגע שענע אנאָנסען, וואָס זענען געוואכסען אין דער לענג און אין דער ברייט אויפ'ן פּארקאן פונ'ם אלטען בית־המדרש. אויך אין די סטענדערס האָבען בעלי־בתים געפונען אלע שבת גאנצע פּעק מיט בריוועלעך, וואָס לצים האָבען אונטערגעוואָרפען אויף איסר דעם שמש און אויף דעם בינטעל גבאים, וואָס איסר האָט געשלאָ־גען מיט זיי בלאָט.

א שווער שטיקעל צייט האָט דעמאָלט איבערגעלעבט איסר. ער האָט ארויפגעפיהרט די גבאים, מע זאָל אויסהענגען אין בית־המדרש א מודעה, אויף פּארמעט געשריבען, מיט גרויסע אותיות, בזה הלשון:

„היות ווי עס האָבען זיך בעוויזען ביי אונז, בעונותינו הרבים, יונגע לייט, ריקים ופוחזים, פערדאָרבענע מענשלעך, וואָס טרע־

טען־ארוים מיט פאַלשע מסירות קעגען די פאַרנעמסטע לייט פון שטאָדט, לכן זענען מיר מוסר מודעה בשם הגבאים דבית־המדרש הגדול, אַז מהיום והלאה וועלען מיר געבען השגחה אויף די דאָזיגע ענינים זעהר און זעהר, און דעם, וואָס מע וועט חאַפּען, וועט מען מיט איהם טהון על־פּי הזאַקאָן"...

פערשטעהט זיך, אַז די מודעה האָבען חברה באַלד אַראָפּ־געריסען, און אויף איהר אָרט איז אַרויסגעוואַכסען איין אַנדער מודעה. האָט מען זיך ניט געפוילט און מע האָט די נייע מודעה אויך אַראָפּגעריסען, און עס איז אויף איהר אָרט אויסגעוואַכסען אַ פרישע מודעה, און די בעלי־בתים האָבען געפונען אין די סטענ־דערס פרישע בריוועלעך אויפ'ן שמש מיט די גבאים. הכלל, דאָס איז געווען אַ שטיקעל צייט, וואָס דער עולם האָט געהאַלטען אין איין שרייבען: די גבאים האָבען געשריבען מודעות, און די לצים די ווייסע־חברה'ניקעס האָבען געשריבען בריוועלעך — אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז עס זענען געקומען די טעג פון ימים נוראים, די צייט פון דער קלפי, פון קלויבען גבאים הייסט עס, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ שטרייט צווישען ביידע צדדים: פון איין זייט איסר מיט זיינע פּאַטראָנען, די אַלטע גבאים, און פון דער אַנדערער זייט די שקצים, עכברושים, לצים, ווייסע־חברה'ניקעס מיט זייערע קאַנדידאַטען. איטליכער צד האָט געצויגען צו זיך דעם גאַנצען איבעריגען עולם, יעדער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענשט: דער מיט הייסע ווערטער, פלאַם־פייעריגע דרשות, דער גלאַט מיט זיסע רעד, און דער מיט געבראָטענע קאַטשקעס, פּופּעקלעך, גוטע הבטחות, צוזאָגעכצען אויף שפּעטער, — און שטעלט אייך פאָר, אַז גובר געווען האָבען — איהר וועט גאָרניט טרעפען! — דוקא די שקצים, עכברושים, לצים, ווייסע־חברה'־ניקעס! און אויסגעקליבען האָט מען נייע גבאים, און דוקא פון די יונגעלייטלעך, קורצע ווייטיקלעך, לצים, קבצנים און — אוי־וועה, אַ שאַנד צו דערצעהלען! — בעלי־מלאכות, פּראָסטע בעלי־מלאכות!...

V

איך האָב מורא, אַז איהר שטויסט זיך אָן, אַז די מעשה נעמט אַ סוף. ביז וואַנען איז דער שיעור צו ציהען? צי איהר ווילט, איך זאָל אייך טאַקי דערצעהלען, ווי אַזוי אונזערע נייע גבאים האָבען זיך גערעכענט מיט'ן אַלטען שמש? ווי אַזוי מע האָט נעבאַך דעם אַלטען איסר'ען געפיהרט יענעם שמחת-תורה מיט כבוד און מיט געזאַנג איבער אַלע גאַסען, און קונדסים, לצים, ווייסע-חברה'ניקעס האָבען געטראָגען אויף צו-פריהער, מיט גרויס פּאַראַד, דעם גאַנצען אוצר מיט סטערינאָווע ליכט, מיט וואַכס און מיט די אַלע טליתים, סדורים, מחזורים, קינות און סליחות, וואָס מע האָט געפונען אויפ'ן בוידעם פונ'ם אַלטען בית-המדרש? — ניין, איך מיין, אַז איהר וועט פון מיר אַזאַ זאַך ניט פערלאַנגען.

דערלעבען אַ נקמה אינ'ם שונא — מהכתיתי; נאָר באָדען זיך אין זיין בלוט — דאָס נישט. איך קאָן אייך נאָר דערצעהלען נישט מעהר ווי עטליכע ווערטער:

אויף היינטיגע ימים-טובים בין איך מיך דורכגעפאָהרען אהיים, אין מיין געבורט-שטאָדט. שוין לאַנג נישט געווען. אַ סך, אַ סך וואַסערען זענען פון יענער צייט דורכגעלאָפען. פון דעסטוועגען האָב איך געטראָפען דאָס אַלטע בית-המדרש אויפ'ן זעלביגען אָרט; דער אייגענער אָרון-קודש מיט'ן זעלבען פּרוכת, מיט דער אייגענער בימה, מיט די אייגענע הענגלייכטער. נאָר די מענשען — די מענשען האָבען זיך איבערגעביטען, שטאַרק פערענדערט געוואָרען, אַזוי, אַז ס'איז כמעט נישט צו דערקענען זיי. די אַלטע לייט זענען שוין לאַנג אויסגעשטאָרבען, און אויפ'ן הייליגען אָרט זענען מסתמא צוגעקומען אַ שען ביסעל מצבות מיט שענע אויפשריפטען. די יונגעלייט האָבען בעקומען גרויע בערדלעך. די גבאים זענען נייע, אַ חזן אַ נייער, אַ שמש אַ נייער,

מיט נייע ניגונים, מנהגים נייע — גאָלע נייעס און נייעס!...

איינמאָל — הושענא־רבה איז דאָס געווען — דער נייער חזן מיט'ן נייעס כאָהר האָט זעהר שען געזונגען דעם „קול מבשר מבשר ואומר", און דער עולם האָט זיך א נעם געטהאָן אָפּשלאָגען די בלעטלעך פון די הושענות (דער דאָזיגער מנהג איז, אפנים, פערבליבען אויף שטענדיג), און איך האָב בעמערקט פון דערווייטען איין אלטעטשקען, א גרייז־גרויען, איין איינגעהויקערטען מיט א האָרבאַטער נאָז, מיט מורא'דיגע געדיכטע ברעמען און מיט א באָרד, וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן, דאכט זיך, גראָב און גע־דיכט, און אויסלאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא דין, מיט עטליכע שיטערע לאנגע בייזע האָר, — און עס האָט מיך געטהאָן א ציה צום דאָזיגען אלטעטשקען, און איך בין צו איהם צוגעגאנגען און האָב איהם אויסגעצויגען די האנד:

— שלום עליכם אייך... דאכט זיך, רב איסר... דער שמש?

— דער שמש? וואָסער שמש? שוין לאנג אוים שמש. שוין לאנג איין אָפּגעשלאָגענע הושענא — חע־חע!...

אזוי האָט מיר דער אלטעטשקער א זאָג געטהאָן מיט א ציטעריג קול און א ווייז געטהאָן מיט א ציטעריגער האנד אויף דער אָפּגעשלאָגענער הושענא, וואָס האָט זיך געוואַלגערט פאַר זיינע פים, און א ביטער שמייכעל האָט זיך געשפּיעלט אויף דער גרייז־גרויער באָרד, וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן, דאכט זיך, גראָב און געדיכט, און לאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא דין, מיט עטליכע שיטערע לאנגע נאָך אלץ בייזע האָר...

ב.

בועז דער מלמד.

I

דאָס וואָס איך האָב געפֿיהלט דעם ערשטען טאָג, בשעת די מאַמע האָט מיך אָפּגעפֿיהרט פּאַר אַ האַנד צו בועז'ען אין חדר אַריין, בערך פֿיהלען אַ יונג עופֿ'עלע, בשעת מע שלאָגט־אָפּ מיט דעם כפּרות און מע טראָגט דאָס אָפּ צום שוחט. עס צאַ־פּעלט דאָס יונגע עופֿ'עלע, פּלאַטערט נעבאַך; פֿערשטעהן פֿער־שטעהט דאָס ניט, נאָר פֿיהלען פֿיהלט דאָס, אַז דאָ שמעקט נישט מיט קיין פּראָסע, נאָר מיט עפּיס אַנדערש... ניט אומזיסט האָט זי מיך געטרייסט, די מאַמע מיינע, אַז דער גוטער מלאך וועט מיר וואַרפֿען אַ גראָשען פֿון דער סטעלי; ניט אומזיסט האָט זי מיר געשענקט אַ גאַנצען עפּעל מיט אַ קוש אין שטערן אַריין; ניט אומזיסט האָט זי געבעטען בועז'ען, ער זאָל געהן מיט מיר אַ ביסעלע ווייכער, חאָטש אַ ב י ס ע ל ע ווייכער, מחמת „דאָס קינד האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט"...

אַזוי האָט אַ זאָג געטהאָן די מאַמע און אַ ווייז געטהאָן מיט דער האַנד אויף מיר, גלייך ווי זי וואָלט איבערגעבען בועז'ען אין די הענד אַריין עפּיס זעהר אַ טהייערע כלי פֿון קרישטאָל, וואָס טאָמער חלילה איין ריהר — איז אויס כלי!

אַ צופֿריעדענע, אַ גליקליכע איז די מאַמע געגאַנגען אַהיים, און „דאָס קינד וואָס האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט" איז איבער־געבליבען אַליין. תחילת אַ ביסעל אַ וויין געטהאָן, נאָכדעם אויס־

געווישט די אויגלעך און מקבל געווען אויף זיך דעם עול פון דער תורה און פון דרך־ארץ, און ארויסגעקוקט אויף דעם גוטען מלאך, וואָס וועט איהם וואַרפען מסתמא באַלד אַ גראָשען פון דער סטעלי.

אוי, אָט דער גוטער מלאך! אָט דער גוטער מלאך! בעסער וואָלט די מאַמע נישט דערמאַנט דעם נאָמען זיינעם! וואָרום אַז בועז איז צוגעגאַנגען צו מיר, מיך געגעבען אַ נעם מיט זיין טרו־קענער בעוואַכסענער האַנד און אַ זעץ־אַנידער צום טיש, איז מיר שוין געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען, און איך האָב שוין אויפגעהויבען דעם קאָפּ ארויף צו דער סטעלי, און האָב שוין גע־חאַפּט דעם שענעם פּסק פון'ם רבין מיט'ן רעכטען ציה פאַר'ן אויהער: „ממזר! וואוהין קוקסט דו?"

אודאי האָט זיך „דאָס קינד וואָס האָט ערשט ניט לאַנג גע־מאַזעלט" אַ ביסעלע צעפּעסטעט: „מאַ־מע!" און ערשט דער־מאָלט פערזוכט דעם אמת'ען טעם פון'ם רבינ'ס שמיץ: „אַ יונ־געלע זאָל נישט קוקען אהין וואו מע דאַרף ניט!"... „אַ יונגעלע זאָל ניט רעווען ווי אַ קעלבעל מאַ־מע!"...

II

די מעטאָדע פון'ם רבי'ן בועז איז בעשטאַנען אין איין זאַך: שמיץ. פאַר וואָס עפּיס שמיץ? ער האָט דאָס געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל און געבראַכט אַ משל פון, להבדיל, אַ פערד: איבער וואָס געהט אַ פערד? ווייל ער האָט מורא. פאַר וואָס האָט מורא אַ פערד? פאַר אַ שמיץ. פונקט אזוי איז מיט אַ קינד. אַ קינד בעדאַרף האָבען מורא: מורא פאַר גאָט, מורא פאַר'ן רבי'ן, מורא פאַר טאַטע־מאַמע, מורא פאַר איין עבירה, מורא פאַר אַ שלעכטע מחשבה... און בכדי אַ קינד זאָל טאַקי מורא האָבען וואָס מורא הייסט, בעדאַרף מען דאָס גאַנץ פיין אָפּשפּיליען, בעל־הבתיש אנידערלעגען און ארייַנציםבלען אַ פּאָר

צעהנדליג שמיצלעך. „אוי, שמיצלעך־מוצלח! ניטאָ קיין בעסערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אַ רוט, און לעבען זאָל דער קאַנטשיק!"

אַזוי זאָגט בועז און נעמט דעם קאַנטשיק אין האַנד אַריין פּאַוואָלינקע, נישט געחאַפּט, בעטראַכט איהם פון אַלע זייטען, ווי מע בעטראַכט איין אתרוג, נאָכדעם נעמט ער זיך צו דער מלאָכה ערנסט, מיט ישוב־הדעת, זינגט־צו בשעת מעשה און שאָקעלט־צו מיט'ן קאָפּ:

שמיצלעך!
מוצלח!
שמיצלעך!
מוצלח!

חדושים ונפלאות! בועז צעהלט נישט און האָט קיינמאָל נישט קיין טעות. בועז שמייסט און איז קיינמאָל נישט אין כעס. בועז איז נישט קיין מענש פון כעס; אין כעס איז ער נאָר דעמאָלט, ווען אַ קינד לאָזט זיך ניט שמייסען, רייסט זיך פון די הענד, דריגעט מיט די פיסלעך. זעהט איהר, דעמאָלט איז עפּיס אַנדערש. דעמאָלט ווערען די אויגען אָנגעגאָסען מיט בלוט, און ער שמייסט שוין אָהן אַ ניגון און אָהן אַ צאָהל: „אַ יונגעלע דאַרף ליגען שטיל, אַז אַ רבי שמייסט!... אַ יונגעלע דאַרף האָבען דרך־ארץ אפילו דעמאָלט, ווען מע שמייסט איהם!"...

אויך איז בועז אין כעס, טאָמער לאַכט אַ קינד בשעת מע שמייסט דאָס (פּארהאַן אַזעלכע קינדער, וואָס לאַכען בשעת מע שמייסט זיי; אַ חולאַת, זאָגט מען...). ביי בועז'ן לאַכען — איז סכנת־נפשות! בועז האָט אַליין נישט געלאַכט זינט ער לעבט, און האָט פיינט, אַז דער אַנדערער לאַכט. מע האָט געקאָנט צו־זאָגען די גרעסטע פּרעמיע יענעם מענשען, וואָס וועט שווערען בנאמנות, אַז ער האָט אַליין געזעהען בועז'ן לאַכען. בועז איז נישט קיין מענש פון לאַכען. זיין פּנים איז גאָר נישט מסוגל דערצו. בועז'ס פּנים זאָל אָנהויבען לאַכען, וואָלט דאָס געוויס אויסזעהן אַ סך ערגער ווי ביי איינעם וואָס וויינט (פּארהאַן,

פארהאַן אזעלכע פּנים׳ער אויף דער וועלט !). און וואָס איז טאַקי באמת פאַר איין עובדא לאַכען ? לאַכען — לאַכען דאָך מענשען לעדיגגעהערס, פּוסטע קעפּ, לצים, הולטייעס. אָבער מענשען, וואָס האָבען אויף זיך דאגות פּרנסה, וואָס טראָגען אויף זיך העם עול פון תורה און פון דרך־ארץ, האָבען נישט קיין צייט אויף צו לאַכען. בועז האָט קיינמאָל קיין צייט נים. בועז אָדער ער קנעלט, אָדער ער שמייסט, דאָס הייסט, ער קנעלט שמייסענדיג, אָדער ער שמייסט קנעלענדיג — שווער אָפּצוטיילען איינס פונ׳ם אנדערען און זאָגען : וואו לאָזט זיך אוים ביי איהם „געקנעלט״ און וואו הויבט זיך אָן „געשמיסען״.

און געשמיסען האָט אונז בועז, דאַרפט איהר וויסען, קיינמאָל נישט אומזיסט. ס׳איז תמיד געווען א טעם פאַר וואָס : פאַר נישט גוט געלערענט, פאַר נישט גוט געוואָלט דאַווענען, פאַר נישט געפאָלגט טאַטע־מאַמע, פאַר ניט אריינגעקוקט, פאַר ארוים־געקוקט, פאַר גלאַט געקוקט, פאַר צו גיך געדאַווענט, פאַר צו פּאַוואָלי געדאַווענט, פאַר צו הויך גערעדט, פאַר צו שטיל גע־רעדט, פאַר איין אָפּגעריסענעם לאַץ, פאַר א קנעפּעל, פאַר א ריס, פאַר א דראַפּ, פאַר אויסגעשמירטע הענד, פאַר א פערפלעקטען סדור, פאַר א נאַשעריי, פאַר א לויפעריי, פאַר א שטיפעריי, און אזוי ווייטער און ווייטער, אָהן איין עק.

דאָס זענען געווען, קאָן מען זאָגען, שמיץ פאַר „על חטא שחטאנו לפניך ביודעים״. הייגט זענען געווען שמיץ פאַר „על חטא שחטאנו לפניך בלא יודעים״, דהיינו : שמיץ אויף להבא, אלע ערב שבת און אלע ערב יום־טוב און אלע ערב בין־הזמנים, מיט א פּירוש דערויף : „טאַמער האָט איהר די שמיץ נאָך ניט פאַרדיענט, וועט איהר זיי, אם ירצה השם, כשר פאַר־דיענען״... אָדער שמיץ אזעלכע, וואָס עמיצער, איין איינענער אָדער א פרעמדער, האָט אייך געוואָלט א טובה טהון, צוגעשטעלט א בענקעלע פאַר׳ן רבי׳ן. אָדער שמיץ מיט איין אָנצוהערעניש פונ׳ם רבי׳ן אליין : „דו ווייסט שוין אליין מסתמא, פאַר וואָסערע

מעשים טובים"... אָדער שמיץ אויף אַ ציקאַווועסט: „לאָם איך זעהן אַקאָרשט, ווי אַזוי אַ יונגעלע לאָזט זיך שמייסען"... מיט איינעם וואָרט: „שמיץ", „קאַנטשיק", „מורא", „טרערען" — אַט וואָס אין יענער צייט האָט געטהאָן געוועלטיגען אין אונזער קליין נאַריש קינדערש וועלטעל, אָהן אַ שום עצה, אָהן אַ שום רפואה, אָהן אַ שום שטראַהל פון האָפענונג אויף פּטור צו ווערען פון דעם גיהנם!...

און דער גוטער מלאך, וואָס די מאַמע האָט געזאָגט? וואו איז ער ערגיץ, יענער גוטער מלאך?

III

איך מוז מיך מודה זיין פאַר אייך, אַז איך האָב צייטענווייז געקוויינקעלט זיך אין דער שענער מעשה מיט'ן גוטען מלאך. אַ פונק פון אַפּיקורסות האָט זיך אַ ביסעל צו פריה אַריינגע'גנב'עט צו מיר אינ'ם קינדערש הערצעל אַריין. צו פריה האָב איך אָנגעהויבען צו קלערען: אפשר האָט מיך די מאַמע אָפּגענאַרט? צו פריה האָב איך מיך בעקענט מיט'ן געפיהל, וואָס ווערד אָנגערופען „שנאה". צו פריה, צו פריה האָב איך פיינט געקראָגען דעם רבי'ן בועז!

און ווי אַזוי זאָל מען איהם ניט פיינט האָבען? ווי אַזוי, פרעג איך אייך, זאָל מען ניט פיינט האָבען אַ רבי'ן, וואָס לאָזט נישט קיין קאָפּ אויפהויבען: דאָס טאָרסט דו ניט! דאָרט שטעה ניט! אָהין געה ניט! מיט דעם רעד ניט!?... ווי אַזוי זאָל מען ניט פיינט האָבען אַ מענשען, וואָס האָט ניט אין זיך קיין קאָפּ רחמנות, וואָס האָט הנאה, אַז יענעם טהוט וועה, וואָס באָדט זיך אין יענעמ'ס טרערען, שמירט זיך מיט יענעמ'ס בלוט?... דאַכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין מעהר בזיון פונ'ם וואָרט „שמייסען"?... וואָס קאָן שוין זיין מעהר בושה, ווי אַז מע טהוט־אויס אַ מענשען אָרם־נאַקעט און מע שטעלט איהם אַוועק אין אַ ווינקעלע, ווי די

מאמע האָט איהם געהאַט? ניין, בועז'ען איז דאָס קאַרג! בועז פאַדערט פון אייך, אַז איהר זאָלט אַליין זיך אויסטהון, אַליין אראָפּציהען, מחילה, די תחתונים'לעך, אַליין נעמען דאָס העמ־דעלע איבער'ן קאָפּ, אַליין זיך אַנידערלעגען, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט'ן פּנים אראָפּ, — און דאָס איבעריגע וועט שוין בועז אַליין טהון:

שמיצלעך,
מוצלח!
שמיצלעך,
מוצלח!...

און נישט נאָר בועז אַליין האָט געשמיסען, עס האָבען גע־האָלפען שמייסען אויך די בעהעלפערס זיינע, די „משוררים", ווי ער האָט זיי גערופען, געוויינטליך, אונטער דער השגחה פון בועז'ען, מע זאָל חלילה ניט פערפעהלען קיין שמיצעל. „וויג־ציגער מיט א ביסעל תורה און מעהר מיט א שמיצעל" — אזוי האָט גערדונגען בועז און געגעבען צו פערשטעהן די דאָזיגע טעאָריע מיט'ן שכל־הישר: אַז מיט צו פיעל תורה פערשלאָגט מען א קינד דעם קאָפּ, און איין איבעריג שמיצעל שאַדט ניט. „וואָרום לאָמיר דאָס נאָר פאַרשטעהן, זאָגט בועז, על־פּי חקירה: דאָס לערנען, וואָס מע לערענט מיט א קינד, געהט דאָס גלייך אין קאָפּ אריין, לכן איז דאָס מבלבל די רעיונות און מטמטם דעם מוח; און דאָס שמייסען, וואָס מע שמייסט, איז אדרבה־פּאַרקעהרט: ביז עס דערגעהט פון יענעם חלק דורכ'ן גאַנצען גוף ביז'ן קאָפּ, רייניגט דאָס דערווייל די געבליטען און עס לייטערט דעם מוח. הייַנט פאַרשטעהט איהר שוין?"

און בועז האָט נישט אויפגעהערט צו רייניגען אונז די גע־בליטען און צו לייטערען אונזערע מוחות. און — אוי־וועה! מיר האָבען שוין מעהר נישט געגלויבט אין יענעם גוטען מלאך, וואָס קומט פון אויבען! מיר האָבען שוין צעקייט, אַז דאָס איז נאָר

געוועז א פזמון, איין אויסגעטראכטע מעשה אויף צו פערנארען אונז צו בועז׳ען אין חדר אריין, און מיר האָבען אָנגעהויבען צו זיפצען און צו קרעכצען אויף אונזער גלות פון בועז׳ען, צו מומלען און צו רעדען און צו זוכען מיטלען, ווי אזוי ווערד מען פטור פונ׳ם דאָזיגען שווערן ביטערען גלות?...

IV

אין די מרה־שחורה׳דיגע מינוטען וואָס צווישען טאָג און נאכט, בשעת די רויטפארביגע פייעריגע זון בעדארף זיך געזעגענען מיט דער טונקעלער קאַלטער ערד אויף א גאנצער נאכט; אין די מרה־שחורה׳דיגע מינוטען, ווען דער פרייליכער, הילכיגער טאָג מאַכט א ויברח, און אויף זיין אָרט טרעט־צו מיט שטילע טריט די אומע־טיגע שטילע נאכט מיט איהר אומעטיגען שטילען סוד; אין די מרה־שחורה׳דיגע מינוטען, ווען דער שאָטען קלעטערט אויף די גלייכע ווענד, וואכסט אין דער לענג און אין דער ברייט; אין די מרה־שחורה׳דיגע מינוטען וואָס בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז אין שוהל און די רביצין האָט צו טהון מיט דער ציעג, מיט די קריגלעך אָדער מיט דער דייזשע באָרשטש — דעמאָלט זאמלען מיר זיך צונויף, קליינוואַרג, אין חדר, אַלע אינאיינעם צווישען אויוועז, זעצען זיך אוים אויף דער ערד, די פיסלעך אונ־טער זיך, שלאָגען זיך צונויף, ווי די אומשולדיגע שעפעלעך, כשר׳ע לעמעלעך, און דאָרטען, אין דער פינסטער, רעדען מיר פון אונזער מורא׳דיגען טיטוס, פון אונזער מלאך־המות בועז. יונגלעך עלטערע, פון דער גרויסער כתה, וואָס לערנען ביי בועז׳ען שוין ניט דעם ערשטען זמן, דערצעהלען זיך אָן פון איהם מורא׳־דיגע מעשיות און שווערען מיט כל השבועות שבעולם, אַז בועז האָט פערשמיסען ניט איין יונגעל ביז צום טוידט, אז בועז האָט אריינגעטריבען אין דער ערד אריין שוין דריי ווייבער, אַז בועז האָט בעגראָבען זיין איין־און־איינציגען זוהן, וכדומה אזעלכע ווילדע

זאַכען, פון וואָס די האָר שטעלען זיך קאַפּויר! עלטערע יונגלעך דערצעהלען, און די קלענערע האָרכען, האָרכען מיט קאָפּ. שוואַרצע אויגלעך אין דער פינסטער גלאַנצען, יונגע הערצלעך קלאַפּען, און עס בלייבט ביי אונז דער הסכם, אַז בועז דער רבי איז אָהן אַ נשמה, אַ מענש אָהן אַ נשמה, און אַזאַ מענש איז דאָך געגליכען צו אַ חיה, צו אַ מזיק, וואָס ס'איז אַ מצוה איהם צו פּטר'ען... און טויזענדער פּלאַנען, נאַרישע קינדערשע פּלאַנען, וועבען זיך ביי אונז אין די קינדערשע מוחות, ווי אַזוי מיר זאָלען פּטור ווערען פונ'ם דאָזיגען מלאך־המות... נאַרישע קינדער! די דאָזיגע נאַרישע קינדערשע פּלאַנען האַלטען זיי איטליכער בעזונדער טיעף פערבאָרגען ביי זיך אין הארצען. זיי בעטען גאָט, ער זאָל טהון אַ נס: אָדער דער סדור זאָל פערברענט ווערען, אָדער דעם קאַנטשיק זאָל צונעמען דער רוח, אָדער... אָדער... דעם לעצטען „אָדער" וויל קיינער ניט אַרויסזאָגען; מע האָט דאָס מורא ברענגען פאַר'ן מויל. און דער כוח־הדמיון ביי די קינדער אַרבייט, די יונגע פאַנטאַזיע טראָגט, און חלומות, גוטע זיסע חלומות, פלאָנטען זיך אין דער וואָהר, חלומות פון פריי־זיין, פון לויפען אַראָפּ־אַ־באַרג, פון פּאַליאָסקען זיך מיט באָרוויסע פיס אין טייך, פון שפּיעלען אין פערדלעך, פון שפּרינגען איבער פּלויטען — גוטע, זיסע, נאַרישע חלומות, וואָס ס'איז ניט בעשערט, זיי זאָלען מקוים ווערען; וואָרום אָט הערט זיך אַ בעקאַנטער הוסט פון אַ בעקאַנטען פּאַרשוין, אַ קלאַפּען פון בעקאַנטע פּאָדעשוועס, אַ שליאָפּען פון בעקאַנטע שקראַבעס — און עס ווערען אונז פערקיהלט די געבליטען, און עס ווערען אונז פערגליווערט, פערשטאָרבען אַלע אברים, און מיר זעצען זיך אַוועק צו דער תורה און צו עבודת־הבורא, צום לערנען און צום דאַווענען, — פּונקט מיט אַזאַ חשק, ווי געהן צום עשאַפאָט, צו דער תליה! מיר לערנען, און אונזערע ליפּען שעפּטשען: „רבונו של עולם! צי עס וועט קומען אַמאָל אַ צייט אויף דעם דאָזיגען עמלק, אויף דעם פּרעה, אויף דעם המן, אויף דעם גוג־ומגוג? צי עס וועט

קומען אמאָל א צייט, וואָס מיר וועלען פּטור ווערען פונ׳ם דאָזיגען שווערען, וויסטען, פינסטערען גלות? ניין, קיינמאָל נישט! קיינמאָל נישט, קיינמאָל נישט!״...

אזוי האָבען מיר אָפּגעפּסק׳ענט — אומשולדיגע, נארישע קינדער.

V

— קינדער! איהר ווילט הערען א שענעם פּלאַן, ווי אזוי פּטור צו ווערען פון אונזער גוג־ומגוג?

אזוי האָט זיך אָנגערופען איינמאָל אין די אויבענדערמאַנטע מרה־שחורה׳דיגע מינוטען איינער פון דער עלטערער כתה, מיט׳ן נאָמען וועלוועל ליב־אריה׳ס, א יונגעל א שייגעץ, און די אויגען האָבען איהם בשעת מעשה געבלישטשעט אין דער פינסטער, ווי ביי א וואָלף, און די גאַנצע חברה קליינוואַרג האָט ארומגערינגעלט וועלוועלען אויסצוהערען דעם שענעם פּלאַן, וואָס ער האָט צוגעקלערט, ווי אזוי פּטור צו ווערען פון אונזער גוג־ומגוג. און וועלוועל ליב־אריה׳ס האָט גענומען אונז פאַרלעגען זיין שענעם פּלאַן פריהער מיט א גאַנצער דרשה: ווי אזוי ס׳איז שוין פון דעם בועז׳ען ניט אויסצוהאַלטען, ווי אזוי דער אשמדאי באָדט זיך אין אונזער בלוט, ווי אזוי מיר זענען פעררעכענט ביי איהם ערגער פון הינד, וואָרום א הונד, אז מע דערלאַנגט איהם מיט׳ן שטעקען, האָט ער חאָטש א ברירה צו קוויטשען, און מיר טאָרען דאָס אויך ניט; און אזוי ווייטער און ווייטער... און נאָכדעם רופט זיך אָן צו אונז וועלוועל:

— הערט, קינדער, וואָס איך וועל אייך פרעגען? איך וויל אייך עפּיס פרעגען.

— פרעג! — זאָגען מיר איהם אלע אין איין קול.

— ווי איז דער דין, אשטייגער, אז אויף איינעם פון אונז קומט פּלוצים א קרענק?

— איז ניט גוט! — ענטפערען מיר איהם אָפּ.

— ניין, ניט דאָס מיין איך. איך מיין עפּיס אַנדערש: למשל, אַז איינער פון אונז ווערד קראַנק — געהט ער אין חדר אריין, צי ער בלייבט זיצען אין דער היים?

— פאַרשטעהט זיך, אַז ער בלייבט זיצען אין דער היים! — שרייען מיר אויס אַלע אין איין קול, און וועלוועל פרעגט ווייטער:

— ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז אויף צוויי פון אונז קומט אַ קרענק?

— זיצען צוויי אין דער היים.

— נו, און אַז אויף דריי? — הערט וועלוועל ניט אויף צו פרעגען, און מיר מיעדען זיך ניט איין צו ענטפערען איהם:

— זיצען דריי אין דער היים.

— ווי זשע איז אָבער דער דין, כדומה למשל, אַז אויף אונז אַלע איז געקומען אַ קרענק?

— זיצען מיר אַלע אין דער היים.

— לאָז זשע קומען אַ קרענק אויף אונז אַלע! — זאָגט וועל־וועל מלא גדולה. און מיר ענטפערען איהם מיט כעס:

— לאָז גאָט היטען! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— איך בין ניט משוגע און ניט חסר־דעה; נאָר איהר זענט בהמות — דאָס יאָ. איך מיין דען, מיר זאָלען קרענקען אויף דער אמת'ען? אויף צו־כלומרשט מיין איך, בכדי מיר זאָלען ניט געהן אין חדר אריין. הייגט פאַרשטעהט איהר שוין?

אזוי גיט אונז צו פערשטעהן אונזער חבר וועלוועל, און מיר הויבען אָן דעם פּלאַן צו פערשטעהן, און דער פּלאַן הויבט אונז אָן צו געפעלען, און מיר הויבען אָן צו טראַכטען, וואָס פאַר אַ מין קרענק זאָל אויף אונז קומען? דער זאָגט: צייהנוועהטיג. דער זאָגט: קאָפּוועהטיג. דער זאָגט: בויכוועהטיג. דער זאָגט: ווערעם. נאָר בלייבען בלייבט, אַז ניט קיין צייהנוועהטיג, און ניט קיין קאָפּוועהטיג, און ניט קיין בויכוועהטיג, און ניט קיין ווערעם. נאָר וואָס דען? עס דאַרפען אונז אַלעמען מיט אַ מאָל

אָנהויבען וועה־טהון די פיס וואָרום אויף די אַלע אויסגערע־בענטע קרענק איז דער דאָקטאָר אַ מבין; אָון אַז איהר זאָגט איהם: די פיס טהוען אייך וועה, איהר קאָנט ניט ריהרען מיט די פיס — לאָז ער געהן טאַפּען!...

— געדענקט זשע, קינדער, מאָרגען אין דער פריה זאָלט איהר ניט אויפשטעהן פון אייערע געלעגערס! און בכדי מיר זאָלען זיין זיכער, אַז מיר האָבען געמאַכט יד אחת און קיינער פון אונז וועט ניט קומען מאָרגען אין חדר אריין, לאָמיר זיך געבען איינס דאָס אַנדערע תקיעת־כף און איבערשלאָגען מיט אַ ציצה!

אַזוי האָט אויסגערופען אונזער חבר וועלוועל, און מיר האָבען זיך געגעבען איינס דאָס אַנדערע תקיעת־כף און איבערגע־שלאָגען מיט אַ ציצה, און זענען געגאַנגען יענעם אויף דער נאַכט פון חדר אהיים לעבעדיג, פריילין, און געזונגען ליעדער, ווי די גבורים, וואָס האָבען אַ מיטעל ווי אַזוי גובר צו זיין דעם שונא, איינצונעמען די מלחמה.

קינדער! מיר געהען־צו צום סאַמע העכסטען אינטערעס פון אונזער געשיכטע, און איך פערשטעה, אַז איהר זענט נייגעהריג צו וויסען, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט פונ'ם דאָזיגען נאַרישען קינדערשען פּלאַן, פונ'ם דאָזיגען משוגענעם סטרייק? איך פער־שטעה, אַז איהר ווילט וויסען, צי איז דאָס תקיעת־כף געוועזען אַ תקיעת־כף? צי האָבען מיר געהאַלטען וואָרט? ווי אַזוי האָבען אויסגעזעהען אַזוי פיעל קינדער, וואָס האָבען פּלוצים זיך אוועק־געלעגט אַלע אויף איין קרענק? וואָס האָבען געזאָגט די עלטע־רען? וואָס האָט געטהאָן דער רבי? און צי האָבען מיר אויסגע־פיהרט דאָס, וואָס מיר האָבען געוואָלט?...

שאַדע, וואָס איך קאָן אייך איצט מעהר ניט דערצעהלען, קינדערלעך, — ס'איז ערב יום־טוב, און איך מוז איבעררייסען סאַמע ביי'ם רעכטען שפּיץ, און איבערלאָזען דעם סוף אויף איין

אַנדערש מאָל... און מחמת מיר האַלטען שוין ביי'ם געזעגענען זיך, וויל איך אייך איבערגעבען אין קורצען, אַז בועז לעבט נאָך. נאָך אַז אָך און אַז וועה איז צו זיין לעבען! ער איז שוין לאַנג אוים מלמד... וואָס טהוט ער? פון וואָס לעבט ער? ער געהט איבער די הייזער. אפשר וועט איהר איהם אַמאָל בעגעגענען (איך וועל אייך זאָגען אַ סימן: עס שלעפּט זיך איהם נאָך אַ פּוס), גיט איהם אַ נדבה; נעבאַך אַ **רחמנות** — **אַיין** אָפּגעשלאָגענע הושענא!...

מען איז זיך מוחל

טיפען, וואָס שטאַרבען־אָפּ.

געשריבען לכבוד עשרת־ימי־תשובה (אין יאָהר 1911).

א קורצע הקדמה.

צווישען די פערשיעדענע טיפען, וואָס דאָס אידי־שע לעבען גיט־ארויס, געפינען זיך אזעלכע, וואָס האַל־טען ביי'ם אוועקגעהן, וואָס שטארבען־אָפּ. מאָהלען לע־בעדיגע מענשען איז א תענוג; בעשרייבען די טיפען, וואָס שטארבען־אָפּ, איז א מצוה. זיי בעטען זיך: „מאָהלט אונז, בעשרייבט אונז; לאָמיר נישט פער־געסען ווערען פונ'ם קומענדיגען דור"... אזעלכע טי־פען געב איך א גאַנץ בינטעל, א סעריע. איינינע פון זיי — אָט דאָ, צוליעב עשרת ימי תשובה; די איבע־ריגע — ביי אנדערע געלעגענהייטען.

מען איז זיך מוחל

א.

נח־וואָלף דער קצב.

דער טאָג פון ערב יום־כפּור זאָל זיין דריי מאָל אזוי גרויס ווי ער איז, וואָלט ער אויך געווען קארג פאַר נח־וואָלף דעם קצב, ער זאָל פאַרטיג ווערען מיט זיין ארבייט ביז דער גרויסער ערב־יום־כפּור'דיגער מנחה.

און ארבייט האָט נח־וואָלף גענוג — ער דאַרף זיך איבער־בעטען מיט אַ שטאָדט אידען, בעטען מחילה ביי אַלע זיינע קונים, וואָס קויפען ביי איהם פלייש, און ביי אַלע זיינע שכנים, וואָס וואָהנען מיט איהם אויף איין גאַס, וואָס שטעהען מיט איהם אַ קלייט נעבען אַ קלייט, און וואָס זיצען מיט איהם אַ שטאָדט נעבען אַ שטאָדט אין דער קצב'ישער קלויז.

ס'איז נישטאָ אין שטאָדט אַ מענש, וואָס נח־וואָלף דער קצב זאָל מיט איהם נישט האָבען געהאַט עפּיס אַ סטיטשקע. נישט מחמת נח־וואָלף דער קצב איז, חלילה, אַזאַ שלעכטער מענש, נאָר ס'איז ביי איהם, ווי ער אַליין זאָגט אויף זיך, אַ פאָדלער כאַראַק־טער — זיך קריעגען מיט דער וועלט.

קומט איהר צו איהם אין יאַטקע נאָך פלייש, זאָל ער אייך אָפּבאָדען מיט אַ שעפעל קאַלט וואַסער, ער ווייסט אַליין נישט, פאַר וואָס.

עס קומט אריין א בעל־הבית'טע.

— רב נח־וואָלף, האָט איהר פריש פלייש?

ענטפערט איהר נח־וואָלף:

— ווי קומט צו מיר פריש? פאַרשטונקען פלייש, אויב איהר דאַרפט, קאָנט איהר ביי מיר קריגען...

אָדער:

— רב נח־וואָלף, גיט מיר עפּיס א גוטען חלק.

— איך וועל אייך געבען סאַמע דעם חלק, וועלכען איהר פאַרדיענט...

אָדער:

— וואָס גיט איהר עס מיר פאַר א נבלה, וואָלט איך וועלען וויסען?

— ווי קומט א נבלה זיין א מבין אויף א נבלה?...

אָט אזוי גראָב בעגעהט זיך נח־וואָלף מיט זיינע קונה'טעס די בעל־הבית'טעס. פון דיענסטען שמועסט מען נישט. א דיענסט, אז זי דאַרף געהן אין יאַטקע אריין, פערשעלט זי זיך איהר געביין. זי ווייסט פריהער, אז פון נח־וואָלף דעם קצב וועט זי נישט גוט אָפּשניידען: אָדער ער וועט איהר דערלאַנגען מיט א לעקער איבער'ן פּנים פון אויבען אראָפּ, אָדער ער וועט איהר אָנטהון דעם קויש אויפ'ן קאָפּ, אָדער ער וועט זי גאָר דורכטרייבען:

— געה דיר, געה געזונטערהייד צו איין אַנדערען, פאַרהאַן גענוג קצבים אָהן מיר.

פון דעסטוועגען, איינס צום אַנדערען געהער זיך נישט אָן. נח־וואָלף דער קצב איז טאַקי א כעסן, א משוגע'נער, און דאָך וועט מען צו קיין אַנדערען נישט געהן, וואָרום נח־וואָלף דער קצב איז דער עהרליכסטער פון אַלע קצבים. אַלע ווייסען, אז זיין וואָג איז א וואָג און זיין וואָרט איז א וואָרט. זאָגט ער אייך, אז דאָס פלייש איז נעכטען געקוילעט, דאַרפט איהר איהם דאָס אַנדערע מאָל נישט איבערפרעגען. זאָגט ער אייך צו א מילץ, א לונג־און־לעבער אָדער א פוס אויף שבת — קאָנט איהר

שלאָפען רוהיג. הײנט װעט ער אײך נישט אַרײנגעהן אין קײן גנבה'שע שטיק מיט דער דיענסט און נישט מאַכען יד־אחת מיט די קצבים, און דעריבער גראָבען אויף איהם די דיענסטען, װי װײט זײ קאָנען, און די קצבים װאָלטען איהם דערטרונקען אין א לעפעל װאַסער. װי א בײן אין האלז שטעהט זײ נח־װאָלף. א איד אײן עקשן, שפּאַרט ער זיך אײן — איז װי אײן אָכס פאַר דער שחיטה, פונ'ם אָרט נישט צו ריהרען.

און אלײן זעהט ער אויס אויך װי אײן אָכס, װי א װײזעל־טיער. א הױכער, א ברײטער, מיט א רױט פּנים און א פּאָר ידים. אז ער נעמט האַקען פלײש, איז מיט אזא רציחה, גלײך װי דער אָכס אָדער די בהמה האָט עפּיס חוטא געװען און איז פער'משפּט געװאָרען צעהאַקט און צעשניטען צו װערען פון זײנע הענד.

— א איד א רוצח! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט און מע האָט פאַר איהם מורא.

נאָר אויב א גאַנץ יאָהר עסט זיך נח־װאָלף דער קצב אײן איטליכען אין די בײנער אַרײן, איז דאָס נאָר ביז תשובה־טעג; און קומען אָן די תשובה־טעג, איז איהם נישט צו דערקענען. פונ'ם ערשטען טאָג ראש־חודש אלול װערד ער שױן אײן אַנדער מענש. ער װערד פרום, האָט מורא פאַר גאָט און פאַר אײן עבירה און פאַר א בײזען חלום; הערט אויף צו קריעגען זיך מיט די קצבים; צו די בעל־הבית'טעס װערד ער װײך װי פּוטער, צו די דיענסטען — גוט, חאָטש לעג איהם צו א מכה — גאָר נישט דער נח־װאָלף. אפילו דאָס פלײש האַקען האַקט ער אָהן רציחה, װי אלע מאָל, נאָר פּאַװאָלינקע, מיט רחמים. גאָר נישט דער נח־װאָלף.

ערב יום־כפּור װערד ער פאַרטיג פאַר פריה; פערשלאָסען די יאַטקע, דאַװנען האָט ער געדאַװענט מיט'ן ערשטען מנין, טהוט ער אָן די יום־טוב'דיגע קאַפּאָטע און געהט פון שטוב צו שטוב

צו אלע זיינע קונים און שכנים, פריינד און בעקאנטע, זיי איבער־בעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

דערויף ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

ב.

עזריאל דער פיליער.

זינט די וועלט שטעהט, האָט זי נאָך נישט געזעהען אזא בייזען נפש, ווי עזריאל דער פיליער.

א בייזער איד מיט בייזע אויגען, מיט גרויסע ברעמען, און וואָנסים אזעלכע, וואָס שטעכען זיך, און מיט א באָרד, ווי איין אנגעקלעפּטע, און א וואַטענע לייבעל טראָגט ער זומער און ווינ־טער, וואָס סע זעהען זיך ארויס פון דעם די ציצית פון טלית־קטן און סע שמעקט מיט רויהע פיש פאר א מייל.

א גאַנצע וואָך זעהט מען איהם נישט. נאָר אלע ערב־שבת און אלע ערב־יום־טוב קומט ער ארויס אין מארק אריין מיט א הויכען וואָגען פיש. אויפ'ן וואָגען זיצט ביי איהם א מיידעל מיט א שווארץ געשטופּעלט פּנים און גיט אכטונג אויף די פיש. און זיין ווייב, מייטע די פיליערין, א אידינע א געשוואָלענע, שטעהט ביי'ם וואָגען מיט א בעזמען אין האנד און גיט אכטונג אויף די פיש.

— פיש — פיש — פרישע — צאַפּעלדיגע — ווייבעלעך — אויף שבת!

אזוי קלינגט אוים עזריאל דער פיליער אויף א קול מיט א שענעם ניגון איבער'ן גאנצען מארק און לאָזט נישט אראָפּ קיין אויג פון די ווייבער, וואָס האָבען בעלעגערט דעם וואָגען פון אלע זייטען און חאַפּען די פיש ביי די קעפּלעך, פערקוקען אין די זשאַב־רעס, טיטשען מיט'ן פינגער אין די אויגען אָדער אין די בייכלעך אריין — און דאָס האָט עזריאל דער פיליער פיינט, ווי חזיר, טרייבט ער אָפּ די ווייבער פונ'ם וואָגען:

— אין דער ערד אריין! גענוג טאפּען!

אָפּגעזאָגט דאָס דאָזיגע שטיל און גיך, רופט עזריאל דער פּיליער ווידער אוים אויף אַ ניגון מיט זיין קלינגענדיגען קול:

— פּיש — פּיש — פּרישע — צאַפּעלדיגע — ווייבעלעך — אויף שבת!

איטליכע אידינע, זי מעג זיין אַ בעל־הבית'טע אָדער אַ דיענסט, איז ביי עזריאל דעם פּיליער פּעררעכענט, אַז מע בעדאַרף אויף איהר האָבען איין אויג. דאָס הייסט, ער איז זי נישט חושד, חלילה, אַז זי איז אַ גנב'טע, נאָר ביי פּיש איז נישט שייך. עזריאל דער פּיליער האַלט, אַז די שענסטע נגידית און די עהרליכסטע צדקנית וועט זיך קוואַפּען אַמאָל, צווישען יאָ און ניין, בשעת בהלה, אוועק'לקח'ענען אַ פּישעל, אַז קיינער וועט נישט זעהען. „פּיש, זאָגט ער, איז אַ נסיון, וואָס פּאַר אַ בעל־הבית'טע איז שווער אויסצושטעהן"... עס טרעפט אַלע יאָהר אַ סקאַנדאַל: אַ ווייבעל קריגט פון איהם געפּאַטשט מיט אַ העכטעל איבער די פּיסקעס. לויפט מען זיך צונויף, און עס ווערד אַ געטומעל. מענשען שטעלען זיך איין פּאַר'ן ווייבעל, געבען איהר איין עצה, זי זאָל איינגעבען צום מיראָוואָי אָדער שלעפּען צום רב, נאָר וויל דער בזיון איז גרויס, גרעסער פּונ'ם וועהטיג, צעגעהט זיך עס מיט גאָרנישט.

אַ סך ווייבער קענען שוין עזריאל'ען. זיי ווייסען, אַז אַליין טאָר מען זיך צו זיינע פּיש נישט צוריהרען, אַזוי ווי, להבדיל, צו גאָלד אָדער צו טייערע שטיינער.

— ווי טייער איז ביי אייך היינט אַ פונט ברילאַנטען? — פרעגט איהם אַ ווייבעל, שטעהענדיג מיט'ן קויש פון דערווייטען און ווייזענדיג מיט'ן מינדסטען פינגערעל אויפ'ן וואָגען.

— איך האַנדעל מיט פּיש, נישט מיט ברילאַנטען. — ענטפערט איהר עזריאל און איז זי נישט מזכה אפילו מיט אַ קוק פון

זיינע בייזע אויגען, און לאָזט אוים מיט א ניגון: „פיש — פיש — פרישע — צאַפּעלדיגע — ווייבעלעך!"

— א איד א נכפּה'ניק! — זאָגען אויף איהם די ווייבער. זיי וואָלטען וועלען איהם אויסמיידען, איז אונמעגליך: נישטאָ מעהר קיין פיליערם אין שטאָדט, אויסער עזריאל דעם פיליער, חאָטש ציהט זיך אוים און שטאַרבט, אָדער בלייבט, חלילה, אָהן פיש אויף שבת, וועלכעס איז נאָך ערגער ווי געשטאָרבען, וואָרום א מענש, אז ער שטאַרבט, ווייסט ער, אז ער איז געשטאָרבען — און איין עק; און א ווייב, אז זי קומט אהיים אָהן פיש אויף שבת, וועט זי שוין האָבען א וואָך פון איהר מאַן — אויף אלע שונאים געזאָגט געוואָרען!

— ער זאָל וועלען אָנלעגען מיט'ן קאָפּ, נישט אום ערב־יום־טוב דערמאָנענדיג!

אזוי זאָגען אויף איהם די ווייבער דעם טאָג, וואָס ערב־יום־כפּור, און לויפען מיט די קאָשעקלעך אין מאַרק אריין, האָבען מורא, חלילה, נישט פערשפּעטיגען, וואָרום ערב־יום־כפּור איז עזריאל זיך נוהג אויפשטעהן כאור, אז גאָט אליין שלאָפט נאָך, און אז אידען קלויבען זיך נאָך אין שוהל אריין און קוקען־ארוים אויף לעקאָך פון'ם גבאי, איז שוין עזריאל א יום־טוב'דיגער. דאָס וואַ־טאָווע לייבעל האָט ער אראָפּגעוואָרפען און אָנגעטהאָן א גראָבע לאַסטיקענע קאַפּאָטע, וואָס ער טראָגט נאָר שבת און יום־טוב און וואָס סע שמעקט פון דעסטוועגען דורך און דורך מיט רויהע פיש.

פריהער פון אלע וועט זיך עזריאל דער פיליער פערפאַסטען. פריהער פון אלע וועט ער קומען אין שוהל אריין, וועט זיך אוועק־שטעלען מיט'ן פּנים צו דער וואַנד אויף איינעם פון די לעצטע ערטער אין דרום־זייט, און איבערגעדעקט מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ, וועט ער אויסשטעהן א מעת־לעת אויף די פים, נישט צוגע־זעצט זיך אפילו אויף א ווײלע. און דאַווענען וועט ער אין דער שטיל, קיינער וועט פון איהם א וואָרט נישט הערען. און וויינען וועט ער א סך, קיינער וועט ביי איהם קיין טרער נישט זעהען.

נאָר דאָס וועט זיין ערשט אויף דער נאַכט. דעם גאַנצען טאָג דאַרף ער אַרומגעהן צו זיינע קונים און קונה'טעס, זיי איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— אַ גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט אַ קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך אַ חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין", — און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

ג.

גאָנטע דער מלמד.

הייסען הייסט ער זימעל, נאָר רופען רופט מען איהם „גאָנטע״. און גאָנטע רופט מען איהם איבער דעם, וואָס ער איז אַ גאָנטע, אַ גזלן.

זימעל איז טאַקי אַ בעריהמטער מלמד, אַ גוטער בעל־תנ״ך און אַ שענער בעל־לשון־קודש; קיינער שלאָגט אָבער נישט אַזוי זיינע תלמידים, ווי זימעל־גאָנטע. אַלץ הייסט געשלאָגען! זימעל הרג'עט, ממית'ט, מאַכט ברוין און בלוי. און שמייסען שמייסט ער — זאָל זיך גאָט דערבאַרעמען! און מחמת זימעל איז שוין אַ זקן, אריבער שמונים, וואָס האָט אויסגעהאַלטען אויף זיין שוים עטליכע דורות, איז נישטאָ אין שטעדטעל כמעט איינער, וואָס זאָל זיך קאָנען בעריהמען, אַז ער איז נישט געווען אַ געשמיסענער פון זימעל־גאָנטע... זימעל־גאָנטע — דעם שבת מוז מען איהם נאָכזאָגען — לעגט נישט קיין כבוד אויף קיינעם נישט: „יאָ שולדיג, נישט שולדיג, אַ נגיד'ס אַ יונגעל, אַ קבצנ'ס אַ יונגעל — לעג זיך, וועל איך דיר אריינצימבלען״.

אריינצימבלען איז ביי איהם אַ שמעק טאַבעקע. ס'איז געווען צייטען, אַז גאָנטע איז נאָך געווען יונגער, פלעגט ער ברעכען ביינער, מאַכען אידישע קינדער פאַר קאַליקעס. אַ ווערטעלע — גאָנטע? אַ איד אַ גבר, אַ הויכער און אַ ביינערדיגער. רויכערט נישט, שמעקט נישט קיין טאַבעקע, טרינקט נישט קיין בראָנפען, קוקט אָהן אַ בריל, האָט נאָך כמעט אַלע צייהן אין מויל. אַ בערדעל איז ביי איהם אַ שיטערס, געצעהלטע האָר, ווייס ווי זילבער. די הויט טרוקען און גלאַנציג, געל ווי פאַרמעט. פון די באַקען

שטעקען ארום צוויי ביינער. אויפ'ן שטערן מורא'דיגע קנייטשען, אויף די הענד אָדערען, און אַ קול איז ביי איהם פון אַ לעמפּערט. קיין לעבעדיגער מענש האָט נאָך נישט זוכה געווען אויף דעם דאָזיגען מורא'דיגען פּנים צו זעהן אַ שמייכעל. זיין אייגען ווייב מיט זיינע אייגענע קינדער האָבען פון איהם קיינמאָל קיין גוט וואָרט נישט געהערט. נישטאָ קיין מעהר מורא'דיגע זאַך פאַר אָפּצושרעקען קליינע קינדער, ווי: „אַט גיב איך דיך אָפּ צו זימעל־גאַנטע אין חדר אריין!" „גאַנטע־גזלן" — אזוי רופט מען איהם אין שטאָדט.

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פאַרהאַן, וואָס גאַנטע ווערד ווייך ווי וואַקס. די מורא'דיגע קנייטשען פונ'ם שטערן ווערען עטוואָס אויסגעגלעט, דאָס טרויעריגע גלאַנצענדיג־געל־פּאַרמעטענע פּנים ווערד עטוואָס פערדרויטעלט און אויף די אייביג שטרענגע ליפּען בעווייזט זיך ווי אַ מין טרויעריג שמייכעלע, ווי ביי אַ קליין קינד, בעת עס קלויבט זיך אָנהויבען צו וויינען. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כּפּור.

געקומען פון מרחץ איין אויסגעצוואָגענער און איין אָפּגעוואַשענער, צעקעמט די געצעהלטע זילבערנע האָר אויף אַלע זייטען און אָנגעטהאָן די יום־טוב'דיגע צעהאַקטע נאָר אַטלאַסענע קאַפּאָטע און דאָס פּליושענע היטעל מיט'ן מורא'דיג ברייטען דעניק, געהט ער אום, שאַרענדיג מיט די פּאַנטאָפּעל, פון שטוב צו שטוב, צו אַלע זיינע בעלי־בתּים, וואָס זענען אַלע אַמאָל געווען זיינע תּלמידים, זיי איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— אַ גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט אַ קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך אַ חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

ד.

רב משה־וועלוועל בעל־עגלה.

דער וואָס מיינט, אַז אַ בעל־עגלה איז אַ מענש, וואָס קיינער איז נישט מחויב צו ליידען פון איהם גלות, האָט אַ טעות.

רב משה־וועלוועל בעל־עגלה איז נישט גלייך צו אַלע אַנדערע בעלי־עגלות. דער נאָמען אַליין: „רב משה־וועלוועל" — זאָגט שוין געגוג. און בסך הכל איז ער גאָר אַ איד אַ בעל־הבית, און אַ איד וואָס דאַווענט, און אַ איד וואָס קוקט אַריין אין די קליינע אותיות, און אַ איד וואָס פערשטעהט אַ פסוק חומש מיט רש"י און קאָן טרעפען אַ שטיקעל „באר מים חיים".

קומט ער אויף איין אכסניה, אָדער אין אַ קרעטשמע, און ס'איז דאָ אַ מנין, בינדט ער אַרום די פערסמאָלעוועטע חלאַמידע מיט אַ רויטער פאַטשיילע, שטעלט זיך אַוועק מיט'ן פנים צו דער וואַנד, דאַווענט אָפּ אַ מנחה'לע, אפילו אויף אַ הייזעריג פערדומ־פען קול און אַ ביסעל אונטער דער נאָז, נאָר מיט אַלע דריידלעך, מעשה חזן.

בטבע איז רב משה־וועלוועל אַ איד דוקא אַ פריילּיכער און אַ שטיק ווערטעלזאָגער, און אויף אַ שמחה — אַ הוליאַק, אַ גאַנ־צער ליז, אַ פערשלעפּטע קרענק. אַ פנים איז ביי איהם ווי פון מעטאַל — נישט מעש, נישט בלעך, נאָר גלאַנצענדיג־רויטליך, און אַ נאָז כמו ווי אַ צעפּלעצטע אָדער אַ צעשלאָגענע, וואָס דער־פאַר קומט־אויס ביי איהם דאָס לשון אַ ביסעלע דאָסיג, פאָנפע־וואַטע. באָרד און פאות טראָגט ער, ווי אַ גוטער איד, אַ חלאַ־מידע אַ לייוועגטענע, נאָר אַ לאַנגע ביז דער ערד, מיט אַ בייטש פון דעסטוועגען אין די הענד אַ לאַנגע, שטיוועל — גוט אָנגע־

שמירטע מיט סמאָלע, ווי אַ בעל־עגלה שטעהט אָן, און איין עזות־פּנים איז ער, ווי דרייסיג בעלי־עגלות אינאיינעם.

לאָז עמיצער זיך איינשטעלען איהם זאָגען גלאַט „משה־וועלוועל", נישט „רב משה־וועלוועל", איז חיות נישט זיכער!

אָדער, אַשטייגער, זייט אַ בריה, אויב איהר זענט אַ דאָר־טיגער בעל־הבית, און פּרובט אַוועקזעצען זיך ביי דער באָהן, למשל, אויף איין אַנדער בעל־עגלה, בעת ער, רב משה־וועלוועל, איז דאָ און קוקט־אַרוים אויף פּאַרשוינען, איז דעמאָלט אַז אַך און וועה צו אייך און צו יענעם בעל־עגלה און צו זיינע סוסים. ער וועט אייך מאַכען מיט דער בלאָטע גלייך. און איהר וועט שוין פערזאָגען אַ צעהנטען, אַז איהר קומט מיט דער באָהן, זאָלט איהר אייך קודם גוט אַרומזעהען, צי איז נישטאָ ערגיץ רב משה־וועלוועל מיט זיינע סוסים.

אָדער פּרובט זיך שאַפען מיט איהם, ווי מע שאַפט זיך מיט אַ בעל־עגלה, און זאָגט איהם נישט: „זייט זשע מוחל, רב משה־וועלוועל!" אָדער: „איהר וועט אייך מטריח זיין, רב משה־וועלוועל"... און האָט איהר זיך אַרויפגעזעצט ביי איהם אין וואָגען, בעדאַרפט איהר געדענקען, אַז איהר זיצט נישט ביי אַבי וועמען, נאָר ביי רב משה־וועלוועלען, און אַז רב משה־וועלוועל וועט אייך הייסען קריכען אין בויד, וועט איהר קריכען, און אַז ער וועט אייך הייסען אַוועקזעצען זיך פאָריטש, אַקעגען, וועט איהר זיצען, און אַז ער וועט אייך הייסען געהן אַרויף־אַ־באַרג מחילה צו־פוס, וועט איהר געהן. קיין דעות, וועמען ער זאָל נעמען אין וואָגען אריין, וועט איהר איהם נישט זאָגען. און אַז איהר וועט איהם זאָגען, וועט זיך אייך נישט העלפען. איהר וועט נאָך ווערען אָפּגעזידעלט פון קאָפּ ביז פיס און וועט זיין געהרען, אַז ער וועט אייך נישט אַרויסזעצען פון וואָגען אין מיטען וועג.

שולדיג אין דעם איז נישט רב משה־וועלוועל, נאָר טאַקי די שטאָדט גופא. ווי אַזוי מע פערוויעגט אַ מענשען, אַזוי פיהרט ער זיך אויף. די שטאָדט האָט געמאַכט פון איהם אַ גאַנצען יש,

טראָגט זיך אַרום מיט זיין תורה, בעריהמט זיך מיט זיין פרומ־קייט און אידישקייט, מיינט ער, אַז לעקיש איז זיין פעטער, און קריכט אַלעמען אויפ׳ן קאָפּ און זידעלט איטליכען בעזונדער, מאַכט איהם מיט דער בלאָטע גלייך.

— אַ מכה אשר לא כתובה בתורה! — רופט מען איהם אין שטאָדט און מע היט זיך פאַר איהם, ווי פאַר פייער. מיט איין איבעריג וואָרט איז מען מיט איהם נישט זיכער. סכנת־נפשות!

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פאַרהאַן אַזעלכער, — דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפור — וואָס דעמאָלט קאָנט איהר זיין זיכער, אַז ער וועט אייך נישט זאַטשעפּען. אדרבה, ער קומט צו אייך אַ יום־טוב׳דיגער מיט אַ קנאַקענדיגער ליוסטרינענער קאַ־פּאָטע און מיט אַ נייעם קאַשקעט אויפ׳ן קאָפּ. פונ׳ם ווייסען העמד קוקט־אַרויס אַ מאָדנער ברייטער קאַלנער, אָפּגעלעגט מיט צוויי שפּיצעכיגע עקען אויפ׳ן האַלז. אויף זיין בלעכען־מעשען פּנים איז אויסגעגאָסען דאָס וואָרט „יום־טוב", און אַליין קומט ער אַריין צו איטליכען מיט אַ ברייטען „גוט יום־טוב", איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— אַ גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אַנגעריהרט מיט אַ קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך אַ חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

ח.

סאַנע דער וואַסער־פיהרער.

— די גאַנצע שטאָדט איז ביי מיר אין די הענד, כחומר ביד היוצר — ווי אַ פערדעל אין אַ וואָגען. ברצותו מקצר וברצותו מפצר — וויל ער — געהט, וויל ער — שטעהט ער. אַ רוח זיי אין טאַטען אַריין, די בעלי־בתים. ווילען זיי וואַסער, זאָלען זיי צו־רעכט מאַכען די גרעבלי. אַניט — זאָלען זיי טרינקען קדחת מיט רביעית און נישט האָבען קיין טענות צו סאַנע דעם וואַסער־פיהרער: „רב סאַנע, וואַסער! רב סאַנע, וואַסער!"

אַזוי טענה'ט זיך אוים סאַנע דער וואַסערפיהרער מיט זיך אַליין, זיצענדיג אויפ'ן לעדיגען פעסעל, און אונטערשמייסענדיג דאָס פערדעל, קרימט ער איבער די בעל־הבית'טעם, ווי זיי שטעהען ביי דער שוועל פון זייערע הייזער און שלעפען איהם יעדע צו זיך: „רב סאַנע, וואַסער! רב סאַנע, וואַסער!"

סאַנע ענטפערט זיי נישט דאָס אַנדערע וואָרט. סאַנע איז בכלל אַ איד אַ שווייגער. רעדען רעדט ער נאָר אָדער מיט'ן פערדעל, אָדער מיט זיך אַליין. זיצענדיג אויפ'ן פעסעל, זאָגט ער תהלים אַ קאַפּיטעל נאָך אַ קאַפּיטעל, און אז ער קומט צווישען מענשען, שווייגט ער. איהר קאָנט איהם זידלען, איהר קאָנט איהם חנפה'ענען — פאַר איהם איז אַלץ איינס. האָט ער וואַסער אין קעסעל — וועט ער אייך אָנגיסען אַ פולע דייזשע. האָט ער נישט — מעגט איהר רעדען פון היינט ביז מאָרגען. חאַפּען זיך, לויפען, מקריב זיין צוליעב אייך זיך און דאָס פערדעל — דאָס איז ער נישט מחויב.

דערפאַר אָבער אז עס קומט פרייטאָג, איז די צוויי נילדען מיט'ן קוילעטש — דאָס מוז זיין. אַניט — וועט ער בלייבען

שטעהן נעבען אייער שטוב, נישט ריהרען זיך פון'ם אָרט ביז מאָר־גען, אזוי אז די גאַנצע גאַס וועט וויסען, אז איהר האָט נישט צו צאָהלען דעם וואַסערפיהרער פאַר וואַסער...

אַ מאָדנער איד אָט דער סאַנע דער וואַסערפיהרער. אַליין איז ער אַ קורצינקער און אַ גראָבינקער, חאַפּט דעם אָפּבליק פון זיין פּעסעל מיט וואַסער. טראָגען טראָגט ער אַ גוי'יש פּעלצעל מיט אַ שמויסען־היטעל. די שטיוועל זענען ביי איהם שטענדיג חרוב, די חאָליוועס — מיט אַ שטריקעל אַרומגעבונדען. ווינטער טראָגט ער געפלאָכטענע הענטשקעס אויף די הענד מיט גרויסע לעכער. וואָנסים האָט ער האַלבע, נאָר סימנים פון וואָנסים, און אויגען האָט ער קליינע, קוקט בלינדליך און זעהט נישט, ווי העכער האַלב וואַסער ווערד ביי איהם אויסגעפלעסקעט פון'ם שפּונט.

דאָס איז דערפאַר, וואָס די גאַסען זענען נישט געפּלאַסטערט, טאַנצט דאָס וועגעלע אַהין און אַהער; און מחמת די רעדער זענען ביי איהם קיינמאָל נישט געשמירט, קאָן מען הערען פאַר אַ מייל, אז סאַנע דער וואַסערפיהרער פאָהרט מיט'ן פּעסעל. קומען־אַרויס צו איהם די בעל־הבית'טעס אַקעגען, איטליכע מיט איין אַנדער טענה:

— איהר האָט מיר אָנגעגאָסען אַ האַלבע דייזשע מיט וואַסער!

— ווען וועט איהר שוין ברענגען מיר אויך אַמאָל וואַסער?

סאַנע קוקט אויף זיי מיט די קליינע בלינדליכע אויגען, ענט־פערט נישט דאָס צווייטע וואָרט, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען.

— שלים־מזל! — רופט מען איהם אין שטאָדט און מע ליידט פון איהם דעם גיהנם.

נאָר איין טאָג אין יאָהר דאַרף מען סאַנע דעם וואַסערפיהרער נישט דערמאַנען וועגען וואַסער. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפּור.

פון כאור הבוקר ביז האַלבען טאָג ווערען ביי איהם אַלע דייזשעס אָנגעפילט מיט וואַסער, און סאַנע וואַרפט־אַראָפּ פון זיך דאָס גוי'ישע פּעלצעל מיט'ן שמויסען־היטעל, טהוט אָן די שבת'־

דיגע קאַנגאַרענע קאַפּאָטע מיט'ן קאָלינקאָרענעם קאַשקעט. איין אויסגעצוואָגענער און אַ צוגעקעמטער, זעהט ער אויס ווי אַ בע־יאָהרטער אלמן צו דער צווייטער חופּה. פון שטוב צו שטוב געהט ער צו זיינע בעלי־הבית'טעס איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— אַ גוט יום טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט אַ קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך אַ חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

ט.

רפאל בעל־משגיח.

רפאל איז אַ משגיח. ער גיט אַכטונג.

אויף וואָס גיט ער אַכטונג? אויף אַלסדינג. ער גיט אַכטונג אויף דער תלמוד תורה, די קינדער זאָלען נישט געהן נאַקעט און באָרפים; אויפ׳ן ביקור־חולים, אָרעמע לייט זאָלען דאָרט נישט אויסגעהן פון הונגער; היינט גיט ער אַכטונג אויף די בחורים, וואָס זיצען אין בית־המדרש און לערנען, זיי זאָלען האָבען וואָס צו עסען און נישט געהן אין צעריסענע שטיוועל. און גלאַט אויף אָרעמע לייט אין שטאָדט גיט ער אַכטונג, זיי זאָלען האָבען אויף שבת און אויף יום־טוב.

ער אַליין טאַקי געהט דאָס פון זייערטוועגען איבער די הייזער, קלויבט קאָפּיקעס, נעמט צונויף פון זייערטוועגען אויף חתונות, אויף ברית׳ען, אויף פדיון־הבנ׳ס און אויף אַנדערע שמחות, לאָזט נישט דורך קיינעם, רייסט פון טוידט און פון לעבעדיג און קריעגט זיך, זידעלט זיך און שלאָגט זיך פאַר „זיינע” אָרעמע לייט.

אַ גאַנצע וואָך געהט ער אום מיט אַ שטעקען. און ערב שבת און ערב יום־טוב — מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס. אין דעם דאָזיגען זאַק וואַרפט איהר איהם אַריין וואָס איהר האָט: אַ שטיקעל ברויט, אַ פולקע פון איין עוף, אַ געבאַקענעם קאַרטאָפעל, איין אוגערקע, אַ קנאָבעל, אַ ציבעלקע, אַ ביינדעל — אַלסדינג איז אַ סחורה. און פּרובט, אדרבה, וואַרפט נישט אַריין רב רפאל׳ען אין זאַק אַריין גאָרנישט נישט, וועט איהר קריגען געזידעלט, און אַז איהר וועט זיך שטעלען אויס׳טענה׳ן, קאָנט איהר איהם נאָך אַריינברענגען אין כעס, און ער קאָן אייך געבען מיט׳ן שטעקען.

רפאל איז איין אויסגעדיענטער סאָלדאַט, אַ ניקאָלאַיעווסקער, און האַלט זיך גלייך, ווי אַ סטרונע, און געהט, ווי אַ סאָלדאַט. אַז איהר ווילט, קאָנט איהר זעהען ביי איהם אונטער דער קאַפּאָטע, אויפ'ן לייבעל, אַ מעדאַל פון ניקאָלאַיען. צוויי מעדאַלען: איינע אַ זילבערנע, די אַנדערע אַ בראָנזענע. און ער האָט צו דערצעהלען פון ניקאָלאַי פּאַוולאָוויטשען מעשיות מיט מעשיות. נאָר וואו האָט ער צייט צו דערצעהלען מעשיות, אַז ער האָט אויף זיך אַזוי פיעל ארבייט? אַ קלייניגקייט — אַ מענש אַ משגיח!

ווער האָט איהם געמאַכט פאַר אַ משגיח — ווייסט קיינער נישט. ווער צאָהלט איהם און וויפיעל בעקומט ער פאַר זיין ארבייט — ווייסט קיינער נישט. קיינער ווייסט נישט און קיינער נעמט נישט אָפּ ביי איהם קיין דין וחשבון. מע גלויבט איהם. מע ווייסט, אַז וואָס רפאל פערדיענט פאַר זיין ארבייט — מעגען דאָס די שונאים האָבען אויף זייער פערמעגען, וואָרום ער אויף זיך אליין בעדאַרף גאָרנישט. און ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז איהר בעדאַרפט אויך גאָרנישט. ער קאָן זיך פערגינען אייך זאָגען מוסר, למאי איהר גיט אוים געלד אויף דער רוח ווייסט וואָס, בעת אין שטאָדט זענען דאָ אַזוי פיעל אָרעמע לייט. די גאַנצע וועלט איז ביי איהם בעשאַפען געוואָרען נאָר פון די אָרעמע לייט'ס וועגען. דערזעהט ער אויף אייך אַ ניי מלבוש, וועט ער עס אַ טאַפּ טהון און וועט אייך אַ פרעג טהון: „וואָס קאָסט?" און וועט נעמען אויסרעכענען אייך, וויפיעל אָרעמע לייט וואָלט מען געקאָנט דער־מיט אויסקליידען. קומט ער צו געהן אויף אַ חתונה, אַ ברית, אַ פדיון־הבן אָדער אַזוי אַ שמחה, איז דאָס ערשטע, וואָס קומט איהם אויפ'ן זינען: „וויפיעל אָרעמע לייט וואָלט מען מיט אַזאַ סעודה געקאָנט אָנהאָדעווען?"... און ער וואַרט־אָפּ, ווען וועט דער עולם אָפּבענטשען און צעזעהן זיך, בכדי ער זאָל קאָנען צונויפנעמען די איבערגעבליבענע שטיקלעך פאַר זיינע אָרעמע לייט.

ווי אַלט איז ער? — דאָס ווייסט קיינער נישט, און ער אליין — אויך נישט. ער איז שוין אַ ביסעל טויבליך. אַז איהר

רעדט צו איהם און ער דערהערט נישט, צעשרייט ער זיך אויף אייך, אז „איהר שפּרעכט איהם אָפּ א גוט אויג”, און איהר מוזט רעדען העכער. אויך די ראיה איז ביי איהם די לעצטע צייט א ביסעל געשלאָגען. אז ער געהט, קוקט ער גלייך און טאַפּט מיט'ן שטעקען. ער טרעפט אָבער אהין, וואו מע דאַרף, און אז מע גיט איהם, דערזעהט ער, און אז מע גיט איהם נישט, בייזערט ער זיך, קלאַפּט מיט'ן שטעקען:

— איהר האָט שוין היינט זיך אָנגעפּרעסען, דאַנקען גאָט, און אָנגעזליאָקעט, און איצט רויכערט איהר זיך א פּאַפּיראָסעל. אייך איז, קיין עין־הרע, גאַנץ גוט! און דאָס ווייסט איהר, אז מיינע אָרעמע לייט פּאַסטען נאָך פון נעכטען אָן, יאַדראָ וואשי קאַטשקי!...

דאָס איז זיין יונ'ישע קללה, וואָס ער איז מכבד מיט איהר קליין און גרויס. ענטפערען איהם עפּיס דערויף איז אַרויסגעוואָרפען — מע קאָן נאָך הערען פון איהם ערגערע ווערטער...

— נאַט אייך אזא מין אָנשיקעניש! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט, און מע בעהאַלט זיך אוים פון איהם, טאָמער וועט ער נישט געפינען.

קיין קינדער האָט ער נישט. ער האָט זיי אַלעמען איבערגעלעבט. ער האָט נאָר אייניקלעך, וואָס האַלטען איהם אוים מיט גרויסע צרות — און דאָס גיט איהם די מעגליכקייט, ער זאָל זיך קאָנען איינגאַנצען אָפּגעבען צו זיינע אָרעמע לייט און טאָג ווי נאַכט אַרומגעהן איבער דער שטאָדט, זשעברעוועז, שלעפּען, רייסען, דעקוטשען, איינעסען זיך אין די ביינער אריין, זידלען זיך און שעלטען זיך אויף יונ'יש.

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פּאַרהאַן, וואָס אונזער בעל־משגיח לאָזט צו־רוה דעם עולם. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפּור.

ער האָט שוין בעזאָרגט זיינע אָרעמע לייט נאָך פון נעכטען, זיך איבערגעקריעגט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעוויזען מיט

ראיות, אז אָרעמע לייט בעדאַרפֿען אויך שלאָגען כּפּרות, אז אָרעמע לייט בעדאַרפֿען אויך האָבען מיט וואָס צו פֿערפֿאַסטען זיך — עס געהט אזא הייליגער טאָג, יאַדראָ וואַשי קאַטשקי!... און איצט מאַרשירט ער מיט זיינע אַלטע סאַלדאַטסקע פֿיס איבער דער שטאָדט, שוין אָהן אַ זאַק און אָהן אַ שטעקען, יום־טוב׳דיג, מיט ביידע ניקאָלאַיעווסקי מעדאַלען אויף דער ברייטער ברוסט. און מחמת דעם שטעקען האָט ער געלאָזט אין דער היים, געהט ער האַרט ביי די ווענד, פֿון שטוב צו שטוב, איבערבעטען דעם עולם, זיך מוחל זיין:

— אַ גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט אַ קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער, און ווינש אייך אַ חתימה טובה.

ענטפֿערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין“. — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

ז.

געצי־גובערנאַטאָר.

געצי־גובערנאַטאָר — דאָס איז דער שמש פון אַלטען בית־המדרש.

אומעטום, אין אַלע בתי־מדרשים פון דער גאַנצער וועלט, זענען אפשר די שמשים — שמשים. געצי דער שמש פון אונזער אַלטען בית־המדרש איז מעהר בעל־הבית, ווי שמש. וואָס זאָג איך? ער איז בעל־הבית איבער אַלע בעלי־בתים.

געצי לאָזט נישט פיהרען קיין וועלטען אין בית־המדרש. ער זאָגט, אַז אַ שוהל איז אַ מקום־קדוש. ווילט איהר רעדען געשעפט — קאָנט איהר געהן אין מאַרק. ווילט איהר שמועסען פּאָליטיקע — איז דאָ, להבדיל, אַ מרחץ. בשום אופן וועט איהר ביי איהם נישט פּועל'ען, ער זאָל אייך לאָזען רעדען אפילו שבת צו אויסנעמעניש. געצי איז אַ איד, וואָס לעגט נישט קיין כבוד אויף קיינעם. איהר קאָנט אייך שטעהן אויבענאָן אין מזרח־וואַנד און מעגט אייך האָבען זיבעצעהן זילבערנע עטרות אויפ'ן טלית, ווערד ער פאַר אייך נישט בטל. איהר קאָנט אייך זיין דער גרעסטער גביר פון שטאָדט, רב יהושע־העשעל אַליין, ווילט איהר נאָר אויסרעדען אַ וואָרט, אַזוי דערהערט איהר אַ זעץ איבער'ן שלחן און אַ געשריי „ששש!" — אַז איהר ווערד פערטויבט.

אָדער פּרובט נעמען אַ ספר פון דער בית־המדרש־שאַפע און נישט צוריקברענגען צו דער צייט, וועט איהר האָבען פון געצי'ן דעם גרעסטען בזיון.

אָדער זייט מנדר שבת צו עלית־התורה אַ חצי פונט נרות על הבית־מדרש, אָדער ח"י פּרוטות אויף אָרעמע לייט, און ווילט נישט

אָפּגעבען — זענט איהר שוין איין אָנזעצער. סיידען איהר האַלט ביי עוקר זיין און אוועקלאָזען זיך קיין אַמעריקאַ.

אָדער לאָז עמיצער איינשטעלען זיך שיקען געצי'ן מיט אַ שליחות, וואָס איז נישט שייך מיט בית־המדרש, וועט ער אויס־הערען און אַ זאָג טהון:

— פיס האָט איהר? זייט זיך מטריח און געהט אַליין! — אָט אַזאַ מענש איז געצי.

די איינציגע, וואָס דערוועגען זיך אַרויסטרעטען מיט עזות קעגען געצי דעם שמש, איז נאָר יונגוואַרג. ציקאַווע בחורים'לעך, חדר־יונגלעך, קונדסים, שטאָדט־שקצים — פון זיי האָט ער דעם טוידט. זיי טהוען איהם, וואָס מע טהוט קיין אידען נישט: זיי קעהרען איהם איבער די סטענדערס, אַז קיינער זעהט נישט. זיי לאָזען איהם אַרויס דאָס וואַסער פונ'ם האַנטפאַס. פּערקניפּען איהם דעם האַנטוך. קאַפּען איהם אָן חלב אויף די בית־המדרש־גמרות. רייסען־אַרויס דעם צווייטען „יקום פורקן" פון אַלע קהל'־שע סדורים, אַזוי אַז וואָס פאַר אַ סדור מע זאָל נישט עפענען, איז ער נאָר מיט איין „יקום־פורקן".

פון די דאָזיגע ווייסע־חברה'ניקעס האָט געצי אָפּגעשניטענע יאָהר, דעם גיהנם! און ער קוקט זיי נאָך, טאָמער וועט ער עמיצען פּאַקען. און האָט ער געפּאַקט אַ חברה־מאַן, רעכענט ער זיך שוין אָפּ מיט איהם פאַר אַלע. אַרויס פון געצי'ס הענד מיט אַ בייל, מיט אַ בלוי אויג אָדער אָהן איין אויער — הייסט נאָך גוט אָפּ־געשניטען. געצי האָט פיינט לאַנגע מחזקות, גבית־עדות מיט פּוסטע ספּראָווקעס: אַ נגיד'ס אַ יונגעל, איין אָרעמער יתום — אויסגעפּאַטשט, פאַרפאַלען!

געצי קאָן פּאַטשען. אַז ער לאָזט אַראָפּ אַ האַנד, קאָן מען דערזעהען דעם זיידען פון יענער וועלט. אַ איד אַ גבר (אַ משפּחה פון גבורים), חאָטש אפילו אַזוי, אויפ'ן קוק, וועט איהר פאַר איהם נישט געבען קיין צוויי צעבראָכענע גראָשען. דאַר, אויס־געטריקענט, הויט און ביינער. נאָר פּאות צוויי גראָבע, שוואַרצע,

און אליין איז ער א שווארצער, שווארץ ווי א טאטער, מיט שווארצע אויגען, בייזע, וואס קאנען נישט קוקען גלייך אין פנים אריין, נאר אראפ. באקען איינגעפאלענע, א נאז א פערלעגטע און וואנ־סים שווארצע, אראו געלאזטע אראפ. די אלע זאכען אינאיינעם מאכען דעם איינדרוק, אז אדער ער וויל געבען א נים און קאן נישט, אדער ער האט אייך עפים צו זאגען און וויל נישט, אדער ער איז גלאט א רע, א רשע.

— א רשע מרושע! — זאגט מען אויף איהם אין שטאדט. — איין איינגעגעסענע בריאה, א איד א צו־להכעים'ניק, א מה־יעשה'־ניק, האט נישט אויף זיך קיין אויבערהאר, טהוט וואס ער וויל. וויל ער עפענען די שוהל — עפענט ער. וויל ער פערמאכען — פערמאכט ער. קומט ווינטער, דארף מען זיך אויסציהען פאר איהם, ער זאל דורכהייצען דאס בית־מדרש. און אמאל, אז עס קומט איהם אן, זאל ער אייך אנהייצען, ווי, להבדיל, אין א באד.

אשטייגער, לאז איין ארעמאן אויסגעהן, געצי זאל איהם לאז־זען איבערנעכטיגען אין בית־מדרש. „א שוהל איז נישט קיין הקדש!" — זאגט ער און טרייבט־ארוים אין דרויסען אהן א טראפען רחמנות.

אז עס קומט די צייט פון ימים־נוראים, פיהרט געצי די ממשלה אין בית־מדרש ביד רמה. האט ער אויף אייך געווארפען איין אומחן, וועט איהר נישט פועל'ען ביי איהם, אז אייער זוהן אדער אייער איידעם זאלען זיצען דארטען, וואו איהר ווילט; זייט זיכער, אז זיי וועלען שוין זיצען דארט, וואו ער וויל. און אז איהר וועט קומען צום גבאי מיט טענות, וועט מען אייך ענטפערען:

— געהט צום גובערנאטאר.

דארפט איהר שוין וויסען, אז דאס מיינט מען געצי דעם שמש. אין די אויגען זאגט מען איהם „דו", און הינטער די אויגען רופט מען איהם „גובערנאטאר".

דאָס איינענע איז סוכות מיט'ן אתרוג. איהר ווילט, ער זאָל אייך ברענגען דעם אתרוג אין סוכה אריין וואָס פריהער — אָט דוקא ווייל איהר ווילט, וויל ער נישט; און אז איהר שרייט־אָן אויף איהם, שרייט ער נאָך העכער:

— איהר קאָנט וואַרטען! איך האָב אויף אייך מעהר גע־וואַרט!

קומט איהר אין שוהל אריין און שטעלט איהם צו א בענקעלע פאַר'ן גבאי. זאָגט אייך דער גבאי:

— וואָס קאָן מען טהון מיט א גובערנאַטאָר?

און אזוי איז הושענא־רבה מיט די הושענות. און אזוי איז חנוכה מיט די חנוכה־ליכטלעך, פורים מיט'ן גראַגער, פסח מיט מצה־שמורה, שבועות מיט גרינס. אומעטום איז געצי. אַלסדינג איז ביי געצי'ן אין די הענד. געצי דער שמש פיהרט די גאַנצע שטאָדט, געוועלטיגט איבער דער שטאָדט.

און די שטאָדט ליידט פון איהם גלות. די שטאָדט ליידט, האָטש מע וויל נישט ליידען. א מענש האָט א גאַל. קומט שבת אָדער יום־טוב, בין מנחה למעריב, מע קלויבט זיך צונויף אין שוהל און מע שמועסט. כל־זמן מע דאַווענט נישט, האָט מען קיין מורא נישט פאַר'ן שמש און מע קאָן שמועסען פראַנק און פריי. קומט מען אַרויף אויף גלות־געצי. פרעגט מען זיך איינס ביי'ם אַנ־דערען: „עד מתי? ביז וואַנען וועט מען טראָגען אויף זיך דעם דאָזיגען גלות?"... און דערביי בלייבט מען. וואָס קאָן מען טהון? עלעהיי אַ רשע אַ גובערנאַטאָר, חא־חא!

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פאַרהאַן, וואָס געצי־גובערנאַ־טאָר ווערד אוים רשע. נישט קיין טאָג, נאָר אַ האַלבען טאָג. עטליכע שעה. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפור, באַלד נאָכ'ן אינדערפריהיגען דאַווענען, איידער דער עולם וועט קומען אין שוהל צו דער גרויסער מנחה און זיך לאָזען פון איהם שלאָגען מלקות. דעמאָלט ווערד געצי אוים שמש, אוים גובערנאַטאָר. ער איז

אָנגעטהאָן יום־טוב׳דיג און לויפט פון שטוב צו שטוב, צעלאָזט די גראָבע שווארצע פאות, איבערבעטען די בעלי־בתים, זיך מוחל זיין.

— אַ גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט אַ קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך אַ חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם מיט אַ האַלבען מויל: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין״. — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

ח.

זיסעל דער יורד.

זיסעל איז איין אלטער בחור, א בלאסער, שוין מיט א גרויליך בערדעל. ער זיצט אין בית־מדרש מיט אלע בחורים, וואס לער־נען. נאר ער אליין לערענט נישט. ער זיצט גלאט אזוי. ער האלט זיך אויף אין בית־המדרש. ער איז איין עלענדער. ער איז א יורד.

נישט ער. זיין טאטע איז געווען א יורד, א געפאלענער נע־באך. קומט ארויס פון דער שענסטער משפחה. סאמע נגידים, גבירים, אדירים.

זיסעל דער יורד האט נאך היינט אויך רייכע פריינד. כמעט אלע פיינסטע בעלי־בתים פון שטאדט זענען זיינע קרובים.

א סברה, אז דער נגיד רב יהושע־העשעל אליין איז זיינער א שני־בשלישי, טאקי איין אייגענער גליעד־גליעד־געשוועסטער־קינד. לאז ער נאר וועלען, יהושע־העשעל הייסט דאס, אויס־רעכענען זיך, וועט איהם שוין זיסעל בעווייזען, וואס פאר נאהענטע קרובים זיי זענען.

ערשטענס, פון טאטענ׳ס צד. זיסעל׳ס זיידע, דאס הייסט, זיין טאטענ׳ס טאטע, אברהם־מרדכי, און יהושע־העשעל׳ס באבע, דאס הייסט, זיין מאמע׳ס מאמע, פייגע־עטעל, האבען זיך אנגע־קעהרט...

נאר וואס קומט ארויס, אז מע לאזט איהם נישט רעדען? מע גיט איהם א נדבה און מע הייסט איהם געהן, ארויסגעהן זאל פון זיי די פארע, טאקי פון זיינע רייכע קרובים! אויף קיין גוט ארט זאלען זיי נישט שטעהן! ס׳זאל זיי אנהויבען געהן פון היינט

אָן און וווייטער שלים־שלים־מזל און זיי זאָלען אריבערקומען אויף זיין שטאנד, רבונו של עולם!

אזוי בענטשט זיסעל דער יורד זיינע רייכע קרובים, וואָס העלפען העלפען זיי איהם, נאָר זיי לאָזען איהם נישט אויף די אויגען, זיי האָבען איהם פיינט. איין אָרעמאַן האָט מען פיינט — דאָס איז שוין איין אַלטער כלל.

זיצט ער אין בית־מדרש און נעמט קצבה און שעלט מיט טוידטע קללות. ער שווערט, אז ער וואָלט בעסער געגאנגען אר־בייטען, האַלץ האקען, וואסער טראָגען, נאָר וואו?

ערשטענס, איז ער א יורד, א טאטענ'ס א קינד, קומט ארויס פון סאַמע נגידים, גבירים, אדירים. רב יהושע־העשעל אליין גע־הער איהם אָן א שני־בשלישי...

און צווייטענס, איז ער א קאַליקע. איין פוס איז ביי איהם, נישט פאר אייך געדאכט, מאָדנע אויסגעבויגען. אז ער געהט, ווארפט ער מיט א פוס. עס מאָהלט זיך אויס, אז ער איז אין כעס און שליידערט, וויל געבען מיט'ן פוס אין די צייהן אריין.

און אין כעס איז זיסעל טאַקי שטענדיג. ער איז א כעסן בטבע. אויף דער גאנצער וועלט איז ער אָנגעשטויסען. און איז אפשר גאָר נישט אומגערעכט אויך. קיין עין־הרע, אזא משפחה פון סאמע נגידים, גבירים, אדירים, זענען זיי קראנק אויסהאַלטען א געפאַלענעם קרוב א קאַליקע, נישט לאָזען איהם געהן איבער די הייזער, נישט לאָזען איהם וואַלגערען זיך אויף דער הוילער באנק אין בית־מדרש, אז פרעמדע בחורים זאָלען דאַרפען געהן פון זיינעטוועגען צונויפנעמען אמאָל אויף א מלבוש, אמאָל אויף א פּאָר שיך, — ס'זאָל א רוח אין זייער פאָטער און מוטער אריין, טאַקי די דאָזיגע בחורים! איידער מע בעט זיי איין, זיי זאָלען איהם מאכען א נייע קאפּאָטע, יענע איז שוין צעריסען־צעפּיצעלט! אָדער אָננעמען זאָגע אויף א העמד, נייהען וועט ער שוין אליין אוועקגעבען, נייהען זאָל מען זיי תכריכים אַלעמען, אַלע אידען פון

שטאָדט! אַ שטאָדט פון סאַמע רשעים! סדום! סדום איז אַ הונט אַקעגען איהר!

איין אַנדער שטאָדט וואָלט אין זינען געהאַט: עס זיצט איין אַלטער בחור, אַ יורד — וואָס וועט ער אויסזיצען? זיי זאָלען זיין לייטישע מענשען, מיט אַ ברעקעל יושר אין הארצען, וואָלטען זיי געזאָרגט פאַר זיסלען עפּיס אַ שידוך...

די משפּחה איז נישט קליין צו געבען נדן, געבען זאָל זיי גאָט קרענק מיט קדחת, און אַ כלה וואָלט זיך שוין געפונען... נישטאָ דען קיין גרעסערע קאַליקעס פון איהם, קרומע, שטומע, בלינדע? פון דעסטוועגען, האָבען זיי דען נישט חתונה געהאַט?

אויף איהם, אויף זיסלען, וואָלטען זיך געפונען צעהן בעלנים פאַר איינעם. ווען זשע? אז עמיצער זאָל איהם טראָגען אויפ'ן קאָפּ, זיך אָפּגעבען מיט איהם.

אָט, למשל, דרעהט זיך ארום ביי געצי דעם שמש אַ מויד, אַסנע רופט מען זי. זי קומט אַמאָל אויסקעהרען דאָס בית־המדרש, אַמאָל וואַשען די בענק. אַ געזונדע מויד, אַ שווארצע, דער רוח זאָל זי נעמען...

אָן זיסלען וואָלט זיך געצי אָנגעחאַפּט מיט ביידע הענד. ווער איז געצי דער שמש, און ווער איז זיסעל דער יורד? ער וואָלט נאָך געמעגט אויסשלאָגען ביי איהם אַ קניע ערד, אָט דער שמש, אַ רוח אין זיין טאַטען'ס טאַטען אריין!

בלאָטע! זיסעל וועט אָבער נישט געהן צום שמש זיך אָנ־שלאָגען, נישט דערהאַרען וועט דאָס די שטאָדט, קומען זאָל אויף איהר אַ שרפה, אַ מגפה און אַ חלירע היינטיגען טאָג, רבונו של עולם, ס'זאָל זיי אויסקוויקלען פון איין עק ביז'ן אַנדערען!...

אָט אַזוי שעלט זיסעל דער יורד זיין משפּחה און די גאַנצע שטאָדט, וואָס האַלט איהם אוים מיט קצבה.

— אַ רעשטעל צו די צרות! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט און מע לאָזט איהם נישט פאַלען. מע זעהט איהם נעמען אויף שבת און אויף יום־טוב, אַלע מאָל צו איין אַנדער בעל־הבית.

מע וויל יוצא זיין פאר איהם — פאָרט א יורד, נעבאך א גע־פאַלענער...

און טאָמער פערגעסט מען זיך אָן זיסלען, איז דאָ א רפאל בעל־משגיח אין שטאָדט, וואָס דערמאַנט, לאָזט נישט, מע זאָל פערגעסען אָן דעם יורד.

און דער יורד איז אין כעס. עס מאָהלט זיך איהם אויס, אז נישט זיין משפחה, נישט די בחורים פון בית־מדרש, נישט רפאל דער בעל־משגיח — קיינער, קיינער איז נישט גענוג יוצא קעגען איהם. און ער שעלט, שעלט זיי אלעמען מיט דער תוכחה!

איין טאָג אין יאָהר נאָר איז פארהאַן, ווען זיסעל דער יורד שעלט זיך נישט. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפור.

דעם טאָג פון ערב יום־כפור טהוט זיסעל אָן דאָס נייע העמד, וואָס ער אליין האָט זיך געגעבען נייהען, און די נייע קאפאָטע, וואָס די בחורים האָבען איהם געמאַכט, מיט א פּאָר גאַנצע, כמעט נאָך גאַר נייע שטיבלעטען, וואָס רפאל בעל־משגיח האָט ערגיץ אויסגעמאַנטאַטשעט פון זיינעטוועגען, און ער לאָזט זיך געהן פון שטוב צו שטוב צו אייגענע און צו פרעמדע, שליידערענדיג מיט'ן קראַנקען פוס, צו איבערבעטען דעם עולם, זיך מוחל זיין. אלע אידען געהען זיך מוחל זיין — מיט וואָס איז ער ערגער פון אלע? דאָס פנים איז ביי איהם בלאָס, ווי תמיד. דער קוק איז בייז. און ער רעדט מיט כעס, ווי תמיד, און גיט־אָפּ דעם „גוט־יום־טוב" מיט אזא טאָן, ווי ער וואָלט געשאָלטען אין טאַטען אריין.

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער, און ווינש אייך א חתימה טובה.

זיסעל הוסט און קוקט אין האַנד אריין, טאָמער וועט מען איהם עפּיס געבען.

ענטפערט מען איהם מיט א שמייכעל: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע גיט איהם א נדבה און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

מע הוליעט

טיפען וואָס שטאַרבען־אָפּ.

געשריבען לכבוד שמחת־תורה (אין יאָהר 1911).

עטליכע ווערטער וועגען די „הוליאַקעס“.

„חברה הוליאַקעס“ — אַזוי רופט מען זיי ביי אונז. דאָס זענען אידען דוקא שטילע מענשלעך און דוקא נישקשה פון אָרעמע לייט און געהערען זיך נישט אָן אַ גאַנץ יאָהר איינס מיט'ן אַנ־דערען גאָרנישט נישט; נאָר אַז עס קומט שמחת־תורה, ווערד מען לעבעדיג־פרייליך, און גלייך ווי מע וואָלט זיך אויפגערעדט: מע נעמט זיך אַרום גאַנץ ברידערליך און מע געהט איבער די גאַסען, טאַנצענדיג און זינגענדיג פרייליכע ניגונים און מע מאַכט פרייליך די גאַנצע שטאָדט. מע קומט אַריין צו אַלע בעלי־בתים גוט יום־טוב בעטען, מע רייסט זיך אַריין אויך צו די נגידים און מע מאַכט זיי דעם פרייליכען שמחת־תורה'דיגען קידוש, און באַין ברירה מוז געשטעלט ווערען וויין אויפ'ן טיש, אָדער ביער, אָדער פשוט'ער בראָנפען מיט פערבייסען, אַניט קאָנען די הוליאַקעס אַליין נעמען. זיי ווייסען, וואו וואָס עס שטעהט. זיי קאָנען טרעפען צום אויווען און אַרויסנעמען וואָס ס'איז דאָ, אַרויסציהען פון די שאַפעס די איינגעמאַכטסען, אַראָפּלאָזען זיך אין קעלער און אַרויפטראָגען פון דאָרטען די גוטע „נאַליווקעס“ מיט די שענע געזאַלצענע אוגערקעס מיט די קלוגע געזייערטע אַרבוזעס, וואָס שטעהען ביי די נגידים צוגעגרייט אויפ'ן ווינטער, און נאָך אַזעלכע זאַכען, וואָס ס'איז גאָרנישט צו גלויבען, אַז אידען קאָנען אַזעלכעס טהון...

דאָס אַליין איז נאָך גאָרנישט. אַמאָל (אוי, אַמאָל!) פלעגט מען אַליין זיין שכור, ווי לוט, און אויך די „נאַטשאַלסטווע“

אַנ׳שכור׳ען אזוי, אז זי פלעגט טאַנצען מיט אַלע אידען, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, אָהן קאַפּאָטעס ביי׳ם נגיד אויפ׳ן דאַך. איצט איז שוין אַנדערע יאָהרען מיט אַנדערע „נאַטשאַל־סטווע״. מען איז געהרען, אַז זי לאָזט חאָטש אידען איין מאָל אין יאָהר זיין שכור און געהן פראַנק און פריי פון שטוב צו שטוב און זינגען פריילי׳כע ניגונים. וואָרום אין אַנדערע שטעדט, זאָגט מען, טאָר מען דאָס אויך נישט...

פערשטעהט זיך, אַז פון יאָהר צו יאָהר ווערד ביי אונז די „חברה הוליאַקעס״ שיטערער און ווינציגער. אַ סך זענען אויס־געשטאָרבען, און די, וואָס זענען געבליבען, האַלטען ביי׳ם אָפּ־שטאַרבען. דעריבער אייל איך מיך די דאָזיגע בעריהמטע הוליאַקעס צו בעשרייבען, יעדען איינציגען מיט זיין טיפּ און ביי זיין נאָמען — לאָז חאָטש בלייבען אַ זכר, אַ סימן פון דעם, ווי מע הוליעט ביי אידען אין גלות, אַז עס קומט שמחת־תורה.

מע הוליעט

א.

אליק דער מעכאַניק.

פערשטעהט זיך, אַז ער איז אַ שניידער. און נישט נאָר אַ שניידער, נאָר אַ שניידערל, דאָס מיינט, אַז ער איז אַ קלייניטש־קער מיט קורצע פיסעלעך, מיט קלייניטשקע הענטעלעך, מיט אַ קליין בערדעלע. נאָר אַ קול האָט ער דוקא אַ געמבע, אַ באַסאָווע שטימע. אַלע וואונדערען זיך: ווי קומט צו אַזאַ קליין אידעלע אַזאַ געדיכטע באַסאָווע שטימע? נאָר קשיות פרעגען איז קיין קונץ נישט. למאי ווי קומט צו אַזאַ קליין אידעלע, ער זאָל אַריינגיסען אין זיך אַזוי פיעל בראָנפען, אַז עס קומט שמחת־תורה?

אָבער טאַקי נאָר שמחת־תורה. אַ גאַנץ יאָהר טרינקט ער נישט — נישט קיין בראָנפען, נישט קיין וויין. נישט מחמת ער האַלט ניט פון'ם ביטערען טראָפען, נאָר איבער איין אַנדער טעם — ער האָט נישט. ער איז נעבאַך אַ גרויסער אָרעמאַן. מע קאָן זאָגען, אַיין אביון. קינדער, קיין עין־הרע, אַ סך. און אַרבייט — וואָס אַ יאָהר, וואָס אַ יאָהר ווינציגער. אַיין אויס־חאַפעניש זאָל קומען אויפ'ן „גאַטאָוויך פלאַטיעוו"! זינט עס האָט זיך געעפענט אין שטאָדט דער „גאַטאָוויך פלאַטיעוו", אַיינ־געזונקען זאָל ער ווערען, און ס'איז געוואָרען אַ מאָדע פאַרטיגע

קליידער, און נאָך אויף אויסצאָהלען דערצו, האָט אליק דער מעכאניק פערלוירען איינציגווייז אלע זיינע בעלי־בתים.

וואָלט חאָטש דער „גאטאָוויך פּלאַטיעוו״, א מיתה־פּאָהיבעל זאָל אויף איהם קומען, וועלען צושאַרען א מאָל א שטיקעל ארבייט. איז ווי לאנג קרענקט ער! למאי זאָל א איד פערדיענען א שטי־קעל ברויט? אמעהר, לאָז א גוי האָבען פּרנסה. א גוי איז בילכער. חאָטש אפילו ס'איז א פערדראָסיגע זאַך. מילא, אז ער האַלט א צושניידער א גוי, איז חאַפּט איהם בעני. א גוי א צושניידער שניידט אויף איין אנדער פאַסאָן. אָבער שטעפּעכטס? פערוואַרפעכטס? אונטערנייהעכטס? דערויף מוז מען שוין אויך קומען צום גוי? איין עק! אייננייהען א קנעפּעל, צוסטריגעווען א בענדעל, אויספּרעסען א קאָלנער — דאָס קאָן שוין אויך נישט א איד?

וואָלט דער „גאטאָוויך פּלאַטיעוו״, דער שלאַג זאָל איהם טרעפען, חאָטש אליין געווען א גוי. איז ניין! דוקא א איד, און נאָך וואָסער א איד! א כשר'ער איד און הייסט רב לייזער. ער איז א געוועזענער חייט, נאָר היינט איז ער א בעל־הבית, א חשוב ביי נאטשאלסטווע, און פאָהרט אלע זומער „זאגראניצע״ און ברענגט פון דאָרטען צו פיהרען אלע יאָהר נייע מאָדעס מיט נייע זשורנאלען. אין שוהל זיצט ער אויבענאָן. עליות קויפט ער זיך די פעטסטע. שידוכים טהוט ער די שענסטע. אז ער איז געוועזען אמאָל א שניידער, האָט ער שוין לאנג פערגעסען. דעם נאָמען חייט קאָן ער גאָר נישט הערען. א „נאש־בראט״ לאָזט ער נישט אויף די אויגען. טרייבט אָרעמע לייט מיט שטעקענס. און גאָט זעהט און שווייגט!

אדרבה, וואָס א יאָהר, ווערד „לייזער גאטאָוויך פּלאַטיעוו״ רייכער. צו איהם צוצוטרעטען — דאַרף מען שוין גאָר האָבען א זכיה: א גלעקעל ביי דער טהיר!

א גליק, וואָס ס'איז חאָטש פאַרהאַן איין טאָג אין יאָהר אזעלכער, וואָס מע קאָן דעמאָלט צו איהם צוטרעטען אָהן זכות־

אָבות'ען, אָהן גלעקלעך, אָהן קלינגעניש. דאָס איז דער טאָג פון שמחת־תורה.

שוין אין דערפריה, בעת אַנדערע אידען זענען נאָך אין שוהל, איז אליק דער מעכאניק, ווי די גאַנצע חברה הוליאקעס, לאַנג איין אָפּגעדאַווענטער, איין אויסגעטרונקענער און איין איבערגעבי־סענער. און מע געהט שוין ארומגענומען אַלע מיט א געזאַנג איבער די גאַסען, פון איין נגיד צום אַנדערען, גוט יום־טוב בעטען. און צום אַלעם ערשטען געהט מען צום נייעם נגיד, „רב לייזער גאַטאָוויך פּלאַטיעוו" (לכבוד שמחת־תורה האָט מען אראָפּגע־נומען דאָס גלעקעל פון טהיר). פון גאַנץ פריה אָן שטעהט צו־געגרייט אויפ'ן טיש בראָנפען און ביער און ווין א פלעשעל מיט אַלערליי פערבייסעכצען. רב לייזער אליין געהט זיי אַקעגען מיט א פארטיג שמייכעלע און בעט אליק'ען, ער זאָל מאַכען קידוש. טהוט איהם אליק צוליעב און מאַכט דעם ברייטען יום־טוב'דיגען קידוש אויף זיין גראָבער באַסאָווער שטימע, דרעהט און ציקעלט זיך מעשה חזן, און די חברה הוליאקעס ענטפערט איהם מיט'ן באָהר, ווי זינגערלעך דעם חזן:

— אָ־אָ־אָ־מ־ן!

„לייזער גאַטאָוויך פּלאַטיעוו" קלויבט בלומרשט נחת פונ'ם קידוש, און לייזעריכע בלומרשט קוועלט אויך, ציטערט, מע זאָל איהר נישט פערגיסען דאָס טישטוך, נישט צעברעכען א גלעזעל, אָדער חלילה איין אַנדער שאָדען. אוןביידע שעצען זיי זיך גליקליך, אז זיי דרעהען זיך ארוים פון אליק'ען אָהן א סקאַנדאַל. וואָרום אליק דער מעכאניק, אַז ער איז רעכט אונטער'ן גלעזעל און ווערד גוט פערקנאַקט, קאָן ער דערצעהלען דעם נייעם נגיד מיאוסע מעשיות. ער קאָן איהם אָננעמען פאר א האנד און זאָגען איהם דעם גאַנצען פסוק גאַנץ איידעל און פערשטעלט:

— הער זשע אוים, ברודער גאַטאָוויך פּלאַטיעוו! חאָטש דו ביזט די כפרה פאר א גוי, די כפרה מעגסט דו זיין פאר אַלע גויים, און חאָטש דו האָסט פיינט א אידען ערגער ווי א איד חזיר,

נאָר אַזוי ווי מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער גאַנצער וועלט, און אַזוי ווי דו האָסט אונז מכבד געווען מיט לעקאַך און בראָנפען, טאָ לאָמיר טרינקען לחיים, און לאָמיר זיך ווינשעווען דערלעבען איבעראַיאָהר שמחת־תורה, און זיין די אייגענע אידען וואָס מיר זענען, און לאָמיר זיך צעקושען אין די פּיסקלעך, און לאָז די וועלט נישט וויסען, אַז דו ביזט אַ חייט בן חייט, און אַ פּארך, און א שונא־ישראל, און אַ רוח אין די שונאים'ס טאַטענ'ס טאַטען אריין!

אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט'ן נייעם נגיד, לאָזט זיך חברה הו־ליאַקעם מיט אַ געזאַנג צו די איבעריגע נגידים. דאָרט ווערד דער קידוש איבערגע'חזר'ט נאָך אַ מאָל מיט'ן זעלבען פּאַראַד און מיט'ן כּאָהר. דערצו ווערד צוגעזעצט נאָך אַ פּאָר שטיקלעך פון ימים נוראים, וואָס אליק איז דערויף אַ גרויסער קינצלער, און אַז איהר וועט איהם שטאַרק בעטען, וועט ער אייך בעווייזען, ווי אַזוי איין ערשטלינג געהט צו קינד, און נאָך אַזעלכע שטיק, אַבי צו משמח זיין דעם עולם, מאַכען איהם לעבעדיג־פריילּיך, וואָרום ס'איז שמחת־תורה — און שמחת־תורה דאַרף מען הוליען און הוליען.

ב.

קאַפּעל בעל־מות.

אזוי רופט מען איהם דערפאר, ווייל ער האָט א גרויסען שטערן און א גלאַנצענדיגען. „א שטערן, ווי ביי א מיניסטער", — זאָגט מען אויף איהם. קאַפּעל איז אָבער נישט קיין מיניסטער. קאַפּעל איז א בעל־מלאכה. א שוסטער איז ער.

בטבע איז קאַפּעל א איד א בעל מרה־שחורה. שטענדיג פערזאָרגט, פער'חושכ'ט, אָפּגעריסען, געשטימט טרויעריג, פעסי־מיסטיש.

פון וואַנען נעמט זיך עס? אפשר דערפון, וואָס ער קוקט אויף דער וועלט כל ימיו פון א פינסטערען קעלער? דאָרט איז זיין וואַרשטאַט, דאָרט קלאַפּט ער פּלעקלעך. דאָרט איז זיין היים, דאָרט לעבט ער. שוסטעריי איז נישט שניידעריי. א שניידער מוז האָבען ליכט; א שוסטער קאָן זיך בעגעהן אין דער פינסטער.

דאָס הייסט, אז מע וויל צוריק, בעדאַרף א שוסטער אויך צו זעהען, וואוהין ער שטעכט מיט דער נאָל און וואוהין ער קלאַפּט א פּלעקעל. נאָר דערצו איז גענוג א קליין פענסטערעל, א קוואַ־טירעל, וואָס קוקט דורך א געל־גרינבליך גלאָז אין דרויסען ארויס. א מענש, וואָס זיצט־אָפּ אזוי פיעל יאָהרען אויף א קיילעכיג לעדערן זעסעל און קלאַפּט מיט'ן האמער אין דער פינסטער, קאָן נישט זיין קיין אָפּטימיסט.

און אפשר נעמט זיך זיין מרה־שחורה דערפון, וואָס גאָט האָט איהם געבענשט מיט א ווייב א צרה, וואָס אחוץ דעם, וואָס זי בעגראָבט איהם א לעבעדיגען, האָט זי אין זיך נייען מאָס רעד, דאָס מויל מאַכט זיך איהר נישט צו?

„שרה די זאָגערין" — אזוי רופט מען זי צווישען די שכנים, וואָרום זי האָט אַ מענה־לשון איז רעדט אָהן איין אָפּשטעל. עס געהט ביי איהר געבונדען און געקייטעלט, און עס לאָזט זיך ביי איהר נישט אויס, ווי פון אַ קוואַל.

מיר קאָנען נישט פאָדערען פון אונזער פריינד לעזער, אז ער זאָל אונז גלויבען אויף נאמנות. ער איז עס נישט מחויב. דע־ריבער געבען מיר דאָ אַ מוסטער פון'ם מענה־לשון, וואָס „שרה די זאָגערין" לעגט־אַוועק אין אַ שענעם פריהמאָרגען, בעת קאָפּעל קלאָפּט מיט'ן האמער און זיינע צוויי שוסטער־יונגען העלפען איהם אונטער, איינער ציהט אַ דראַטווע און דער אַנדערער פּוצט אַ פּאָדעשווע. מיינט נישט: שרה אַליין זיצט אויך נישט צונויפ־געלעגט די הענד. זי טהוט דריי ארבייט מיט אַ מאָל: מיט די הענד שיילט זי קאַרטאָפלים, מיט די פיס וויעגט זי אַ קינד און מיט'ן מויל רעדט זי, און דוקא צו זיך אַליין.

— גיט זיך אויס אַ טאָג, איז חאַטש עפּען טהיר און טהויער, ווי אין אַ מאהנהויז, פון כאור אָן הו־הא, אויף און אָפּ, טאַ דער, טאַ יענער, טאַמער איז קאַרג דאָס קלאַפּען, קלאַפּען זאָל איהם אין קאָפּ, ווי ער קלאָפּט מיט'ן האמער, איז זי אויך דאָ, טאַקי די שוועסטער זיינע, די קלאָפּעטיריכע מיט'ן צינגעל, ווי אַ גלעקעל דזין־דזין־דזין, אַ גדולה אויף דער באָבע, זי האָט אַ בריוועל פון איהר דאָלי, אָנגעקומען אזש פון אמעריקע, קומט איהם אַ דאנק, ער האָט נאָך נישט חאַלירע געהאַט, דער שענער מאַנדיוק, פאַר איין אַנדערע דאָרטען, אַ מכה איהם, ווי חיה־קיילע'ס מאַן האָט דאָרטען אָפּגעטהאָן, פאַרחאַפּט זאָל עס ווערען, אָט דאָס אמעריקע טאַקי! וואָרום אז מע קומט אַהין, פאַרגעסט מען, אז מע האָט געלאָזט אַ ווייב אין דער היים, גרינגע פייגעלעך, אַ קיש־קיש מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! נישט אויסצוהאַלטען פון דער קורע־לאַפּניטשקע מיט איהרע עופות! געהען־אַרום הונגעריגע און וויל האָבען פון זיי שמאַלץ, חאַטש וועלען אַמאָל זיך לעגען אויף אַ טשיקאַוועס, שענקען איין איי אויף דער חלה צו באַשמירען ביי

דעם דאָזיגען יקרות, וואָס נישט צוצוריהרען זיך, נישט צו קיין איי, נישט צו קיין קאַרטאָפלי, נישט צו קיין ציבעלע, חאָטש לויף אין דער וועלט אַריין, אַ סיפּע איהם אין פּנים אַריין און אַ געשוויר איהם אין זייט, טאַקי דעם גוי, ווי ער איז קליגער געוואָרען, און וויל שוין אָפּנאַרען אַ אידען. קאָפּוי או מענע קאורקו נאַ שאַבעם — לאָזט זיך אויס, אַז ס׳איז אַזוי אַ קאורקו, ווי דו ביזט אַ רב. אַ דע טוואָיאַ קאורקאַ? — שטופּט זי אין פּנים אַריין אַ קורטשאַטקע די גרויס ווי אַ מייזעל. חיבאַ צע קאורקאַ? צ׳ע בלאָכאַ! — ווערד זי נאָך מלא גזלן און רייצט זיך: או טעבע ראָשע נעמאַ! און באַהאַלט דאָס שענע היהנדעל אין בוזעם. אַ קאָטאַ, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! נאַ דיר נאָך טאָמער איז קאַרג, ברוך הבא, אַ קאָטער האָט זיך פאַרנאַדעט צו די קעז, ווי פּייסי חיים׳ס צו ריווע־לאה די מאָדניצע, אַלע אין דערפריה און אויף דערנאַכט, ווי אַ זייגער, שמעקט אין אַלע טעפּ. נישטאָ גאָרנישט! אויסגעטריקענט! טרוקען זאָל דיר זיין אין האַרצען, און אין קאָפּ, און...

— וועמען שעלסט דו דאָס? — טהוט ביי איהר קאָפּעל אַ פרעג אויף אַ טשיקאַוועס, הערט־אויף אַ ווײַלע קלאָפּען מיט׳ן האַמער און שטעלט־אַוועק אויף זיין ווייב דעם גרויסען גלאַנצענדיגען מיניסטערשען שטערן.

— טאַקי דיך מיט דיינע ממזרים! — ענטפערט איהם שרה, גאָרנישט לאַנג געטראַכט, און טהוט זיך איהר״ע דריי מלאכות ווי פריהער, און איז צופריעדען, וואָס זי האָט פרישען שטאָף אויף איהר מענה־לשון, וואָס ציהט זיך ביי איהר אָהן אַ סוף און אָהן אַ ברעג, ווי דער ים, ווי דער אידישער גלות, ווי קאָפּעל׳ס דלות. אָרעמער קאָפּעל! וואוהין וואָלט ער נישט געלאָפען, ער זאָל נישט זיין צוגעבונדען אָט צו דעם לעדערנעם זעסעל? מוז ער אָבער פערענדיגען אַ שטיקעל אַרבייט, אַניט — וועט ער נישט האָבען אויף שבת, און אַז ער וועט נישט האָבען אויף שבת, וועט זיין אָפּגעשניטענע יאָהר פון שרה׳ן מיט איהר מענה־לשון.

שווארץ, חושך ווי די ערד, זעהט אוים קאַפּעל דער שוסטער, און דערשלאָגען. מע הערט פון איהם קיין פּיפּס. שטיל טראָגט ער אויף זיך דעם גלות מיט'ן דלות מיט אַלע צרות, שטיל האַלט ער עס אין זיך. מע בעדאַרף זיין א פילאָזאָף, מע זאָל קאָנען האַלטען אין זיך אזוי פיעל. קאַפּעל בעל־מוח איז א פילאָזאָף. א שטילער פילאָזאָף און א פערזאָרגטער.

נאָר אויב קאַפּעל איז א גאַנץ יאָהר פערזאָרגט, איז דאָ א טאָג, — און דער טאָג איז שמחת־תורה — וואָס ער איז פריילידְ. וואָס זאָג איך פריילידְ? נייגעבוירען, אויסער זיך, משוגע, ריין משוגע! שטעלט אייך פאַר קאַפּעל בעל־מוח צווישען חברה הור־ליאַקעס מעהר הוליאַק פון אַלע הוליאַקעס! ער האָט זיך גע־ביטען מיט אליק דעם מעכאניק מיט די היטלען, — אז דער האָט א היטעל, ווי א שיסעל, און יענער האָט א היטעלע, ווי א פיינ די גרוים — קאָן מען נישט פּלאַצען פאר געלעכטער? טשעפּעט נישט, זיי האָבען זיך געוואָלט בייטען מיט די קאַפּאָטעס אויך, קריכט ניט אליק'ס קאַפּאָטקעלע אויף קאַפּעל'ס געזונדע פּלייצעס.

קאַפּעל דער שוסטער זעהט אוים קעגען אליק דעם שניידער, ווי א גלית הפלשתי. עס איז דעריבער א קאָמעדיע אָנצוקוקען, ווי די צוויי נעמען זיך ארום ברידערליך, געהען טאַנצען איבער די גאַסען. און חאַטש קאַפּעל האָט א קול פון א ריקבעט, מע קאָן זאָגען, כמעט גאָר קיין שטימע נישט, פון דעסטוועגען טהוט ער זיך אָן א כוח און העלפט אליק'ען זינגען, ווי א געטרייער משורר דעם חזן. און אז אליק שטעלט זיך אוועק מאַכען דעם פרייליכען קידוש, האַלט איהם קאַפּעל אונטער: „באַם!" און אז אליק האָט געענדיגט דעם קידוש אויף זיין באַסאָווער שטימע מיט א גע־דרעהטען „מקדש ישראל" און מיט א ציקעלדיגען „ו־ה־ז־מ־נ־י־ם", און וויל צוטראָגען דעם כוס צו די ליפּען, חאַפּט־אוים קאַפּעל ביי איהם דאָס גלעזעל פון די הענד, און איידער מע קוקט זיך ארום, איז שוין קאַפּעל מיט'ן כוס פאַרטיג. ער האַלט שוין גאָר ביי לאָזען זיך אין א טענצעל. דערווייל טרייבט ער אונטער

אליק׳ען, אז אליק זאָל זינגען, וועט ער איהם העלפען. טהוט איהם אליק צוליעב, אוןביידע זינגען זיי אַ יום־טוב׳דיג ליעד און די גאַנצע חברה הוליאַקעס העלפען־אונטער, ווער מיט׳ן קול און ווער מיט׳ן פּליעסקען פון די הענד. אָט דאָס איז דאָס ליעד, וואָס זיי זינגען:

אתה בחרת־ת־נו
מכל הע־מים.
איזאָ ווסיעך נאַראָ־ראָ־ראָדאָוו
טי נאַס פּאָליוביל.

— שטאַרקער, אידען, שטאַרקער! — שרייט קאָפּעל בעל־מוח, און דער שטערן ביי אהים שוויצט סכנות. — נישט געזאָרגט, ברידער! דער עיקר — נישט געזאָרגט זיך, און נאָר געזונגען, און נאָר געטאַנצט, און נאָר געהוליעט, און נאָר געהוליעט!

ג.

מענדעל דער בלעכענער.

ריכטיגער וועט זיין — דער בלעכער, מחמת מענדעל איז פון פאך א בלעכער. נאר מע האט איהם א נאמען געגעבען ביי אונז „דער בלעכענער", ווייל ער זעהט אוים גלייך, ווי ער וואלט געווען געמאכט פון בלעך.

א הויכער איד, א גלייכער, א טרוקענער, אנגעטהאן אין א לאנגער הארטער בלעכענער נאקידקע. א בלעכען פנים, א בלע־כענע באָרד, און אפילו א קול אויך פון בלעך — א בלעכען קול.

זיין ארבייט — איז סאמאווארען. ער גלייזט, דאס הייסט, ער ווייסט־אוים סאמאווארען. נאר אזוי ווי סאמאווארען גלייזט מען ביי אונז, מיינסטענס, נאר אויף פסח, איז די גאנצע שפע ביי איהם ערב פסח, און אין די איבעריגע טעג פון א גאנץ יאהר קוקט ער נישט אן קיין סאמאוואר אין די אויגען. ביי אזעלכע גאל־דענע געשעפטען וואלט מענדעל דער בלעכענער געהאט א ברירה צו שטארבען א גאנץ יאהר פון הונגער, ווען ער זאל נישט האבען אין האנד נאך עטליכע פרנסות.

למשל, ער קאן היילען בהמות, מאכען, זיי זאלען זיך מעל־קען, און נאך אזעלכע זאכען. וואס פאר א שייכות האט דאס צו בלעכעריי? — קיין שום שייכות נישט. נאר אז א מענש האט א טאלאנט צו נאך עפים — וואס מאכט עס קאלי? למאי ער קאן אויסלעגען אויווענס אויך? אויך צונויפלייטען געבראָ־כענע כלים, אז מע זאל גארנישט דערקענען? צי, אשטייגער, אין פארבעריי, מיינט איהר, האט ער שוין גאר קיין ידיעה נישט? אז מע שמועסט — א מענש קאן אלסדינג, איז דאך נישט שייך!

פון דעסטוועגען, שרעקט אייך נישט. פון די אלע פרנסות האט מענדעלע דער בלעבעגער קוים־קוים וואסער אויף קאשע, ווי ער אליין דריקט זיך אויס, אי דאס — מוז איהם אמאל אונטער־העלפען זיין וייב ריסעל.

ריסעל איז א באבע (א הויבאמע), נאר אהן פראקטיקע, נישט מחמת זי איז א שלעכטע הויבאמע, נאר איבער די אקושערקעס. עס איז געווארען די לעצטע צייט ביי אונז א געדעט אויף אקושער־קעס. נישטא ביי אונז כמעט א אידישע שטוב אהן איין אקושער־קע. א איד האט דריי טעכטער, זענען צוויי פון זיי אקושערקעס און די דריטע שטודירט אויך אויף אקושערקע.

— א שטאדט פון אקושערקעס! — זאגט מענדעלע דער בלעבעגער און איז אין כעס און פייערט מיט סכנת־נפשות. — אויף יעדער געווינערין צוויי אקושערקעס, און מיט דער געווינע־רין — דריי, ווארום די געווינערין אליין איז אויך איין אקושערקע.

אזוי קריטיקירט מענדעלע די אקושערקעס. מענדעלע איז בכלל א שארפער קריטיקער. נישטא א זאך, וואס מענדעלע זאל נישט קריטיקירען. נישטא א מענש, וואס מענדעלע זאל געפינען אויף איהם א זכות, זאגען א גוטווארט. אזא טבע ביי איהם. עס גיט זיך אויס א מענש, וואס עס געפעלט איהם נישט קיינער און ער איז מיט קיין זאך נישט צופריעדען. למשל, לאז געהן א רעגען אין דרויסען, וועט אייך מענדעלע נישט זאגען, אז עס געהט א רעגען, נאר א „מבול"; און, פארקעהרט, לאז נישט געהן קיין רעגען, איז אויך שלעכט: „איין אויסטריקעניש, א דערשטיקעניש, א מדבר!" קיינמאל ווארעמט נישט ביי איהם די זון, נאר זי „ברענט", זי „שרפה'ט". א שנייי איז ביי איהם א „פערשיטעניש". א פראסט אליין איז איהם קארג; ער מוז צוגעבען דאס ווארט: „א ברענענדיגער". שטארבט, חלילה, א מענש אין שטאדט — הייסט עס ביי איהם אויף זיין לשון: „דער עולם טראגט זיך אפ, מע פאלט, ווי פליגען"... זיין אויף א לויה, קומען יענעם מנחם־אבל זיין, אדער א קראנקען מבקר־חולה זיין — דערויף איז מענ־

דעל תמיד פונ'ם ערשטען מנין. זיין טרייסטען, זיין אויסרעדען דאָס הארץ בעשטעהט אין דעם, אז „עס קאָן נאָך זיין אַ סך ערגער, ווי עס איז". אַ צאָהן לאָז אייך וועה טהון, וועט אייך מענדעל זאָגען: „אָט דאָס הייסט ביי אייך צייהנוועהטיג? צייהנוועהטיג פרעגט מיך!" און ער וועט אייך דערצעהלען, וואָס ער האָט גע־האַט פון אַ צאָהן, אָדער ער וועט אייך איבערגעבען פון זיינעם אַ בעקאַנטען, וואָס איז שיער נישט געשטאָרבען פון אַ צאָהן, שוין געווען פערביי, נאָר מע האָט איהם אָפּגעשריגען...

אָדער פרובט זיך קלאָגען פאַר איהם, אז איהר הוסט, וועט ער אייך באַלד אַ פרעג טהון: „מיט בלוט?"... דאָס איז נישט, ווייל מענדעל איז אַזאַ שלעכטער בטבע און וויל, אז איהר זאָלט, חלילה, הוסטען דוקא מיט בלוט. ניין! נאָר ס'איז ביי איהם אַזאַ כאַראַקטער, זעהען יעדע זאַך אינ'ם ערגסטען צושטאַנד און לעגען יענעם שטיינער אויפ'ן הארצען. ער קאָן אַנדערש נישט. אַ געבוירענע זאַך — פאַרפאַלען.

היינט גערעכט זיך, אז אַזאַ מיזאַנטראָפּ, ווי מענדעל דער בלעכענער, וועט ער זיין שמחת־תורה צווישען חברה הוליאַקעס אַ גאַנצער קונצענמאַכער, אַ קאָמעדיאַנט און אַ פערשלעפּטע קרענק!

קומט שמחת־תורה, ווערד מענדעל אַ דייטש. דאָס הייסט, ער פערשטעלט זיך אויף דעם טאָג פאַר אַ דייטש און רעדט נישט קיין אַנדער שפּראַך, אויסער דייטש. די לאַנגע בלעכענע נאַקידקע האָט ער אונטערגעבונדען, געמאַכט פון איהר אַ פּידזשאַק, די פּאות האָט ער פערלעגט אהינטער די אויהערען — קיין סימן פון קיין פּאה, און אַ קאַפּעליש האָט ער אָנגעטהאָן — אידען! פון וואַנען נעמט זיך אַזאַ קאַפּעליש אויף דער וועלט? וואו האָט ער איהם אויסגעקראַצט? כלומרשט אַ צילינדער־הוט, נאָר צע־קנייטשט, צעשטעכערט, און הויך, ווי אַ קוימען, און אָהן אַ דעק, מיט אַ לאָך פון אויבען — טאַקי ווי אַ קוימען. אַ פאַבריטשנער קוימען. און חאָטש דער דאָזיגער קוימען איז שוין גוט בעקאַנט אין שטאָדט פון פאַר־אַ־יאָהרען, פון פאַר־צוויי־יאָהרען און פאַר־

דריי־יאָהרען שמחת־תורה, פון דעסטוועגען בעגעגענט מען מענדלען מיט דער זעלבער גדולה און התפּעלות, וואָס פאַר־אַ־יאָהרען, פאַר־צוויי־יאָהרען און פאַר־דריי־יאָהרען, און חברה קונדסים מאַכען איהם די אייגענע אָוואַציעס, וואָס אַלע שמחת־תורה.

— אַ גוט יום־טוב, דייטש! הורראַ, קוימען! הורראַ, קאַ־פּעליש!

נאָר מענדעל דער בלעכענער ענטפערט זיי נישט. מענדעל האָט נישט צו טהון מיט קונדסים. מענדעל איז בעשאַפען געוואָרען אויף צו משמח זיין גרויסע. די גאַנצע שטאָדט בעדאַרף זיך מיט איהם פרייהען. עס ווערען אַרויסגעטראָגען אַלע טישען מיט אַלע בענקלעך פון שטוב, און מענדעל דער בלעכענער (איצט שוין „מענדעל דער טייטש") מיט'ן קוימען אויפ'ן קאָפּ, איין האַנד פאַד־באָקאָם, אין דער אַנדערער האַנד אַ פלעשעל, טאַנצט אַ „דייטש" און זינגט אַ דייטשעס ליעדעל:

זענען מיר דייטשען
און האַבען קיין זאָרג.
נישטאָ קיין מזומן —
נעמען מיר אויף באָרג.

און די איבעריגע חברה הוליאַקעס האַפּען־אונטער:

בים־באָם, בים־באָם,
בים־בים, בים־באָם!

און מענדעל זינגט ווייטער:

זענען מיר דייטשען —
איינס, צוויי, דריי, פיער.
גיט מען נישט קיין בראָנפען,
טרינקען מיר ביער.

חאַפּט־אונטער די חברה הוליאַקעס:

בים - באָם, בים - באָם,
בים - בים, בים - באָם!

און מענדעל זינגט ווייטער:

זענען מיר דייטשען,
אונז קען גרויס און קליין;
וויל מען אונז נישט געבען,
נעמען מיר אליין.

און חברה הוליאַקעס חאַפּען־אונטער:

בים - באָם, בים - באָם,
בים - בים, בים - באָם!

און אַזוי ווייטער. פּלוצים שטעלט זיך מענדעל אָפּ:

— אידען! איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס איז נאָך דאָ בע־סערס אויף דער וועלט, ווי אַז מען איז אַ איד? ניין. איך פרעג נאָר איין זאַך: וואָס קאָן זיין בעסער, ווי אַז מען איז אַ איד?

דער עולם איז מסכים, אַז ס'איז גאָר נישטאָ קיין בעסערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אַז מען איז אַ איד, און מע ווערד וואָס ווייטער אַלץ לעבעדיגער און פרייליכער; די פּיס הויבען זיך אליין, און עס גלוסט זיך אַלעמען מיט איהם חאַפּען אַ טענצעל. נעמט מען זיך מיט איהם פאַר די הענד, און מע מאַכט אַ ראָד, און מע דרעהט זיך, און מע טאַנצט, און מע טופּעט מיט די פּיס, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

ד.

משה־יענקעל דער אַפּיקורס.

שוין אַ איד אין די יאָהרען, נאָר ער האַלט זיך יונג. ער האָט נאָך נישט אפילו איין גרויע האָר אין באָרד. אזאַ משפּחה ביי זיי. שטאַרבען — און ווערען נישט גרוי. איין זאַך נאָר, וואָס דאָס פּנים איז איהם חאָטש געקנייטשט. זעהט אויס, ווי אַ געזוייערטער עפּעל, ווי אַ זויערע קיסליצע. אָנגעטהאָן געהט ער אַ לאַנגע קאַפּאָטע, טראָגט שיך און זאָקען און געהט־אום אַ פּערטראַכטער אין עולמות.

ער איז אַ זייגערמאַכער און הייסט משה־יענקעל, נאָר רופען רופט מען איהם „דער אפּיקורס".

מחמת ער איז אַ זייגערמאַכער און ווייסט דעם גאַנג פון די רעדלעך און פערשטעהט דעם שכל פונ'ם מעכאַניזם, פאַר וואָס עס דרעהט זיך, האָט ער אַ ידיעה אין אַזעלכע זאַכען, וואָס פאַר איין אַנדערען איז דאָס אַ סוד. און מחמת ער האָט צו טהון מיט שקיעת־החמה, ווייסט, ווען די זון זעצט זיך און ווען זי געהט אויף, פערשטעהט ער שוין במילא דעם שכל, פאַר וואָס איז ביי־טאָג — טאָג, און ביינאַכט — נאַכט, און למאי איז זומער — זומער, און ווינטער איז — ווינטער, און פאַר וואָס געהט זומער אַ רעגען און ווינטער אַ שניי, און וואָס קומט פריהער: דער דונער אָדער דער בליץ — און נאָך אַזעלכע זאַכען. קורץ: משה־יענקעל דער זייגערמאַכער שמ'ט פאַר אַ חקרן, אַ פילאָזאָף און איין אַפּיקורס.

נאָר לא די, וואָס משה־יענקעל איז אַליין אַ חקרן, אַ פילאָזאָף און איין אַפּיקורס, וואָלט ער אַ בעלן געווען, אַז די גאַנצע וועלט זאָל זיין אויפגעקלערטע, פילאָזאָפען און אַפּיקורסים.

צוליעב דעם האָט ער ליעב, אַז מע קומט צו איהם מיט אַ זייגער פערריכטען, זאָל ער זיך אוועקזעצען חקירה'ן, פילאָזאָפירען און אָפּלאַכען פון אַ גוט אויג, און פון אַ חלום, און פון בעגעגענען אַ גלח, און פון לעדיגע עמערס, און אָפּ'לצ'עווען, להבדיל, פון אַ גוטען אידען, מאַכען חוזק פון די חסידים.

אָפּלאַכען פון אַ גוטען אידען — דאָס איז ביי איהם אַ גאַנ־צער צימעס. ער קאָן אייך אַרומקלויבען אַרום זיך אַ גאַנץ רעדעל און דערצעהלען אייך אַ מאָדנע מעשה, אָהן איין אָנהויב און אָהן אַ סוף, און שטעלט־אַוועק דערביי איין ערנסט פּנים, קיין שמייכעל אַפילו נישט צו טהון, אַזוי אַז איהר קאָנט זיכער מיינען, אַז דאָס דערצעהלט אייך אַ הייסער חסיד אַ מופת פונ'ם רבי'ן.

— פאָהרט ער, הייסט עס, איינמאָל אין וועג — אַזוי הויבט אָן גאַנץ שטיל משה־יענקעל צו דערצעהלען גלייך פונ'ם מיטען, און איהר זענט שוין אַליין מחויב צו וויסען, ווער איז דער „ער" — פאָהרט ער זיך אַזוי איינמאָל אין וועג, פרייטאָג איז דאָס געווען פאַר ליכט־בענטשען, פאָהרט ער און פאָהרט, פאָהרט און פאָהרט, פאָהרט און פאָהרט. ווערד דאָך זיי קשה — ביז וואַנען? ס'איז דאָך שוין באַלד שבת? מאַכען זיי צו איהם: וואָס וועט זיין? ענטפערט ער נישט דאָס אַנדערע וואָרט און הייסט פאָהרען וויי־טער. העלפט זיך נישט: אַז ער הייסט פאָהרען, דאַרף מען פאָהרען. פאָהרט מען און מע פאָהרט, פאָהרט מען און מע פאָהרט, פאָהרט מען און מע פאָהרט. די זון הויבט שוין אָן צו זעצען זיך. אָט־אָט, נאָך אַ שעה, נאָך אַ האַלבע שעה, און עס ווערד נאַכט. ווערד זיי קאַלעמוטנע, הויבען זיי שוין אָן אַ ביסעל שטאַרקער: גוואַלד, וואָס וועט זיין דער תכלית? מע וועט דאָך שוין באַלד־אָ נישט טאָרען! רופט ער זיך אָן: טפּררררו! בלייבט מען שטעהן, שטעהט מען און מע שטעהט, און מע שטעהט און מע שטעהט, און מע שטעהט און מע שטעהט. גוערד זיי נמאס, מאַכען זיי צו איהם: אָט דאָ וועלען מיר האַלטען שבת? זאָגט ער: פאַר וואָס נישט? זאָגען זיי: וואָס הייסט?

נו, און פיש? וואו וועט מען נעמען פיש אויף שבת? זאָגט ער: עס וועט זיין פיש. זאָגען זיי: פון וואנען? זאָגט ער: פון טייך. זאָגען זיי: וואו האָבען מיר א טייך? זאָגט ער: אָט איז דער טייך. כך הוה. מע הויבט אויף די אויגען, — א טייך, א ים, איין אוקינוס! ווערד זיי שוין אביסעל גרינגער אויפ'ן הארצען. זאָגען זיי: וואו־זשע נעמט מען א גוי? זאָגט ער: אויף וואָס דארפט איהר א גוי? זאָגען זיי: ער זאָל אונז חאפען פיש. זאָגט ער: און וואו זענט איהר? ווערען זיי מבויש און זאָגען: מיר זאָלען חאָטש האָבען א נעץ. זאָגט ער: נאט אייך מיין זאָטשיילע. האָבען זיי פארשטאנען, וואָס ער מיינט; האָבען זיי גענומען די פאטשיילע, און זענען אריינגעגאנגען מיט דער פאטשיילע אין טייך אריין, און זענען געגאנגען און געגאנגען, געגאנגען און געגאנגען, געגאנגען און געגאנגען — נישטאָ קיין סימן פון קיין פיש! דרעהען זיי אויס דעם קאָפּ צו איהם און מאכען צו איהם: סע שלעכט. זאָגט ער: וואָס איז די שלעכטיגקייט? זאָגען זיי: עס חאפט זיך נישט. זאָגט ער: עס וועט זיך חאפען. און כך הוה. ווי נאָר ער האָט אויסגערעדט די דאָזיגע פיער ווערטער, האָבען זיי גלייך דערפיהלט, אז די פאטשיילע ווערד וואָס ווייטער אלץ שווערער און שווערער, שווערער און שווערער, שווערער און שווערער. איין עק. זיי בלייבען אָהן כחות. ווערד זיי שוין ווידער מארקאָטנע אויף דער נשמה. קוקען זיי צו איהם מיט די אויגען, שטויסט ער זיך אָן און זאָגט צו זיי: שלעפט ווייטער, שלעפט! און אז ער זאָגט: שלעפט — דארף מען שלעפען. האָבען זיי זיך א נעם געגעבען מיט די לעצטע כחות און האָבען גענומען שלעפען, האָבען זיי געשלעפט און געשלעפט, און געשלעפט און געשלעפט, און געשלעפט און געשלעפט, און געשלעפט און געשלעפט...

— א, פארשלעפען זאָל מען איהם! אז א וועלט זאָגט „אפיקורס”, זאָל מען גלויבען! — און מע שפייט־אויס און מע טרעט־אָפּ פון דעם אפיקורס. נאָר א אידישע נשמה קאָן מען

נישט שאַצען. דוקא אַט דער אפיקורס, אַז עס קומט שמחת־תורה, ווערד אויף איהם אַ נייע הויט. עס איז איהם גאָרנישט צו דער־קענען. זיין טרינקען האָט קיין שיעור — קיינער פון דער חברה הוליאַקעס וועט זיך נישט אונטערנעמען אריינגיסען אין זיך אַזוי פיעל משקה, וויפיעל אַט דער משה־יענקעל. און משה־יענקעל, אַז ער שטעלט אריין די ערשטע עטליכע כוסות, ווערד ער שכור? הס מלהזכיר! — נאָר פריילִיך. ער ווערד אַליין פריילִיך און מאַכט דעם עולם פריילִיך. אַ גאַנץ יאָהר איין אַפּיקורס, און שמחת־תורה איין עהרליכער איד. אַ גאַנץ יאָהר אַ פילאָזאָף, און שמחת־תורה אַ מאַרשעלאָק, און נאָך וואָס פאַר אַ מאַרשע־לאָק! עס איז כדאי אָנצוקוקען משה־יענקלען, ווי ער טאַנצט מיט אַ בעזעם אין האַנד, מיט איין שטיוועל און מיט איין באָרפוס און זינגט אַ ליטוויש ליעדעל:

האָפּ - טשוק, בערעל!
האָפּ - טשוק, שמערעל!
מיט איין באָרפוס און מיט איין זאָק,
מיט'ן לאַנגען יאַמשענשטאָק,
מיט'ן ווייסען לייבסערדאָק...

דערביי ציהט־אַרויס אונזער אפיקורס אַ מורא'דיג לאַנגען טלית־קטן און טאַנצט אַזוי גרינג, ווי אַ פּעדער, קוים־קוים וואָס ער ריהרט אָן די ערד מיט די פיס. און ער נעמט זיך אַרום מיט אַלעמען, און ער קושט זיך מיט אַלעמען, מיט חסידים און נישט מיט חסידים, און טענה'ט מיט טרערען אויף די אויגען:

— באַרעכענט נאָר, וואָס פאַר אַ גרויסען גאָט מיר האָבען! וואָס פאַר אַ גרויסען גאָט, און וואָס פאַר אַ שטאַרקען גאָט, און וואָס פאַר אַ געוואַלטיגען גאָט, וואָס מע קאָן איהם גאָרנישט משיג זיין מיט'ן שכל! נו, ווי אַזוי זאָלען מיר זיך נישט איבער־נעמען? ווי אַזוי זאָלען מיר זיך נישט פרייהען, נישט טרינקען קיין לחיים? לחיים, אידען! לחיים! לשנה הבאה בירושלים!...

דער עולם האָט גאָר פערגעסען, אַז משה־יענקעל איז אַ חקרן, אַ פילאָזאָף און איין אפיקורס, און מע טרינקט מיט איהם לחיים און מע נעמט זיך מיט איהם ביי די הענד, און מען איז זיך משמח מיט׳ן יום־טוב, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

ח.

שעיה־דוד בעל־תשובה.

מסתמא איז ער אין די יונגע יאָהרען געווען א גרויסער בעל־חטא, אז ער איז אויף דער עלטער געוואָרען אַ בעל־תשובה.

אמאָל האָט ער געהייסען איין אַנדער נאָמען: שעיה־דוד דער כלי־זמר. ער איז אַ כלי־זמר. דאָס רוב כלי־זמר זענען גע־האַפּט, זאָגט מען. די פּרנסה זייערע איז אַזעלכע. מע האָט צו טהון מיט מיידלעך און מיט ווייבלעך. און ווען? אויף חתונות, אויף פאַרשפּיעלען און אויף חתן־מאָלס. פון פרומקייט איז מען ווייט, פון אידישקייט — אַפּגעריסען. היינט די הלבשה זייערע, דאָס אָנטהון זיך ביי זיי איז אומעטום און פון תמיד אָן מעשה פּראַנט.

פאַרהאַן מענשען, וואָס געדענקען נאָך שעיה־דוד דעם כלי־זמר מיט אַ פּאַטלע האָר אויפ׳ן קאָפּ געקרייזעלטע, מיט איין אונ־טערגעהאַקטער קאַפּאָטע, און אַ שווארצע טענדעווערענדע האָט ער געטראָגען אויף די אַכסלען, און דאָס בערדעל — אַ סברא — איז געווען אונטערגעפּוצט.

היינט האָט ער זיך פערלאָזט באָרד און פּאות, אַ קאַפּאָטע טראָגט ער אַ לאַנגע, אַ אידישע, און איז דער איינציגער צווישען די כלי־זמר, וואָס לאָזט נישט דורך אין דערפריה און אויף דער־נאַכט דאָס דאַוונען.

נאָר ס׳איז פאַרהאַן אַלערליי דאַוונערס אויף דער וועלט. שעיה־דוד דאַוונט נישט, ווי אַלע מענשען. ערשטענס, שרייט ער. ער גוואַלדעוועט אַזוי, גליך ווי דער אידישער גאָט וואָלט שוין באמת געווען אַזוי אַלט, אז מע דאַרף צו איהם שרייען.

היינט האָט אָט דער כלי־זמר א טבע זאָגען צוויי מאָל א וואָרט און צוויי מאָל א שורה — ער האָט מורא, טאָמער האָט ער דורכגעלאָזט. לאָז, זאָגט ער, מיינס איבערגעהן: „ברוך ברוך, שאָמר שאָמר, והיה והיה — ברוך שאָמר והיה, ברוך שאָמר והיה... העולם העולם, ברוך ברוך, הוא הוא, ברוך ברוך, גוזר גוזר — העולם ברוך הוא ברוך גוזר, העולם ברוך הוא ברוך גוזר"... משוגע צו ווערען! די, וואָס זיצען נעבען איהם, זאָגען, אז ס'איז פון איהם נישט אויסצוהאַלטען; ער פערשרייט זיי דעם קאָפּ, און מיט זיין איבער'חזר'ען צוויי מאָל א וואָרט שלאָגט ער זיי אראָפּ, זאָגען זיי, פונ'ם וועג.

וואָס איז די מעשה, וואָס שעיה־דוד איז מיט א מאָל געוואָרען אזא פרומער איד — ווייסט קיינער נישט. אז איהר וועט איהם פרעגען, וועט ער אייך נישט ענטפערען. און אז איהר וועט פון איהם לאַכען, וועט ער זיך מאַכען נישט ווייסענדיג. און בכלל ווייסט איהר נישט, וואָס מיט איהם טהוט זיך. א שטילער איד, א פערבאָרגענער, א בעל־תשובה.

עפּיס האָט מיט דעם מענשען בעדאַרפט פּאָרקומען. אין שטאָדט זאָגט מען, אז דאָס ווייב האָט איהם אַוועקגעוואָרפען, נאָך אין דער יוגענד. און מיאוס אַוועקגעוואָרפען. אַנטלאָפען מיט א „פּאָמאָטשניק פּריסטאַוו". געזעסען אין שכנות, א שטילער גוי. ליעב געהאַט א אידען. גער ריכט זיך, אז ווען מע וועט איהם אַריבערפיהרען אין איין אַנדער שטאָדט, וועט ער איבעררעדען שעיה־דוד דעם כלי־זמר'ס ווייב, זי זאָל מיט איהם מיטפאָהרען. וואָלט דאָס חאָטש געווען בייטאָג, וואָלט זי אפשר שעיה־דוד איבערגערעדט צוריק, אָדער פערהאַלטען מיט גוואַלד. האָט זיך עס אָבער בעדאַרפט טרעפען ביינאַכט, און נישט אין א פּראָסטען טאָג, נאָר אין א פרייטאָג־צו־נאַכטס, — גער פּאָהר איהר נאָך! דער בזיון איז געווען גענוג גרויס, און דער וועהטיג נאָך גרעסער. זי האָט איהם איבערגעלאָזט א קינד נאָך אין די וויקעלעך. אויפ'ן קינד האָט די שטאָדט געשמועסט, אז . . . נאָר

וואָס מע קאָן ביי אונז אין שטאָדט אויסטראַכטען!... דאָס קינד איז געוואַכסען און אויסגעוואַכסען. א מיידעל, און נאָך א יפת־תואר דערצו, געראָטען אין דער מאַמע, איננאַנצען די מאַמע, אפילו מיט'ן כאַראַקטער... שוין געווען א כלה, געהאַט א גאַנץ פיינעם חתן — וועט איהר הערען. געהט זי און ווארפט אוועק דעם חתן מיט'ן טאַטען און טהוט אַפּ א זאַך, וואָס נאָר אזא מיידעל, וואָס האָט אזא מאַמע, קאָן אזעלכעס טהון. לאַנג דערצעהלען אייך בעדאַרף מען נישט, עס איז שוין איין אַלטע מעשה. די שטאָדט האָט שוין לאַנג פערגעסען. נישט פערגעסען האָט עס נאָר דער פאָטער. ווי קאָן א פאָטער פערגעסען איין איין־און־איינציג קינד, זי מעג זיין די גרעסטע בעל־עבירה'ניצע, די שענד־ליכסטע פערברעכערין אין דער וועלט? פאָרט א קינד!

אמת, שעיה־דוד האָט נאָך מיט קיין מענש דערפון נישט גערעדט. מיט וועמען וועט ער רעדען, איין עלענדער און א פער־באָרגענער? און ווער וועט איהם פרעגען אזא זאַך? ווער וועט איהם געהן זאָלצען אויף די וואונדען? און וואָס וועט העלפען דאָס רעדען? א גליק, וואָס עס מאַכט זיך אמאָל א חתונה, א פּאָר־שפּיעל און א חתן־מאָל און מע דאַרף געהן שפּיעלען. שפּיעלען איז שעיה־דוד געגאַנגען אויף דער אַנדערער וואָך נאָכ'ן אומגליק. וואָס זאָל מען טהון? — פּרנסה! נישט געהן שפּיעלען — וועט מען איהם אַרויסוואַרפען פון אָרקעסטער. איצט האָט ער שוין פּאַר אַרויסוואַרפען קיין מורא נישט. שוין באַלד פופציג יאָהר אז א מענש שפּיעלט. מאָהלט אייך, אַלץ הייסט געשפּיעלט. אמאָל, אין דער יוגענד, קאָן זיין, האָט ער אפשר געשפּיעלט. היינט רימפּעלט ער. ער האַלט־צו אויף דער צווייטער פיעדעל, אויף דער סעקונדע.

ראַם־טאַם, טאַם־טאַם
ראַם־טאַם, טאַם־טאַם

און בשעת רימפּלען מאַכט זיך, אז שעיה־דוד הויבט־אָן צו דרימלען, בעקומט ער מיט'ן שטעקעלע פון פּרץ דעם דירעזשאָר

איבער דער נאָז: „רב זייט־זשע־מוחל, שטעהט אויף צו סליחות". חברה כלי־זמר האָבען דען זייטען פון שעיה־דוד'ען? מע טהוט איהם, וואָס מע טהוט קיין אידען נישט. מע גנבה'ט אוועק ביי איהם די קאַנעפאָליע, אמאָל שמירט מען איהם אָן דעם סמיטשיק מיט פוטער, מע לעגט איהם אריין אַ קאַץ אין שיידעל — און שעיה־דוד זאָל דאָס איבערקעהרען די צונג! אַ שטילער איד, אַ „פערביסענער" — זאָגען אויף איהם חברה כלי־זמר און טהוען איהם צום טויט.

מעהר פון אַלע דעקוטשעט איהם „פּרץ דער דיריזשאָר" פאַר זיין פרומקייט. פּרץ איז אַ יונגערמאַן אַ שטשאָגעל מיט אַ געל אונטערגעשוירען בערדעל, מיט קלייען אויף די הענד, האַלט זיך פאַר אַ גרויסען מוזיקער, „האַטשיניאַעט נאָטען" און מאַכט בעת דיריזשירען אַזעלכע אָנשטעלען מיט'ן אָרקעסטער, אַז מע קאָן שטאַרבען! ביי פּרץ'ען אַרבייט נישט נאָר דאָס שטעקעלע — ביי איהם אַרבייטען די הענד, און דער קאָפּ, און די אויגען, און די ברעמען, און די נאָז, און די פיס, און וואָס איהר ווילט. דאָס שפּיעלען, זאָגט ער, מאַכט איהם נערוועז. נאָר חברה כלי־זמר רופען עס משוגע. און זיין משוגעת לאָזט ער אויס, מיינסטענס, צו שעיה־דוד'ען. איהם לאָזט ער נישט אָפּ אויף קיין מינוט. „רב זייט־זשע־מוחל" — קיין אַנדער נאָמען האָט ער נישט ביי'ם „דיריזשאָר".

— רב זייט־זשע־מוחל, פאַרשפּיליעט די קאַפּאָטע.

— רב זייט־זשע־מוחל, באַהאַלט די ציצה.

— רב זייט־זשע־מוחל, איהר קאָנט שוין געהן דאַוונען.

— רב זייט־זשע־מוחל, וויפיעל קאַפּיטלעך תהלים האָט איהר שוין היינט אַריינגעשלונגען אויף'ן ניכטערען האַרצען?

חברה כלי־זמר ווערען צעשמאָלצען פון'ם געלען דיריזשאָר'ס חכמות, און שעיה־דוד דער סעקונדניק — שאַ, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען. אַ פערטראָגענער מלאך.

וואָהנען וואָהנט שעיה־דוד אין עק שטאָדט, ערגיץ ביי אַ גוי, קאָכט זיך אַליין אָפּ דאָס עסען אין אַ טעפּעלע און טהוט אַליין אַלסדינג, וואָס מע דאַרף. זומער קאָנט איהר איהם בעגעגענען געהן פונ'ם מארק מיט אַ דיני אָדער מיט אַ רעטאַך אונטער'ן אָרעם. געהט שטילע טריט, דער קאָפּ אַראָפּגעלאָזט אַראָפּ, און געקומען אהיים, זעצט ער זיך אַוועק אָדער דאַווענען, אָדער זאָגען תהלים שטילערהייד אויף אַ ניגון, און צוויי מאָל אַ וואָרט, ווי זיין שטייגער איז: „אשרי אשרי, האיש האיש, אשר אשר, לא לא, הלך הלך — אשרי האיש אשר לא הלך, אשרי האיש אשר לא הלך"... אַ שטילער בעל־תשובה!

פּלוצים וואַכסט־אויס אונזער שטילער בעל־תשובה מיט אַ גאַנצען קאָפּ העכער, און פּלוצים חאַפּט ער זיך אויף, ווערד מונ־טער, לעבעדיג און פריילין.

דאָס איז אינ'ם טאָג פון שמחת־תורה.

ווער רייסט זיך אריין אַ פּאַרטיגער, אַ פּערקנאַקטער מיט די הוליאַקעס אין שוהל אריין, בעת דער עולם איז נאָך ניכטער און דאַווענט נאָך? ווער שלעפּט־אָפּ דעם חזן פונ'ם עמוד און שטעלט־אַוועק אויף זיין אָרט אליק דעם מעכאַניק, אַז ער זאָל זיך צעבאָמ־קען אויף זיין באַסאָווער שטימע און חברה הוליאַקעס זאָלען איהם אונטערהעלפען מיט'ן גאַנצען פּאַראַד? ווער שטעלט זיך אַוועק ביי'ם אָרון־קודש אויסטיילען די פּסוקים פון „אתה־הראית" צווי־שען די הוליאַקעס?

קיינער נישט, נאָר שעיה־דוד דער כלי־זמר. אָט דער שטילער בעל־תשובה, וואָס מע הערט פון איהם קיין הויך וואָרט אַ גאַנץ יאָהר, איז דאָס מיט אַ מאָל געוואָרען אַ גאַנצער ברעכער, אַ קאָ־מאַנדיר, אַ רעדעלפיהרער. ער רופט־אַרויס מיט אַ ניגון די חברה הוליאַקעס איינציגווייז און איז מכבד יעדען מיט אַ פּסוק פון „אתה־הראית":

— איז מען מכבד התורני רב אליק מעכאַניק מיט'ן ער־שטען פּסוק פון אתה־הראית!

— איז מען מכבד התורני הסנדלר רב קאפעל בעל־מח מיט'ן צווייטען פסוק פון אתה־הראית!

— איז מען מכבד התורני הסאמאָווארניק רב מענדעל דער בלעכענער מיט'ן דריטען פסוק פון אתה־הראית!

און אזוי ווייטער. מען איז שטארקער פון אייזען, אז מע האלט דאס אוים! נאָר מע האָט געדולד. מע לאכט און מע קוקט, וואס ועט זיין ווייטער. דער עולם ווייסט שוין פריהער, וואס וועט זיין ווייטער. מע געדענקט דאס פון פאר־א־יאָהרען שמחת־תורה; מע ווייסט, אז נאָכ'ן אויסטיילען די פסוקים פון אתה־הראית וועט שעיה־דוד דער כלי־זמר נעמען אויסטיילען אויך די הקפות צווישען דער חברה הוליאקעס, מיט'ן זעלבען ניגון און מיט'ן אייגענעם סדר, וועמען די ערשטע און וועמען די צווייטע און וועמען די דריטע הקפה, נאָר זיך לאָזט ער אויפ'ן סוף און גיט זיך אליין אויך אָפּ כבוד:

— איז מען מכבד התורני הכלי־זמר רב שעיה־דוד מיט דער לעצטער הקפה!

און נאָכדעם נעמט מען זיך אלע חברה הוליאקעס פאר די הענד, און מע געהט ארום באלעמער אַ ראָד, און מע זינגט „עוזר־דלים", און מע טאַנצט, און מע פרייהט זיך מיט דער תורה, און מעהר פון אלעמען — שעיה־דוד דער בעל־תשובה. ער האלט צוגעטוליעט די ספר־תורה נאָהענט צום הארצען, ווי מע טוליעט צו אַ קינד אַ טרייסט.

— פרייהט זיך, אידען, מיט גאָט'ס תורה! — שרייט שעיה־דוד אויסער זיך פון התפעלות. — הוליעט, אידען, הוליעט! קיינער האָט נישט אזא תורה!

און מע פרייהט זיך מיט דער תורה, און מע טאַנצט מיט איהר, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

ז.

רבינו יונה.

או באניו — אין באָד אריין!
אידעלעך, פּאָמיטסאַ,
שמייסען זיך, פּאָסטריטסאַ,
קאָסטאָטשקי פּאָפּראַוויט,
צרות טאָם אָסטאַוויט,
או באניו — אין באָד אריין!

אָט דאָס ליעדעל קאָנט איהר ביי אונז הערען יעדען ערב־שבת און יעדען ערב יום־טוב.

דאָס זינגט יונה דער בעדער, אַ איד איין אַטלעט, אַ באָר־דיגער, אַ האָריגער, אַ געלער, מיט געלע געדיכטע ברעמען, מיט זעהר אַ זיסער שטימע, האַלב אויף גוי׳יש, האַלב אויף אידיש — בכדי יוצא צו זיין לכל הדעות, פאַר אידען ווי פאַר נישט אידען, וואָרום חאָטש אונזער באָד איז אַ קהל׳שע באָד, געבויט פאַר אידיש געלד פון אידענ׳ס וועגען, און ווערד געהייצט אַלע ערב־שבת, אייגענטליך, פון אידענ׳ס וועגען, דאָך איז אונזער באָד אָפען פאַר אַלעמען, אָהן אַ שום אונטערשיעד און אָהן אַ שום פּראָצענט־נאָרמע פאַר „פּרעמדע"... און בכדי אַלע טאַקי זאָלען וויסען, וואוהין מע רופט זיי, האָט יונה דער בעדער אָנגעהאָנגען אויף אַ גאַנץ הויכען שטעקען אַ בעזעם — איין עמבלעם אויף אין באָד אריין.

דערזעהען דעם בעזעם און דערהערט יונה דעם בעדער׳ס גע־זאַנג, פיהלען אידישע קינדער בעציייטענס דעם טעם און דעם ריח און דעם תענוג פון באָד, און עס מאָהלט זיך זיי אויס, אז אָט

ליגען זיי שוין אויף דער אויבערשטער באנק, איינגעהילט אין א געדיכטער היץ, מע זעהט נישט איינס דאָס אנדערע, און איבער זיי, אין דער הויך, געוועלטיגט יונה מיט'ן בעזעמעל, פארעט זיי, בעזעמט זיי, שמייסט זיי און דרעשט זייערע לייבער און רעדט בעת מעשה איבער זיי העכער האלב אויף רוסיש, ווי זיין שטייגער איז: „עך, דערזשים, בראטצי, לכבוד שבת באודיעם פארו פאַ־דאוואט!"...

העכער האלב אויף רוסיש רעדט יונה דערפאר, ווייל ער האלט זיך פאר איין עכטען פאָני, פון „טיעף ראסעיא", פון „סימביר". און ס'איז טאקי אזוי. דאָס הייסט, אייגענטליך, איז יונה דער בעדער, אויב איהר ווילט וויסען, גאָר א אונזעריגער, טאקי פון אונזער שטאָדט. נאָר ס'איז מיט איהם א גאנצע מעשה, און די דאָזיגע מעשה ווילען מיר אייך איבערגעבען אין קורצע ווערטער.

אמאָל — שוין לאנג — האָט יונה געהאט אויף זיך א „דיעלע". וואָס — ווייס מען נישט, נאָר א דיעלע. יונה אליין זאָגט, אז די דיעלע איז געווען א „פוסטיאשנע דיעלע". א פוסטיאשנע, נישט קיין פוסטיאשנע — מע האָט איהם געבראכט צום געריכט, אָפגע'משפט און פערשיקט אויף א היבש שטיקעל צייט אהין, וואו מע לאָזט נישט אריין קיין אידען, סיידען מע האָט איהם געחאפט מיט א גנבה. און אז די צייט איז אוועקגעגאנגען און יונה האָט זיך בעדארפט אומקעהרען צוריק, האָט איהם אונזער שטאָדט אפילו נישט אזוי שטארק חשק געהאט צוצושרייבען, און מע האָט איהם דאָך צוגעשריבען, און „יונה דער סימבירניק" איז געוואָרען צוריק א אונזעריגער. האָט ער אָבער אין שטאָדט נישט געטראָפען שוין קיינעם פון זייניגע; מען איז זיך צע־קראָכען: דער איז ארויסגעפאָהרען, דער איז אוועקגעשטאָרבען. האָט ער זיך אויפגעהאלטען די ערשטע צייט אין בית־מדרש. נאָר וואָס קאָן טהון אין בית־מדרש, נישט אויסגערעדט זאָל זיין, א איד איין עם־הארץ, וואָס ווייסט נישט קיין צלם פאר קיין אלף? עס איז נאָר געווען שטאָף פאר די לצים אויף אָפצולאכען,

ווי אזוי א איד א סימבירניק זאָגט עברי, זעצט ווי א באַנדער. און ווי אויף־צו־להכעיס, האָט מסתמא יונה ליעב, ווי אַלע גראָבע יונגען, דאַווגען דוקא הויך אויף א קול, בכדי די גאַנצע וועלט זאָל וויסען, אַז ער קען נישט קיין שטיקעל עברי. אַט דעמאָלט האָט דאָס איהם חברה געקרוינט מיט'ן נאָמען „ר ב י נ ו י ו נ ה", וואָס איז פאַר איהם ווי אָנגעמאָסטען.

— נו, רבינו יונה! זעצט זיך אַקאָרשט, זייט מוחל, אוועק אַט דאָ ביי'ם אויווען און דערצעהלט אונז עפּיס פון די ווייטע מדינות, פון סימביר... יונגע לייט, דרך ארץ! צערוקט אייך, קוועטשט אייך, מאַכט איין אָרט פאַר רבינו יונה'ן!...

און „רבינו יונה" זעצט זיך אוועק, און חברה — אַרום איהם, און ער דערצעהלט זיי מעשיות פון די ווייטע מדינות, פון די קעלטען, וואָס דאָרטען, און פון דער ארבייט, וואָס מען ארבייט, און פונ'ם עסען, וואָס מען עסט, און פונ'ם שלאָגען, וואָס מע שלאָגט. אין די מעשיות איז דאָ א טייל אמת, א טייל צוגע־שמאַלצען פון יונה'ס פאַנטאַזיע, נאָר חברה הערט זיך צו מיט אינטערעס און מיט פערגעניגען, וואָרום „רבינו יונה" האָט אין זיך א כח — ער קאָן דערצעהלען. עס געהט ביי איהם גלאַט, נישט צו דערקענען, וואו לאָזען זיך אויס פאַקטען און וואו הויבען זיך אָן פאַנטאַזיעס... גאַנצע נעכט וואָלט מען, דאַכט זיך, אַזוי געזעסען און אויסגעהערט זיינע שענע מעשיות. איז אָבער דער חסרון, וואָס עס עסט זיך צו. קרעפּלעך עסען, זאָגט מען, קאָן אויך נמאס ווערען. וואָס ווייטער, איז געוואָרען ווינציגער בעלנים אויף רבינו יונה'ס מעשיות, און רבינו יונה איז געוואָרען אויס מיוחס, און דער שמש, אונזער אַלטער בעקאַנטער „געצי־גובער־נאַטאָר", וואָס האָט שוין לאַנג געקוקט קרום אויפ'ן „סימבירניק", האָטש ער אַליין האָט אויך נישט פיינט געהאַט הערען זיינע מעשיות, האָט געוואָרפען אויף איהם איין אום־חן און האָט גע־זאָגט איין מאָל פאַר אַלע מאָל: א מקום קדוש איז נישט קיין

הקדש. ווײל אַ איד שלאָפֿט, זאָל ער שלאָפֿן אין דרויסן, זאָל ער גאָרנישט שלאָפֿן, אַבי נישט בײַ איהם אין שוהל...

אַ שווער שטיקעל צײַט איז אײַנגעטראָטן פֿאַר אונזער „רבינו יונה", אַ ביטערע צײַט. וואָלט ער געווען אַ איד, וואָס קען לערנען, אָדער וואָלט ער חאָטש געווען אַ קראַנקער, אַ בעל־מום, אַ קאַליקע, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, ווי, אַשטייגער, „זיסעל דער יורד", וואָלט זיך שוין געפֿונען אַ איד, ווי, למשל, „רב רפאל בעל־משגיח", וואָס וואָלט זיך פֿאַר איהם געזאָרגט, ווי ער זאָרגט פֿאַר אַנדערע אָרעמע לײַט. איז ער אָבער, אויף צו־להכעיס, גלאַט און געזונד און שטאַרק, נישט ווי איין גוי, נאָר ווי צעהן גויים, און געהן בעטלען קאָן ער נישט, חאָטש האַקט איהם אָפּ דעם קאָפּ!

ליגענדיג אין דרויסען בײַ'ם בית־מדרש מיט אַ קולאַק צו־קאָפּענס, האָט אונזער „רבינו יונה", וואָס האָט זיך נישט אויף קאַטאָוועס פֿערבענקט נאָך „יענער ווײַטער מדינה", ווי אַ קליין קינד נאָך אַ מאַמע, נישט איין מאָל געזעהן אין חלום דאָס ברייטע, דאָס פֿרייע, דאָס קאַלטע לאַנד פֿון טאַיגעס און שנייען, און ער האָט זיך פֿערשאָלטן דאָס געביין — „וועלכער רוח האָט איהם געבראַכט צו טראָגען אַהער, אויף זײַן „ראָדינאַ", אין אַזאַ העק, אַ לאָך, וואו אידען ליגען איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי די הערינג אין אַ פֿעסעל, אויף דערשטיקט צו ווערען?!"...

דער גוטער רבונו־של־עולם אָבער פֿערלאָזט נישט קיינעם. געקומען אַ צײַט אויך אויפ'ן אָרעמען עלענדען „רבינו יונה". איהם האָט געטראָפֿען אַ גליק, וואָס נישט ער, נישט קיינער האָט זיך דערויף געריכט: רב אהרן, דער אַלטער בעדער, זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן (געווען איין עהרליכער איד), איז אַוועקגע־גאַנגען, און ס'איז געבליבען אין שטאָדט אַ פֿרייע וואַקאַנס אויף אַ בעדער. דאַרף מען דען האָבען נאָך אַ בעסערען פֿערטרעטער, ווי „רבינו יונה"? ס'איז געווען טאַקי נאָר מן השמים.

— לע ראָאַ ע מאָר — וויוו לע ראָאַ! — אַזוי זאָגט דער פֿראַנצויז. דער טייטש איז: דער קעניג איז געשטאָרבען —

לעבען זאָל דער קעניג. איין מלך אראָפּ, דער אנדערער ארויף — אָט אזוי פיהרט זיך עס אויף גאָט'ס וועלטעל.

ווי ווייט הויך „רבינו יונה" האַלט די פּאַהן פון בעדעריי — דאָס האָבען מיר געזעהען אינ'ם אָנהויב פון דער דאָזיגער ערצעה־לונג פון זיין זינגען און פון זיין רופען דעם עולם „או באניו — אין באָד אריין". נישט דאָס איז אָבער ביי אונז דער עיקר. די הויפּטזאַך איז, וואָס אָט דער „רבינו יונה" איז איינער פון די סאַמע פריילינבע און סאַמע טיכטיגע אין אונזער בעריהמטער „חברה הוליאקעס". ווער עס האָט נישט אָנגעקוקט, ווי אזוי „רבינו יונה" הוליעט שמחת־תורה, דער האָט קיין שענס נישט געזעהען. א איד, וואָס איז אליין געוועזען א „פּערשיקטער אויף סימביר", אליין „געארבייט טאַטשקע", געטהאָן כל עבודת־פּרך, אויסגעוועזען זיין צייט און געקומען בשלום צוריק „נאַ ראָדינו", אין זיין שטאָדט אריין, צווישען זיינע אידען, זאָל ער נישט זיין פריילינך? זאָל ער נישט ארומהאַפּען אלעמען קושען זיך, האָליובען זיך — „עך, בראַטיקי ראָדימיע, גיסט מיר אָן נאָך א גלעזעל וויין!"

א איד, וואָס איז אויסגעשטאַנען אזוי פיעל אין זיין לעבען, וואָס איז שוין געוועזען, ווי יונה זאָגט אויף זיך, „נאַ קאָניע און פּיד קאָניאָם", זאָל ער נישט אויסרעדען אלעמען דאָס הארץ ביי אזא שלעכטער צייט, זיך אויסלאַכען פון אלע היינטיגע צרות, יסורים און גלות?

— עך, בראַטצי! — טענה'ט זיך אוים „רבינו יונה" אויף זיין געמישטער שפּראַך. — צרות — ניע ביעדאַ! גזירות — פּוסטיאַקי! גלות — נאַפּליעוואַט! אידען זענען מיר געוועזען — און אידען וועלען מיר בלייבען... א פּאַטאָמו — לחיים, און דאַ־וואַיטיע לכבוד שמחת־תורה א פריילינבס!

אמת, „רבינו יונה" איז נישט מעהר טאַקי ווי א בעדער, און נאָך א „סימבירניק" דערצו. אָבער א איד איז ער דאָך! א איד גלייך מיט אלע אידען, טשאָרט פּאָבערי! איז דען זייער יום־טוב

נישט זיין יום־טוב? איז דען זייער שמחה נישט זיין שמחה? איז דען זייער תורה נישט זיין תורה?

ראדויסיא, איזראעל,
סעוואָדניא שמחת־תורה!

אזוי זינגט „רבינו יונה" דער בעדער אויף זיין העכסטער אָקטאווע, מיט'ן קנאק און מיט'ן קוויטש, אויפ'ן עכט פאָנישען שטייגער, און אנו — לאָז עמיצער פון דער חברה הוליאקעס אָדער פונ'ם איבעריגען עולם נישט וועלען מיטטאנצען מיט איהם אָט מיט דעם פאָנישען שמחת־תורה'דיגען ניגון! ניין, ווער וועט זיך דען איינשטעלען אזעלכעס צו טהון? סיידען דער, וואָס וויל פערזוכען „רבינו יונה'ס" האָריגע האנד, וואָס וועט איהם א נעם טהון מיט גוואלד, ער זאָל געהן אין קאָהן אריין. שוין גלייכער מיט גוטען. און אלע געהען מיט איהם דעם דאָזיגען פריילינען רוסישען טאנץ. אלע זינגען, אלע פליעסקען, אלע טאנצען, אלע זענען זיך משמח מיט'ן יום־טוב. און מעהר פון אלעמען און העכער פון אלעמען הערט זיך „רבינו יונה'ס" קול, האלב אויף רוסיש, האלב אויף אידיש:

ראדויסיא, איזראעל,
סעוואָדניא שמחת־תורה;
דאזשע איוו סיבירי —
פאר ועמען האָב איך מורא?!...

און עס גיסט זיך בראָנפען, אזוי ווי וואסער, און אידען טרינקען, אידען שכור'ען, אידען הוליען אָהן איין עק.